magazin istoric

SERIE NOUĂ — IANUARIE 1992

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVI — nr. 1 (298)
ianuarie 1992

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 15.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan (responsabil de număr)

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Suma existenţei noastre: Cristian Popişteanu 2
Unirea din 1859. Oameni şi fapte: C.C. Giurescu, Tudor Voinea, Vicontele de Saint-Vallier. 3
Războiul de reîntregire văzut de la Iaşi: G.G. Mârzescu 12
Amintiri din România: Arhiepiscopul Netzhammer 18
1845. Auguste de Gérando despre Transilvania şi locuitorii săi: Dan A. Lăzărescu 24
Prinţul Dimitrie Sturdza iubeşte istoria 28
Muzeul Naţional Cotroceni: Ioan Opriş 29
Cît timp am fost vecini cu ruşii?: Virgil Cândea 33
Arhivele otomane în rapidă modernizare: Yusuf Halaçoğlu 36
Brîncoveanu şi stolnicul Cantacuzino în corespondenţă diplomatică inedită: Paul Cernovodeanu 39
Petru cel Tînăr, Petru Cercel sau... Radu Paisie?: Jean N. Mănescu 43
Epilog la Cariola cu 7 000 de galbeni: Eugen Şendrea 45
Pagini de viaţă: Artur Gorovei 47
13-21 octombrie 1940. Mihail Manoilescu: convorbiri cu Mussolini, Ciano, Badoglio şi Papa Pius XII 51
28 ianuarie 1941. De la cabinetul generalului Antonescu: Marian Ştefan, Tiberiu Velter . 58
Noiembrie 1940 — U.R.S.S. la porţile Pactului tripartit: Ştefan Lache 61
În Bucureşti, acum 50 ani 68
Prizonieri de război americani la Timiş şi Bucureşti: Donald R. Falls 73
Septembrie-octombrie 1944. Însemnările unei călugăriţe — din zile de restrişte 77
Desant secret la Sofia: Aleksei Medvedev 81
„Cazul" grupului Pătrăşcanu: Cristian Popişteanu 85
Martirii de la Niculiţel trebuiesc apăraţi: Petru I. David 91
• **Cărţi sosite la redacţie** ...23 • **Ancheta** Magazin istoric ...31 • **Rebus istoric** 72
• **Dialog cu cititorii** 94

1967 — mi — 1992

Suma existenţei noastre

De un sfert de secol suma existenţei noastre este *Magazin istoric*. El a fost dintru început gîndit şi facut spre a aduce satisfacţie iubitorilor de istorie. O istorie care de mult nu mai ajunsese la cititori. O istorie care îngloba zbuciumul şi eroismul unei naţii ce trecuse nu doar prin imense prăbuşiri, ci şi printr-o perpetuă înălţare.

Aparut în plină dictatură comunistă, dar într-un moment de relaxare a frînelor încătuşării spirituale şi într-o perioadă cînd Ceauşescu devenea răsfăţatul oaspete al lumii occidentale, *Magazin istoric* a reunit de la început ilustre nume ale istoriografiei române.

În paginile *Magazinului istoric* au apărut de la început multe, foarte multe semnături de primă valoare ale ştiinţelor istorice universale. Iar în jurul său o entuziastă grupare de istorici din generaţia de mijloc s-a dedicat operei de a scrie şi răspîndi istoria în sute de mii de exemplare lunar. Nu puţini tineri absolvenţi au debutat în *Magazin istoric*, au lucrat sau mai lucrează în redacţie.

Toate acestea se petreceau însă sub regimul totalitar, cînd revista plătea — am spus-o încă din decembrie 1989 — tribut cultului personalităţii şi unor adevăruri incomplete, iar în ultimii ani se înmulţiseră concesiile din paginile noastre către dictatura bicefală. Era însă singurul mod de a exista. În care-i aveam alături nu numai pe istorici, ci şi sutele de mii de cititori.

Aceiaşi cititori care după decembrie 1989 *ne-au sprijinit fără rezerve*, scriindu-ne cu miile despre cît de bine *ne-au înţeles ei, iubitorii de istorie, concesiile noastre*. Le mulţumim încă o dată mai mult pentru că în acele luni au venit mai aproape de revistă. Şi le vom mulţumi mereu.

Sîntem datori să le spunem că sperăm să vedem cîndva apărute *Caietele Magazin istoric*, în care sînt consemnate vicisitudinile existenţei noastre: cum era să dispărem de 7-8 ori ca revistă; cum am fost acuzaţi în plenarele C.C. al P.C.R. pentru publicarea memoriilor lui Argetoianu; cum am fost calificaţi în faţa tuturor redactorilor şefi drept monarhişti, pentru că am publicat istoria adevărată a instaurării regatului în România; cum am fost anchetaţi pentru felul cum am prezentat 23 august 1944, fără a preamări îndeajuns rolul P.C.R. şi pentru că am publicat-o pe Martha Bibescu; oum am fost interogaţi pentru reabilitarea burgheziei române deoarece scrisesem prea mult despre familia Brătienilor şi aminteam prea des pe Iuliu Maniu, Take Ionescu, I. G. Duca, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu sau P. P. Carp, pe D.A. Sturdza şi Al. Averescu, pe Ion Mihalache, Armand Călinescu, Grigore Gafencu şi mulţi alţii; cum ni s-a cerut să nu mai pomenim despre numele de români mari morţi în străinătate şi nici despre luptele dintre moldoveni şi munteni; cum a fost *topit* un întreg tiraj pentru două articole biografice despre Foriş şi Pătrăşcanu.

Şi vor fi în aceste *Caiete ale Magazinului istoric* şi oamenii care ne-au ajutat să trecem prin asemenea sute de momente, dintre care unul ar ajunge pentru a mutila sufletul unui intelectual pe toată viaţa.

Dar, am spus, acest *Magazin istoric* a fost şi este suma existenţei noastre.

Pentru felul cum ne-au susţinut, le sîntem recunoscători şi istoricilor străini, colaboratorii noştri, ca şi presei române, deseori solidară cu noi, în felurite forme.

La acest început de an, pentru noi an aniversar, gîndul nostru este din nou cu cititorii. Lor le mulţumim acum pentru că au ajuns să ne citească plătind, rînd pe rînd, 6 lei pînă în mai 1990, 10 lei în octombrie 1990, 18 lei în ianuarie 1991, 25 lei în mai 1991 şi 50 de lei din decembrie 1991. Deocamdată!!! *Noi ştim ce înseamnă acest efort. Îl ştim şi mai ales îl apreciem. Şi căutăm să-l răsplătim.* Am introdus toate rubricile sugerate de Dumneavoastră. Am reluat concursurile. Nici un subiect nu mai este *tabu*.

Credem că am făcut în aceşti doi ani ca revista să fie mai vie, mai substanţială, mai frumoasă. I-am redat cele 96 de pagini atît de necesare. Sîntem deschişi oricăror propuneri şi iniţiative. Ne-am lărgit sfera colaboratorilor din ţară şi din străinătate; am publicat mai ales documente inedite.

Programul nostru ştiinţific, realizat azi în deplină libertate în redacţie şi în afara ei, urmăreşte şi va urmări statornic să redea adevărul istoric, pentru a oferi cititorilor o pasionantă carte de istorie, citită din scoarţă în scoarţă, cu subiectele cele mai interesante ale trecutului românesc şi al celorlalte naţiuni. Dar nu putem şti pentru cît timp. Tranziţia la economia de piaţă acţionează fără menajamente, iar revista noastră se sprijină doar pe forţele proprii. În anul acesta aniversar, numerele noastre vă vor aduce, sperăm, numeroase surprize.

În acest an, va lua fiinţă *Fundaţia Magazin istoric*. Va fi fundaţia Dumneavoastră, a cititorilor, al cărei statut îl veţi cunoaşte şi prin care ne veţi putea ajuta direct.

Pînă atunci, vă mulţumim pentru minunatele urări trimise de Anul Nou şi la aniversarea revistei, mulţumim tuturor abonaţilor şi colaboratorilor din ţară şi din străinătate şi vă oferim în continuare drept cea mai sigură formă de dialog cu noi *Abonamentul*, care, sperăm, într-un viitor cît mai apropiat, să-l facem mai accesibil posibilităţilor Dumneavoastră financiare.

Am rezistat un sfert de secol. Este o performanţă. Mai mult ca oricînd ajutorul Dv. ne va face să rezistăm acum furtunilor financiare.

Avem o datorie de împlinit pînă la capăt, pînă cînd vom preda torţa altor şi altor împătimiţi ai istoriei.

Cristian POPIŞTEANU

Constantin C. Giurescu:

DOMNUL UNIRII

Timpul, acest judecător inexorabil și drept, care așază pe fiecare la locul ce i se cuvine, nu în raport cu pretențiile și larma pe care a stîrnit-o, ci cu opera pe care a creat-o și cu iubirea și înțelegerea pe care a avut-o față de semenii săi, a dat dreptate lui Alexandru Ioan Cuza. În perspectiva istorică, slăbiciunile sale, omenești, se estompează; rămîne opera sa, de mari proporții, una dintre cele mai mari din întreaga istorie a poporului român. Domnul Unirii, al secularizării averilor mănăstirești, al dreptului lărgit de vot, al desființării clăcii și al împroprietăririi țăranilor, a fost reprezentativ pentru aspirațiile societății noastre, pentru ceea ce a dorit și realizat poporul român în vremea sa. De aceea, chipul lui Cuza crește cu trecerea timpului...

Judecata asupra vieții și operei lui Cuza Vodă se poate face astăzi „fără ură și fără părtinire". A pierit ura celor loviți de marile reforme din timpul domniei lui, s-au potolit patimile; nu e nevoie nici de părtinire, căci faptele vorbesc de la sine și-i proclamă meritele. În 1881, la 25 mai stil vechi, Zoe Sturdza, sora lui Costache Negri, scriind la Paris lui Baligot de Beyne afirma: „Principele Cuza va avea întotdeauna o pagină strălucitoare în istoria țării sale. Căci dacă omul a avut slăbiciuni inerente sărmanei noastre naturi umane, suveranul a fost întotdeauna integru și pătruns de cel mai mare patriotism". Ne însușim această judecată și adăugăm că patriotismul nu numai că i-a arătat teoretic lui Cuza măsurile ce trebuiau luate spre ridicarea nivelului material, politic și cultural al poporului, dar i-a dat și puterea sufletească necesară pentru a decide și pune în practică aceste măsuri, luptînd împotriva unei opoziții îndîrjite și asumîndu-și riscurile unei asemenea acțiuni. Cuza a fost, în fond, un mare revoluționar al poporului român; a urmărit statornic îndeplinirea programului revoluției de la 1848 și a contribuit în chip esențial la îndeplinirea unor puncte principale ale acestui program. A binemeritat astfel de la patrie: numele lui va rămîne înscris cu litere de aur în cartea istoriei poporului nostru, alături de numele marilor voievozi și domni ai lui" *(Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, pp. 444-445, 448).

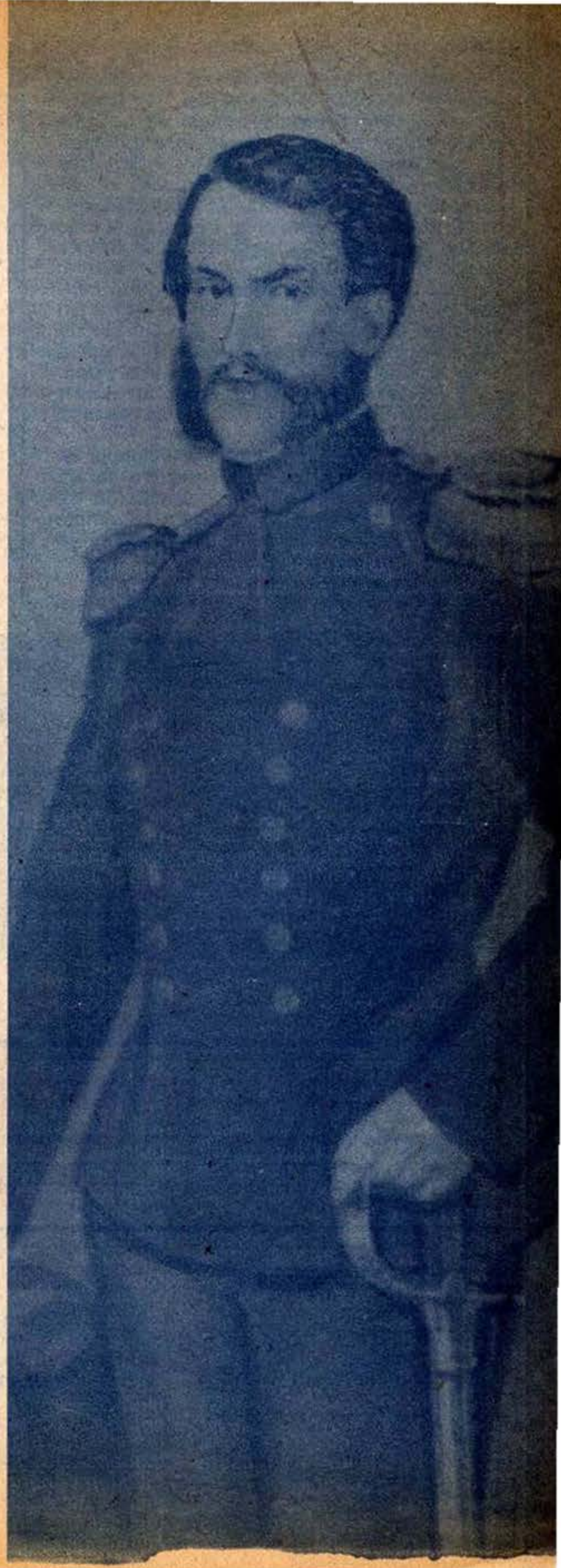

24 ianuarie 1859. A treia zi a lucrărilor Adunării Elective a Munteniei. Zi hotărîtoare, în care deputații trebuie să se pronunțe asupra persoanei alese spre a domni. Zi, mai ales, hotărîtoare pentru înfăptuirea idealului Unirii. Orele 11. Deputații se îndreaptă spre sala de ședințe, cînd unul dintre ei propune organizarea, imediată, a unei întruniri secrete. Deputații acceptă. Cel ce făcuse propunerea rostește un scurt cuvînt:

„Pentru ce sîntem împărțiți în două cîmpuri? Pentru ce ne numim «noi» și «voi»? Ori nu avem toți aceeași patrie? Ori nu sîntem toți fiii aceleiași mame? Pentru ce să zicem «noi» și «voi»? De ce să nu zicem «noi românii»? Nu avem toți aceeași iubire, nu simțim aceleași sentimente pentru mama noastră comună?...

Să ne unim dar toți asupra principiului de Unire, asupra acestui mare principiu ce are să reînvieze naționalitatea noastră. Să ne dăm mîna ca frați și să cugetăm că sîntem muritori, că avem să trăim cîțiva ani și că copiii și strănepoții noștri au să moștenească un viitor glorios, creat de noi.

A ne uni asupra principiului Unirii este a ne uni și asupra persoanei ce reprezintă acest principiu. Această persoană este Al. I. Cuza, domnul Moldovei.

Să ne unim ca frați asupra acestui nume și posteritatea ne va binecuvînta, țara ne va întinde mîinile și conștiința noastră va fi împăcată că ne-am împlinit cu religiozitate o datorie sfîntă".

Aceste înflăcărate cuvinte au avut un puternic răsunet în cugetele celor prezenți, determinîndu-i pe toți deputații munteni, indiferent de pozițiile pe care se situaseră pînă atunci (deosebiri ce vizau doar persoana, nu și principiul Unirii) să voteze pentru Alexandru Ioan Cuza, alesul și de la Iași, din memorabila zi de 5 ianuarie 1859. În felul acesta, prin dubla alegere, marea năzuință a românilor de unitate națională se realiza într-o primă etapă, punîndu-se bazele statului modern român.

Hotărîta intervenție a tînărului deputat care luase inițiativa organizării întrunirii secrete nu era singulară. La 28 ani, Vasile Boerescu — acesta era numele său — avea în urmă o bogată activitate pusă în slujba idealurilor unității și propășirii naționale.

În imagine: ședința din 24 ianuarie/5 februarie 1859 a Adunării Elective a Țării Românești (tablou de Th. Aman).

UNIREA — EXPRESIE A PATRIOTISMULUI ROMÂNILOR

TUDOR VOINEA

Născut în București, la 1 ianuarie 1830, în casa unui mărunt funcționar — pitar, după unele informații —, Vasile Boerescu a urmat studiile liceale la Colegiul național „Sf. Sava", unde, ca și alți tineri, s-a pătruns de sentimentele iubirii de patrie și popor, avînd profesori patrioți, precum I. Heliade Rădulescu. De altfel, acesta remarca „seriozitatea, dorința de studiu și maturitatea de gîndire" a tînărului Boerescu. Cu aceste convingeri s-a avîntat în toiul evenimentelor revoluționare de la 1848. A colaborat la ziarul lui C.A. Rosetti *Pruncul român*, ple-

dînd pentru unirea tuturor forțelor revoluționare, principiul unirii fiind, „inviolabil, sfînt, pe care nici o putere omenească să nu-l poată sparge".

Pe baricadele revoluției

A fost arestat la Poiești de trupele țariste, fiind eliberat cu ajutorul subprefectului Manolache Șoimescu. Împreună cu fruntași revoluționari (N. Bălcescu, C.A. Rosetti, D. Brătianu, N. Kretzulescu) (*Magazin istoric*, nr. 2,3/1988) și cu alți peste 2 000 de bucureșteni, a adresat o petiție sultanului solicitînd „încetarea masacrelor ce făceau soldații [otomani] veniți în țară și a abuzurilor față de populație și mai ales față de patrioți".

După înfrîngerea revoluției de trupele intervenționiste otomano-țariste, V. Boerescu și-a continuat studiile, obținînd în decembrie 1850, certificatul de absolvire a Colegiului național „Sf. Sava". Doi ani mai tîrziu, în 1852, cu ajutorul material al negustorului Ion Hagi Tudorache, a plecat la studii la Paris, oraș în care se aflau numeroși revoluționari români. A urmat cursurile Facultății de drept și a audiat prelegeri la Collège de France, obținînd în 1855 licența în drept. Doi ani mai tîrziu, în august 1857, și-a luat titlul de doctor în drept, tot la Paris, cu o cercetare consacrată delictelor și pedepselor privite comparativ, din punct de vedere filosofic și juridic.

În anii în care s-a aflat la Paris, au avut loc lucrările Congresului de pace din 1856, precum și alte dezbateri diplomatice ce vizau și statutul și viitoarea organizare a principatelor dunărene. Alături de ceilalți militanți unioniști, Vasile Boerescu a desfășurat o susținută activitate în favoarea idealurilor Unirii, destinate să prezinte cancelariilor diplomatice și opiniei publice a vremii, temeiurile istorice ale unității naționale, precum și statutul autonom pe care țările române l-au avut în raporturile lor cu Poarta, statut consfințit prin Capitulațiile încheiate între domnitorii români și sultanii otomani. Astfel, în 1856 a publicat o lucrare în care erau sintetizate aspirațiile unioniste ale românilor: *Mémoire sur la question politique et économique de la Moldo-Valachie*, distribuită atît plenipotențiarilor străini prezenți la Paris, cît și unor oameni politici din străinătate.

Tot în 1856, a redactat și a publicat *La Roumanie après le traité de Paris du 31 mars 1856*, prefațată de un renumit jurist francez, Royer-Collard[1]. Susținînd unitatea românească, lucrarea afirma, prin însăși includerea în titlul ei a numelui de România, faptul că națiunea și pămîntul românesc nu se limitau numai la Moldova și Muntenia.

Cea mai mare zi

Evocînd tradițiile istorice ale unității țarilor române, V. Boerescu amintea faptele de eroism și vitejie ale unor domnitori precum Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul care au acționat în numele unității românești, chiar realizînd-o, precum Mihai Viteazul, la cumpăna veacurilor XVI și XVII.

Totodată, în lucrare era preconizată și înfăptuirea unor reforme sociale, privind transformarea proprietății și dezvoltarea agriculturii, abolirea rămășițelor feudale etc., în vederea consolidării și progresului țării, nu numai pe plan politic, ci și economic și social.

Prin bogata ei argumentație, prin documentele și informațiile cuprinse, scrierea lui V. Boerescu s-a bucurat de interesul diplomaților, oamenilor politici sau al savanților vremii. Între aceștia, marele naturalist german Alexander von Humboldt (1769-1859) îi scria autorului că fusese profund impresionat de starea țărănimii române, așa cum o prezentase el, și aprecia măsurile pe care le preconiza în vederea îmbunătățirii condițiilor ei de viață.

Reîntors în țară în 1857, V. Boerescu s-a angajat, alături de ceilalți militanți unioniști, în lupta pentru înfăptuirea unirii celor două țări surori, pentru coordonarea acțiunilor forțelor progresiste de-o parte și de alta a Milcovului.

Spre sfîrșitul lui octombrie 1857, a scos publicația *Națională*, ale cărei pagini au fost deschise popularizării acțiunilor în vederea Unirii, informării cercurilor largi de cititori despre circulația ideilor unioniste etc. Era ajutat în munca sa de doi intelectuali cu largi vederi democrate, patriotice, C. Bozianu și G. Costa-Foru.

În timpul lucrărilor Divanului ad-hoc al Munteniei, V. Boerescu — ca specialist în probleme de drept — a fost consultat în repetate rînduri asupra redactării documentelor juridice, precum și în formularea doleanțelor poporului, cuprinse în actele Divanului.

El milita pentru respingerea oricărui amestec străin în soluționarea problemelor interne ale țării, pledînd, totodată, pentru spirit de moderație și conciliere între cele două curente, liberal și conservator, în timpul desfășurării alegerilor pentru Adunarea electivă, care urma să desemneze viitorul domn. În pofida opoziției unor conservatori — care l-au scos de pe listele electorale —, a fost repus în drepturi datorită intervenției lui G. Costa-Foru și a luat parte la lucrările Adunării elective, afirmîndu-se printre cei mai fervenți susținători ai dublei alegeri a lui Al. I. Cuza, demonstrînd cu argumente ale dreptului internațional că Unirea putea fi săvîrșită prin voința poporului. De aceea, în istorica zi de 24 ianuarie 1859, în amintitul discurs, rămas celebru, invita pe toți deputații să se ralieze principiului național, realizînd astfel Unirea.

Imediat după desemnarea lui Cuza ca domn și al Munteniei, în entuziasmul gene-

[1] Albert Paul Royer-Collard (1797-1865), jurist, profesor și decan al Facultății de drept din Paris

ral, a vorbit iarăși V. Boerescu: „Această zi — spunea el— este cea mai mare ce au văzut românii în analele istoriei lor. Actul ce am făcut noi astăzi este un act ce dovedește la noi un patriotism și o dezinteresare așa de mare, cum rar se poate vedea exemplu la națiunile cele mai civilizate ale Europei".

Demonstrînd îndreptățirea legală și morală a Unirii, el încheia: „Numai o singură persoană, unind amîndouă guvernele, poate face ca aceeași politică să domineze în amîndouă Camerele și Comisiune și ca aceeași acțiune să se vadă între ambele țări; atunci vom ajunge cu mai înaltă realitate și tărie la scopul propus de Puterile garante. Actul nostru dar este din cele mai legale. El nu va lipsi, peste puțin, a fi aplaudat de Europa întreagă, precum astăzi este aplaudat de toată națiunea română".

Istoria — rațiunea de a fi

După înfăptuirea Unirii Principatelor, V. Boerescu, alături de alți fruntași politici, atît din Muntenia cît și din Moldova, a acționat în continuare pentru consolidarea ei, pentru realizarea programului de reforme preconizat de Al. I. Cuza. Pe lîngă activitatea sa didactică (între 1857 și 1859) a predat dreptul comercial la „Sf. Sava", apoi a fost unul dintre întemeietorii Facultății de drept din București, în 1859, unde a profesat pînă în 1882), V. Boerescu a avut și o susținută activitate politică, făcînd parte din mai multe cabinete, fiind ministru de justiție (1860, 1860-1861, 1868-1870) și de externe (1873-1875, 1879-1881).

O mențiune specială trebuie făcută pentru inițiativa sa din 1860, cînd — deținînd interimatul cultelor și instrucțiunii publice — a preconizat realizarea unui tratat de istorie națională. Într-un apel adresat către A.T. Laurian, I. Maiorescu, I.C. Brătianu, Al. Odobescu, P. Cernătescu, Fl. Aaron, I.H. Rădulescu, el îi solicita să colaboreze la alcătuirea unei sinteze asupra istoriei noastre naționale. Istoria, arăta el, conține învățămintele trecutului pentru prezent, ea „conservă drepturile și ne aduce aminte datoria, ea laudă virtutea, trîmbiță gloria, dă omagii eroilor și ne face a ne înfiora de vițiu, a disprețui lașitatea, a admira bravura". Istoria, mai preciza el, reînvie faptele, „arătînd rațiunea de a fi a lucrurilor", explicînd fenomenele vieții sociale la fel ca științele naturale care se ocupă de fenomenele „vieții fizice".

În scopul realizării acestui proiect de tratat, a hotărît acordarea unor fonduri din bugetul ministerului. De asemenea, în perioada cînd s-a aflat în fruntea Ministerului de externe, a stimulat și sprijinit aducerea în țară a unor mărturii din arhive și biblioteci străine referitoare la istoria patriei noastre, precum și executarea unor mulaje și reproduceri după obiecte de artă aflate la Roma, reprezentative pentru trecutul țării noastre. Tot el l-a sprijinit cu substanțiale sume de bani pe Al. Odobescu, în investigațiile sale științifice privind deosebit de importantul tezaur de la Pietroasa.

Ca legislator, V. Boerescu a acționat în vederea alcătuirii unui sistem legislativ care să asigure atît dezvoltarea statului modern român, cît și menținerea autonomiei sale pe plan extern. Cînd, în 1865, Poarta a încheiat un tratat de jurisdicție consulară cu marile puteri europene — ale cărui prevederi le vroia extinse și asupra Principatelor Unite —, V. Boerescu, la solicitarea lui Cuza, a publicat la Paris o lucrare, *Mémoire sur la jurisdiction consulaire dans les Principautés Unies Roumaines*, în care argumenta că niciodată jurisdicția consulilor, din capitulațiile Porții cu alte state, nu s-a extins asupra țărilor române, acestea păstrîndu-și statutul de autonomie, atît în raporturile lor cu Imperiul otoman, cît și cu alte state.

În viziunea sa asupra vieții politice, sociale și culturale a statului român modern, V. Boerescu acorda o semnificație deosebită apărării drepturilor fraților aflați sub dominație străină, în primul rînd ale românilor transilvăneni. În paginile publicațiilor *Națională* sau *Pressa*, conduse de el, s-au tipărit articole referitoare la situația românilor de peste munți, reliefînd tradițiile legăturilor comune de limbă, cultură, obiceiuri etc. Astfel, la 1 septembrie 1859, apărea în *Națională* o semnificativă scrisoare a folcloristului bănățean At. Marienescu care, salutînd îndoita alegere a lui Al. I. Cuza, își exprima bucuria „de a vedea România" realizată, Bucureștii devenind capitala „românimii viitoare".

Atunci cînd V. Boerescu s-a stins din viață la 18 noiembrie 1883, i s-au organizat funeralii naționale.

Evocîndu-l, în 1906, într-o conferință sub cupola Ateneului Român, Gr. Tocilescu — vicepreședinte atunci al Ateneului — spunea: „Boerescu a fost printre cei dintîi agoreți [luptător pentru drepturi publice]; nu e act mare național la care el să nu fi luat parte: unire, autonomie, neatîrnare, regat, drept, reforme economice, politice, sociale, la care el să nu fi fost un factor, ba la unele inițiatorul, îndemnătorul, primul ca și ultimul lucrător. În ministere [consilii de miniștri], el redactorul mesagelor, în Parlament, el raportorul general; adeseori muncitor anonim, lăsa voios ca opera lui să treacă drept a altora, numai ca legea să treacă, ca lucrul să se facă, modest, uneori pînă la exces, bun și afabil totdeauna și cu toți neputînd să urască pe cineva, rece față de dușmani, cald, sincer și devotat pentru amicii lui...

V. Boerescu nu era un teoretician, un filosof cîrmuit de idei generale și de principii raționale, dimpotrivă, el era un spirit eminamente practic, pozitiv, consultînd la fiece pas faptele, așa precum navigatorul consultă starea cerului..." ■

Vicontele de Saint-Vallier:

„UNIREA E DORITĂ CU TOATĂ ARDOAREA“

La 23 septembrie 1861 sosea în Bucureşti un oaspete francez vicontele de Saint-Vallier, înalt funcţionar al Ministerului afacerilor străine al Franţei, trimis în misiune diplomatică în Turcia. Călătoria lui Saint-Vallier prin Principate (şi nu pe mare, pe unde era mai uşor de ajuns în Turcia), nu era întîmplătoare. Din cel puţin două motive: mai întîi, o percepere a atmosferei politice otomane prin intermediul ecourilor acesteia în lumea românească, puternic legată încă de Imperiul otoman, dar mai ales din punctul de vedere al perspectivelor Principatelor Unite şi al intereselor franceze faţă de aceste perspective. Pentru că, după propria-i mărturisire, vicontele urma ca în intervalul pe care-l petrecea în Principate să se pună la curent cu situaţia internă a celor două ţări, cu opiniile diferitelor grupări politice faţă de actul de desăvîrşire a Unirii, pregătit de mai multă vreme (şi care va fi înfăptuit în decembrie 1861, în urma călătoriei lui Cuza la Constantinopol; Magazin istoric, nr. 4/1991), precum şi pentru a cunoaşte părerea principalilor oameni politici ai ţării despre personalitatea atît de controversată a domnitorului Unirii.

Observator atent al fenomenului românesc, vicontele de Saint-Vallier, după cum, de asemenea, ne mărturiseşte, nu era pentru prima dată în Principate. Memoriul alcătuit de el, la Terapia (lîngă Istanbul), îndată după plecarea din ţările române, ne oferă o imagine, chiar dacă nu completă, în orice caz deosebit de interesantă asupra atmosferei care exista în capitala ţării, înaintea desăvîrşirii Unirii. Greutăţile pe care trebuia Cuza să le învingă, atît pe plan intern cît şi extern, sînt evidente. Calităţile sale (dar şi defectele) atît de relevante pentru observatorul francez, probitatea sa nu-l vor ajuta să tempereze animozităţile manifestate de principalele grupări politice ale vremii şi, de asemenea, nici să evite concursul armatei în momentul în care interesul acestor forţe va impune schimbarea sa. Este — alături de sublinierea unanimităţii dorinţei de Unire — meritul de seamă al acestui memoriu: acela de a depista in nuce motivele ce vor duce, atunci cînd mandatul încredinţat de naţiune va fi fost îndeplinit, la îndepărtarea lui Alexandru Ioan Cuza din scaunul domnesc. Documentul vede pentru prima oară lumina tiparului; el a fost depistat cu prilejul unei călătorii de documentare în Franţa şi se află la Arhivele Statului Bucureşti, Colecţia Microfilme-Franţa, rola 265 (Ministère des Affaires Etrangeres, Archives diplomatiques, C.P. Turquie, vol. 352, f. 90-106). O dată oferite aceste date, lăsăm cititorul să se convingă de pertinenţa observaţiilor diplomatului francez de acum 130 de ani.

În imagine: ianuarie 1862. Populaţia Bucureştilor salută întoarcerea lui Alexandru Ioan Cuza de la Istanbul. Unirea deplină a Principatelor era oficial recunoscută.

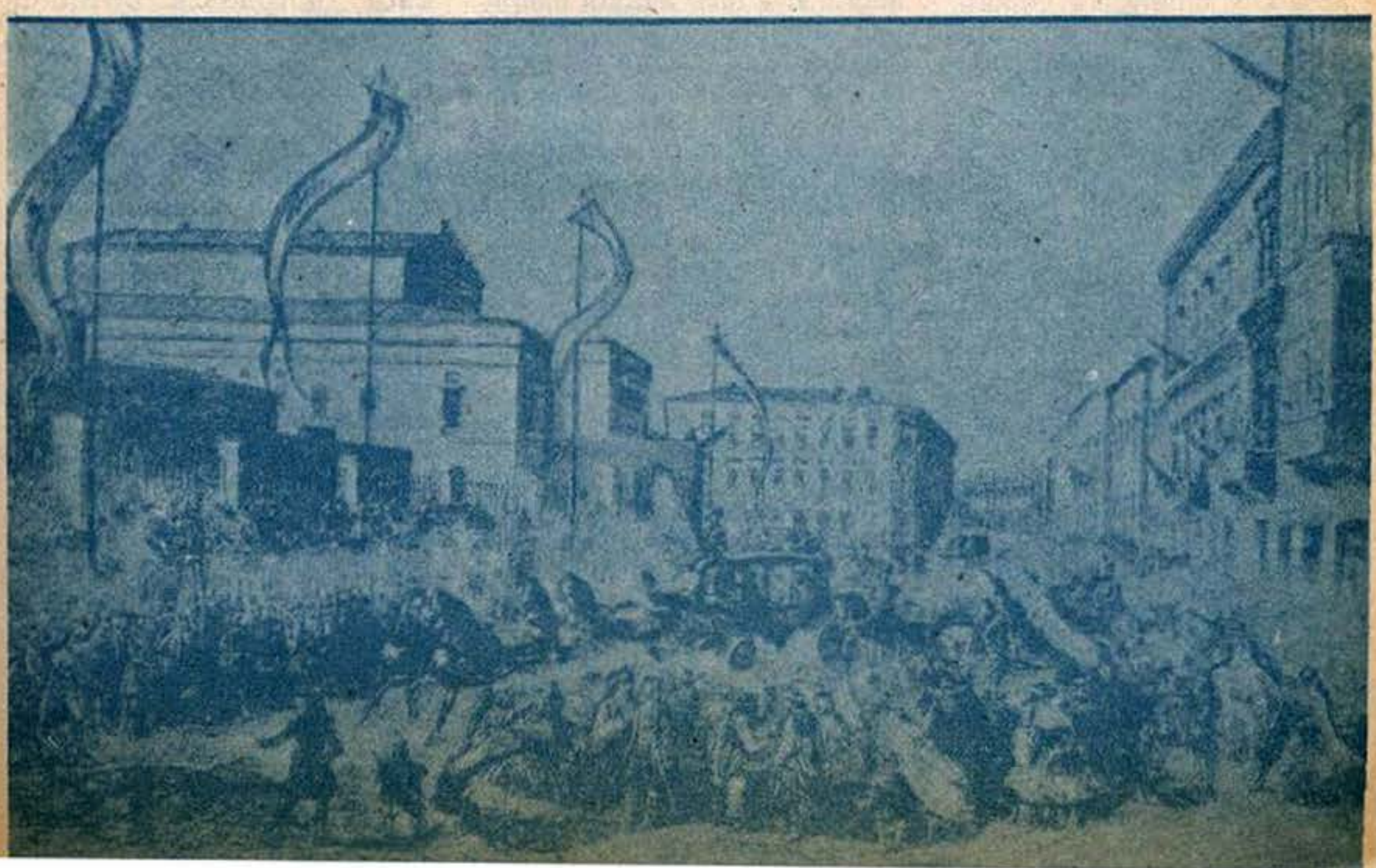

Am căutat să profit de scurtul popas pe care l-am făcut la București pentru a mă pune la curent cu situația țării, cu poziția prințului Cuza și pentru a-mi face ascultate sfaturile de moderație și prudență, [date] atît prietenilor prințului, cît și adversarilor săi politici.

Starea sănătății domnului Tillos m-a împiedicat; am căutat să remediez aceasta, întrebînd îndelung pe domnul Hory asupra atitudinii luate de agentul nostru; asupra limbajului folosit de el în discuțiile cu diversele partide și asupra raporturilor în care se află Consulatul general cu oamenii politici pe care i-am întîlnit. Peste tot, trebuie să încep prin a spune, am găsit exprimată aceeași impresie asupra domnului Tillos: o mare stimă, o vie simpatie, o reală gratitudine pentru incontestabilele servicii făcute cauzei acestei țări prin atitudinea sa demnă și fermă și prin limbajul cumpătat și energic uneori pe care l-a folosit față de prinț ca și față de partidele ostile... Am găsit aceste sentimente exprimate cu aceeași vivacitate de către toți oamenii politici pe care i-am văzut, indiferent de nuanța politică de care aparțin; le-am întîlnit de asemenea și la colegii săi din corpul consular.

Relațiile, anterioare voiajului meu, pe care le-am avut cu cîțiva dintre oamenii politici din Valahia mi-au permis să profit de scurtul meu popas la București pentru a avea lungi conversații asupra stării actuale a țării, asupra cîrmuirii prințului și asupra rezultatelor probabile ale Unirii. M-am mărginit, de altfel, cel mai adesea de a fi un auditor și nu am luat deloc cuvîntul, decît pentru a îndemna pe interlocutorii mei la răbdare și respectarea Convenției.

Rezultă pentru mine din toate aceste întrevederi că Unirea este dorită cu ardoare de toată lumea ca un mijloc de a ieși dintr-o situație în care nu se mai poate sta și care ar duce în viitor la o criză; entuziaștii o consideră ca pe un panaceu [leac] destinat să vindece toate relele din țară; cei mai înțelepți prevăd reîntoarcerea greutăților actuale după Unire, dar, adaugă ei, lucrurile au fost împinse pînă acolo că trebuie de ales între Unire și revoluție. Pe scurt, și după mărturia tuturor, Unirea nu are rădăcini în țară; valahii și moldovenii nu se cunosc și arată chiar sentimente prea puțin plăcute unii pentru alții; țăranul nu se sinchisește și ignoră chiar că ar fi vorba de ea; cît despre oamenii politici, din toate partidele, ei s-au compromis prea pe față și prea adesea pentru această idee, pentru a le mai fi posibil de a nu o primi cu un entuziasm real sau prefăcut. Dar teama generală, pe care am putut să o constat aici, este îndoiala asupra sentimentelor actuale ale moldovenilor în această privință; o violentă reacție s-a întîmplat în Moldova: Unirea este judecată astăzi ca în întregime favorabilă Valahiei și ca aducînd mari sacrificii pentru Moldova care ar pierde capitala sa și care vede interesele sale confundate cu acelea ale vecinei, foarte înapoiată pentru ea din punct de vedere al administrației și al lucrărilor publice.

Toate partidele sînt de acord în a face elogiul calităților amabile și seducătoare ale prințului, ca om de lume și bun companion, dar toți, chiar prietenii săi, îl acuză de o instabilitate, de o ușurință și de o lene ale căror efecte le resimte deja, pentru că el nu mai inspiră nici cea mai mică încredere diverselor partide în seama cărora s-a lăsat succesiv, fără măsură și fără rezervă, și pe care și le-a înstrăinat apoi discutîndu-le fățiș.

Există desigur ceva adevărat în reproșurile pe care le-am auzit adresate prințului; el este nesocotit [ușuratic], schimbător și pătimaș; are oroare pentru orice fel de ocupație serioasă; detestă să fie contrazis; are gustul plăcerilor și mai ales pentru o viață ușoară, fără tracasări, fără muncă, cu intimi complezenți și servili; nu este moderat în limbaj și prin glumele sale mușcătoare și-a făcut dușmani. Pe lîngă aceste defecte, Cuza are calități reale: multă finețe, un spirit strălucit și uneori seducător, o veritabilă probitate într-o țară în care aceasta este foarte rară. Cred, mai mult încă, că cel mai mare elogiu care i se poate aduce este de a spune că este cu siguranță superior celei mai mari părți a oamenilor politici din Principate; conduita sa este ușor de criticat, dar comparîndu-l cu adversarii săi ajungi la convingerea că există puțini printre ei care ar fi putut să țină frîiele cîrmuirii cu o mînă mai abilă și mai prudentă. Valahii sînt niște copii mari; singurul lor mobil este vanitatea, singurele lor preocupări sînt distincțiile onorifice. Un ministru (beizadeaua Dimitrie Ghica) îmi spunea, vorbindu-mi de Unire, că unul din serviciile însemnate pe care ar trebui să le aducă țării, ar fi [acela] de a permite prințului să creeze o decorație. Alții, vorbindu-mi de un prinț străin, îmi mărturiseau, cu naivitate, că una din marile atracții pe care le-ar oferi această combinație ar fi perspectiva unei curți și a unor onoruri ca o consecință a acesteia. Aceeași oameni care reproșează prințului Cuza firea sa schimbătoare sînt și mai nestatornici decît el. Cel mai mare neajuns al domnului este de a avea curînd trei ani de cîrmuire și de a nu mai fi o noutate. Au avut timp să se sature de el și mă tem că va fi la fel și cu cel, oricare ar fi, care-i va succeda.

Prințul Știrbei, vicepreședinte al Camerei și unul din șefii Partidului Conservator, a profitat de vechile relații care existau între noi pentru a face să mă întîlnesc la el cu cîțiva dintre membrii actualului cabinet și persoanele cele mai considerabile ale dreptei. În lunga convorbire pe care am avut-o, beizadeaua și amicii săi mi-au vorbit mai ales de Unire și mi-au declarat că o privesc ca o necesi-

tate absolută, în situația actuală a țării, dar în același timp se tem că prințul nu este omul care ar trebui pentru îndeplinirea unui asemenea rol. „Am votat cu entuziasm pentru Cuza, mi-a spus prințul George Știrbei, și am dovedit sincera noastră dorință de a vedea Unirea statornicită sub o putere forte și respectată; de fiecare dată cînd prințul ne-a întins mîna noi am alergat la el, i-am dat ajutorul nostru; dar, văzînd maniera în care Alteța Sa a respins toate ofertele noastre de conciliere, nu ne este permis de a nu privi cu teamă viitorul pe care ni-l rezervă un astfel de om, cu un caracter slab și schimbător, dominat de prietenii intimi și înconjurat de oameni avînd cea mai proastă reputație și gata la orice pentru a-și satisface ambiția sau lăcomia; prințul, îmboldit de astfel de sfetnici, lucrează neîncetat de cînd este la putere la slăbirea și distrugerea marilor familii și a marilor proprietari. Nimic nu a fost cruțat în acest scop; agenți secreți au străbătut țara și au ațițat pe țăranii noștri împotriva noastră; o lege electorală subversivă a fost pregătită de Comisia de la Focșani, în întregime devotată prințului. Socialiști de soiul domnului [C.A.] Rosetti țin în fiecare zi, în prezența prințului și fără ca el să-i facă să tacă, discursuri a căror morală este că trebuie să dispară întreaga clasă a boierilor și lăsată justiția poporului să se exercite împotriva acelor care l-au împilat prea mult timp (textual). Noi am renunțat de bună voie la privilegiile noastre, am consimțit la toate măsurile liberale, dar agenți ai domnilor Rosetti și [I. C.] Brătianu parcurg liberi satele și predică țăranilor exterminarea stăpînilor lor și împărțirea bunurilor lor".

După ce mi-a expus îndelung păsurile partidului său, beizadea Știrbei a sfîrșit prin a-mi spune că singura poartă de scăpare pentru Principate este înălțarea pe tron a unui prinț străin și că aceasta este dorința vie a întregului Partid Conservator.

Eu m-am silit să combat toate aserțiunile prințului [Știrbei]; am căutat să-l fac să admită că, presupunînd că prințul Cuza și partidul său n-ar fi avut dreptate, există de asemenea reproșuri serioase ce se pot aduce Partidului Conservator; i-am citat cîteva fapte în sprijinul celor spuse de mine și l-am întrebat dacă el însuși crede a-și fi făcut datoria de bun cetățean în ziua în care s-a folosit de numele și influența sa în Adunare pentru a obține un verdict de acuzare contra unui guvern care n-a făcut la urma urmei decît a reprimat la Craiova o răscoală de care nu era el vinovat; și i-am atras atenția că există o mare nedreptate în acest vot al majorității, care a dezonorat guvernul Florescu fără a avea de gînd să atingă adevăratul culpabil, prefectul districtului. „În fine, am adăugat, n-ați plătit prea scump prințului prin disprețul și trufia voastră ajutorul pe care a trebuit să-l găsească cîteodată printre voi și conduita d-lui Catargi nu a fost un exemplu?"

„Vă înșelați în ceea ce ne privește, mi-a răspuns dl. Al. Plagino (astăzi ministru de finanțe și, mai mult, cel mai de seamă din actualul cabinet), am acceptat portofoliul finanțelor fără rezervă [gînd ascuns] și cu singura dorință de a-mi sluji patria și de a fi util prințului; am avut toate necazurile la intrarea mea în funcție, știți, între altele, ce conțineau finanțele statului, abia cîțiva galbeni! Totul fusese risipit fără nici o grijă pentru ziua de mîine. Am profitat de starea [averea] mea bună pentru a da un exemplu, urmat de mulți colegi ai mei, acela de a nu ne atinge apuntamentele noastre și de a le vărsa în tezaurul public; încep să văd mai clar în materie de finanțe; am putut să pun puțină ordine; am reluat toate plățile întrerupte. Cum am fost recompensat în eforturile mele? Sînt informat exact că prințul spune în fiecare zi anturajului său că nu așteaptă decît Unirea deplină pentru a se elibera pentru totdeauna de conservatori și pentru a avea un minister ales de el".

Fără a încerca să scot în relief această ultimă asertiune a ministrului de finanțe, care, din nefericire, știam că ar fi exactă, m-am silit să combat opinia emisă de conservatori asupra aducerii la domnie a unui prinț străin. Le-am explicat îndelung rațiunile pentru care Europa, după părerea mea, nu le va face o asemenea concesie, i-am făcut să înțeleagă imposibilitatea ca un singur moment puterea suzerană să consimtă această combinație; îmi exprim teama că românii, tot ridicînd noi pretenții, să nu sfîrșească prin a indispune Europa împotriva lor și să nu atragă necazuri asupra țării lor. În fine, i-am făcut să convie cu mine că prințul Cuza era necesar și că ei nu vor putea atinge decît prin el și cu el scopul tuturor doleanțelor lor, Unirea. „Amintiți-vă, le-am spus terminînd, că dacă prințul are nevoie de dumneavoastră, și dumneavoastră aveți nevoie de el, dați la o parte aspirațiile personale, reminiscențele de nume și de familie, nu vă gîndiți decît la țară și nu uitați că viitorul și prosperitatea ei sînt strîns legate de o bună înțelegere între prinț și majoritatea conservatoare a adunărilor. Dezordinele, urmare inevitabilă a unei noi rupturi între domn și Camere, ar putea aduce nenorocirea de care vă temeți mai mult ca orice, ocupația străină".

Conservatorii, părăsindu-mă, m-au asigurat că vor lăsa încă o dată de o parte toate ranchiunele și, fără gînd ascuns, îi vor veni în ajutor prințului; că Alteța Sa poate fi sigură, dacă a pregătit, cum se aude, să încerce a realiza singur Unirea, de a-i găsi în unanimitate pentru a o susține; că nu va exista nici un pericol de disensiuni sau dezordini venind din partea partidului lor și că singurul pericol de care prințul ar avea să se teamă în momentul în care el ar săvîrși lovitura de stat, pe care pare că

o plănuiește, i-ar veni din partea partidului roșu, cu care s-a compromis și căruia i-a dat arme pe care democrației ar putea să le întoarcă împotriva lui însuși.

Am avut ocazia să văd în diverse rînduri un alt șef al Partidului Conservator, pe dl. Ion Ghica, fost prinț de Samos, de atunci director al lucrărilor publice, destituit de opt zile de către prințul Dimitrie Ghica. Este un om de o capacitate incontestabilă, dar de o duplicitate destul de mare pentru a fi remaneratā [acceptată] chiar în Orient. Conștient de valoarea sa, se compară cu oamenii care-l înconjură și nu crede că este în locul pe care-l merită. De asemenea, este de o ambiție nemăsurată și găsește toate mijloacele bune pentru a o satisface. Visul său astăzi ar fi de a face impopular din ce în ce mai mult pe prințul Cuza, de a-l separa pentru totdeauna de Partidul Conservator, în fine de a mina puterea Alteței Sale părînd a o apăra. În ziua în care succesiunea ar fi deschisă, el ar ști să se facă destul de necesar pentru a fi ales domn. Este un om într-adevăr periculos; îmi pare că nici prințul Cuza, nici conservatorii nu se păzesc îndeajuns de el. Este mai viclean decît ei toți și își urmărește opera de dezbinare cu o răbdare și o îndîrjire care ar putea fi încununată de succes. Consulul general al Angliei, vorbindu-mi de el, îl poreclea Mefistofelul Valahiei; cred că este un cuvînt destul de nimerit. Dl. Ion Ghica mi-a făcut un mare elogiu al prințului, a arătat cea mai mare încredere în fericita ieșire din criza actuală, s-a arătat cald partizan al Unirii; aș fi putut să-l cred sincer dacă n-aș fi știut că în ajun a vorbit cu totul altfel la Consulatul general al Rusiei și că a făcut d-lui de Giers cel mai trist tablou al rezultatelor de prevăzut ale Unirii și al efectelor incapacității prințului domnitor.

Am văzut adesea în timpul ședерii mele la București pe unul din prietenii personali ai prințului, pe generalul Florescu, fost ministru de război, om fin, inteligent și amabil, care și-a petrecut o parte din viața sa în Franța, și unul din ofițerii cei mai instruiți ai armatei valahe; din nefericire, ambițios și mare risipitor, a cheltuit o frumoasă avere și nu vede în exercitarea puterii decît un mijloc de a-și restabili situația; pare foarte devotat prințului, care îi arată o mare favoare. Știind că tot ceea ce îi voi spune va fi repetat domnului, m-am silit să-l fac să înțeleagă cît ar fi de indispensabilă prințului buna armonie cu Partidul Conservator. Domnul Florescu a fost ușor de acord cu mine, dar a adăugat că conduita dreptei face foarte dificil acest acord; a respins cu energie reproșul de nestatornicie adresat prințului și a dat vina pe conservatori care, după părerea lui, au aruncat adesea pe Alteța Sa în brațele Partidului Progresist *[avancé*, în original — *n.n.]* prin ostilitatea lor sistematică și înverșunată. El face, de altfel, un merit prințului din mobilitatea sa; ea nu provine din caracterul său, este reflectată, cauzată de o profundă cunoaștere a oamenilor și a faptelor. Prințul a trebuit să se servească de maxima „dezbină pentru a domni"; n-ar fi putut să se mențină fără acest expedient în mijlocul dificultăților fără număr; prin aceasta a parvenit să neutralizeze partidele ostile, opunîndu-le unele contra altora; atacurile conservatorilor l-au constrîns să recurgă la un moment la dl. Brătianu și la prietenii săi; el a putut să se folosească de democrați, dar nu s-a dat pe mîna lor; și proba este că a putut rupe cu ei în ziua în care aceștia nu i-au mai fost necesari.

Am ascultat fără să spun nimic lungul panegiric al d-lui Florescu; mi-am exprimat numai temerea ca prințul să nu-și fi făcut puțin iluzii cînd a crezut că nu a dat nimic partidelor pe care, rînd de rînd, le-a folosit, nu le-a dat la fiecare o parte din popularitatea sa? Nu i-a rănit profund separîndu-se succesiv de ei toți după o scurtă încercare, decernîndu-le astfel un fel de brevet de incapacitate? De altfel, aceste frecvente schimbări de politică, aceste continue înlocuiri a cabinetelor, nu au grave inconveniente din punct de vedere administrativ și deplorabila situație a Valahiei nu este o dovadă prea vizibilă? Cît privește pe domnii Brătianu și Rosetti, prințul nu și-a atras reproșul de ușurință și inconșecvență dînd țara pe mîinile unor oameni a căror doctrină, după dl. Florescu, o blamează și a căror propagandă o teme?

Generalul, fără a răspunde în mod precis la întrebările mele, mi-a vorbit de absoluta necesitate a Unirii; mi-a mărturisit că prințul nu-și ascunde că fiecare întîrziere îi răpește o parte din autoritate și că s-ar ști pierdut dacă nu o va încuviința înainte de luna decembrie viitoare; Alteța Sa își dă bine seama că Unirea făcută în afara asentimentului Puterilor oferă o bază foarte puțin solidă; nu-și ascunde pericolul și a întîrziat-o cît a putut; în luna decembrie va fi obligat de a acționa singur, ezitarea nu-i mai este permisă.

Dl. Florescu, la acest subiect, s-a arătat foarte surprins că mai există încă divergență de opinie între cabinete, crezuse că Austria singură face o oarecare opoziție; cît despre Rusia nu-i este permis a se îndoi de bunăvoința ei; în adevăr, trimis cu puțin timp înainte la Odessa pentru a duce împăratului Alexandru felicitările prințului Cuza, el a luat chiar de la Alteța Sa imperială asigurările cele mai favorabile pentru realizarea dorințelor Principatelor. Țarul primise pe dl. Docan și pe el, trimiși unul pentru Moldova și altul pentru Valahia, cu onoruri și o bunăvoință care depășise cu mult speranțele lor. După ce a dat generalului marea cruce a Sf. Vladimir și d-lui Docan marea cruce a Sf. Ana, Maiestatea Sa i-a însărcinat să spună prințului Cuza că poate fi sigur de concursul Rusiei; iar cabinetul de la Petersburg ar dori să vadă

Unirea îndeplinindu-se cu promptitudine și că nu ar depinde de el ca să fie făcută deja; că nu e drept să fie acuzat guvernul Rusiei de a fi adus obstacole și că toate dificultățile și toate întîrzierile proveneau din partea unor puteri care, tot proclamîndu-se sus și tare prietenii prințului Cuza și a cauzei române, nu voiesc a acorda Unirea decît cu restricții care ar paraliza bunul rezultat, și aceasta în scopul de a menaja orgoliul Turciei.

N-am putut să mă opresc de a reproșa această singulară confidență a generalului Florescu despre unul din faptele care m-au frapat foarte mult la sosirea mea în București; cantitatea considerabilă a decorațiilor rusești care au fost împărțite în armată și în rîndurile populației. Nu cred că mă înșel admițînd că există în Valahia un partid rus, mai important decît se crede în general, și că o acțiune neîncetată, al cărei centru este în cabinetul d-lui de Giers, se exercită în secret în întreg principatul.

Convorbirile pe care le-am avut cu domnii Green și Strambio [consulii englez și italian] mi-au permis să recunosc că maniera de a vedea a acestor doi agenți nu diferă de aceea a d-lui Tillos și că acțiunea lor politică se exercită în același sens; amîndoi mi-au confirmat ceea ce mi-au spus valahii asupra absolutei necesități în care se găsește prințul de a proclama el singur Unirea înainte de luna decembrie, dacă Puterile nu i-o acordă pînă atunci. Cît despre baronul Eder [consul general al Austriei], el mi-a făcut impresia unuia nevoit să lupte între convingerea sa personală și instrucțiunile în sens contrar ale guvernului său. Din nefericire, nu am avut ocazia să întîlnesc pe dl. de Giers.

Nu cred că trebuie să omit de a menționa un ultim fapt, care mi-a părut destul de curios, ca reflectînd opinia armatei și a populației din afara Bucureștiului, opinie în general puțin cunoscută, agenții străini neavînd decît legături cu locuitorii Capitalei. Fiind pus de către generalul Florescu în legătură cu prefectul de la Giurgiu și cu colonelul comandant al orașului, am profitat de șederea forțată în acest oraș pentru a aștepta vaporul de pe Dunăre și am avut cu acești domni și cu alți cîțiva locuitori din localitate convorbiri asupra situației țării și a binefacerilor așteptate de la Unire. Am găsit la toți aceeași descurajare, o lipsă de încredere absolută în prințul Cuza, un desgust complet de prinț și de sistemul său de conducere, m-am putut convinge de adevărul celor spuse și repetate de domnii Tillos, Green și Strambio, că prințul nu trebuie să pună nici o bază pe armată și că ea va fi prima care-l va abandona în caz de tulburări. „Da, noi toți dorim Unirea, mi-au spus ei, dar o dorim ca un mijloc și nu ca un scop, cu alte cuvinte noi o considerăm ca un pas spre independența absolută, iar prințul străin, acesta este astăzi visul, speranța întregii țări!" Am căutat să le demonstrez răul pe care-l făceau cauzei Principatelor vorbind astfel și ridicînd asemenea pretenții; m-am servit de argumente pe care deja le folosisem față de prințul Știrbei și amicii săi pentru a le dovedi zădărnicia speranțelor lor în ceea ce privește prințul străin. Dar aveam de-a face cu oameni convinși [de dreptatea lor] și nu i-am găsit de aceeași bună alcătuire ca marii boieri din București. Prefectul, dl. Ion Arion, a sfîrșit întrevederea spunîndu-mi: „Prințul Cuza și-a trăit traiul; și-a dovedit incapacitatea ca domn, a folosit toate partidele fără a putea fi de acord cu niciunul; este făcut pentru a rămîne toată viața sa colonel și niciodată pentru a cîrmui; nu are nici caracterul, nici instrucția necesare pentru a fi plasat în fruntea conducerii; risipitor, iubitor de plăceri și bună stare, leneș pînă la exces, nestatornic ca o femeie, defectele sale sînt de așa natură încît eforturile, chiar sincere, pentru a se corija, nu-l vor face niciodată apt pentru afacerile publice". Acest fel de rechizitoriu contra prințului a avut aprobarea unanimă a ofițerilor, în cea mai mare parte, și a proprietarilor din împrejurimi care erau prezenți și a trebuit să mă despart de nemulțumiții din Giurgiu fără ca argumentele mele în favoarea prințului Cuza să fi putut, cît de puțin, modifica sentimentele de răceală care par matur gîndite și fixate în mintea lor.

Am regretat foarte mult de a fi avut prea puțin timp disponibil pentru a încheia voiajul meu prin Moldova; n-am putut judeca sentimentele locuitorilor ei decît prin ceea ce am auzit spunîndu-se la București și cei cîțiva moldoveni pe care i-am întîlnit în acest oraș — colonelul Ghica, deputatul Catargi etc., socotesc că limbajul lor să nu fie interesat. ■

Prezentare și selecție
D. IVĂNESCU

În curînd — concursul Magazin istoric **— serie nouă**

În numărul viitor al revistei, 2/1992, primele 10 întrebări ale concursului *Magazin istoric* — serie nouă.

Un concurs nou într-o inedită prezentare.

Bibliografie: cele 25 numere ale revistei apărute în perioada ianuarie 1990-ianuarie 1992.

Un concurs atractiv, pasionant, pentru toți cititorii.

Nu uitați deci să vă asigurați din timp procurarea nr. 2/1992 al revistei. Împreună cu prima serie de întrebări vom publica regulamentul și premiile concursului.

Războiul de reîntregire văzut de la Iaşi

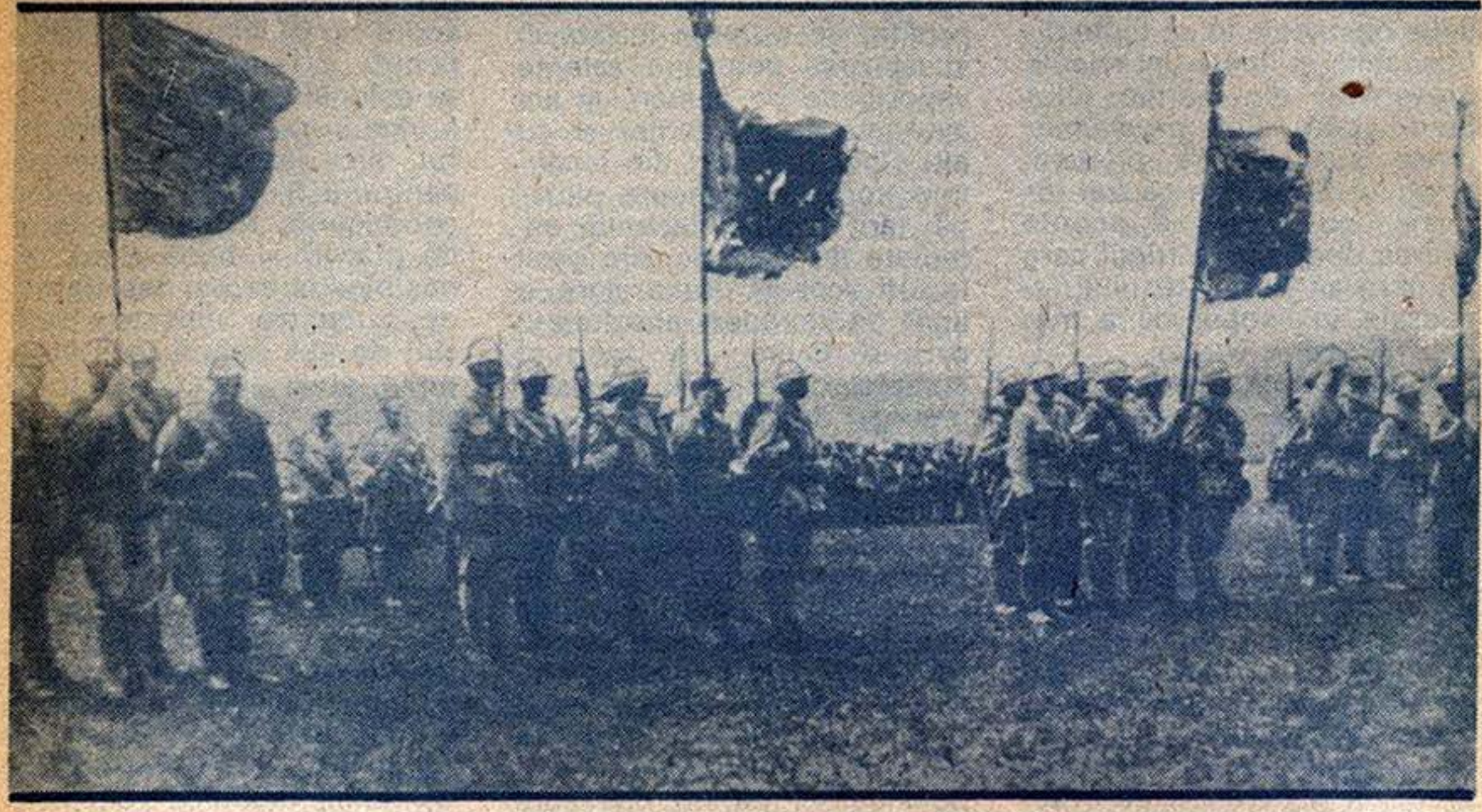

ÎN TOAMNA LUI 1917...

G.G. MÂRZESCU

Cum am văzut şi din episoadele precedente ale însemnărilor inedite **aparţinînd omului politic liberal G.G. Mârzescu (1876-1926, ministrul agriculturii şi domeniilor în cabinetul prezidat de I.I.C. Brătianu, aflat la Iaşi în 1916-1918), în ultimele luni ale anului 1917 autorităţile române se confruntau cu o situaţie politică şi militară extrem de dificilă. După preluarea puterii de către bolşevici, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 a avut loc o rapidă destabilizare a frontului din Moldova, trupele ruseşti, refuzînd să mai lupte, se retrăgeau în dezordine, jefuind populaţia şi aşezările. Semnarea armistiţiului de la Brest-Litovsk din 22 noiembrie/5 decembrie 1917, prin care Rusia sovietică se retrăgea, de fapt, din conflictul militar, a lăsat România total descoperită în faţa inamicului. În acest fel, autorităţile române au fost nevoite să accepte şi ele semnarea armistiţiului cu Puterile Centrale, la Focşani, patru zile mai tîrziu.**

Dar prin aceasta liniştea nu s-a instaurat în ţară. Dimpotrivă. Degringolada trupelor ruse a creat o nouă stare conflictuală, aliatul de pînă nu demult transformîndu-se în provocator de dezordine. „Zilnic se produceau tot felul de provocări la adresa românilor — notează Const. Kiriţescu, în scrierea sa consacrată războiului pentru întregirea României, lucrare pe care am mai citat-o —, înalţi funcţionari români erau insultaţi şi chiar arestaţi pe propriul nostru teritoriu. Soldaţii români erau poftiţi să facă şi ei la fel cu ruşii: să facă revoluţie, să-şi detroneze regele, să ceară pace. Rezerva dispreţuitoare a românilor irită pe ruşi. De teama atentatelor sau a loviturilor revoluţionare, românii trebuiau să stea de pază, cu ochii în patru".

Aceste evenimente se aflau şi în centrul preocupărilor guvernului român şi ele sînt consemnate şi de G.G. Mârzescu în însemnările sale inedite **din acea perioadă. Să-l urmărim, deci, în continuare, cu menţiunea că documentul pe care-l reproducem acum se află în păstrare la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, iar precizări privind publicarea lui am făcut în introducerea de la primul episod, în nr. 10/1991.**

7 decembrie. Vizita de dimineață a lui Dimitrel Lupu[1] și doamnei Liciu.

Brătianu telefonează să venim la 11 la Consiliu, cu o jumătate de oră mai devreme.

La 11 fix, eram la Brătianu, în așteptarea comunicărilor grave ce bănuiam prin această chemare mai devreme la Consiliu.

Venisem numai vre-o cîțiva, numai miniștri liberali, mi se pare Vintilă, Duca, Morțun, Ferechide și Porumbaru, cînd Brătianu ne comunică că situația este foarte gravă și conservatorii voiesc să pună chestiunea continuării războiului alături de Aliați în orice condițiuni și să dimisioneze din guvern în cazul cînd s-ar punea chestia păcii separate.

Cum au venit primii miniștri conservatori, Delavrancea și Titulescu, Brătianu a întrerupt comunicarea, ceea ce m-a făcut să bănuiesc că pentru ora 11 nu convocase decît pe liberali.

Odată Consiliul în complet — afară de Costinescu, care nu poate ieși din casă —, Brătianu ne comunică că chestiunea ce trebuie să hotărîm e aceea dacă intrăm în război cu bolșevicii de aici, care au devenit amenințători.

În adevăr, generalul Iancovescu ne comunică că în conversația avută cu bolșevicii pînă la ora 10 seara, ieri, bolșevicii cer cu stăruință autorizarea să fie lăsați cu 300 oameni armați, să înlocuiască sovietul ce funcționează pe lîngă generalul Cerbaceff.

Ei spun lui Iancovescu că n-au intenția să tulbure liniștea în România, dar nu pot admite ca ei, care reprezintă frontul din România, să nu-și poată exercita funcțiunile din cauză că sovietul în funcțiune este apărat de trupele române.

Ei mai declară că n-au intenția de a distruge gara Socola, pentru că distrugînd-o ar muri și ei și noi de foame. Pe acolo vin proviziile din Rusia.

Amenință însă că dacă trupele române îi vor paraliza în acțiunile lor, ei se vor apăra aducînd un număr îndoit de forțe, și dacă va trebui toată armata de pe front.

Generalul Prezan, ce asista la Consiliu, comunică informațiunea telegrafică că Armata a 4-a rusă a primit ordin de a se retrage de pe front, sub pretextul că guvernul român i-a oprit la Socola șase eșaloane cu provizii și astfel nu se poate aproviziona. Faptul e desigur neexact, dar cu acest pretext își propun să îndrepte armata spre Iași.

Al. Constantinescu confirmă aceiași informațiune.

În afară de aceasta, de la Dorohoi, Covurlui, Bacău și Tutova, vin știrile îngrijorătoare a devastărilor ce trupele ruse comit în retragere.

Stavri, de la Dorohoi, telegrafiază că conacele moșiilor Henețești Zvoriștea sînt complet devastate, că rușii se dedau la acte de barbarie și populația îngrozită se refugiază spre oraș. Ceea ce este mai grav e că interesează la mișcare populația noastră rurală, împărțindu-le vitele și productele proprietarilor. Mișcarea ia astfel caracterul unei jacquerii foarte primejdioase.

La Botoșani au dat foc liceului. La Covurlui au devastat Vlădești. La Putna au devastat Valea Seacă și biserica. La Tutova au devastat moșia lui Mihai Vidrașcu, și-l caută să-l omoare. Vidrașcu a fugit de la țară.

Intrăm în luptă cu bolșevicii, da sau nu? Aceasta e chestiunea care se pune.

Prezan lasă a se înțelege că trebuie să intrăm. Miniștrii își rezervă opiniunile pentru un Consiliu de Miniștri cu comandanții armatelor. Generalii Averescu și Eremia Grigorescu fiind în Iași și reținuți la dejun la Palat, se decide să fie invitați la Consiliu la Brătianu la ora 4, rămînînd ca la ora 6 să avem un Consiliu cu regele.

La ora 3 sînt convocați Aliații.

Generalul Berthelot lipsește, fiind dus la Kiev. În locul lui va fi consultat colonelul Pétin.

Din discuțiunile urmate, pentru mine nu face nici un dubiu că hotărîrea de după amiază nu poate fi decît în sensul intrării în luptă cu bolșevicii.

1) Avem datoria să ne apărăm proprietățile și bisericile. Prin urmare trebuie să reprimăm, dacă voim să reducem devastările. Aceasta cu atît mai mult cu cît participă și țăranii noștri.

2) Soldații bolșevici au încetat de a fi ambulanți, pentru a deveni agenți politici și încearcă mișcări sociale aci și răsturnarea ordinei politice. Ei sînt în legătură cu Racovski.

Chiar acțiunea celor de dincolo de Milcov, pentru pacea cu Germania, ar fi compromisă cu întronarea regimului bolșevic al lui Racovski.

3) Aliații încercînd o acțiune în Ucraina și țara cazacilor și ucrainienii fiind anti bolșevici, a nu lua măsuri ar însemna să îngreunăm în loc să ajutăm acțiunea Aliaților.

Frontul român trebuie ucrainizat. Or, nu se poate lăsa ca Ucraina să fie atacată la sud de bolșevici. În afară de aceasta, Ucraina se obligă să ne aprovizioneze. Rupînd cu ea, jucăm aprovizionările.

4) Cerbaceff, care a fost numit comandantul frontului ucrainian[2], cere să-l ajutăm

[1] Dimitrie G. Lupu, magistrat ieșean; în 1917 era prim-președinte la tribunalul Iași.

[2] După încheierea armistițiului de la Focșani, Șcerbacev a luat unele măsuri pentru restabilirea, cît de cît, a ordinii în rîndul unităților sale. Între acestea, notează Const. Kirițescu, a fost și „*ucrainizarea* frontului român. Revoluția rusă admisese împărțirea vechii Rusii în state naționale federalizate. Ca urmare, s-a decis ca și armata să se constituie în unități, grupate pe națiuni. Naționalizarea a reușit în chipul cel mai perfect pentru polonezi, bine organizați mai dinainte din punct de vedere național, conștienți și disciplinați. Ea a reușit mai puțin la celelalte naționalități și a eșuat complet pentru planuita armată ucraineană, lipsită de consistență, organizație și spirit național... Lucrînd în acord cu ministrii Înțelegerii la Iași, Scerbacev încearcă să se pună la dispoziția guvernului ucrainian, împreună cu armata rusă de pe frontul sud-est. Nici această încercare n-avu vreun rezultat de oarecare durată, din cauza lipsei de încredere reciprocă și din cauză că guvernul ucrainian nu era în stare să domine situația" (Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ediția a II-a, vol. III, București, f.a.).

împotriva bolșevicilor. Greceanu și Vintilă Brătianu cer să cîștige timp, dar devastările nu vor da timpul voit. Prezan și Iancovescu mai propun, în scop de-a evita devastările, scurgerea trupelor ruse cu trenul.

La 4, Consiliu la Brătianu.

Intrînd, întîlnesc pe scări pe St. Aulaire, Vopicka, Fasciotti și Barclay[1], care ieșeau de la consfătuire.

La Consiliu asistă toți miniștrii, plus Prezan, Averescu și Grigorescu. Brătianu comunică că Aliații cer să intrăm în luptă cu bolșevicii, aceasta fiind cel mai mare serviciu pe care în ceasul acesta România îl poate aduce Aliaților. Brătianu convine, atrăgînd însă atenția că aducînd acest serviciu Aliaților, România nu le mai poate aduce un altul și că Aliații trebuie să-i aducă de aci înainte. După acest serviciu, el, Brătianu nu se mai poate obliga față de Aliați, nici la refuzul păcii separate.

Această declarație neașteptată a făcut mare senzație în Consiliu.

Luîndu-se în discuție chestia devastărilor, cu toți sînt de acord că trebuie luate măsuri severe de reprimare și de canalizare a retragerii ruse prin anumite regiuni, evitînd Iașul.

Generalul Eremia Grigorescu comunică că eri a executat la Leovo 5 ruși, vinovați de devastare. Trupele ruse au predat înșeși pe vinovați.

Se pare că bolșevicii au dat ordin contra devastărilor.

Generalul Prezan comunică că situația s-a modificat de astăzi dimineață, întrucît generalul Cerbaceff i-a declarat că se demite din comandament, ne mai putînd face nimic și că trece comandamentul unui soviet mixt, compus din 3 bolșevici și 3 ucrainieni, după cum s-a făcut și la Odessa. La ora 3 chiar a convocat pe bolșevici.

În această situație, nu mai poate fi vorba de a da un concurs unui comandant ucrainian. Numai de n-ar spune Cerbaceff că a fost redus la neputință pentru că guvernul român nu i-a dat la timp ajutorul, după cum voia Prezan.

După această comunicare, luîndu-se în discuție posibilitățile menținerii frontului rus, atît generalul Iancovescu cît și Averescu declară că nu mai văd nici o posibilitate, armata rusă fiind în completă descompunere.

Numai generalul Eremia Grigorescu crede că se mai poate face ceva, făcînd un apel la trupe, după cum a făcut el pe frontul lui și unde a putut menține ceva trupe. Părerea lui Grigorescu nu inspiră însă încredere.

Discutîndu-se asupra situației frontului român, prin retragerea trupelor ruse, generalul Averescu declară, dealmintreli de acord cu Prezan și Grigorescu, că aripile române complet descoperite vor trebui să înceapă retragerea în cele 24 ore ce ar urma denunțării armistițiului de către germani, sau încheierii păcii de către ruși.

Asupra retragerii, se ivește o vie discuție între Iancovescu, Grigorescu și Averescu.

Iancovescu declară că armata, din lipsă de aprovizionare, nu se va putea retrage decît cel mult pe Siret. Averescu crede că se poate retrage pe Bîrlad, dacă va avea aprovizionarea asigurată, iar Grigorescu spune că armata trebuie să rămînă credincioasă Aliaților și că trebuie să se lupte pînă la cel din urmă tun și general.

El nu vrea capitulare; și Averescu declară că el nu va capitula decît dacă va avea ordin. Lui, personal, îi repugnă mai cu seamă capitularea în cîmpie.

Generalul Iancovescu e pentru încheierea păcii separate, chiar în afară de consimțămîntul Aliaților.

Take Ionescu combate ideea păcii separate, arătînd că ea ar însemna o pace dictată numai de germani și dezonoarea noastră față de Aliați.

Ne pierdem toate prieteniile.

Brătianu roagă ca militarii să studieze chestiunea retragerii în funcțiune de avantajele ce ar putea aduce Aliaților și cu rizicurile [riscurile] pentru armată și țară.

În urma discuției dintre Iancovescu și Grigorescu, s-a risipit impresiunea lui Duca de acum cîteva zile cu privire la conjurația militarilor.

La 6 mergem la Palat unde sub președinția regelui asistă toți miniștrii, afară de Costinescu care e bolnav, și generalii Prezan, Averescu și Eremia Grigorescu.

În Consiliul de la Palat s-au repetat aceleași discuțiuni ca la Consiliul de la 11 la Brătianu și s-au consfințit aceleași hotărîri sub președinția regelui. Consiliul a durat pînă la 8 1/2 și am rămas cu toții impresionați de deprimarea regelui, care în mai multe rînduri a avut lacrimi în ochi.

Brătianu, de asemenea, a fost mai stăpîn pe dînsul, atunci cînd discutîndu-se chestiunea capitulării, sau a disoluțiunei armatei, exclamă: „Dar dacă e vorba de un gest frumos și de onoare, prefer ca ostașii români să moară în ofensivă pe cîmpiile Munteniei".

Propunerea lui Brătianu scapă panașul [onoarea] dar ce trist Consiliu, în cea mai tristă situație în care s-a găsit vre-odată țara.

Averescu spune că dacă ne-am menține pozițiile, și nemții ne-ar ataca, am avea Sedanul nostru. Face expunerea studiului retragerii așa cum am arătat mai sus.

Mișu Cantacuzino îmi spune că ei, pe ideea păcii

---

[1] Cei patru erau, în ordinea amintită mai sus, reprezentanții diplomatici ai Franței, S.U.A., Italiei și Marii Britanii pe lîngă guvernul român. Ei au fost martorii încordatei tensiuni politice în care erau nevoiți să acționeze cîrmuitorii statului român, aflați atunci, ca și în alte situații din timpul războiului, singuri în vîltoarea evenimentelor. „Indiferent care sînt examenele de conștiință pe care le au moldo-valahii — scria contele de Saint-Aulaire în memoriile sale —, greșelile aliaților lor, mult mai multe decît ale lor, fac să se verse paharul amărăciunii lor. Națiunea lor nu are nici măcar speranța neclintită care-l animă pe belgian, pentru ca să-i dea noi puteri sufletului ei îndurerat. Înconjurat de dușmani mincinoși pe teritoriul ocupat și de prieteni nesiguri aiurea, românul se vede părăsit".

separate, chiar cu consimțămîntul Aliaților, ies din guvern.

La ieșire, duc pe Greceanu pînă acasă vorbind de bietul rege.

8 decembrie. Nu văd pe nimeni dimineața. Brătianu ne convoacă iar la 11 la Consiliu.

Consiliul durează pînă la 2 1/2, asistînd toți miniștrii, afară de Costinescu și generalul Prezan.

Ziua de astăzi aduce un fapt nou: generalul Cerbaceff, subt presiunea reprezentanților Aliaților de aci, declară că primește a da, cu concursul României, lupta împotriva bolșevicilor de pe teritoriul nostru. El, în conversația avută dimineață cu generalii Prezan și Iancovescu, cere să i se dea ajutor să schimbe Comitatele, în special cele de la Iași și Roman, să aresteze pe bolșevicii de la Socola și să reguleze chestia transporturilor din Ucraina.

Aliații insistă să-i dăm acest ajutor.

În Consiliu, părerile sînt împărțite astfel:

1) Take Ionescu califică de absurditate cererea Aliaților precum și încercarea lor de a recrea armata rusă. Părerea lui este că noi sîntem legați pentru a lupta contra Germaniei, iar nu de a declara război Rusiei, armatei ruse, sau numai Rusiei septentrionale. Să lăsăm vreme să-și urmeze cursul și, dacă se va denunța armistițiul, să luptăm cît vom putea și să capitulăm, căutînd a salva ființa legală a statului, regele, guvernul și Parlamentul.

2) Mișu Cantacuzino și Titulescu, care sînt de părere să intrăm necondiționat în luptă contra bolșevicilor, așa cum cer Aliații, pentru că, în orice altă soluție, se tem de ruptură cu Aliații și de dezonoarea noastră.

3) Ion Brătianu, care este de părere să încercăm, cu toate puținele șanse de reușită, acțiunea cerută de Aliați, de a recrea armata rusă, transformînd-o dintr-o bandă bolșevică într-o armată, care, cel puțin în aparență, va fi conștientă de cauza Aliaților și de obligațiunile ei.

Aceasta însă sub două condițiuni:

a) Ca, în cazul cînd acțiunea n-ar reuși, și prin urmare România obligată să capituleze și să se abandoneze germanofililor, Aliații să-i lase libertatea de acțiune, adică de a face chiar pacea separată, fără a pierde nimic, din drepturile ce-i sînt recunoscute prin tratatele de alianță.

b) Ca Aliații să-i garanteze averea mobiliară, tezaurul și depunerile Casei de Depuneri și Consemnațiuni, aflate la Moscova, în cazul cînd bolșevicii le-ar ataca, în urma acțiunei noastre.

La părerea lui Brătianu par a se asocia ceilalți miniștri.

Chestiunea fiind însă de o importanță decisivă, conservatorii cer ca să mai avem un consiliu mîine dimineață la 11, iar Brătianu cere un consiliu și cu regele, tot mîine.

Take Ionescu, însă, atrage atenția că nimeni nu poate fi obligat să facă o politică în

Reprezentanții Germaniei și ai Rusiei Sovietice semnînd armistițiul de la Brest-Litovsk

În p. 12: *ostași români pe frontul din Moldova*

care n-are încredere. Admite toate opiniunile și nu bănuiește patriotismul nici uneia din ele, dar el preferă să plece din guvern și din țară.

Destăinuiește că a avut un incident pe această chestie cu Brătianu zilele trecute, dar nu e bine, nici drept ca cineva să fie obligat la o politică în care n-are încredere.

Brătianu declară că primește ori ce soluțiuni mai bune ca ale lui dacă se va ivi vreuna, ceea ce constată că nu s-a ivit. Cere să se discute și să se adopte soluția ce va ieși dintr-o discuție comună, fără deosebire de partid.

Ceea ce nu poate admite în situația actuală este ca țara să aibă un alt guvern, decît un guvern național. În cazul cînd guvernul nu poate să rămînă așa cum este, va supune chestia regelui.

În timpul acestui Consiliu, vine știrea că 6 automobile cu soldați ruși (bolșevici), înarmați, voiesc să intre în țară pe la Sculeni. Întîlnind acolo trupe, s-au îndreptat spre Ungheni, unde nu sînt trupe.

Se cere lui Iancovescu ca să trimită trupe imediat spre Ungheni. Iancovescu se codește. De fapt, măsurile militare luate sînt slabe. Bolșevicii intră continuu în țară. Ieri, au intrat la Socola 2 500 bolșevici.

Consiliul decide o organizare mai serioasă militară pentru Iași.

Vasile Morțun propune — singur în părerea lui —, strămutarea regelui și a guvernului la Vaslui.

Noaptea de 8 spre 9 decembrie. Orele 10 1/2 seara. La 10 1/2 seara, bolșevicii cer generalului Cerbaceff să parlamenteze în chestia comandamentului, cerînd o întrevedere chiar în această seară un comitet de 6 bolșevici.

Generalul Cerbaceff îi primește, dar în loc de 6 se găsește în fața a 20 bolșevici. El atunci chiamă garda ucraineană, tot de 20; ivindu-se discuție între ei cu privire la cine reprezintă mai bine comitetul din localitate, un tînăr bolșevic, doctor în drept, Corneff, scoate revolverul și vrea să-l împuște pe Cerbaceff. Este oprit în gestul lui de un ucrainian devotat lui Cerbaceff, la care toți bolșevicii își scot revolverele. Ei sînt dezarmați de ucrainieni și Cerbaceff arestează în chiar casa lui (casa lui Gr.Gr. Iamandi), pe cei patru capi ai mișcării: Corneff, dr. Roșal, trimis special de la Cronstadt, unde organizase mișcarea maximalistă, unul al cărui nume îmi scapă și pe o evreică, Roga.

Imediat după incident, au venit la Cerbaceff, Poklewski-Koziell, colonelul Pètin, generalul Ștefănescu, Al. Constantinescu și, după un moment, eu.

Cerbaceff, înconjurat de colonelul Pètin, cere, prin generalul Ștefănescu, guvernului român concursul trupelor române pentru distrugerea tuturor centrelor bolșevice, arestarea tuturor comitetelor și, în special, ocuparea în zorii zilei a gării Socola, unde e cel mai important centru bolșevic (4000).

În afară de aceasta, Aliații, St. Aulaire, Fasciotii, Vopicka și Barklay, înmînează lui Brătianu o cerere ca România să aducă ultimul serviciu pe care îl mai poate aduce Aliaților, de a înfrîna prin intervenția militară, mișcarea bolșevică, care paralizează ucrainizarea frontului. Consideră România achitată de toate datoriile ei față de Aliați, dacă îi aduce acest ultim serviciu[1].

Orele 11 1/2 noaptea. Întîlnim întîmplător pe trotuarul din fața Statului Major (strada Carol, casele Sturdza) pe generalul Iancovescu, perplex în fața lui Cerbaceff și gata a trata chestia la telefon, îi atrag atenția că chestia este de o gravitate politică hotărîtoare și că trebuie să meargă la Brătianu cu mine chiar acum noaptea.

Merg cu Iancovescu la Brătianu. Îl sculăm din somn, îi expune Iancovescu chestia și Brătianu ordonă imediat convocarea Consiliului.

Eu mă duc să iau pe Take Ionescu, care doarme la Titulescu (str. Sf. Haralamb, casele Corjescu, unde a stat mama). Îi comunic cu puține cuvinte situația. Take Ionescu, fiert, spune că Aliații vor să ne jucăm „la carte forcée"; un om mort de frică.

Pe la 1 1/2 toți miniștrii erau la Consiliu, afară de Costinescu reținut în casă, în plus, generalul Prezan.

Brătianu expune foarte clar situațiunea.

Nu este cu putință de a se ieși din această alternativă: sau intrăm în luptă cu bolșevicii, ceea ce echivalează cu războiul contra Rusiei septentrionale, în sensul politicei Aliaților și în interesul siguranței interioare a statului român, sau lăsăm ca valul bolșevic să ne acopere, să rupem cu Aliații și să întindem mîna Germaniei.

Între două soluțiuni primejdioase, trebuie să ne oprim la aceea care dă un procent cît de mic de speranțe pentru menținerea frontului și scapă panașul României.

Cu toate că în soluțiunea antibolșevică riscăm pierderea tezaurului, represalii împotriva românilor și întreruperea, cel puțin temporară, a aprovizionărilor din Rusia, n-am ezitat să adoptăm această soluție, pentru că ea scapă forma de guvernămînt a țării, dinastia și onoarea obligațiunilor noastre față de Aliați și speranța slabă, dar în definitiv speranța, unei mențineri a frontului nostru, a frontului rus din țară, ceea ce împiedică retragerea devastatoare a trupelor ruse în debandadă.

A fost unul dintre cele mai grele momente de hotărîre, pentru că dacă această acțiune eșuează, nu ne mai rămîne decît una singură, plecarea guvernului și trecerea mînei unui alt guvern, care să

[1] La 8/21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați au prezentat o notă comună primului ministru, în care recunoșteau „extrema gravitate" în care se afla România, își exprimau, totodată, considerația pentru sacrificiile armatei și poporului român, pentru contribuția la cauza Aliaților. Nota exprima, de fapt, atitudinile personale ale diplomaților, nu pe aceea a guvernelor pe care le reprezentau, care se situau pe poziții de dezaprobare a armistițiului semnat de România. Saint-Aulaire a fost chiar dezavuat pentru participarea sa la această notă.

întindă mîna germanilor.

Consiliul în majoritatea lui a hotărît, la orele 4 1/2, războiul cu bolșevicii, fiind contra: Take Ionescu, Pherekide, Greceanu și gen. Iancovescu.

Take Ionescu, prăpădit, declară că el demisionează, pentru că consideră totul isprăvit și că nu-și poate lua răspunderea unei asemenea măsuri; în fond, refuză pentru a-și păzi pielea, crezînd că situația lui va fi mai ușoară eșind din guvern.

Ceilalți miniștri declară că ei se supun hotărîrii majorității și se solidarizează cu toate măsurile. Cer lui Take Ionescu să adopte aceeași atitudine, dar Take Ionescu rămîne intransigent și-și scrie demisia la biroul lui Brătianu. Conservatorii toți declară că nu-l urmează și că rămîn în guvern.

Brătianu îi reamintește datoria pe care el, Take Ionescu, cu el, Brătianu, o au împreună față de rege și țara pe care i-au dus în acest război, că trebuie să încerce pînă la sfîrșit toate soluțiile de care se mai poate lega o umbră de speranță și n-au dreptul să se retragă atunci cînd se mai varsă o picătură de sînge.

Take Ionescu rămîne intransigent.

Atunci, Brătianu observă că o măsură de însemnătatea acesteia cere consimțămîntul tuturor și dacă o persoană ca Take Ionescu refuză, aceasta înseamnă că o face să paralizeze actul și, în asemenea caz, el, ca prezident de Consiliu, consideră că hotărîrea Consiliului e caducă, și nu ne rămîne decît să cerem pacea nemților.

Toți protestează, iar Prezan cu ceasul în mînă cere hotărîrea Consiliului, deoarece măsurile militare, pentru a avea efectul dorit, cer pregătiri și nu mai avem înaintea noastră decît două ceasuri pînă în ziuă.

Brătianu se duce la rege, îi expune criza de guvern, iar regele împărtășește opinia majorității Consiliului și ordonă ocuparea gării Socola, arestarea comitetelor etc.

Se fac formele, generalul Cerbaceff face cererea în scris, gen. Iancovescu raportează cererea lui Brătianu care, în numele guvernului, dă ordin generalului Prezan.

La ora 6 dimineața, Prezan se duce la cartier și noi ne despărțim.

Opt sute bolșevici, armați, amenință cu revolverele personalul gării Burdujeni, au făcut două trenuri și au pornit spre Iași.

S-a dat ordin trupelor de la Podul Iloaiei să-i oprească și să-i dezarmeze.

Din Dorohoi vine știrea că moșia lui Coco Rosetti, Ionășenii din Vîrful Cîmpului, a fost devastată.

9 decembrie. Trupele române și-au luat pozițiile în jurul Socolei.

La orele 12 fără 5, au început parlamentările între cazaci și bolșevicii de la Socola.

10 decembrie. Dimineața vizita lui Demetrescu, șeful stenografilor de la Cameră, și a lui Suculescu, senator.

La 11 1/2 Consiliu la Brătianu, ca deobicei.

Generalul Iancovescu comunică rezultatul operațiunilor de ieri cu bolșevicii: la Socola bolșevicii s-au predat la prima somație a comandantului trupelor române și s-au dezarmat. Erau 3 000. Gara și depozitele sînt astăzi în stăpînirea trupelor române.

La Podul Iloaiei au fost de asemeni dezarmate trupele bolșevice ce se îndreptau spre Iași. Erau vreo 3 500 și aveau vreo 60 mitraliere. S-au dezarmat ușor.

La Botoșani două divizii amenință orașul, însă în ultimul timp Săveanu telegrafiază că s-au învoit trupele de acolo, numind doi comisari, unul ucrainian și celălalt rus, că comandanți. Cel ucrainian asupra trupelor ucrainiene, celălalt, un locotenent, asupra trupelor ruse.

De la Roman și Galați, nici o știre[1].

[1] Ca răspuns la măsurile guvernului român de a curăți teritoriul țării de resturile fostei armate ruse, care produceau dezordine și nesiguranță, guvernul de la Petrograd, pe baza unui ordin semnat de Lenin, a dispus la 11 decembrie 1917 arestarea tuturor membrilor reprezentanței diplomatice a României în Rusia, în frunte cu ministrul C. Diamandy. Agentul diplomatic al Serbiei la Petrograd nota în aceeași zi: „După-amiază, guvernul rus a comunicat trimisului român să plece în aceeași zi din Rusia, cu toată misiunea, în caz contrar a amenințat că îl va alunga și a respins cererea de a prelungi termenul în vederea pregătirii pentru călătorie. Planul bolșevicilor este: revoluție în România și intrarea sa împreună cu Basarabia, ca republică română, ca un tot unitar, în componența Republicii Federative Ruse. După victorie bolșevicilor în Ucraina, care va duce la încheierea păcii, România nu va putea continua războiul și va fi nevoită, de asemenea, să încheie pacea pentru care va primi consimțămîntul Aliaților".

Vintilă Brătianu anunță că soția [Lia Brătianu] și copilul lui au sosit bine, dar că Emil Petrescu[2], nu. Nemții nu voesc să dea drumul lui Petrescu, cu toate că el a cerut, potrivit convenției, să fie trimis la Iași. Ei pretextează că Emil Petrescu e liber. I-au dat drumul în momentul cînd au început tratativele pentru schimbul de internați.

Bulgarii, pe de altă parte, n-au trimis pe ostaticii din Bulgaria, voind să lege pe aceștia de rezerva făcută după semnarea convenției cu privire la cetățenii români din Dobrogea de origină bulgară.

Printre acești ostateci sînt: Pilat Ion, Pleșea Ștefan de la Craiova și magistrații Antoniade etc., în total 90.

Aceasta este o executare a convenției cu rea credință și trebuia să aibă ca urmare oprirea schimbului, pînă ce se obține executarea cu bună credință.

Se pare că germanii au fost mulțumiți de starea în care au venit internații germani din România și au rămas rușinați de starea internaților români din Austria. În adevăr, Zoe și d-na Olga Sturdza care au văzut pe ostaticii români veniți din Austria și adăpostiți în primul moment în sala de triaj din gara Iași au rămas impresionate de starea mizerabilă în care se

(Continuare în p. 23)

[2] Emil Petrescu (1858-1938), mare moșier și politician; prefect de Prahova (1897), prefectul poliției București (1903, 1907), primarul Capitalei (1914); a fost arestat și apoi expulzat de germani în timpul ocupației; senator și deputat în mai multe legislaturi.

Războiul de reîntregire văzut de la Bucureşti

AMINTIRI DIN ROMÂNIA

RAYMUND NETZHAMMER

În numărul trecut, ne-am despărţit de arhiepiscopul catolic de la Bucureşti în momentul în care, călătorind spre Viena, schimba trenul militar cu care venise de la Bucureşti pînă la Orşova şi se îmbarca într-o altă garnitură, spre a ajunge în capitala dublei monarhii. Să-i urmărim în continuare relatările despre cele văzute, despre oamenii şi subiectele abordate în conversaţiile pe care le-a purtat, exprimînd opiniile acestora despre România şi, totodată, poziţia proprie faţă de războiul românesc, despre ocupaţia germană. Plină de interes este descrierea audienţei la împăratul Carol I, aspiraţiile acestuia şi situaţia catolicismului în răsăritul Europei şi tendinţele sale.

1917

Miercuri, 27 iunie. O noapte fără somn, în vagon o înghesuială îngrozitoare. Au fost doi curieri germani şi tînărul prinţ Max von Fürstenberg, care pleca pentru două zile la tatăl lui la Viena. După ora zece seara am ajuns la Viena. Un hamal m-a dus cu tramvaiul la Hotel „Metropol", unde am găsit o cameră bună, cu telefon, pentru 8 coroane pe zi.

Viena, joi, 28 iunie. Prima vizită am făcut-o bisericii Sf. Ştefan şi arhiepiscopului cardinal Piffl. El m-a primit dimineaţa la ora 10. Cardinalul, ca şi toţi cunoscuţii mei, a fost îngrijorat de soarta mea, mai ales din cauza atacurilor aeriene [germane] asupra Bucureştilor. Vorbim despre politica bisericească şi anume despre chestiunea unirii bisericilor. El este sufletul şi iniţiatorul unui seminar oriental la Viena. Clădirea este gata terminată şi cuprinde 50 locuri: 25 pentru latini şi 25 pentru rituri orientale. Acest seminar oriental trebuie să formeze preoţii pentru dieceze din Turcia. Au fost deja trimişi capucini şi franciscani în Turcia, dar aceştia sînt foarte nemulţumiţi. O instituţie similară se va crea mai tîrziu şi pentru Bulgaria. Actualmente, la Sofia, pentru unire, lucrează un profesor din Strasbourg, şi referatele lui sînt favorabile. După părerea mea, Bulgaria ar putea fi convinsă pentru unire, dacă moştenitorul tronului Boris, botezat „catolic, s-ar afişa public ca unit şi doi-trei episcopi ar fi determinaţi să facă acelaşi lucru.

— Este datoria Austriei, am spus eu cardinalului, să acţioneze în România şi în Balcani cu toate mijloacele, nu numai cu vorbe, ci cu fapte concrete, în spirit catolic! Dacă n-o va face, se dă cale liberă protestantismului german. Aşa cum a făcut pînă acum împăratul, Austria trebuie să subvenţioneze nu numai şcolile, ci şi bisericile!...

Cu tramvaiul se ajunge comod de la „Ring" la strada Belvedere, în apropierea străzii Theresianum, unde se înalţă noua clădire a Nunţiaturii, cea veche, „Am Hof", fiind dărîmată. Nunţiul Valfrè di Bonzo este un bătrîn simpatic. Curînd după sosirea mea, s-a prezentat secretarul Nunţiaturii pentru chestiuni oficiale. La Bucureşti am primit diferite întrebări de la Secretariatul de stat [al Vaticanului] referitoare la familiile italiene din capitala României şi din dieceza Bucureşti şi acum mi se cereau răspunsuri şi explicaţii. Toate răspunsurile fuseseră pregătite, ca şi referatele către Propaganda Fide şi acte către alte foruri din Roma, dar autorităţile austriece [din Bucureşti] mă sfătuiseră să nu le iau cu mine şi se oferiseră să le expedieze ele pe cale diplomatică la Viena. Nunţiatura va trebui să aibă răbdare pînă la sosirea curierului diplomatic. Secretarul de stat al Vaticanului îmi pune diferite întrebări despre familiile Cora şi Hoeflich. Apoi s-a rezolvat repede şi problema subvenţiei diecezei mele, nunţiul fiind mulţumit că a venit arhiepiscopul însuşi, personal. Cît priveşte subvenţionarea diecezei mele de către „Propaganda Credinţei"[1] a aflat că în urma dificultăţilor ivite între centrala din Paris şi campania de colectare din Aachen, trebuie aşteptată hotărîrea de la Paris. Se pare că numele german al arhiepiscopului [adică R. Netzhammer] a fost o piedică pentru francezi, care de trei ani nu au mai trimis obişnuita subvenţie. După rezolvarea problemelor materiale, am spus domnului cardinal ce rău au fost trataţi preoţii noştri după începerea răz-

[1] Propagation de la Foi, organizaţie misionară, atunci cu sediul la Paris.

boiului și ce va trebui să se facă în viitor pentru întărirea catolicismului în România și în Balcani. Am reamintit că ar fi timpul ca orientalii din monarhia austro-ungară să fie separați de biserica rusă și de celelalte biserici orientale și am indicat, ca prim pas, introducerea calendarului gregorian în aceste biserici. Nunțiul răspunde că mitropolitul rutean Andreas Sczepticzky, de curînd întors din prizonieratul din Rusia, a refuzat reforma calendarului la ruteni, dar a convertit mulți la „Unire" și a hirotonit doi episcopi.

De curînd, nunțiul a vorbit cu țarul Ferdinand al Bulgariei, precum și cu moștenitorul Boris. Recunoaște că ambii sînt, ca persoane particulare, oameni buni și credincioși, dar din toată discuția se simte o oarecare neîncredere și adversitate a nunțiului față de dinastia bulgară. La sfîrșit, nunțiul m-a rugat să redactez un memoriu, aici la Viena, cuprinzînd punctele discutate, adică, despre concordat, chestiunea celibatului la clerul unit, perspective unioniste, școli catolice și cadre didactice în Balcani. El vrea să-și formeze un program, pe care să-l expună ministrului de externe Czernin, la care se va duce zilele viitoare.

După-amiază, m-am dus la Direcția poliției, pe Schottering, pentru anunțare și acolo am fost întrebat de ce nu mi-au vizat pașaportul austriecii din București. Apoi am vizitat o veche cunoștință a mea, pe prelatul din Schotten, Armand Opitz. Acesta vorbește cu plăcere despre politică. Astăzi discută despre pace! Nu este de acord cu mine cînd critic actualele dezbateri din Parlamentul austriac, care lasă impresia că statul se va dezbina în diferite naționalități. Domnul prelat este tot împotriva național-socialiștilor creștini, el ține la ideile conservatoare și admite doar *Reichspost*, ca fiind singurul ziar care se apropie de tendințele creștine. Prelatul Opitz a cunoscut și pe unul din confrații mei din Einsiedeln, pe Sigismund von Courten, care a venit la Viena în chestiuni de ocrotire a prizonierilor. El a primit calificativul: „foarte pro-Antantă!"...

Viena, sîmbătă, 30 iunie. În Viena, o situație penibilă are superiorul provincial Lebeau, de la biserica Sf. Anna. Fiind născut francez, aceasta explică dificultățile pe care le are. L-am văzut prima oară la Einsiedeln, unde, ca tînăr preot, a stat o vreme pentru a învăța limba germană... Pentru azi s-a oferit să mă conducă la Hofburg, pentru a depune o cerere de audiență la împăratul Karl [Carol I] ceea ce cardinalul Piffl și nunțiul au considerat că este foarte bine. Apoi am găsit o foarte bună cunoștință la Ministerul de externe, pe baronul di Pauli. El este șeful chestiunilor bisericești de la Ministerul de externe. Ne-a primit în vorbitor, unde mai era o doamnă. Acestui înalt funcționar am început să-i vorbesc imediat despre preoții și „frații" de origine austriacă internați, ca și despre deschiderea școlilor noastre catolice. Să se elibereze „frații-profesori" internați în Moldova, ori să ni se trimită „frați" apți pentru front. Baronul di Pauli ne-a asigurat că se va face tot posibilul, dar că, înainte de sfîrșitul războiului, sînt slabe speranțe. Atunci am început eu:

— Este o chestiune de urgență și trebuie acționat imediat; nu trebuie lăsat totul germanilor și protestantismului; noi, catolicii din România, am luptat prin școli și biserică, pe teren religios și cultural, pentru Austria, noi nu cerem bani, ci cadre didactice bune pentru școlile noastre catolice cu limbă de predare germană! Cînd baronul di Pauli a ieșit din birou să se intereseze dacă au sosit hîrtiile de la București, Lebeau și-a exprimat bucuria și satisfacția pentru francheța și hotărîrea cu care am vorbit în favoarea instituțiilor mele catolice. Cînd s-a întors, baronul m-a rugat să las un scurt memorandum cu punctele discutate și m-a anunțat că șeful de secție al Ministerului de externe, contele Flotow, dorește să vorbească cu mine chiar acum.

Contele Flotow era în cabinetul său de lucru. Patru ani (1901-1905) a fost la legația austriacă din București... Conform dorinței lui, să-i vorbesc despre începutul războiului, despre sosirea francezilor [misiunea Berthelot] și a rușilor din București și altele, nu am omis să amintesc despre arestarea preoților ca fiind „cei mai periculoși străini" și tendința lui Brătianu de a îndepărta pe toți preoții noștri și înlocuirea lor cu alții, italieni și francezi.

— A fost entuziasm la izbucnirea războiului?, a întrebat contele.

— Nu prea mare, Excelență. Steagurile au fost arborate aproape opt zile. După catastrofa de la Turtucaia, s-a produs descurajarea!, a fost răspunsul meu.

Apoi contele a voit să știe ce este cu regele, deoarece Martha Bibescu îi spusese prietenei sale, prințesa von Thurn-Taxis, că s-a sfîrșit cu actuala dinastie. Personal, nu o cunoștea pe Martha Bibescu, dar știa că este o femeie frumoasă și că diplomații din ambele „lagăre" intrau și ieșeau de la ea ca la ei acasă.

— În privința dinastiei, am povestit eu, Carp este cu totul împotriva regelui Ferdinand și dorește un fiu de-al împăratului Wilhelm în România. Am atras atenția la pericolul ca germanii să nu supraliciteze mai sus decît Carp.

— Noi îl știm pe Carp, spune Flotow, în primul rînd ca teoretician, dar practic n-a făcut mult! El este prietenul Germaniei, dar nu și al Austriei.

Flotow vorbește despre Hohenzollerni-Sigmaringeni și spune că numai prin regele Carol aceștia au devenit importanți. Părerea lui este că regele Carol avea mult parvenitism în el și purtări de ofițer prusac; nu era prietenul Austriei, dar era un diplomat dibaci.

După ce am discutat ches-

tiuni legate de școli și „Unire", în care contele Flotow este foarte inițiat, mă întreabă:

— Ce se va întîmpla cu România în viitor?

El este foarte reținut în această chestiune, dar vrea să știe dacă o propagandă pentru o anexare (Anschluss) a României la Austria ar avea succes.

Ar fi foarte greu de dat un asemenea răspuns!

Contele Flotow s-a interesat de unele personalități pe care le-a cunoscut în România, mai ales de canonicul Baud, fost preot al Catedralei [din București]. A rămas foarte mirat că Baud nu mai este aici, ci a fost nevoit să părăsească România din cauza afacerii mitropolitului Miclescu[1]. Pe vremuri, Baud era prietenul Goluchowskilor, cînd aceștia erau la București. Datorită influenței contesei Goluchowski a fost decorat cu Crucea de comandor al Ordinului Franz Josef, cu toate că Baud nu se arătase ca mare prieten al Austriei.

Conform înțelegerii, la ora 4 a venit la hotel prelatul și profesorul universitar dr. Heinrich Swoboda, să mă ia la o plimbare în Prater. În trecere, am vizitat biserica Sf. Nepomuk, în care Fürich a pictat renumita sa *Cale a crucii*. Biserica este întunecoasă, așa că marea operă de artă, între timp restaurată, nu-și arată adevărata ei valoare.

A trebuit să-i povestesc prietenului meu cum a început războiul în România, ce rol a jucat regele, cum s-a purtat Maiorescu și ce am pătimit noi. De cînd Swoboda, în calitatea sa de rector al Universității din Viena, a luat parte la jubileul Universității din Iași și de cînd a ținut o conferință la București despre Aquileia[2], se interesează foarte mult de România și de oamenii „sus-puși" pe care i-a cunoscut acolo. Sub aleile umbrite ale Praterului se conversa cu plăcere. Cînd am obosit, am luat o gustare sub un platan, la marginea lacului. Swoboda povestea mult. Vorbind despre politica bisericească austriacă, el credea că trebuie să constate cu regret că actualul nunțiu Valfrè di Bonzo nu este iubit din cauză că își procură alimente din Italia și că o scrisoare a lui către rude în care le cerea alimente a fost publicată în presă, fiind comentată tendențios...

Palatul Schönbrunn din Viena (fațada de nord)

Viena, marți, 3 iulie. Ziarele de dimineață anunță moartea lui Titu Maiorescu la București. Dr. Funder dorește, prin telefon, unele date despre acest însemnat om de stat...

Viena, miercuri, 4 iulie. Prelatul Swoboda telefonează că la ora 11.30 mă așteaptă la [pictorul] Bacher, în atelierul său, în clădirea Academiei de artă. La ora indicată, urc scara unei frumoase clădiri și bat la ușa profesorului Bacher, actualul rector al Academiei de artă. El are o înfățișare modestă și în vorbă și în atitudine: un om simplu,

[1] Vezi amănunte în lucrarea noastră *Le Saint Siége et la Roumaine moderne. 1866-1914*, Roma, 1982, pp. 128-133.

[2] Oraș antic, fondat de romani în anul 181 a.Chr. în nordul Italiei, cu episcopie din primele secole și o basilică celebră datînd din sec. IV.

însă foarte simpatic. Din biroul lui intrăm în atelierul foarte spațios și înalt și cu majoritatea geamurilor acoperite. Pe șevalete se aflau trei mari portrete: primarul Neumayer, mare amator de antichități și cărți, și o doamnă. Aceste două tablouri sînt excepțional realizate ca desen și culoare; primarul este într-un mare tablou de sală, în ținută oficială. Din fund, dintr-un al treilea tablou, încă pe șevalet, ne privește o măicuță bătrînă: este mătușa artistului. Ochii ei sinceri exprimă bunătate și dragoste, grijă și fericire. Dantela de la mîneci și cele mai mici amănunte ale ei sînt redate întocmai. Portretul este lucrat, cu mare dragoste și artistul tot mai pigulește la el.

Rectorul Bacher, care a avut mare succes ca pictor de scene istorice și ca portretist, mă roagă să urc pe podium și să iau loc pe fotoliu, ca să facă o schiță. Verifică lumina, trage perdele, se mișcă încolo și încoace, ca să găsească poziția favorabilă, ia o foaie în mînă și începe, fără ca lucrul să-l determine să întrerupă conversația. În mai puțin de o oră ședința s-a terminat. Ne despărțim ca prieteni și Bacher îmi urează succes pentru audiența la tînărul împărat.

Ieri am fost înștiințat telegrafic că Maiestatea Sa apostolică, împăratul Karl, mă primește la ora 5.30. După ora 2, din Gara de Sud am luat trenul spre Laxenburg. Chiar lîngă gară se află palatul imperial. Întîi am făcut o vizită la casa provincială a Surorilor de Cruce, cei mai apropiați vecini ai palatului. În salonul de primire, foarte mare, prin care trecea mereu șambelanul de serviciu, trebuia să mai aștept încă un sfert de oră. Maiestatea apostolică m-a primit în camera alăturată. Tînărul împărat era prietenos, dar serios și m-a poftit imediat să iau loc. Am exprimat Maiestății Sale devotamentul meu și al catolicilor mei, rugîndu-l să ne acorde și în viitor buna sa voință, că împăratul Austriei a fost întotdeauna cel mai mare binefăcător al nostru.

— Dacă aveți nevoie de ceva, să vă adresați întotdeauna la mine!, a spus împăratul cu blîndețe.

A întrebat de numărul diecezanilor și de componența lor. A fost foarte mirat aflînd că 80% sînt supuși austrieci și unguri. Împăratul a precizat că Austria este singura mare putere catolică, că așa trebuie să fie și să rămînă, ceea ce el a spus și papei. Mai este și Spania catolică, dar nu este o mare putere; și Franța se numește catolică, dar este francmasonă, ca de altfel și Italia.

Profitînd de această remarcă a împăratului, neprovocată de mine, am menționat că Austria trebuie să acționeze în străinătate, și mai ales în țările balcanice, ca o adevărată mare putere catolică!

În România și în Balcani domină încă multă religiozitate, de asemenea și în viața statului. Parlamentul nu se deschide fără slujbă religioasă la Mitropolie, se sfințesc pietre fundamentale la clădiri publice, în fiecare lună preoții se duc în clădirile publice sfințindu-le, nici o lucrare importantă nu se începe fără binecuvîntarea bisericii. Miniștrii și funcționarii, chiar dacă nu sînt credincioși, se afișează public și fără frică la ortodoxie și la biserica țării.

Ar trebui ca personalul reprezentanțelor diplomatice, profesorii și toți cei trimiși de Austria oficială în țările balcanice, să acționeze catolic, să cultive elementul și spiritul catolic, fiindcă acest spirit este și al Austriei. Este necesar ca statul austriac să subvenționeze bisericile catolice și instituțiile lor și, la subvenționarea școlilor, să nu le prefere pe cele protestante, cum este cazul chiar la București, unde se lucrează „germannațional".

O altă sarcină a Austriei trebuie să fie aceea de a evita ca bisericile orientale [din cuprinsul ei] să se orienteze după centrele din străinătate, stînd cu un picior în afara granițelor monarhiei. Austria trebuie să încerce totul, ca aceste biserici să graviteze spre Occident, spre Roma, unde marea putere, Austria, are centrul ei religios. Trebuie să ne reamintim că „Schisma" a fost un produs al politicii și al multor duritați, așa cum și „Unirea" poate să fie un produs al politicii și urmărilor războiului. La începerea și realizarea „reunirii" bisericilor ar putea, în caz de nevoie, ca statul și suveranul să intervină cu „mînă forte"! Împăratul, care se uita atent la mine, vrînd să atenueze „mîna forte", spune:

— Dar cu dragoste creștină și înțelepciune.

— Desigur, Maiestate, răspund eu, dragostea și înțelepciunea trebuie să domnească pretutindeni, fără să excludă „mîna forte"!

Pe scurt, am dezbătut situația religioasă din România, perspectivele și posibilitățile unei „uniri" la români și bulgari. Aici, a remarcat împăratul că țarul Ferdinand din Bulgaria s-a împăcat cu biserica și că prințul Boris, în fond nu este ortodox.

Venind vorba despre regele Ferdinand al României, m-am mirat că chiar împăratul a uitat pentru o clipă că regele României este catolic. De vreme ce regina este anglicană și toți copiii ortodocși, uiți ușor că și capul familiei

Ottokar Czernin, un ministru de externe ce nu-și poate stăpîni curiozitatea

poate să fie catolic!

Pînă acum am vorbit mai mult eu, iar împăratul a aruncat din cînd în cînd o remarcă, apoi a devenit vioi și a pus întrebări:

— Regele Ferdinand este, într-adevăr, atît de mărginit precum se vorbește?

— Nicidecum, Maiestate! Se poate dovedi contrariul! Se poate spune că, în privința războiului, a făcut o prostie, dar nu l-ar fi putut evita nici unchiul său, regele Carol, fiindcă cei mai importanți oameni de stat erau pentru război, la fel și armata! Regele Carol ar fi preferat să abdice decît să intre în război contra vechilor săi aliați, dar pentru regele Ferdinand, cu soția „pro-Antantă" și cu copiii lui, era o imposibilitate.

— Și ce este cu regina? Este chiar așa de mondenă cum se aude?

— Maiestatea Voastră să binevoiască să mă ierte, dacă în această chestiune nu îmi permit să rostesc o sentință! Fără îndoială, se exagerează mult! Drept este că regina a scris și a publicat cîte ceva care, după părerea multor oameni, este prost și imoral.

— Ce este cu prințul moștenitor?

— După părerea oamenilor serioși, nu se poate aștepta mult de la el; a și arătat apucături proaste.

— Dar este încă foarte tînăr!

— Maiestate, prințul moștenitor are 24 de ani!

— Cunoașteți pe regină și copii personal?

— Îi cunosc, dar destul de puțin. Am vorbit cu ei din cînd în cînd, la mese și la primiri, la liturghii și la concerte bisericești în Catedrală, la surorile engleze și în alte ocazii.

— Ați avut multe neplăceri la izbucnirea războiului?

— Eu personal nu, dar preoții mei au fost imediat arestați și duși la închisoare. 17 preoți și 21 „frați" (profesori) din provincia Strebersdorf mai sînt și astăzi deportați în Moldova. Primul ministru Brătianu avea intenția să termine cu preoții de limbă germană și ungară, înlocuindu-i cu italieni și francezi.

— Brătianu trebuie să fie un prefăcut abil! Îl cunoașteți bine?

— Da, Maiestate, destul de bine. El se arată binevoitor față de mine, dar am avut de multe ori discuții aprinse; îmi reproșează că prin construirea bisericii unite Sf. Vasile din București și prin parohia acesteia în Regatul român bat o pană în națiunea română care, din păcate, în mare parte va despărți pe uniții de ortodocșii din Transilvania.

— S-a lucrat și atîțat mult pentru război?

— Desigur, Antanta a lucrat cu toate mijloacele posibile, mai ales prin presa finanțată de Aliați. Reprezentanța germană a fost foarte slabă și a omis să cumpere la începutul războiului o gazetă mai importantă, spre marea supărare a regelui Carol. Și totul numai din zgîrcenie! Cînd au încercat germanii cu mituirea, după obiceiul rusesc, au făcut-o în modul cel mai stîngaci.

— Cum v-ați împăcat cu contele Czernin?

— Excelent! Ne-am văzut și vorbit de multe ori și i-am cunoscut și familia. Politic era mult mai clarvăzător decît colegul lui german von dem Busche, care credea mereu că Czernin este prea nervos și vede totul prea în negru.

— Oare Carp este unicul prieten cinstit al germanilor?

— Carp este un om cu totul remarcabil, de o cinste desăvîrșită și dezinteresat. Cu toate bunele sale teorii, în mod practic, el a înfăptuit mai puțin decît alți oameni de stat români mai puțin dotați! Chiar sub regele Carol, el n-a putut rămîne la cîrma țării mai mult de un an. Acum, deși este izolat, germanii lucrează aproape exclusiv cu el, dîndu-i la o parte pe Marghiloman, în care nu prea au încredere.

— Îl considerați pe Marghiloman mai cinstit decît Carp?

— Asta nu, dar Marghiloman ar putea să lucreze mai bine, avînd în jurul său oameni din partid, ceea ce Carp nu are.

— Ce părere aveți despre Stere?

— Profesorul universitar Stere este un ofițer român, rămas în teritoriul ocupat. El este un revoluționar basarabean rusofob și oarecum simpatizant german. Este foarte apreciat de germani și a obținut autorizație să scoată un ziar propriu românesc!

— În spiritul Triplei Alianțe!, adaugă împăratul. Cum este poporul? Ați umblat, desigur, mult prin țară.

— Fără să exagerez, pot să spun că cunosc țara în părțile ei principale și cele mai importante văi ale Carpaților. În călătoriile mele pastorale și excursiile în frumoasele peisaje, mi-a mers întotdeauna bine. Peste tot am întîlnit țărani binevoitori și ospitalieri, care mi-au devenit dragi și simpatici!

— Și românii din Ungaria, spune împăratul, sînt buni ca popor și ca țărani, dar intelectualii — o adunătură![1]...

În sfîrșit, împăratul mă întreabă despre mareșalul von Mackensen, pe care îl numește „un om fermecător" și despre generalul Sendler, care este foarte îngrijorat de patria lui. Foarte afabil și binevoitor, Maiestatea Sa apostolică m-a concediat, mulțumindu-mi pentru vizită și pentru informații. Audiența a durat 55 de minute. În salonul de primire așteptau multe persoane, sperînd că vor fi primite...

Viena, vineri 6 iulie... Azi am făcut vizita de rămas bun nunțiului Valfrê di Bonzo. Este bine dispus, discută și gesticulează cu vioiciune. Mă întreabă despre București și România, despre recolta de grîu și despre perspectivele la porumb și vin. Vorbește mult despre război, despre recolta proastă și mai ales despre marea mizerie din Austria, lucru cunoscut și de Antanta. După părerea lui,

[1] Aprecierea deosebit de subiectivă și nedreaptă se datora poziției ferm patriotice a intelectualilor români, militanți activi pentru unirea cu România.

trebuie să se facă pace. El are și un candidat ca președinte al conferinței de pace. Nunțiul rostește numele unui cardinal care are toate calitățile ca să prezideze cu succes o conferință de pace, și anume: onestitate, știință, competență, purtări nobile, cunoaște mai multe limbi și apartenența la un stat neutru. După terminarea treburilor noastre, ne despărțim. Nunțiul strigă după mine, cu multă politețe:

— Trimite-mi și mie puțin din vinul vostru românesc!

Viena, sîmbătă, 7 iulie. Stînd „ca model", la Academia de artă, în fața pictorului, apare și prelatul Swoboda, să vadă înfăptuirea „operei". Pictorul lucrează și noi vorbim.

...Seara la ora 6.30 mă aflu la Ballplatz, la ministrul de externe, contele Czernin. Mă întreabă și mă lasă să-i povestesc ce s-a mai întîmplat la București, după plecarea lui cu ultimul tren diplomatic. Întreabă despre efectul zeppelinelor și al atacurilor aeriene, despre impresiile și atmosfera din rîndul populației. Fiindcă se aflau mai multe persoane care așteptau să fie primite în audiență, m-am retras. Contele mă invită la masa de seară în Hetzendorf și dă ordin ca la ora 8 mașina să mă ia de la Hotelul „Metropol" și să mă aducă la minister. Seara, înainte de a ne urca în mașină, contele Czernin mă prezintă ambasadorului german Wedel, care îmi pune cîteva întrebări despre situația din România. La castelul imperial, pe care împăratul l-a pus la dispoziția ministrului său de externe, ca reședință de vară, ne așteaptă contesa Czernin cu unul dintre fiii lor. Ne-am plimbat puțin prin parcul castelului, apoi ne-am așezat la masa pusă lîngă un pîlc de pomi. Contele vorbește puțin, dar îmi pune mereu întrebări. Mi-a plăcut întrebarea:

— Ce i-ați spus împăratului? ■

(Va urma)

Prezentare și traducere:
Ion DUMITRIU-SNAGOV

ÎN TOAMNA LUI 1917...

(Urmare din p. 17)

găseau: neschimbați de un an, mulți cu pălăria de paie cu care îi apucase războiul.

La Mărășești se găsea și Virgil Arion, care a vorbit cu Tabacovici și pe care l-a concediat, pentru a vorbi cu ofițerii nemți. În scurta conversație avută cu Tabacovici, i-a vorbit de pace și de necesitatea schimbării dinastiei.

După informațiunile aduse de d-na Lia Brătianu și comunicate de Vintilă Brătianu în Consiliu, germanofilii de la București par împărțiți în 3 tabere: una rezervată, cu Marghiloman și Costică Arion, care ar vrea schimbarea lui Ferdinand și a prințului Carol, admițînd poate domnia prințului Neculai; a doua, cu P. Carp, care vrea schimbarea dinastiei și înlocuirea cu alta; a treia, cu Stere și Virgil Arion, cu tendințe republicane.

Nici unii, nici alții n-au însă răsunet în opinia publică.

Societatea bucureșteană, cu care d-na Lia Brătianu a putut veni în contact, în acele 4 zile de libertate, cît i-au acordat nemții înainte de plecare, ne-a trimis răspunsul să mergem înainte, să nu ne ocupăm de ei.

D-na Ghica, soția lui Emil Ghica, fostul nostru ministru la Viena, a făcut un parastas pentru prințul Mircea și toată societatea i-a trimis flori. Au trimis răspuns regelui și reginei să conteze pe ei, pentru că se știe cît sacrificiu au făcut pentru România.

Carp a încercat un plebiscit contra regelui Ferdinand, dar a apărut un altul pentru regele Ferdinand. ■

(Va urma)

Prezentare și note
Ioan LĂCUSTĂ

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Ion Budai-Deleanu — DE ORIGINIBUS POPULORUM TRANSYLVANIAE. DESPRE ORIGINILE POPOARELOR DIN TRANSILVANIA VOL. I-II** ediție de **Ladislau Gyémánt,** cu o introducere de **Ștefan Pascu** și **Ladislau Gyémánt;** note și traducere de **Ladislau Gyémánt.**

Editura enciclopedică, București, 1991, vol. I-XCI + 397 pp.; vol. II — 560 pp., 295 lei: opera istorică a unuia dintre reprezentanții Școlii Ardelene, mesaj viu al unei generații de fundamentală însemnătate în devenirea culturii românești (vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1991). Lucrarea a fost premiată de Academia Română.

● **ANTONESCU — HITLER, CORESPONDENȚĂ ȘI ÎNTÎLNIRI INEDITE (1940-1944) VOL. I-II** (ediție alcătuită de **Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache).**

Editura Cozia, București, 1991; vol. I — 222 pp., 100 lei; vol. II — 222 pp., 100 lei: scrisori, o serie de stenograme, memorandumuri, telegrame, documente pentru patru ani din istoria României. Trebuie să spunem însă că sîntem extrem de surprinși de faptul că deși între textele reproduse există și cîteva publicate de *Magazin istoric* de-a lungul anilor (nr. 3 și 7-8/1968), îngrijitorii ediției, încălcînd normele științifice, nu au menționat acest fapt. De asemenea, credem că era de datoria lor să facă precizările științifice necesare și în cazul altor documente, numeroase de altfel, care au fost publicate, parțial sau integral, într-o serie de volume editate de I.C. Drăgan sau Gh. Buzatu și colaboratorii săi ieșeni.

● **N.N. Constantinescu — ACUMULAREA PRIMITIVĂ A CAPITALULUI ÎN ROMÂNIA.**

Editura Academiei Române, 1991, 415 pp., 120 lei: lucrarea răspunde unei necesități de prim ordin pentru cunoașterea devenirii economiei românești, în contextul internațional al celei de-a doua jumătăți a secolului XVIII și al celui următor.

● **I. Igiroșlanu — FĂRÎME DE LA UN FESTIN.**

Editura Eminescu, București, 1991, 320 pp., 73 lei: evocări și destăinuiri - despre Joseph Beck, Elena Văcărescu și Nicolae Titulescu, între alții - pe care le sperăm continuate.

1845. AUGUSTE DE GÉRANDO

DESPRE TRANSILVANIA ŞI LOCUITORII SĂI (II)

DAN. A. LĂZĂRESCU

Consacrînd capitolul al doilea al lucrării sale geografiei Transilvaniei, autorul face mai cu seamă două preţioase notaţii. Mai întîi, că acest ţinut „cuprinde cîte ceva din toate celelalte ţinuturi europene, amintindu-le pe toate". Apoi, că excepţionala bogăţie a acestui ţinut istoric a impresionat întotdeauna pe toţi aceia care l-au străbătut. Şi Auguste de Gérando le aminteşte cititorilor săi că romanii obişnuiau să înfăţişeze Dacia cucerită de ei sub icoana unei tinere zine.

Poporul cel mai vechi şi mai numeros

„Românii — scrie autorul — sînt odraslele dacilor înfrînţi de către Traian şi ai osmele Daciei părăsite ţinutului care despărţea cele două Moesii. Dar, sub iureşul năvălirilor barbare, poporul părăsit pe aceste meleaguri de către împăratul Aurelian îşi ducea traiul mai departe".

Trei oraşe transilvane la mijlocul secolului trecut: Sibiu...

taşilor aduşi de împărat în Dacia". În 274, „Aurelian a evacuat legiunile romane din Dacia şi pe cei mai de frunte coloni şi funcţionari, consolîndu-se că a putut da numai o mînă de oameni pentru a întări malul stîng al Dunării şi că a lăsat în urmă o Dacie destul de populată".

Prin urmare, în această expunere istorică făcută sub controlul nobilului neam cu care se înrudise autorul, nu e vorba nici de genocidul practicat de Traian cu prilejul cuceririi Daciei, în anul 106, pe seama poporului înfrînt — de vreme ce românii s-au născut din amestecul acestui popor înfrînt cu colonii aduşi de împăraţi — şi nici de părăsirea integrală a Daciei de către populaţia romanizată, din porunca împăratului Aurelian. Dimpotrivă, urmaşii dacilor şi ai romanilor dăinuiau, sub năpraznicele năvăliri ale călăreţilor stepei, în vechea Dacie. Auguste de Gérando scrie cît se poate de răspicat: „Românii îşi aveau căpeteniile lor naţionale, atunci cînd au ajuns să fie subjugaţi de unguri, sau maghiari, după ce, sub conducerea lui Arpad, aceştia cuceriseră Pannonia în anul 889". Anul pătrunderii maghiarilor în Pannonia a fost rectificat de istorici, care au stabilit ca dată a venirii lor între Dunăre şi Tisa anul 896, an luat de altfel ca reper pentru serbările Milleniumului, în 1896. Dar prezenţa unor formaţiuni militare şi politice româneşti în Transilvania la venirea maghiarilor în acest ţinut nu este contestată de autor, care urmează fără îndoială aici datele furnizate de *Gesta Hungarorum*. Date figurînd şi în vestitul *Supplex Libellus Valachorum*, înaintat împăratului Leopold al II-lea de către

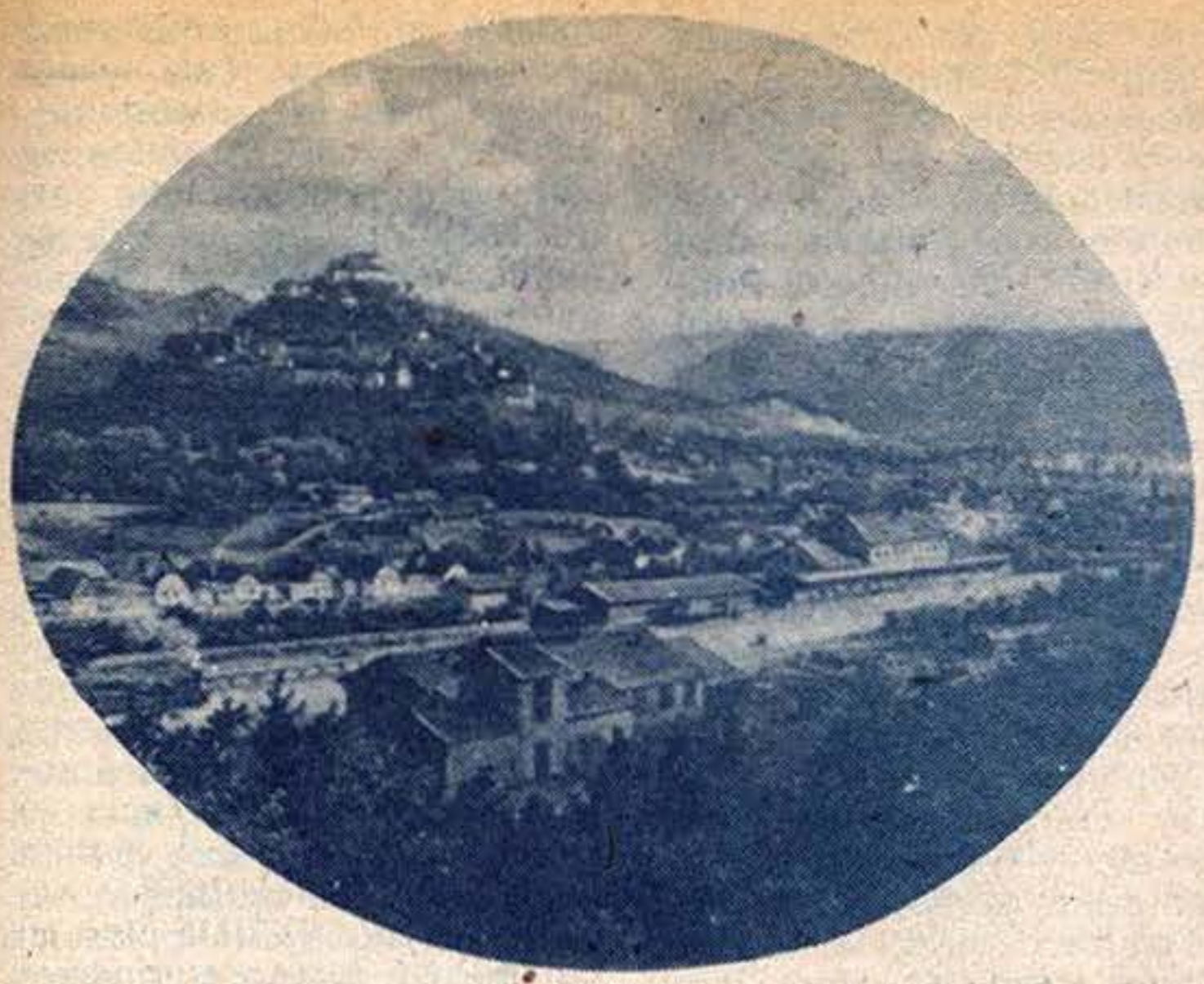

...Sighișoara...

un număr de intelectuali români din Transilvania în anul 1791.

La data pătrunderii maghiarilor în Transilvania, scrie autorul, ei nu au găsit aici decît două naționalități mai vechi decît ei: pe români și pe secui. La acea dată, românii alcătuiau un principat autonom în Transilvania, a cărui soartă a fost hotărîtă într-o mare bătălie care a avut loc la Gyalu. În această bătălie hotărîtoare, căpetenia românilor, numit Gelu, a fost înfrînt și ucis de maghiari, călăuziți de Tuhutum, care i-a silit pe românii supraviețuitori să-i jure credință într-un loc care de-atunci încolo poartă denumirea de *Eskülo* (de la verbul maghiar *esküdni:* a depune un jurămînt). „Este ceea ce ne-a transmis notarul anonim al regelui Bela, unul dintre cei mai învățați dintre istoricii maghiari", consemnează Auguste de Gérando.

Înțelegem acum cît se poate de limpede de ce, după ce a fost ridicat în slăvi și după ce i s-a înălțat, cu evlavie un monument impresionant în centrul capitalei maghiare, la Budapesta, anonimul notar al regelui Bela a ajuns să fie hulit, răstălmăcit și chiar pus la stîlpul infamiei, pentru a fi transmis informații istorice mincinoase sau fanteziste, de către aproape trei generații de istorici maghiari.

La data la care scria Auguste de Gérando, sub auspiciile soției sale și ale socrului său, nimeni nu cutezase încă să pună la îndoială autenticitatea datelor istorice figurînd în *Gesta Hungarorum*. Nici una din numeroasele lucrări privind istoria Transilvaniei nu contrazicea datele expuse de Anonim. Nimeni nu cutezase să pomenească de o părăsire a Daciei, în mai multe rînduri, de către românii aborigeni; nici de o ciudată admigrare a lor de la sudul la nordul Dunării, prin veacurile XII sau XIII. Ceva mai mult. În calculele politice făcute de nobilimea maghiară liberală din Transilvania — nobilime din care făceau parte și contele Teleki de Szék, socrul lui Auguste de Gérando, și „baronul-orb" Wessellenyi — soarta poporului român, cum vom vedea numaidecît, urma să fie ținută în seamă cu importanța cuvenită unei naționalități pe care ginerele contelui Teleki nu vede nici un motiv să n-o considere ca fiind, în același timp, și cea mai veche, și cea mai numeroasă, și cea mai năpăstuită naționalitate din Transilvania.

Noian de oprelişti sociale

Într-adevăr, scrie Auguste de Gérando, „între nobilimea maghiară care a cucerit pămîntul cu sabia, și coloniii sași care se îmbogățesc prin negoț, românii au rămas pînă astăzi un popor de țărani, pentru care nu se constată încă nici un fel de progres sau de dezvoltare". Este foarte probabil că explicația

...și Mediaș

istorică a acestei stagnări, a acestei opreliști a capilarității sociale a unui popor întreg, i-a fost dată autorului de către experimentatul său socru. În speță, scrie Auguste de Gérando, „atunci cînd se întîmpla ca unul dintre români să se ridice mai presus decît alții, el era numaidecît primit în sînul poporului cuceritor și se preschimba în maghiar". Nu încape îndoială că tot socrul lui Auguste de Gérando și-a îngăduit să-și informeze ginerele de adevărata structură etnică a marii nobilimi maghiare: „Magnații sînt socotiți îndeobște a fi de națiune maghiară și a face parte din elementul maghiar. Numai că numeroase familii de magnați nu mai știu nici ele că sînt de obîrșie valahă".

Pe de altă parte, a fost informat autorul, „o mulțime de români care și-au păstrat sentimentul național neștirbit fac parte și acum din nobilimea sătească și ca atare au dreptul să ia parte la orice adunare electorală din comitate *(congregatio)* și pot să-și aleagă deputații la Dieta Transilvaniei sau a Ungariei (funcționînd încă la Bratislava, Pozjony, Pressburg), cu mandat imperativ, în baza unor instrucțiuni scrise pe care nu le pot transgresa". Autorul dă drept exemplu chiar districtul distinct unde era situat domeniul socrului său, Chioarul, unde se puteau întîlni la acea dată cel puțin 100 de nobili valahi pentru un singur nobil ungur; și comitate întregi, cum ar fi Zarandul și Hunedoara, în care pătura nobiliară a rămas alcătuită aproape în întregime din români.

Evident însă că această situație aparent privilegiată a unor pături nobiliare românești menținute în anumite comitate sau districte constituia o excepție. Auguste de Gérando și-a dat seama foarte curînd de aceasta și s-a străduit — evident, cu concursul familiei sale, și chiar cu respectul prejudecăților ei nobiliare și etnice — să deslușească pricinile istorice care făceau ca singura națiune de origine și de limbă latină din Transilvania și Ungaria, națiune care era, în același timp, și cea mai veche, și cea mai numeroasă în Transilvania și chiar în unele comitate din Partium, între Tisa și hotarele Marelui-Principat al Transilvaniei, era supusă, de multe veacuri, la o penibilă și degradantă opreliște socială, confesională, culturală, politică și chiar civilă. În speță, la un penibil și constant *capitis diminutio*, sintagmă juridică pe care autorul nu are curajul s-o formuleze, dar ale cărei consecințe le consemnează și chiar le deplînge.

„În Transilvania — scrie autorul — naționalitățile nu s-au putut contopi între ele din cauza dispozițiilor legale, impuse inițial de către monarhii maghiari și ulterior de către Dietele Transilvaniei. Fiecare naționalitate a căpătat, precumpănitor din secolul XV, o existență autonomă, *sancționată juridic* [ceea ce echivalează, de fapt, cu regimul legal de *capitis diminutio*].

În jurul anului 1438 a luat ființă *Trinitatea Transilvăneană*, din care făceau parte maghiarii cuceritori, secuii înrudiți cu maghiarii și dislocați de aceștia spre granița Carpaților răsăriteni, încă de la sfîrșitul secolului XI, pentru a apăra regatul împotriva noilor năvăliri ale popoarelor de stepă (pecenegii și cumanii); în sfîrșit, sașii, așezați în calitate de coloni în diferite ținuturi ale Transilvaniei, în virtutea unor diplome regale prin care li se acordau privilegii importante și perpetue, începînd de la mijlocul secolului XII".

Nici aceste trei naționalități declarate oficial ca privilegiate nu s-au sudat între ele. În asemenea condiții, nobilimea maghiară, ierarhia militară a secuilor și patriciatul săsesc și-au văzut privilegiile confirmate, constant, inițial de către suveranii maghiari, apoi, începînd cu anul 1545, de către Dieta Principatului Transilvaniei, întrunită la Turda în acel an. Armoariile Principatului Transilvaniei îmbinau vulturul maghiar cu soarele și luna, emblemele secuilor, și cu cele șapte turle ale sașilor *(Siebenbürgen)*. Dar, scrie Auguste de Gérando, „mai jos de cele trei «națiuni unite» se află românii, vechii stăpîni ai pămîntului și cei mai numeroși locuitori ai țării. Ei nu au un teritoriu al lor și sînt împrăștiați pe toată suprafața țării, afară de secui". Auguste de Gérando nu se sfiește deci să consemneze, în paginile lucrării consacrate de el în anul 1845 *Transilvaniei și locuitorilor ei*, care a fost situația istorică și care era situația demografică și politică a românilor din Transilvania și Ungaria, cu trei ani înainte de izbucnirea revoluțiilor din 1848, pe care, la data cînd își compunea lucrarea ginerele conțelui Teleki, nobilimea maghiară le pregătea cu mare grijă.

La vremuri de grea cumpănă

Auguste de Gérando nu pune un moment la îndoială faptul că românii au fost „cei dintîi stăpîni ai pămîntului Transilvaniei". Nici că erau cei mai numeroși dintre locuitorii țării, fiind însă risipiți printre comitatele maghiare și scaunele săsești, fiindu-le interzis oficial accesul în scaunele secuiești.

Consemnînd că Transilvania constituie un adevărat mozaic al cutumelor și al stilurilor vestimentare, pe naționalități, autorul consideră că din acest punct de vedere stilul cel mai pitoresc le aparține românilor. El face o descriere cît se poate de amănunțită a fiecărui veșmînt (catrință, șubă, opinci, botfori), termenii fiindu-i indicați de soția sa — fiica conțelui Teleki —, care copilărise într-un ținut — Chioarul — locuit în majoritate de români și se putea înțelege cu ei pe limba lor. Ni se arată că se respecta, din moși-strămoși, o distincție vestimentară între fecioare și neveste, cele dintîi purtîndu-se cu capul descoperit și înnodîndu-și o cosiță

la spate, pe cînd nevestele purtau un „turban" din mătase albă și se încălțau cu cizme de culoare roșie, pe care le purtau sub braț cînd treceau un rîu prin vad, cu picioarele goale.

O observație de o importanță istorică făcută de către Auguste de Gérando este aceea că evoluția politică paralelă a naționalităților conlocuitoare din Transilvania s-a făcut precumpănitor sub o inspirație confesională. Pentru maghiari, evoluția s-a făcut într-o serie de foarte importante colegii calviniste, mai ales în cel de la Aiud. La acest colegiu învățase marele istoric secui Jozséf Benkö, căruia autorul afirmă că-i datorește multă recunoștință, fiindcă citind importanta lucrare a lui Benkö, *Transylvania, sive Magnus Transylvaniae Principatus, olim Dacia Mediterranea dictus. Orbi, nondum satis cognitus, num multifariam ac strictim illustratus,* a avut prilejul să se inițieze temeinic „în istoria și tradițiile acestei țări". Prima ediție a vestitei lucrări a lui Benkö apăruse la Viena, în două volume, în anii 1777-1778. E mai probabil însă că autorul a folosit o a doua ediție, tipărită la Cluj, în tipografia liceului regal, tot în două volume, însumînd în total 1 200 pagini, în anul 1833-1834. Jozséf Benkö (1740-1814) se născuse în comuna Brăduț din județul Covasna de astăzi și a fost pastor calvinist, istoric și mineralog, lucrarea lui istorică fiind de importanță excepțională pentru realitățile Transilvaniei.

O strădanie intelectuală analogă cu aceea de la Aiud se desfășura nu departe, la Blaj, printre români. Acolo funcționa cel mai bun, sau, mai degrabă, singurul colegiu care aparținea cultului grec unit, ne informează autorul, care ne mai spune că, întemeiat sub domnia împăratului Carol VI (1711-1740), colegiul greco-catolic din Blaj pregătea cadrele preoțești necesare celor circa 1 400 de parohii cîte avea confesiunea greco-catolică din Ungaria și Transilvania.

Cadre școlare, cu rosturi educative, dar, evident, cu vremea, și *politice*. Căci notează autorul, „românii s-au obișnuit să-și considere preoții drept căpeteniile lor firești. Erau doar neam din neamul lor, vorbeau același grai ca și ei, trudeau pămîntul laolaltă cu ei, astfel că le-a fost foarte lesne să fie proslăviți de neamul lor. Clerul român a priceput admirabil rolul pe care se cuvenea să-l joace și a acceptat să-l îndeplinească. Și astfel, țăranul valah cu plete lungi își scoate pălăria înaintea unui magnat, dar popii străbate drumul să-i sărute mîna".

Autorul nu ezită, ajuns aici, să-și învedereze cel puțin unul din țelurile în vederea atingerii cărora se hotărîse să publice, de comun acord cu familia soției sale, lucrarea de informare asupra Transilvaniei destinată cititorilor europeni de limbă franceză. Anume, planul politic făurit de nobilimea maghiară liberală din Ungaria și Transilvania urma, în cîțiva ani, foarte probabil, să-și încerce posibilitățile de realizare. Evident, acest plan preconiza redobîndirea independenței Ungariei față de absolutista casă de Habsburg; dar în cadrul teritorial moștenit de la regele Ștefan cel Sfînt. Planul comporta reunirea politică și administrativă a Transilvaniei la Ungaria. Nobilimea maghiară liberală calcula rezistențele care se puteau ivi, de sus și de jos (de sus, din partea autorităților imperiale și din partea acelor neamuri de magnați rămase credincioase împăratului; de jos, din partea anumitor naționalități conlocuitoare: croații, sîrbii, slovacii, sașii și, mai primejdioși, ca fiind mai numeroși, românii) în calea programului lor, în același timp liberal și unitar.

Auguste de Gérando învățase, fără îndoială, cîteva cuvinte în limba română; dar, cu o singură excepție mai importantă de care vom pomeni numaidecît, nu prea avusese prilejul să se întrețină cu reprezentanți de seamă ai poporului român din Transilvania sau Ungaria. Se vedea astfel silit să preia impresiile curente în familia contelui Teleki de Szék. În acest sens, el considera că „dacă astăzi toți locuitorii Transilvaniei se îndreaptă către un viitor mai bun și se străduiesc să și-l dobîndească, atunci și poporul român, cel care pînă astăzi a progresat cel mai puțin din toate, nu poate fi cel de pe urmă trezit la această solemnă deșteptare!... El nu va întîrzia să se pună în mișcare, la îndemnul clerului său, pe urmele acelora care, de atîtea veacuri, nu l-au părăsit niciodată la vremuri de grea cumpănă!" ■

(Va urma)

Abonamente și colecții

Magazin istoric

Nu lăsați să treacă timpul, fără a vă reînnoi abonamentul la *Magazin istoric.*
Vă garantați, primirea, lună de lună, a revistei și continuitatea colecției dv.
Anual, abonamentul vă asigură - 1 200 pagini de pasionantă lectură, pentru toate vîrstele și pentru toate preferințele.
O colecție *Magazin istoric* — atractivă și ieftină bibliotecă de istorie.

Prinţul Dimitrie Sturdza iubeşte istoria

O convorbire cu prinţul Dimitrie Sturdza este în primul rînd reconfortantă. Omul pe care românii îl cunosc foarte bine din apariţiile la Televiziune din ultimii doi ani şi din apariţiile în presă tot din această perioadă în care a venit de multe ori în România pentru a aduce ajutoare umanitare pentru oamenii acestei ţări pe care îl iubeşte, degajă o francheţe, o încredere în viaţă, o dorinţă de mai bine, aproape contagioase. Descendent din domnitorii Moldovei, cu alte cuvinte os domnesc, prinţul Dimitrie Sturdza se ascunde într-o modestie autentică şi în acelaşi timp dovedeşte o statură intelectuală şi morală de remarcat prin dragostea pe care o arată ţării în care s-a născut.

Conversaţia noastră a debutat cu întrebarea: ce ştiţi despre istoria României, cum vă reprezentaţi ideea de patrie acolo departe în Elveţia, ce rădăcini simţiţi că v-au rămas în ţara de unde aţi plecat la vîrsta de 10 ani?

— De cînd eram copil, tatăl şi mama mea m-au învăţat să-mi iubesc patria. Sînt foarte impresionat că după toate nenorocurile pe care le-a avut România în istoria ei, că după toate luptele pe care le-a dat poporul român pentru a putea rămîne un popor independent, el se dovedeşte astăzi apt şi dornic să iasă la lumină. Cred că sînt foarte puţine popoare care au fost plasate de Dumnezeu într-o poziţie geografică atît de grea: ruşii într-o parte, austro-ungarii de altă parte, turcii în josul Dunării. Şi totuşi, poporul meu, poporul din care mă mîndresc să fac parte, a reuşit să reziste şi să ajungă pînă la ziua libertăţii din decembrie 1989. Este absolut impresionant, nu numai pentru mine, ci pentru toţi cei ce cunosc istoria acestei ţări, că luptele pe care domnitorii noştri şi apoi marii bărbaţi de stat au trebuit să le ducă, au reuşit să păstreze *ţara*.

— Cum păstraţi legătura cu patria, prinţe?

— În primul rînd, am mai spus, datorită părinţilor, datorită credinţei şi datorită limbii. Trebuie să mărturisesc că mi-a fost foarte greu să pot găsi în străinătate cărţi despre România. De aceea eram foarte fericit atunci cînd prietenii mei, şi mai ales Ilie Năstase şi Ion Ţiriac, ca şi alţi jucători de tenis români cu care mă vedeam foarte des, îmi aduceau cărţi despre istoria României. Din păcate, vă rog să notaţi, că nici acum nu există în ţările străine cărţi despre istoria României, cărţi adevărate, aşa cum găsim despre foarte multe alte state, inclusiv despre vecinii noştri. Îmi permit să spun că o asemenea situaţie nu poate decît să dea de gîndit istoricilor din România. Pentru mine legătura cu ţara însemna de asemenea, Eminescu, Enescu, Brâncuşi. Revenind în ţară, am văzut şi locurile unde au trăit aceşti titani ai culturii româneşti şi m-am închinat memoriei lor.

Sînt deosebit de fericit că am reuşit să păstrez cu încăpăţînare obişnuinţa de a vorbi românește. Să ştiţi că nu este lucru uşor, cînd trăieşti într-un mediu de altă limbă, să-ţi păstrezi graiul în care ai vorbit în primii ani ai vieţii.

— Prinţul Sturdza îmi arată apoi un celebru album cu figurile domnitorilor moldoveni şi munteni. Se consideră foarte norocos că a putut intra în posesia acestui album, editat la începutul secolului. Şi conversaţia noastră continuă.

— Atunci cînd eşti născut român, rămîi român. Oricîte adaosuri ai căpăta şi oricum te-ai manifesta. Este o chestiune în primul rînd biologică şi apoi istorică. Tatăl meu a făcut un lucru nemaipomenit înainte de a pleca din ţară. Eram după cum ştiţi copil şi el m-a luat cu maşina să facem turul României pentru a-mi întipări în memorie ţara aşa cum este. Şi acum sînt fericit că am revăzut-o. Îmi amintesc că în timpul acestei călătorii, tata îmi spunea mereu: „Să nu uiţi niciodată". Tatăl meu a plecat în 1948 pe jos, iar după o lună am plecat şi noi cu mama, care era norvegiană, cu un avion. Acest avion era al ambasadorului suedez în România în acea vreme, dar ne-a luat cu el întrucît regimul comunist care se instaura ne punea viaţa în pericol. Tata a sosit abia după două luni, mergînd pe jos, în celebrul oraş Salzburg din Austria. Pot să vă fac o mărturisire foarte personală. Cu toată fuga noastră din România, cu toată ura noastră faţă de comunism, tata şi cu mama nu au spus niciodată, dar absolut niciodată un cuvînt rău despre România.

— Vorbiţi-mi puţin prinţe despre familia Dv., despre ascendenţii Dv.

— Sînt mîndru că port acest nume. Dar eu cred că — şi asta m-au învăţat părinţii mei — prin acţiunea pe care o faci în viaţă îţi cinsteşti sau nu-ţi cinsteşti numele. Ce folos că eu am un nume pe care l-au avut şi domnitori moldoveni, dacă eu aş face lucruri care ar deservi patria strămoşilor mei. Aş spune că *omul sfinţeşte numele*. Este foarte bine că ai moştenit un nume mare, este şi mai bine dacă ai moştenit şi bani mulţi, dar mai important este ce faci tu în viaţa pe care ţi-a dat-o Dumnezeu. De ce îl admir eu atît de mult pe Ion Ţiriac? Este un self-made-man. Ceea ce a făcut el, cu viaţa lui, cu talentul lui, cu inteligenţa lui, ceea ce a făcut el şi face pentru România este într-adevăr extraordinar. Cred că este mult mai important un om care *face* ceva, decît un om care a moştenit ceva. Atît eu cît şi cei doi fraţi ai mei am fost educaţi în acest spirit.

— Înainte de a ne despărţi, Excelenţa Sa Dimitrie Sturdza mi-a dăruit cartea lui Marius Popescu Un român pentru România, **apărută la Bucureşti, în Editura Militară şi mi-a spus:**

— Cred cu toată convingerea că o revistă ca *Magazin istoric* ar merita să fie citită de cît mai mulţi oameni nu numai în ţară ci şi de românii din străinătate. Fiind încă foarte puţin cunoscută peste hotare, istoria noastră găseşte în *Magazin istoric* un excelent ambasador. *Magazin istoric* ar trebui să se găsească în fiecare casă de român.

Cristian POPIŞTEANU

MUZEUL NAȚIONAL COTROCENI

Dr. IOAN OPRIȘ

Între cele 470 muzee din rețeaua instituțiilor specializate din România a intrat recent și Muzeul Național Cotroceni. Prin legea promulgată la 30 iunie 1990 avînd ca obiectiv funcționarea Președinției României, se menționează în mod semnificativ — în incinta ansamblului arhitectural de la Cotroceni — și funcționarea muzeului. Hotărîrea propriu-zisă de organizare aparține guvernului și este datată 10 iulie 1991, de la 1 august același an Muzeul Național Cotroceni funcționînd cu personal și dotări de sine stătătoare.

Instituțiile muzeale din România primesc, astfel, în rîndul lor un nou muzeu național, avînd aria de reprezentare tematică axată pe reflectarea istorică și artistică a virtuților unui monument de mare însemnătate pentru trecutul nostru. Prin ansamblul său arhitectural cu valoare istorică, noul așezămînt muzeal restituie pagini consecutive de istorie națională începînd din veacul XVII și pînă la începutul secolului XX.

Muzeul este amplasat în spațiul recent restaurat situat pe laturile de nord și est ale palatului, compuse din pivnițele domnești, cuhniile și chiliile mănăstirești, toate datate în veacul XVII. Conservînd componente de arhitectură medievală de cea mai bună factură, datorate ctitorului bisericii palatului, Șerban Cantacuzino, partea veche a clădirii este reprezentativă pentru sistemul zidăriei aparente, marcată de cărămidă de epocă, cu bolțile stelate, remarcabile mai ales la cuhnie. Atît arhitectura cuhniei — cea mai mare bucătărie medievală de acest tip păstrată —, cît și pivnițele domnești masive mărturisesc o epocă de mare înflorire. În interiorul acestora sînt prezentate piese litice, pietre tombale ale familiei Cantacuzinilor, ustensile și podoabe medievale, documente, coloane, capiteluri și alte componente ce au aparținut mănăstirii și bisericii acesteia. Lapidariul expune în spațiul pivnițelor elemente ale vechii arhitecturi românești legate de biserica cantacuzină din Cotroceni, monument demolat în mod abuziv în 1984.

Primul etaj al palatului vechi adăpostește saloanele și spațiile de reprezentare. Pe aripa de răsărit au fost reconstituite încăperile așa cum au fost ele concepute și realizate inițial de arhitectul francez Paul Gottereau la sfîrșitul veacului XIX (sufrageria, biblioteca), precum și cele transformate în timp (salonul de vînătoare, salonul florilor). Reține în mod deosebit atenția biblioteca regelui Ferdinand, construită din lemn de paltin, cu un pupitru de lectură datat 1876, ansamblu de mare semnificație. Ușa din lemn masiv, bogat sculptată, ce desparte biblioteca de marele salon de recepție, poartă pe ea data 1895.

Aripa nordică cuprinde marele salon de recepție și sufrageria, spații reproiectate în anii '30 sub conducerea arhitectului Grigore Cerkez și realizate în spiritul stilului românesc. În urma acestor intervenții, tot atunci, s-au ridicat cele două foișoare și scara aferentă. În cuprinsul marelui salon de recepție se află o masivă masă de marmură, iar în sufragerie vizitatorul reține masa și cele 24 scaune, realizate într-un atelier vienez, la sfîrșitul veacului trecut, la cererea reginei Maria. În aceste spații s-au desfășurat numeroase evenimente și s-au luat decizii semnificative pentru destinul poporului român. Astfel, în salonul de recepție, Consiliul de Coroană de la 14/27 august 1916 a hotărît intrarea României în război de partea puterilor Antantei (*Magazin istoric*, nr. 6/1973). Și tot aici s-a întrunit primul Consiliu de Coroană, în 27 noiembrie 1918, după întoarcerea familiei regale în Capitala din refugiul său la Iași.

La cel de-al doilea etaj al palatului se găsesc apartamentele, recompuse și ele în spiritul sfîrșitului veacului trecut și începutul secolului nostru. Astfel, diverse obiecte de artă decorativă, de înaltă valoare artistică, prezintă într-un cadru adecvat gustul și specificul perioadei la care ne referim. În cîteva situații sînt incluse în circuit interioare intacte de o incontestabilă valoare istorică și artistică.

Deosebită valoare prezintă mobilierul expus într-un remarcabil spațiu — salonul de pictură și un alt dormitor —, cel compus din pupitrele de lectură din lemn de santal sau patul monumental decorat cu alegoriile nopții, marcat de inițialele regelui Carol I și ale reginei Elisabeta și datat 1876. De asemenea, lambriul și piesele care compun salonul norvegian, executat în lemn de brad, sau mobilierul reprezentînd stiluri europene celebre, toate dînd o înaltă ținută estetică încăperilor din cuprinsul acestui nivel al palatului.

În aripa veche a Palatului Cotroceni istoria pulsează în

multe încăperi, restituindu-ne fapte ale unor personalităţi ce au împlinit rosturi însemnate. Suita pieselor organizate în spaţiul de epocă medievală şi modernă permite vizitatorului — în mod subtil — să ia contact cu pagini excepţionale din istoria politică şi culturală a României. Căci Palatul Cotroceni, începînd din anul 1681, este legat de domnia Ţării Româneşti, el fiind reşedinţă domnească. Respectiva destinaţie a rămas în vigoare şi în timpul primului domnitor al Principatelor Unite, Al. Ioan Cuza, iar în 1888 edificiul a fost atribuit familiei regale, care a rezidat aici timp de 59 ani.

Aşa cum se prezintă azi, Muzeul Naţional Cotroceni funcţionează într-un ansamblu istoric restaurat, refăcut şi, parţial, reconstituit în perioada 1977 - 1989. Lucrarea de restaurare aparţine arhitectului Nicolae Vlădescu, iar recompunerea şi organizarea spaţiului muzeal cîtorva sute de specialişti — muzeografi, conservatori şi restauratori — care au recuperat şi pus în valoare cele peste 1 500 piese ce au aparţinut mănăstirii şi Palatului Cotroceni. ■

După cum ştiţi, la sediul redacţiei noastre, **str. Intrarea Ministerului, nr. 2, Bucureşti,** există un punct de difuzare **Magazin istoric,** care vă stă la dispoziţie, stimaţi cititori, pentru procurarea unor numere ale revistei, apărute începînd cu ianuarie 1991.

Vă oferim, astfel, exemplare din nr. 2,4-8, 12/1991, 1/1992.

Cititorii din provincie vor achita anticipat **costul exemplarelor comandate, contravaloarea formularelor de expediţie şi taxele poştale, conform tarifelor în vigoare.**

Precizăm, de asemenea, că cititorii din Bucureşti se pot abona la revista noastră şi la sediul redacţiei, de unde îşi vor ridica, lunar, exemplarele de abonament.

STRADA

ARMAND CĂLINESCU

Nu de puţine ori, de-a lungul unei existenţe de un sfert de secol, echipa noastră redacţională a trăit sentimentul satisfacţiei pentru o acţiune săvîrşită tot în domeniul istoriei, dar în afara perimetrului redacţional.

Decizia Consiliului de administraţie al Primăriei Municipiului Bucureşti de a atribui unei străzi din Capitală numele fostului prim-ministru Armand Călinescu, ne-a făcut să trăim un asemenea sentiment. Alegerea prelungirii Italiană pentru noua denominaţie situată între bulevardul Republicii (Ferdinand) şi strada Galaţi, arteră largă, luminoasă din centrul oraşului, ilustrează respectul cu care edilii oraşului (exprimînd cu siguranţă pioasa aducere aminte şi admiraţia cetăţenilor lui) înconjoară memoria unui mare patriot şi om de stat.

Dezvelirea în aceeaşi zi de 21 septembrie 1991 (52 ani de cînd premierul român cădea răpus de gloanţele ucigaşe ale celor care înăuntrul şi în afara ţării pregăteau pierderea ei) a unei plăci memoriale lîngă locul asasinatului politic ce a întinat istoria românească şi europeană s-a bucurat, la sfinţirea insemnului memorial de către preotul Valerian Popescu de la biserica Sf. Elefterie, de prezenţa domnului Costache Olăreanu, consilier şef al Inspectoratului cultural al Municipiului Bucureşti, reprezentînd pe domnul Doru Pană, primarul general al Capitalei, a domnilor generali Constantin Anghel şi Paul Romulus şi a domnului colonel Ioan Popa, din partea Ministerului apărării naţionale şi de la Ministerul de interne a domnilor contraamiral Emil Dumitrescu-Cico şi colonel Stelian Almăjan, semne ale preţuirii cu care armata şi internele, conduse cîndva de Armand Călinescu, cinstesc eroii neamului.

Tot la 21 septembrie 1991, o stradă centrală din Piteşti, oraş de care viaţa lui Armand Călinescu a fost strîns legată, a căpătat de asemenea numele Armand Călinescu.

Să vă dezvăluim şi motivele satisfacţiei noastre: toate acestea au la origine preocuparea noastră pentru istoria patriei şi propunerile scrise adresate forurilor în drept, iniţiativă primită cu deosebită solicitudine atît la Bucureşti, cît şi la Piteşti, unde ne-am bucurat şi de sprijinul domnului deputat de Argeş Nicolae Popovici.

Am discutat aceste propuneri cu fiul fostului premier, domnul arhitect Barbu Călinescu, care în răstimpul celor doi ani trecuţi de la Revoluţia din decembrie 1989 a fost prezent cu un substanţial ajutor umanitar şi alimentar pentru locuitorii din comuna Ciupa din judeţul Argeş. Aici sînt astăzi trei puţuri cu apă potabilă, iar şcoala ridicată înainte de război de Armand Călinescu este refăcută, graţie fiului său. Am discutat dar nu am putut trece mai departe de stadiul proiectelor, întrucît ca şi în cazul volumului de memorii ale lui Armand Călinescu (pregătit pentru tipar încă din 1975 de către regretatul nostru coleg, talentatul istoric Al. Gh. Savu) de la cabinetele 1 şi 2 ale dictaturii bicefale se opusese un categoric veto.

Acum s-a reuşit această adevărată reparaţie istorică. Să nu uităm că placa de pe locul asasinatului a fost scoasă în timpul scurtei guvernări legionare. Acţiunea necruţătoare a lui Armand Călinescu contra oricăror extremisme ce ar fi putut ameninţa liniştea, securitatea şi independenţa ţării rămîne exemplară.

Nu putem să nu vedem în delicatele flori lăsate de oameni ce trec pe lîngă placa memorială nu numai un gest de pioasă şi creştinească rememorare, dar şi de respect şi admiraţie pentru omul de stat ce şi-a dat viaţa pentru România. ■

CLIO ANUNTA

Interzis copiilor sub 12 ani

În Forumul Halelor din Paris şi-a deschis porţile Muzeul Martirilor, organizat de grupul englez Kunick — aflăm din revista *L'Evenement du jeudi*. Vizitatorii pot vedea scene macabre şi mai ales metode de tortură din evul mediu. Sînt prezentate supliciul picăturii de apă, al şobolanilor puşi pe piept, al centurilor în jurul capului, al frîngerii pe roată şi alte asemenea „delicii". Pentru ca atmosfera să fie cît mai convingătoare, în încăperi se aud din cînd în cînd gemete de femei, urlete, zgomote de lanţuri metalice şi plutesc mirosuri pestilenţiale. Un tip îmbrăcat în negru conduce grupul de vizitatori, rostind cu voce cavernoasă: „La stînga, infernul...". Urmează un lung culoar, unde se înşiră instrumentele de tortură din castelul de la Nürnberg, care l-au inspirat pe Edgar Allan Poe. În celule, în spatele gratiilor, se văd cadavre din ceară, cu ochii ieşiţi din orbite.

Muzeul parizian este inspirat dintr-o instituţie similară ce funcţionează de mai multă vreme la Londra: *London Dungeon*. În oraşul de pe Tamisa, 30% dintre grupurile şcolare care îi trec pragul sînt venite din Franţa. La Paris însă, prefectura a interzis accesul copiilor sub 12 ani. Mamele celor mai mari, care îi însoţesc în Muzeul din Forum, nu sînt deloc şocate. „La televizor, ei pot vedea lucruri cu mult mai rele. Aici măcar există un interes istoric", declara una dintre ele.

1967 — mi — 1992

PRIMA ANCHETĂ
MAGAZIN ISTORIC

Ce vă place şi ce nu vă place în Magazin istoric — serie nouă?

Aceasta-i întrebarea, stimaţi cititori.

După 25 de ani de neîntreruptă apariţie, aceasta-i întrebarea pe care v-o adresăm şi ne-o adresăm în egală măsură. V-o adresăm avînd zi de zi prin scrisorile, telefoanele şi vizitele dv. la redacţie, certitudinea iubirii faţă de comoara trecutului românesc, precum şi a respectului şi a dorinţei de a cunoaşte istoria celorlalte ţări mai apropiate sau mai depărtate cu care am fost prieteni sau care odinioară ne-au vrăjmăşit.

În cei 25 de ani în care *Magazin istoric* a pornit, lunar, spre casele şi cugetele dv., am simţit statornicia dragostei cu care ne-aţi susţinut într-un mers adeseori anevoios şi plin de obstacole. Altfel, n-am fi putut exista!

Ne adresăm şi noi această întrebare pe care nu am putut-o formula însă niciodată direct, deoarece, în condiţiile în care am apărut pînă în decembrie 1989, am fi fost constrînşi să răstălmăcim răspunsurile . Aşa cum am fost siliţi, cu multe prilejuri, să facem concesii cultului personalităţii celor doi dictatori.

Dar iată că acum, după 25 de numere, publicate din noua serie a revistei şi după aproape 300 de apariţii, vă putem întreba, cu toată sinceritatea, dragi cititori: *ce vă place şi ce nu vă place în* Magazin istoric?

Este *prima anchetă* organizată de revista noastră. Îi vor urma, desigur, altele, pe alte teme.

Vă solcităm, deci, să răspundeţi la întrebările din cadrul chestionarului de pe verso acestei pagini şi să ne expediaţi răspunsurile dv. (scrise tot pe această pagină, pe care o veţi decupa după linia trasată) pe adresa redacţiei, pînă la data de 15 februarie 1992. Intenţionăm să prelucrăm statistic răspunsurile dv., iar rezultatele le vom publica în nr. 4/1992 al revistei, consacrat celor 25 de ani de la publicarea primului număr din *Magazin istoric*, în aprilie 1967.

Aşteptăm, totodată, ideile, propunerile şi sugestiile dv. privind conţinutul şi prezentarea revistei, care intră în al doilea sfert de veac al existenţei sale. De asemenea, vă rugăm să ne relataţi despr´ apropierea dv. de *Magazin istoric:* cum aţi descoperit revista, cînd aţi început s-o colecţionaţi, ce amintiri deosebite vă leagă de ea, ce a însemnat în viaţa dv. contactul cu *Magazin istoric* etc. etc. Intenţionăm să publicăm fragmente din cele mai interesante scrisori, într-un început de „biografie" a revistei noastre alcătuită de cititorii săi statornici, care la ora actuală se numără cu sutele de mii, mulţi transmiţîndu-şi ştafeta din generaţie în generaţie.

Mulţumindu-vă pentru participarea dv. la această *primă anchetă MAGAZIN ISTORIC*, vă dorim multă sănătate şi toate cele bune.

1. Indicați **5 articole care v-au plăcut** din cele 25 numere ale revistei publicate în intervalul ianuarie 1990-ianuarie 1992.

2. Din aceleași 25 numere ale revistei, menționați **5 articole care nu v-au plăcut.**

3. Care considerați că a fost **cea mai atractivă copertă** dintre cele 25 de coperte1 publicate între ianuarie 1990 și ianuarie 1992?

4. Care dintre cele 25 numere la care se referă ancheta noastră v-a interesat cel mai mult sau îl socotiți cel mai bine realizat în ansamblul lui?

5. Propuneți **5 noi rubrici** pe care ați dori să le întîlniți în paginile noastre viitoare.

Numele și prenumele:

Domiciliul (oraș, stradă, bloc, apartament):

Profesiunea:

Vîrsta:

De cînd citiți revista?:

COPERTELE

① Marele salon de recepție **(sus)** și Sufrageria regală **(jos)** — două semnificative încăperi din așa-numitul „Spațiu Cerkez" al Palatului Cotroceni.

④ Sufrageria germană și Salonul norvegian **(sus)**; detalii de arhitectură de epocă cantacuzină și patul lui Carol I datînd din 1876 **(jos)** **(Muzeul Național Cotroceni,** p. 29)

② Panoplie cu stema Principatelor Unite din Muzeul Unirii din Iași **(Domnul Unirii,** p.3)

③ Arhivele otomane adăpostesc nu numai valoroase documente, ci și minunății artistice, cum sînt și tuğralele (monogramele) sultanale pe care vi le prezentăm în aceste imagini: a) Süleyman Legiuitorul (1520-1566); b) și c) Mahmud II (1808-1839); d) Abdülmecid (1839-1861) **(Arhivele otomane în rapidă modernizare,** p. 36)

PLANSELE

Bucureștii în epoca Unirii — album istoric constituit din imagini realizate de fotograful vienez Ludvig Angerer în 1856, în timpul ocupației Capitalei de trupele habsburgice (5 octombrie 1854 - 25 iunie 1856). Imaginile reprezintă **(planșa 1):** clădirea Teatrului Național și un segment al străzii Bărăției; **(planșa 2):** două ipostaze ale grădinii Cișmigiu la puțin timp de la inaugurare; **(planșa 3):** Piața Sfîntul Anton și o vedere a orașului de pe Dealul Spirii; **(planșa 4):** Hanul lui Manuc și un grup de ofițeri austrieci din trupele de ocupație **(„Unirea e dorită cu toată ardoarea",** p. 7)

CAZINO

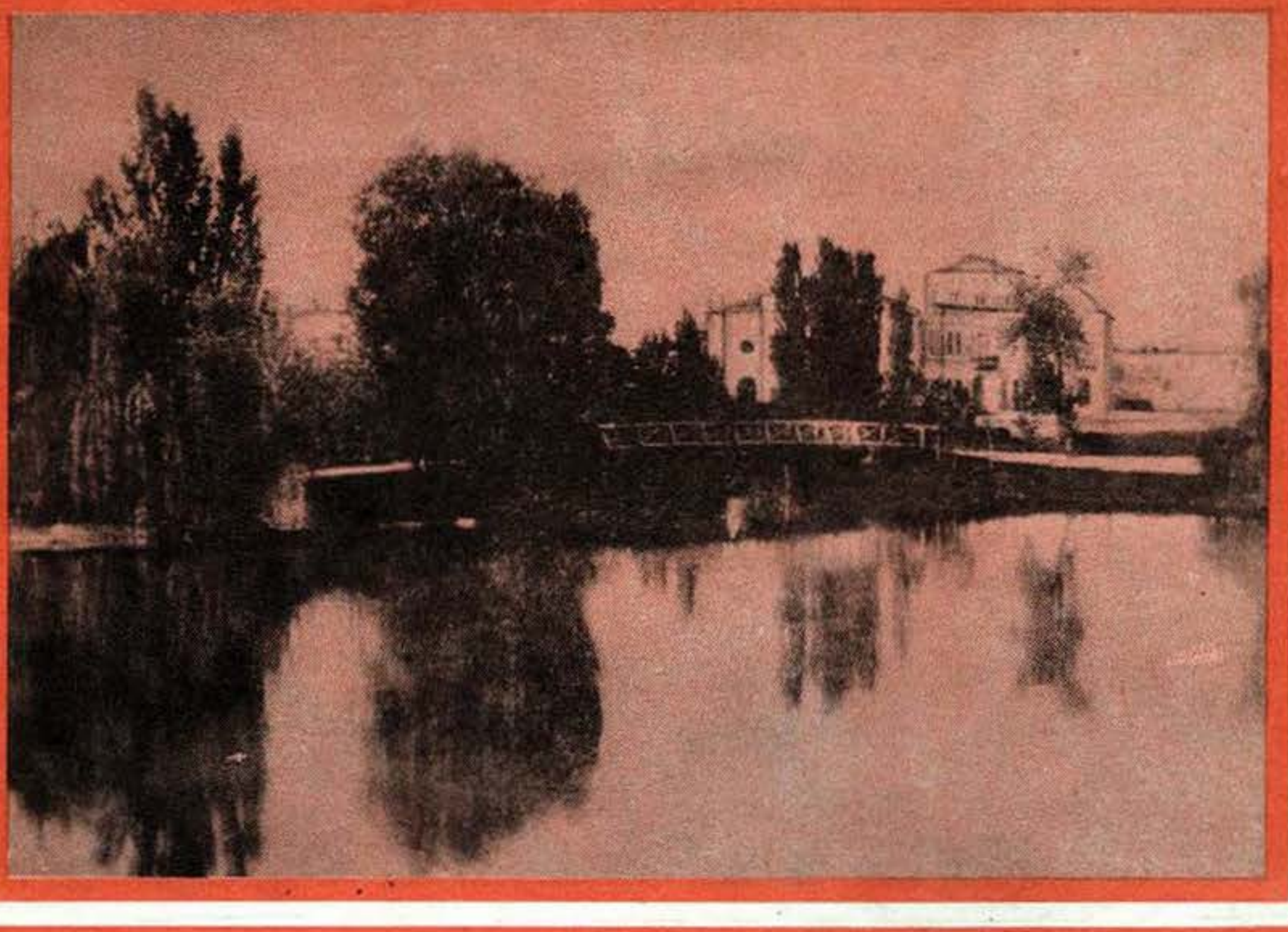

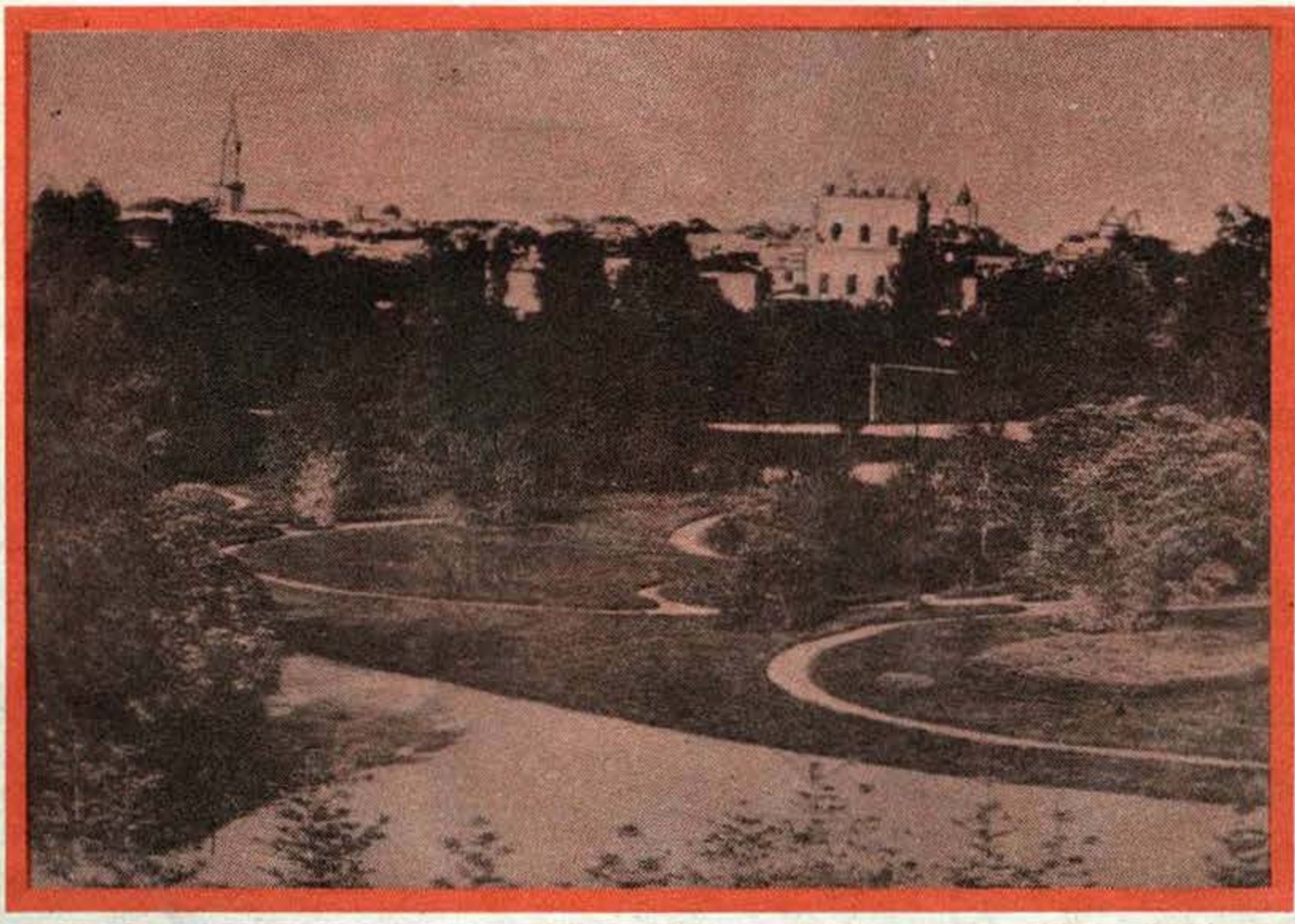

CÎT TIMP AM FOST VECINI CU RUŞII?

VIRGIL CĂNDEA

● 8 campanii şi acte ultimative = 153 ani ocupaţie ● O insulă de latinitate într-o mare slavă ● Radiograma lui Troţki confiscă 1.922.180.456 lei „oligarhiei române" ● Tot aurul şi argintul minelor româneşti în Ţara Sovietelor

La întrebarea: „De cînd sînt românii vecini cu ruşii?" oricine cunoaşte cît de cît trecutul acestei părţi de lume răspunde că, probabil, chiar de la apariţia poporului rus ca entitate distinctă, prin secolele XIV-XV. Şi se citează ca dovezi relaţiile ruso-române statornicite de Ştefan cel Mare (Magazin istoric, nr. 1/1974), căsătoria lui cu Evdochia, nepoata cneazului Vasile I al Moscovei (pribeag la Suceava în 1386), schimburile economice şi culturale din secolele XVI-XVII, tratatul ruso-moldovean din 1656, activitatea spătarului Milescu în Rusia în anii 1671-1708, alianţa Moldovei cu Petru cel Mare din 1710-1711, prezenţa lui Dimitrie Cantemir la curtea ţarului ca sfetnic şi prieten sau a lui Paisie Velicikovski la mănăstirile Dragomirna, Neamţ şi Secu etc. Numai că toate aceste fapte din trecut nu vădesc decît legăturile noastre cu un stat din nord-estul Europei, mult timp la fel de departe de noi ca Suedia. Dincolo de Nistru românii s-au învecinat cîteva secole numai cu Ucraina, teritoriu aflat o vreme (sec. XV-XVII) sub domina-

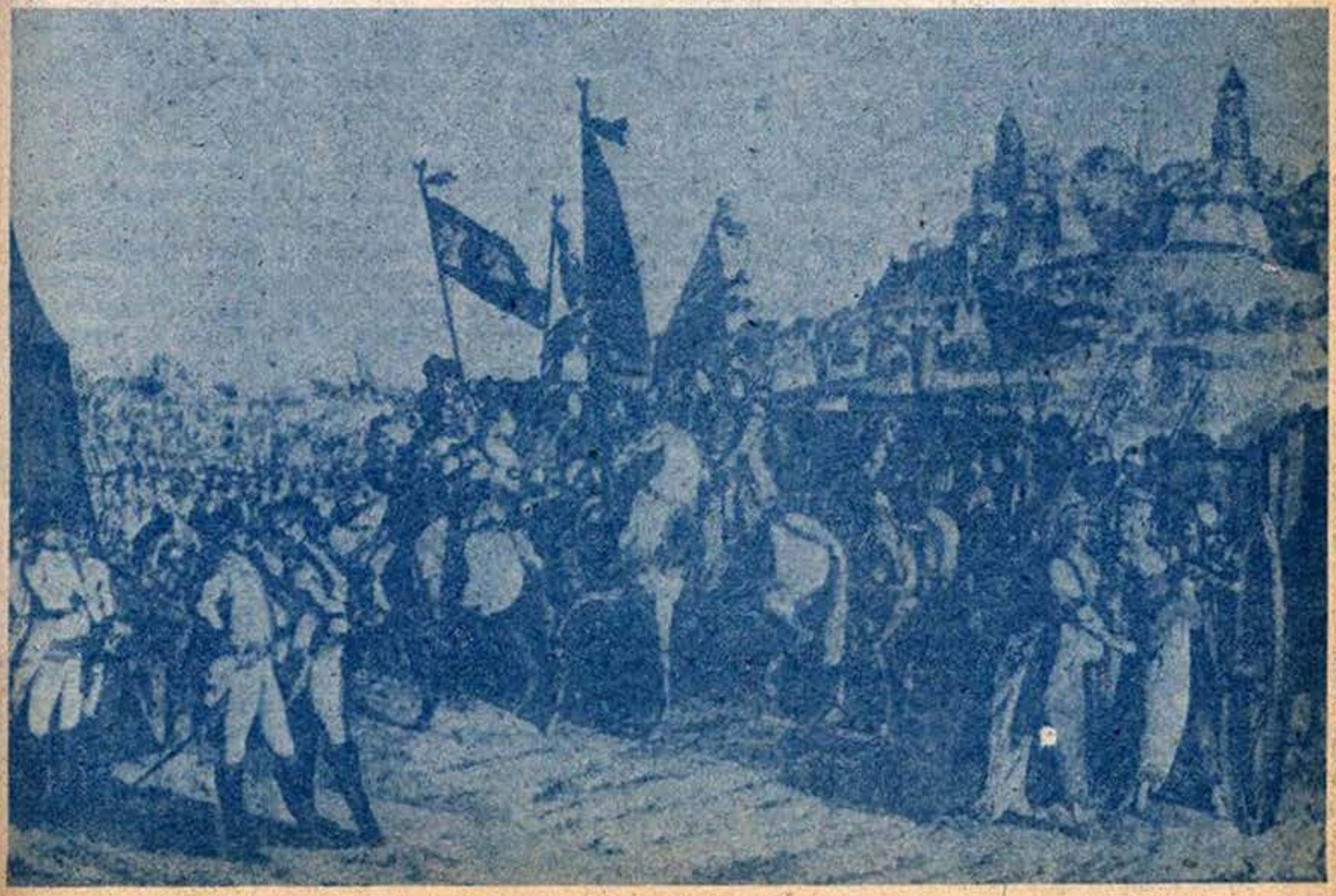

ția marelui ducat al Lituaniei și parțial a regatului polonez și a hanatului Crimeii. Abia în 1654 rada de la Pereiaslav a hotărît unirea Ucrainei cu Rusia. În același an a izbucnit războiul ruso-polon, încheiat în 1667 prin armistițiul de la Andrusovo. Atunci s-a hotărît ca Smolenskul și Kievul să revină Rusiei, iar Ucraina apuseană și Bielorusia Poloniei, care recunoștea alipirea Ucrainei răsăritene la Rusia. Practic, numai partea de răsărit a țării, la stînga Niprului, a trecut în cuprinsul statului rus, teritoriile ucrainiene pînă la Nistru intrînd sub dominația Porții otomane. În

La „vremea potrivită"

Pe plan militar, în această lungă perioadă teritoriul românesc a fost pentru Rusia zonă a conflictelor anti-otomane și a expansiunii către sud-est. Moldova și Muntenia, apoi Principatele Unite și România au fost obiectul a nu mai puțin de opt campanii și acte ultimative rusești sau sovietice, totalizînd 153 de ani de ocupație, dintre care 32 pe întregul teritoriu, 153 în Basarabia, 48 în Bucovina de Nord și ținutul Herței și 43 în Insula Șerpilor.

Războiul ruso-turc din 1806-1812[1] a însemnat o ocupație de șase ani, încheiată cu anexarea Basarabiei pînă în 1918, deci alți 106 ani. Războiul ruso-turc din 1828-1829 a luat sfîrșit prin pacea de la Adrianopol, dar trupele țarului n-au părăsit teritoriul nostru decît în 1834, ocupat așadar încă șase ani, iar Rusia și-a arogat dreptul de putere protectoare a Principatelor pînă în 1856. Intervenția militară rusă pentru reprimarea Revoluției din 1848 a însemnat o altă ocupație de un an, încheiată prin Convenția de la Balta Liman din 19 aprilie /1 mai 1849. Războiul Crimeii a avut și episoade pe pămînt românesc și în timpul lor (iunie 1853-septembrie 1854) generalul baron rus Budberg a exercitat funcția de președinte al Divanurilor celor două Principate; alt an de ocupație rusă. Prin tratatul de la Paris (1856) a fost retrocedată Moldovei partea de sud a Basarabiei (județele Bolgrad, Cahul și Ismail), dar ele au fost reanexate de Rusia ca efect al păcii de la Berlin (1878). În timpul războiului ruso-româno-turc din 1877-1878 relațiile noastre cu Rusia, dincolo de acțiunile comune pe cîmpul de luptă, nu au fost lipsite de animozități sau tensiune. La intrarea în țară, în trecere spre Dunăre, trupele rusești erau pregătite să ocupe București, iar după pacea de la San Stefano (prin care Rusia își rezervase anexarea Dobrogei) intenționau ocuparea întregii țări și dezarmarea armatei române. Cobeligeranța românească, atît de importantă în succesul războiului, a însemnat alți doi ani de prezență rusească pe teritoriu. La fel, perioada 1916-1918 cînd datorită revoluțiilor din Rusia ea a devenit mai puțin o alianță ruso-română cît, mai ales după februarie 1917, un factor de dezordine. Se știe că armata rusă a refuzat să lupte alături de români, retrăgîndu-se pe Siret potrivit ordinelor Statului Major Imperial. Aprovizionarea cu armament a trupelor noastre de către Aliați prin teritoriul rus a fost dezorganizată sau chiar împiedicată. Armistițiul de la Focșani, apoi pacea de la Bucu-

felul acesta, în anii 1681-1683 Gheorghe Duca, domnul Moldovei, a putut fi și hatman al Ucrainei transnistriene pe care, din curțile sale de la Țigăuanca și Peștera (lîngă Nemirov) a încercat s-o dezvolte economic cu importante investiții moldovenești.

Dar frontieră comună cu Rusia românii n-au avut decît prin efectele păcii de la Iași din 29 decembrie 1791 (9 ianuarie 1792 după stilul nou) care punea capăt războiului ruso-austro-turc din 1787-1791. **Care au fost consecințele acestei vecinătăți de două secole pentru poporul român?**

---

[1] Iată ce spune în legătură cu acest moment domnul A.A. Nikiforov arhivist la Arhivele de politică externă a Rusiei ale Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S., într-un articol apărut în nr. 12/1990 al publicației sovietice *Voenno-istoriceski jurnal:* „La întrevederea monarhilor rus și austriac la Moghilev, în 1780, s-a dezbătut deja un plan de împărțire a Turciei. Rusia, în cazul destrămării Imperiului otoman revendica nu numai Basarabia, ci și Moldova și Valahia. Totuși Austria nu a fost de acord cu aceasta și s-a hotărît să se acorde Principatelor autonomie sub protecția Rusiei. Ca urmare, a avut loc războiul ruso-turc în 1806-1812, în cursul căruia armata rusă a ocupat din nou Moldova și Valahia. Cel mai puternic cîrmuitor din Europa, Napoleon, a recunoscut alipirea Principatelor la Rusia în articolul 8 din convenția ruso-franceză din 1808. Din partea Rusiei aceasta a fost condiția principală a încheierii tratatului de pace cu Turcia. Dar turcii nu au marșat la semnarea acestui acord. Timpul a trecut, s-a ivit amenințarea războiului cu Napoleon. Legat de aceasta Rusia a purces la concesii și comandantul-șef M.I. Kutuzov a primit porunca, la început, «să se limiteze la cererea Moldovei și Basarabiei» și apoi numai a Basarabiei.

Cu 26 zile înainte de invazia lui Napoleon în Rusia, la 16 (28) mai 1812, la București a fost semnat un tratat de pace, prin care noua graniță între imperiile rus și otoman a fost stabilită pe rîul Prut, de la intrarea lui în Moldova, pînă la vărsarea lui în Dunăre, pe malul stîng al Dunării, de la confluența acestor două ape pînă la gura Chiliei și pînă la mare. La Rusia a trecut Basarabia cu fortărețele Hotin, Bender, Akkerman, Chilia și Ismail. Trebuie să recunoaștem că astfel a avut loc separarea unei părți a principatului Moldova (maximum 50% din teritoriu și nu mai mult de 25% din populație)". Numai că autorul mai sus citat completează imediat: „Totuși, este neîndoielnic și faptul că populația acestui ținut a fost eliberată de jugul Imperiului otoman, cea mai reacționară și înapoiată putere a Europei, de incursiunile permanente ale tătarilor și de campaniile pustiitoare ale armatelor turcești. Conectată la piața rusească, în condiții de pace, Basarabia a început repede să se dezvolte din punct de vedere economic. O mare importanță a avut libertatea spirituală obținută, funcționarea fără piedici a trebuințelor religioase ale populației, a cărei majoritate absolută era ortodoxă". Nu credem că asemenea afirmații mai necesită comentarii, la fel ca și altele de acest gen în care articolul menționat abundă. Mai sîntem datori două precizări cititorului român: revista *Voenno-istoriceski jurnal* este o publicație a Ministerului Apărării al U.R.S.S., iar articolul a apărut în cadrul rubricii: „În sprijinul celor ce studiază istoria militară". Iată deci că în decembrie 1990 istoriografia sovietică — cel puțin cea militară — nu abandonase încă tezele staliniste, care nu făceau decît să le continue și amplifice pe cele țariste. Altfel spus, în domeniul aprecierilor asupra relațiilor istorice dintre români și ruși, glasnostul este opac.

reşti au fost impuse României (zădărnicind astfel efectele victoriilor de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz) datorită dezastrului armatei ruse, armistiţiului cu Puterile Centrale încheiat de ruşi în 1917 şi păcii de la Brest-Litovsk din 1918.

Prin nota ultimativă din 26 iunie 1940 guvernul sovietic a reanexat Basarabia, ocupînd şi două teritorii româneşti care nu aparţinuseră niciodată Rusiei: Bucovina de Nord şi ţinutul Herţei. Eliberate după un an de armatele române, aceste părţi ale pămîntului nostru au intrat din nou în cuprinsul U.R.S.S. în 1944. Iar dacă Moldova dintre Prut şi Nistru şi-a proclamat independenţa la 27 august 1991, Bucovina de Nord, Herţa şi sudul Basarabiei rămîn încă anexate Ucrainei. Ultima anexiune sovietică a avut loc în 1948: printr-o simplă somaţie s-a cerut (şi s-a obţinut imediat), cedarea Insulei Şerpilor.

Să adăugăm că trupele sovietice intrate în România în martie 1944 s-au retras abia în iunie 1958, aşadar după alţi 14 ani de ocupaţie. În cursul acestei vecinătăţi de două secole au avut loc o intervenţie militară şi trei ani de ocupaţie românească în Rusia, în anii 1941-1944.

Vecinătatea Rusiei a influenţat întreaga istorie modernă şi contemporană a poporului nostru. S-a scris mult despre ce au însemnat Principatele române în politica externă a Imperiului rus în Europa de sud-est. În mod evident, aspiraţiile românilor la formarea unui stat naţional unitar şi independent, ca şi implicaţiile luptelor lor pe plan european, au fost totdeauna considerate la Sankt Petersburg ca dăunătoare intereselor Rusiei în Balcani. Este suficient să privim harta Europei ca să înţelegem că „Romanitatea orientală", insula de latinitate pe care o reprezintă românii într-o mare slavă, a fost o realitate geopolitică şi culturală plină de consecinţe negative pentru ideea panslavistă. Anexiunile de teritorii româneşti, campaniile şi ocupaţiile militare, poziţia refractară faţă de Unirea Principatelor şi desăvîrşirea unităţii naţionale a românilor sînt atitudini perfect explicabile din punctul de vedere al politicii externe a Rusiei.

Cît priveşte consecinţele economice ale ocupaţiilor româneşti în aceste două secole,

Grigori Potemkin, semnatar, din partea Rusiei ţariste, al păcii de la Iaşi, din 1792

În p. 33: *între anii 1787–1792 s-a purtat unul dintre războaiele ruso-austro-otomane ce au marcat întreg secolul XVIII. Loc predilect de desfăşurare a confruntărilor militare era teritoriul Ţărilor române. Imaginea înfăţişează intrarea trupelor ruse în cetatea Hotin*

ele nu vor putea fi cît de aproximativ evaluate decît după laborioase şi îndelungate cercetări, îndeosebi pentru perioadele mai vechi. Pentru secolul XX, calculele, mai uşor de făcut, permit însă aprecierea impactului acestor ocupaţii asupra dezvoltării ţării. Prin hotărîrea guvernului sovietic din 26 ianuarie 1918 (data radiogramei lui Troţki), s-a confiscat statului român tezaurul Băncii Naţionale şi alte bunuri evacuate în Rusia în decembrie 1916 şi iulie 1917: 314 580 456 lei în aur efectiv şi bijuteriile reginei, evaluate atunci la 7 000 000 lei (primul transport), plus 1 600 000 000 lei în valori, efecte şi obiecte preţioase depuse de instituţii şi particulari în tezaurul public, la Banca Naţională sau Casa de Depuneri, între care alţi 600 000 lei aur. Sovnarkomul (Consiliul comisarilor poporului) a declarat atunci că refuză să restituie aceste bunuri „oligarhiei române", dar că le va preda la vremea potrivită poporului român. Să aşteptăm deci, „vremea potrivită".

De la dreptul forţei la forţa dreptului

Dar ce va dezvălui evaluarea pierderilor economiei româneşti din perioada aplicării armistiţiului din 1944 şi a tratatului de pace de la Paris din 1947, a sovromurilor, a livrărilor de produse româneşti la preţuri minime, ridicole (*Magazin istoric*, nr. 2/1991)? Au funcţionat între 1945-1952 şaisprezece sovromuri cuprinzînd toată economia României (industrie, transporturi, bănci, resurse naturale). Participarea era, teoretic, de 50% pentru fiecare parte. În practică, aportul românesc consta din bogăţiile solului şi subsolului, echipamentul tehnic existent, forţa de muncă şi mijloacele financiare, iar cel sovietic în fostele proprietăţi germane şi italiene din România, considerate drept captură de război, dar al căror pasiv era tot în sarcina statului român. Majoritatea directorilor acestor companii mixte menite „să pună în valoare resursele României" erau sovietici. Sovrommetal (înfiinţat în 1950) administra minele de la Baia Mare şi din Munţii Apuseni. Toată producţia anuală (2 tone de aur şi 8 de argint) era transferată în U.R.S.S. Chiar după desfiinţarea sovromurilor, cel care exploata zăcămintele de uraniu de la noi (Sovromcuarţ, înfiinţat în 1952 şi controlat direct de armata sovietică) a continuat să funcţioneze pînă în 1956, cînd s-a semnat un acord prin care se livra U.R.S.S. 85% din producţia anuală.

Consecinţele vecinătăţii româno-ruse pe plan intelectual au fost în mod determinat exagerate în perioada postbelică, exaltîndu-se influ-

(Continuare în p. 42)

Istanbul, iulie

august 1991

PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU:

ARHIVELE OTOMANE ÎN RAPIDĂ MODERNIZARE

● În spatele porților duble de fier ● Documentele trebuiau strînse în fiecare seară ● Mai aproape de locul unde era sultanul ● Vistieria de documente devine Arhivă ● 47 angajați în 1983, 642 azi ● În trei ani mai mult decît în 79 ● Și totuși, doar 12% din fondul de documente inventariate ● Peste 1 000 cercetători străini pe an ● În curînd, primele două volume cu documente din Mühimme Defterleri

„De acest studiu [al limbilor orientale] avem azi cea mai mare nevoie... E o pagubă reală că nu putem publica materialul aflător chiar în biblioteca noastră... În cel mai scurt timp va trebui să recîștigăm și aici timpul pierdut".

Din anul 1913, cînd rostea Nicolae Iorga aceste cuvinte, s-au realizat multe lucruri. Dispunem astăzi de trei volume de cronici osmane (unul în colaborare), editate de profesor Mihail Guboglu, numit, pe drept cuvînt, întemeietorul turcologiei moderne la noi în țară. Tot regretatului turcolog îi datorăm și două instrumente de lucru: *Tabele sincronice* și *Paleografia și diplomatica turco-osmană*. Alte două volume de cronici (unul în colaborare) și trei volume de documente l-au avut ca editor pe Mustafa Ali Mehmet. Respectivele ediții prezintă — țin să o subliniez clar, nu din vina autorilor — o mare deficiență: ni se oferă doar traducerea românească fără a dispune de transliterația în alfabetul latin a documentelor, ca să nu mai vorbim de fotocopii. Neajunsul l-au evitat volumele de documente editate de dr. Tahsin Gemil (pentru secolul XVII) și Valeriu Veliman (pentru secolul XVIII), accesibile, datorită acestui fapt, și cercetătorilor străini. Avem și o *Gramatică a limbii turco-osmane*, scrisă de dr. Mihai Maxim. Tot dintr-o idee a domniei sale s-a născut și Laboratorul de studii otomane *(Magazin istoric*, nr. 9/1986). Laboratorul a funcționat cu foarte bune rezultate, oferind celor interesați cursuri de limbă și paleografie turco-osmană, limbă turcă modernă etc. Dar nu a dispus și nu dispune — la fel ca și Asociația cultural-științifică româno-turcă *(Magazin istoric*, nr. 3/1991) — de fondurile necesare pentru a trimite specialiști la perfecționare și mai ales pentru a lucra în arhivele din Republica Turcia. Adică acolo unde se află documentele despre care vorbea Nicolae Iorga. O soluție ar fi înființarea la Istanbul a unei școli românești, asemenea celor care au existat înainte — și se pare că vor funcționa din nou — la Paris și Roma.

Istoria celor cinci secole și jumătate de relații neîntrerupte dintre țările române și Imperiul otoman a putut fi rescrisă pe baza documentelor descoperite la Istanbul și publicate în România. Și trebuie să spunem că dacă astăzi la Arhivele Statului din București se află peste 100 000 documente turco-osmane referitoare la istoria noastră, acest lucru a fost posibil și datorită înțelegerii și sprijinului pe care turcologii români le-au găsit întotdeauna la conducerea Arhivelor Otomane *(Magazin istoric*, nr. 4/1976). A fost astfel definit mai bine statutul juridic al țărilor române și am putut cunoaște în detaliu natura raporturilor lor cu Poarta (politice, militare, economice, culturale). S-au lămurit episoade mai puțin cunoscute din surse documentare in-

terne sau occidentale, după cum momente ale istoriei noastre le găsim consemnate doar în izvoare osmane. Citez cu titlu de exemplu campania lui Mircea la Karinovasi, informația că domnii români percepeau o cotă-parte din vama luată la Dunăre de către otomani pentru vitele și sarea exportate în Imperiu, sau imaginea manufacturii de la Chiperești, publicată pentru întîia oară de revista *Magazin istoric* (nr. 5/1988). După cum se vede, documentele editate pînă acum privesc mai ales aspecte politice și juridice. Dar în arhivele otomane se află încă foarte multe documente pentru istoria noastră economică. Este adevărat, ele sînt și mai greu de descifrat. Efortul trebuie făcut însă, căci pe baza izvoarelor aflate la Istanbul se va putea rescrie istoria unor orașe și zone, aflate temporar între granițele Imperiului otoman, pe ani și, uneori, chiar pe luni de zile, cît și o istorie a vieții economice mult mai aproape de adevăr. Și tot cu documentele de acolo vom putea alcătui celebrele serii de date — măcar pentru aspectele comerciale — care au schimbat complet fața istoriografiei occidentale.

Beneficiind de o invitație la cursurile din vara anului 1991, organizate de Universitatea din Istanbul (căreia i-am putut da curs doar cu sprijinul domnului Cristian Popișteanu, director și redactor-șef al revistei noastre) am profitat de prilej și, prin intermediul domnului Valeriu Veliman, primul secretar al Ambasadei române la Ankara, am obținut o întrevedere cu profesor dr. Yusuf Halaçoğlu, director general-adjunct al Arhivelor Statului și director al Departamentului Arhivelor Otomane. Domnia sa a avut amabilitatea să acorde un interviu în exclusivitate revistei *Magazin istoric*, relevînd — dacă mai era nevoie — importanța pe care arhivele din Republica Turcia — căci sînt mai multe instituții arhivistice acolo — o au pentru istoria noastră. Tînărul profesor dr. Yusuf Halaçoğlu (un istoric energic și foarte bun cunoscător al arhivelor otomane) a fost numit în funcție de puțin timp, dar rezultatele se și văd.

— **Domnule director, vă rugăm să schițați, pentru cititorii revistei** Magazin istoric, **un scurt istoric al Arhivelor Otomane și modul lor actual de organizare.**

— Sultanii otomani, asemenea tuturor suveranilor orientali, au păstrat arhive în care strîngeau, cu multă rigurozitate, atît actele emise de statul otoman, cît și pe cele primite. Locul lor era în Capitală, deci prima s-a aflat la Bursa, cea dintîi reședință imperială, apoi la Edirne. Invazia lui Tamerlan și disputele pentru tron care i-au urmat au provocat distrugerea, în cea mai mare parte, a documentelor strînse pînă în acel moment. După cucerirea Constantinopolului, în 1453, fortăreața celor Șapte Turnuri (Yedikule) a devenit sediul primei arhive a statului otoman în adevăratul sens al cuvîntului. De acolo, ea s-a mutat la Topkapi Sarayi, pentru a fi mai aproape de locul unde se găsea sultanul. Trebuie să precizăm însă că abia de la jumătatea secolului XVI încolo ni s-au păstrat documente în număr mare și în serii continui. Pentru perioada dintre domnia lui Mehmed Cuceritorul (1451-1481) și Süleyman Legiuitorul (1520-1566) dispunem doar de cîteva sute de condici și documente.

La Topkapi Sarayi, arhivele au fost păstrate mai întîi la Trezoreria imperială (Hazine-i Amire), fiind protejate cu uși duble de fier. Locul respectiv era cunoscut drept Casa condicilor (Defterhane). Cheia se afla la hazinedarbași, iar sigiliul era rupt doar în prezența Marelui Vizir. În secolul XVIII, întrunirile Divanului imperial și-au pierdut din importanță. Drept urmare, o parte a arhivelor a fost transportată la vechiul palat imperial, situat în Piața Bâyezid. Restul au fost depozitate la Tomruk Dairesi, lîngă Sublima Poartă (Bab-i Ali). Acolo se afla sediul birocrației otomane, care căpătase un rol major în guvernarea imperiului. O altă parte a documentelor a fost depozitată tot la Topkapi Sarayi, în zona Kubbealti, unde se afla Divanul imperial. Azi acolo este adăpostită Colecția de arme. În sfîrșit, arhivele financiare au fost duse lîngă Sultanahmet, la Cadir Mehterleri Kișlași.

În vremea sultanului Abdülhamid I (1774-1789) s-au sistematizat și regulile care guvernau activitatea arhivelor otomane: 1) toate documentele, înțelegerile și notele trebuiau păstrate; 2) palatul Marelui Vizir era desemnat drept principalul loc de depozitare a arhivelor; 3) cel ce răspundea de păstrarea lor era mehterbași; 4) acesta trebuia să strîngă, în fiecare seară, documentele cerute peste zi de diverși dregători și să le încuie; 5) doar persoanele autorizate puteau pătrunde în clădirea arhivelor. Dar, cum am văzut deja, palatul Marelui Vizir nu dispunea de suficient spațiu, așa că documentele erau împrăștiate în patru puncte diferite. Încă înainte de 1785 s-a vînturat ideea construirii unei singure clădiri, încăpătoare, dar abia în 1846 a dat sultanul Abdülmecid poruncă să se ridice noua Vistierie a documentelor (Hazine-i Evrak). Ministrul de finanțe, Safveti Pașa, i-a scris atunci Marelui Vizir Mehmed Emin Rauf Pașa sugerîndu-i separarea documentelor vechi de cele noi. Tot el a inaugurat un nou sistem de clasificare. Construcția noii clădiri — plasată în curtea reședinței Marelui Vizir — a durat un an de zile și s-a făcut sub conducerea arhitectului Foscati. Din 1848 acolo s-a aflat principalul loc de depozitare pentru vechile documente otomane.

În timpul celei de a doua epoci constituționale (1908-1923), arhivele au fost reorganizate. În fruntea lor s-a aflat Abdurrahman Șeref Bey, istoricul oficial (Vakanuvis). A sporit interesul față de

istoria otomanilor, impunîndu-se tot mai mult ideea scrierii ei pe baza documentelor. În acest scop s-a creat Societatea istorică otomană (Tarih-i Osmani Encumeni). De asemenea, cu permisiunea sultanului, au avut acces la documente și istorici străini. Perioada războaielor balcanice (1912-1913) și a primului război mondial a fost foarte dificilă pentru arhive, mai ales după dispariția imperiului și mutarea guvernului la Ankara. Din 1923, arhivele de la Istanbul au trecut în subordinea Președinției Consiliului de Miniștri. La 20 mai 1933, ele s-au unit cu cele din Ankara, sub o singură conducere. Încă din 1931, o comisie avîndu-l în frunte pe Muallim Cevdet a început o nouă acțiune de catalogare, continuată de Kamil Kepeci, din anul 1937. În acel an, titulatura lor a fost schimbată din Hazine-i Evrak în arhive. Al doilea război mondial a adus din nou vremuri grele pentru arhivele din Istanbul. Li s-au trimis spre păstrare multe documente, peste capacitatea lor de depozitare. Din octombrie 1976, arhivele din Ankara au devenit Directoratul Departamentului Arhivelor Republicane; acolo se păstrează documente de la războiul de independență a Turciei (1919-1923) încoace. La Istanbul s-a creat Directoratul Departamentului Arhivelor Otomane. Iar la 18 iunie 1982, cele două unități arhivistice au fost puse din nou sub conducerea unui Director General al Arhivelor Statului. Iată deci organizarea actuală a arhivelor statului. Țin însă să precizez că în Republica Turcia există și alte arhive, fie ale unor instituții de stat, fie particulare (Arhivele Muzeului Topkapi Sarayi, cele de la Dolmabahçe Sarayi, Arhivele Muftiatului, cele ale Directoratului general al fundațiilor pioase, ale Directoratului general al cadastrului, arhivele marinei și cele ale armatei).

— Domnule director, ce intenționați să faceți pentru a valorifica și mai bine imensul tezaur de documente — dintre care multe piese privesc și istoria poporului român — pe care îl adăpostește instituția ce o conduceți?

— Fiind una dintre cele mai bogate colecții arhivistice din lume, este normal ca instituția noastră să atragă un mare număr de cercetători din toată lumea. Și tot atît de firesc este ca noi să le oferim cele mai bune condiții de lucru și modalități cît mai prompte de informare. O primă măsură a fost sporirea numărului de angajați, de la 47, cîți erau în 1983, la 642 în 1990. S-au organizat cursuri de perfecționare pe probleme de istorie generală a Imperiului otoman, cît și pentru paleografie și diplomatică turco-osmană, de arhivistică. Serviciul nostru tehnic este dotat cu șase mașini de fotocopiat (ceea ce a redus sub 48 ore termenul de realizare a fotocopiilor solicitate), 10 computere, o tipografie, o legătorie, un departament de microfilmare și două mașini de tipărit direct de pe microfilm. Tot acolo se restaurează documentele și condicele deteriorate. De asemenea, după cum puteți vedea, ne-am mutat într-o clădire nouă, funcțională. Prin sporirea personalului angajat, s-a putut prelucra și oferi spre cercetare o cantitate mult mai mare de documente. Voi face apel la cifre. Astfel, dacă într-un interval de 77 ani (1911-1987) au fost catalogate 59 425 condici (adică 26% din cele 226 000 condici cît presupunem că avem în total), din noiembrie 1987 pînă în august 1989 au fost prelucrate 97 593 condici (adică 41%). Sînt deci inventariate și catalogate 157 018 condici, adică 67% din numărul total. În ceea ce privește documentele izolate (considerăm că avem în total 100 000 000), între 1918-1987 au fost catalogate 2 585 144 (doar 0,26%). Între 1987-1990 s-au inventariat 3 375 800, adică 0,34%; în total deci 5 960 944 documente, adică 0,60% din total. Pînă în 1987 fuseseră pregătite 819 cataloage; de atunci și pînă în 1990 li s-au adăugat încă 133, numărul lor total atingînd 952. Din luna septembrie 1989 s-a introdus sistemul de clasificare pe calculator. Să vă fac o mică demonstrație. Deci pe dumneavoastră vă interesează să știți ce documente, în primul rînd ce fonduri arhivistice, conțin informații despre România. Compunem pe claviatura calculatorului numele țării dumneavoastră și pe display apar, iată, datele solicitate. Sistemul va fi în curînd accesibil la sală, alături de clasicele cataloage.

Tot pentru o mai bună informare și coordonare a cercetărilor, am început să editām un *Buletin al Arhivelor Otomane*, care oferă date despre colecțiile deja catalogate, cît și despre cele în curs de prelucrare, ca și temele de cercetare anunțate de cei ce ne trec pragul. Buletinul urmează să apară cu o periodicitate de patru numere pe an. Să mai adaug faptul că din 1988 Arhivele Otomane sînt membre ale Consiliului Internațional al Arhivelor. Așa cum spuneam la început, numărul cercetătorilor care apelează la noi a sporit considerabil, de la 227 în 1987, la 1 084 pînă în luna august a anului 1990. La fel și numărul fotocopiilor pe care le-am executat, de la 5 000 bucăți la 19 859, în același interval de timp. Tot pentru a le veni în ajutor, Consiliul de Miniștri a adoptat *Reglementările privind instituțiile și persoanele, turce și străine, care doresc să facă cercetări în Arhivele Statului din Republica Turcia*, ce au simplificat formalitățile necesare.

Cît privește efortul propriu de valorificare a tezaurului documentar, vă pot spune că pregătim pentru tipar primele două volume de documente din valoroasa — și importanta și pentru istoria dumneavoastră — colecție intitulată *Mühimme Defterleri* (Condicile afacerilor importante).

Interviu realizat de
Dorin MATEI

Brîncoveanu şi stolnicul Cantacuzino în corespondenţă diplomatică inedită

PAUL CERNOVODEANU

Se cunosc strînsele legături epistolare, schimburile de daruri şi emisari ce au avut loc între Constantin Brîncoveanu, domnul Ţării Româneşti, influentul său unchi şi sfetnic Constantin Cantacuzino stolnicul şi lordul William Paget, cel care între anii 1693-1702 a fost ambasadorul regelui Angliei la Istanbul, mai cu seamă în decursul mediaţiei şi tratativelor care au precedat încheierea păcii de la Karlowitz (26 ianuarie 1699) între Imperiul otoman şi adversarii săi din Liga Sfîntă (Austria, Polonia, Veneţia şi Statul papal). Paget a avut chiar prilejul să se întîlnească cu amintiţii săi interlocutori români, cu prilejul trecerii sale prin Ţara Românească (18 aprilie-5 mai 1702), în drum spre Londra, după încheierea misiunii sale la Curtea sultanilor (vezi date despre el, în Magazin istoric, **nr. 12/1974 şi 11/1976).**

Fără a mai avea acelaşi grad de intimitate, atît succesorul său la Poartă, Sir Robert Sutton[1], cît şi colegul acestuia de la Viena, George Stepney[2], au căutat să menţină legăturile stabilite cu domnitorul muntean şi înaltul său dregător, îndeosebi pentru a facilita trecerea corespondenţei pe care o schimbau cei doi diplomaţi englezi prin Ţara Românească, într-o vreme în care răscoala curuţilor condusă de principele Transilvaniei Francisc II Rákoczi făcea nesigure căile de acces prin Serbia între Viena şi Istanbul. În acelaşi timp, în depeşele expediate de către cei doi diplomaţi către Secretariatul de stat din Londra, dar în mod special de către Sir Robert Sutton, se întîlnesc diferite informaţii despre domnul Ţării Româneşti şi învăţatul stolnic. Toate aceste materiale documentare descoperite la Public Record Office, fondul Turkey **şi la British Library, în decursul ultimei deplasări de studii pe care am efectuat-o în 1988 în Marea Britanie, prin bunăvoinţa centrului de studii Great Britain/East Europe din Londra, sînt** inedite.

Pentru cititorii revistei Magazin istoric **voi reproduce pentru prima dată cîteva extrase dintre cele mai importante din corespondenţa celor doi diplomaţi englezi privitoare la unele evenimente contemporane lor: răscoala curuţilor** (Magazin istoric, **nr. 12/1973 şi 3/1976), călătoria lui Brîncoveanu la Adrianopol (1703), campania de la Prut (1711), căderea domnului Ţării Româneşti (1714) şi a Cantacuzinilor (1716).**

Pentru început, textul scrisorii adresată de George Stepney stolnicului Cantacuzino în primăvara anului 1703, această epistolă fiind singura primită de învăţatul muntean în limba franceză. Ea conţine date de tot interesul privitoare la politica europeană şi ne furnizează noi elemente despre gradul de familiarizare a stolnicului cu asemenea probleme. Iată conţinutul scrisorii:

---

[1] *Sir Robert Sutton* (1671-1746) l-a însoţit pe unchiul său omonim, lordul Lexington, numit ambasador al Angliei la Viena, în 1694, în calitate de capelan. În 1697 a renunţat la cariera clericală şi a intrat în diplomaţie, îndeplinind funcţia de secretar şi apoi de rezident al Ambasadei engleze din Viena (nov. 1697-5 dec. 1700), pînă ce a fost mutat la Istanbul, unde a înlocuit ca ambasador pe lordul Paget. În timpul misiunii sale în capitala Imperiului otoman (7 ian. 1702-vara lui 1716), Sutton a fost confruntat cu probleme deosebit de delicate, activînd cu mult tact şi înţelegere pentru a tempera tendinţele agresive ale unora dintre dregătorii otomani, dornici să implice Imperiul otoman într-un conflict cu Imperiul habsburgic, aflat în război cu Franţa pentru succesiunea la coroana spaniolă (1702-1714) şi făcînd faţă cu greu răscoalei curuţilor conduşi de principele Transilvaniei Francisc Rákoczi II (1703-1711). Totodată, Sutton a mediat şi în conflictul ruso-turc din 1710-1711, pentru ratificarea păcii de la Prut (1712-1713), iar mai tîrziu, după plecarea sa din Istanbul, a fost solicitat de Curtea din Viena ca mijlocitor al păcii de la Passarowitz (21 iulie 1718). Ulterior, a servit ca ambasador al Marii Britanii la Paris (1720-1721); în 1722 a intrat în Parlament, dar n-a avut o carieră fericită, retrăgîndu-se din viaţa publică în 1741.

[2] *George Stepney* (1663-1707) a fost profesor de poetică la Trinity College din Cambridge şi diplomat. Mai întîi rezident la Dresda, pe lîngă principele elector al Saxoniei (1693-1695), iar apoi pe lîngă electorii din Mainz, Trèves şi Köln (1696-1697) şi în cele din urmă ambasador la Viena (1701-1706). A încercat, fără a reuşi, ca împreună cu colegul său olandez Jan Jakob van Hammel Bruyninx, să medieze pacea între răsculaţii curuţi şi Habsburgi (1704-1706). Stepney şi-a încheiat cariera ca ambasador la Haga (1706-1707); îmbolnăvindu-se grav, s-a înapoiat în Anglia, încetînd din viaţă curînd după aceea.

„Scrisoarea domnului Stepney către Co[n]t[ele][1] Cantacuzeno

Domnule,

Această [scrisoare] *este* [alcătuită] *pentru a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că Milord Paget a sosit în sfîrșit cu bine la Londra la 12/23 ale lunii trecute. Două nave de război pe care le avea ca escortă au fost atacate de o escadră de 7 vase de război franceze și în timp ce lupta fusese angajată toate yahturile au avut timp să scape, dar unul din vasele noastre de război a avut nefericirea să fie capturat de francezi.*

Fortăreața din fața Bonnului a fost cucerită cu sabia în mînă în noaptea dintre 9 și 10 [mai] *și mai multe depeșe ne asigură că însuși orașul ar fi capitulat la 14 ale lunii de față, despre care așteptăm confirmarea prin curierul de poștă următor*[2].

Circulă un zvon după care 50 000 de turci ar mărșălui în prezent fie împotriva moscoviților, fie a polonezilor[3]. *Rog pe Excelența Voastră să mă înștiințeze prin cîteva rînduri despre ce este vorba. Sîntem nerăbdători să știm ce vor întreprinde francezii după joncțiunea lor cu electorul Bavariei*[4] *în apropiere de Villen-*

[1] Familia Cantacuzino dobîndise de la împăratul Leopold I titlul de conte al Sfîntului imperiu romano-german.

[2] Este vorba despre un episod al campaniei din Flandra și nord-vestul Germaniei purtată de aliații anglo-austrieci, sub comanda vestitului general John Churchill, duce de Marlborough (1658-1722), împotriva trupelor principelui episcop elector de Koln, Josef Clement de Wittelsbach, de care depindea orașul Bonn.

[3] Zvonul s-a dovedit fals, otomanii rămînînd în neutralitate la începutul razboiului nordic (1700-1721), în care erau angajate Rusia și Suedia; în ceea ce privește Polonia, aceasta era împărțită în două facțiuni rivale ce sprijineau doi regi care se dușmăneau: August II al Saxoniei, aliat al lui Petru cel Mare, și Stanislav I Leszczynski, aliat al regelui Suediei Carol XII.

[4] Maximilian II Emmanuel, principe elector al Bavariei (1679-1726), aliat al regelui Franței Ludovic XIV (Regele Soare) în razboiul de succesiune la tronul Spaniei. Întîlnirea cu trupele franceze comandate de vestitul mareșal Louis Hector de Villars (1653-1734) a avut loc în apropierea orășelului Villingen (nu Villengen, cum greșit scrie Stepney) din Bavaria.

gen.

Viena, 23 mai 1703" (British Library, Additional Mss. 7 075, f. 11-12, ciornă originală în epistolarul lui George Stepney).

O altă serie de rapoarte, datorate de această dată lui Sir Robert Sutton, se referă la faimoasa călătorie efectuată de Brîncoveanu la Adrianopol în primăvara anului 1703, la porunca marelui vizir Rami Mehmed pașa, în urma intrigilor dușmanilor domnu-

Constantin Brîncoveanu...

lui, în special ale marelui dragoman al Porții, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care sperau că voievodul muntean va fi mazilit și i se vor confisca averile. Cu tactul și diplomația sa recunoscute, dar și cu ajutorul prietenilor și al pungilor cu bani, Brîncoveanu a reușit nu numai să răstoarne uneltirile adversarilor săi, dar chiar a fost confirmat domn pe viață de către sultanul Mustafa II, este drept, în schimbul măririi haraciului către Poartă. Pe lîngă datele pline de interes pe care ni le dă asupra acestei călătorii Brîncoveanu însuși în însemnările sale de taină (vezi *Foletul Novel*, editat de Emil Vîrtosu), apoi de cronicarul de curte Radu Greceanu și secretarul lui vodă, Anton Maria Del Chiaro, precum și alți diplomați străini de la Poartă (francez, venețian, rus și austriac), iată că acest important eveniment politic românesc apare consemnat și în rapoartele ambasadorului englez la Istanbul. Însemnările sale completează sau, în alte cazuri, confirmă unele știri cunoscute din alte izvoare mai sus amintite.

De pildă, la 9 mai 1703, Sir Robert Sutton scria din Pera secretarului de stat pentru afaceri externe din Londra, Sir Charles Hedges, că *„Poarta a trimis după domnul Țării Românești să vină la Adrianopol. El* [domnul] *a încercat să răscumpere această călătorie, oferind, se spune, 1 000 pungi cu bani* [o pungă = 200 galbeni]. *Dar vizirul n-a admis nici un refuz. Domnul este nevoit să se prefacă a consimți la venirea sa, dar aduce ca scuză că este foarte bolnav*[5] *și incapabil să facă această călătorie, de aceea a depus noi eforturi să o răscumpere în bani. Este cunoscut ca fiind foarte bogat și este posibil ca scopul* [chemării sale] *să fie acela de a-l prăda de toate bunurile ce le are, dacă va scăpa* [cu viață] *și fără exercitarea vreunei violențe împotriva sa. Toată lumea este în mare așteptare să vadă dacă* [domnul] *va încerca să scape prin fugă, ceea ce i-ar aduce mari neplăceri, sau dacă va îndrăzni să vină la Adrianopol"* (Public Record Office, State Papers, fondul *Turkey*, dosar 97/21, f. 132).

Abia cîteva luni mai tîrziu, Sir Robert Sutton revine asupra acestei chestiuni, într-un nou raport din 23 septembrie 1703, expediat tot din Pera, și în care afirma următoarele: *„Cred că nu am informat mai înainte pe Excelența Voastră de felul în care a fost tratat domnul Țării Românești de către fostul vizir Rami Mehmet*[6] *la venirea sa la Adrianopol, toate încercările sale*

[5] Într-adevăr, domnitorul suferea de erizipel, fiind permanent sub îngrijirea medicului său Iacov Pylarinos, care l-a și însoțit în cursul călătoriei la Adrianopol.

[6] Marele vizir fusese îndepărtat în timpul marii răscoale a ienicerilor din iulie 1703, soldată și cu uciderea muftiului și îndepărtarea de pe tron a sultanului Mustafa II.

...și stolnicul Constantin Cantacuzino au fost în relații intense cu diferiți diplomați britanici, între care...

de a-și răscumpăra această călătorie dovedindu-se deșarte. Tributul său a fost ridicat de la 270 la 400 pungi pe an și a fost obligat să dăruiască sultanului la audiența sa 200 pungi și alte 100 mamei acestuia, Sultana Validé. Dar nici vizirul, nici muftiul, sau kislar aga n-au primit nimic de la dînsul. Totuși, cheltuielile celelalte ale călătoriei sale s-au ridicat la 400 pungi. Părerea că el a plătit tribut și împăratului german mai stăruie încă în mintea poporului său [zvonul fiind cu totul fals]" (*Ibidem*, f. 142).

În sfîrșit, la 18 octombrie 1703, ambasadorul englez revenea cu precizarea că *„domnul Țării Românești a fost obligat să plătească 500 de pungi cu bani pentru confirmarea sa* [în scaun] *de către noul sultan* [Ahmed III, succesorul fratelui său Mustafa II]" (*Ibidem*, f. 146).

La 15 august 1703, Stepney a făcut și el o mențiune a întoarcerii lui Brîncoveanu de la Adrianopol, în raportul înaintat secretarului de stat Hedges: *„De la ultima* [mea depeșă], *mai mulți negustori englezi din Alep și Smirna au sosit aici; ei au însoțit pe domnul Țării Românești, din Turcia pînă la reședința sa din București, și în drumul lor prin Ungaria s-a întîmplat să treacă prin Arad, Szeged și alte locuri"* (*Archivum Rakoczianum*, I, Pest, 1871, pp. 28-29, nr. 14).

O altă serie de scrisori schimbate între ambasadorii britanici de la Viena și Istanbul, sau rapoarte ale acestora către Secretariatul de stat pentru afacerile externe din Londra se referă la implicațiile răscoalei antihabsburgice a curuților pentru domnul Țării Românești și poziția complicată a acestuia, încercînd să-și păstreze neutralitatea între beligeranți, deși era supus presiunilor atît de Habsburgi, cît și de răsculații lui Rákoczi. Din Pera, Sir Robert Sutton scria lui George Stepney, la 23 septembrie 1703, că *„nu am primit nimic de la dvs. neconfirmat, după cîte știu eu, exceptînd* [scrisoarea] *din 11 iunie și o alta pe care am primit-o astăzi datînd din 29 trecut, pe calea Țării Românești, pentru care vă sînt foarte obligat"* (British Library, Additional Mss 7 075, f. 122). Același emitent revenea la 27 septembrie, precizîndu-i că *„drumurile sînt așa de infestate de rebelii din Ungaria, încît știrile pe care consulul* [britanic din Smirna, William] *Sherrard mi le-a adus sînt cele mai recente pe care le-am putut obține pînă astăzi din lumea creștină, deoarece în vremuri de liniște scrisorile venind de la Viena pe calea Țării Românești fac în general 25 de zile"* (*Ibidem*, f. 124).

În scrisoarea adresată secretarului de stat la 18 noiembrie 1703, Sir Robert Sutton îl informa că expediase ultimul raport la 27 octombrie, prin curier imperial la Viena și spera că ajunsese cu bine în mîinile sale. Arătînd că drumurile prin Țara Românească și Transilvania deveniseră, pentru moment, nesigure din pricina raidurilor rebelilor curuți, diplomatul englez afirma că va încerca de data aceasta și calea Belgradului, pe care o socotea, deocamdată, mai oportună (*Ibidem*, f. 160).

La 8 ianuarie 1704, Sutton revenea cu știri către Hedges, informîndu-l că *„ceea ce provoca spaimă pentru Transilvania sau Ungaria era: 1. marile succese ale rebelilor și condiția precară a treburilor împăratului în Germania, după pierderea* [orașului] *Landau, împreună cu permanentele solicitări* [la Poartă] *ale francezilor și emisarilor unguri care de curînd au prezentat chiar o scrisoare a principelui Rákoczi către marele vizir. 2. Poarta a dat poruncă domnului Țării Românești să nu îngăduie trecerea nici unei scrisori prin acest principat către teritoriile împăratului, iar mai de curînd* [obligația] *să construiască 30 de brigantine noi* [ambarcațiuni ușoare], *ca acelea folosite pe Dunăre în trecutul război* [din 1683-1699]" (*Ibidem*, f. 168). Sutton revenea apoi la 18 ianuarie, arătînd că *„Poarta a dat strașnică poruncă domnului Țării Românești să nu îngăduie trecerea nici unei scrisori prin principatul său de la sau către țările împăratului"*. Totuși, în mod curios, *„dregătorii* [Porții] *s-au grăbit foarte tare și ne-au presat, pe ambasadorul olandez și pe mine, să ne expediem de îndată și fără zăbavă curierul, încît eu cred că aceasta au făcut-o spre a-și ascunde un anumit scop, altfel neputînd obține nici un fel de știre din lumea creștină"* (*Ibidem*, f. 176).

Totodată, la 20 februarie,

...și George Stepney, ambasadorul Marii Britanii la Viena

Sutton făcea cunoscute secretarului de stat Hedges febrilele pregătiri de război ale Porții, lăsînd impresia că, în urma presiunilor Franței, ar voi să atace Imperiul habsburgic, spre a veni în ajutorul răsculaților curuți; printre alte porunci, Poarta trimisese și pe aceea de a se procura *„șase sute de cai din Țara Românească și patru sute din Moldova, cai apți să care piesele de artilerie"* (*Ibidem*, f. 178). Copia aceluiași raport a fost trimisă și lui Stepney, la Viena (*Ibidem*, f. 149 v⁰).

Slăbiciunea militară a otomanilor și dezbinările interne i-au împiedicat, însă, să intervină fățiș în conflict; ei au fost temperați în zelul lor războinic și de intervențiile Angliei și Olandei, dar și de teama față de puterea militară a Imperiului habsburgic. Cu toate insistențele Franței, Poarta s-a mulțumit să dea doar un ajutor indirect curuților, pe care, în final, în urma insuccesului răscoalei lor, i-a și abandonat fără nici un scrupul. Poziția ambiguă a Porții rezultă de altfel limpede și din raportul înaintat de Sutton, la 21 iunie 1704 către secretarul de stat: *„...Nu se poate nega că ei* [otomanii] *doresc cu ardoare succesul rebelilor și le-a oferit pînă acum ajutor pe sub mînă, ca și sprijin moral, iar uneori chiar și cîte o mică asistență. Au acordat un pașaport și scrisori de recomandare către domnul Țării Românești pentru secretarul Ambasadei franceze care se duce în Ungaria*[1]. *Amintitul domnitor a remis de asemenea mai multe sume de bani din partea francezilor către unguri, ceea ce este de presupus că n-ar fi făcut-o fără îngăduința și știința Porții"* (*Ibidem*, f. 153).

Politica abilă a lui Brîncoveanu l-a menținut pe domnitorul român într-o stare privilegiată de arbitru, acordînd ajutoare umanitare și posibilități de refugiu răsculaților curuți și totodată păstrîndu-și în taină relațiile cu Habsburgii prin corespondență și trimiteri de emisari. ■

(Va urma)

[1] Louis Michel, secretarul marchizului Charles de Ferriol, ambasadorul Franței la Poartă, a părăsit Istanbulul la 2 aprilie și a ajuns în Ungaria la 15 mai 1704.

CÎT TIMP AM FOST VECINI CU RUȘII?

(Urmare din p. 35)

ența binefăcătoare rusească în filosofie, științe, litere, arte și învățămînt. În realitate, contribuția rusă la modernizarea Principatelor (de pildă prin Regulamentul organic *Magazin istoric*, nr. 3-7/1991) nu trebuie supraevaluată: modelele occidentale au fost preluate de români direct din Franța, Germania, Austria sau Italia prin oameni politici și intelectuali educați în acele țări, precum principii pămînteni de după 1834 (Alexandru Dimitrie Ghica, Gheorghe Bibescu, Barbu Știrbei, Mihail Sturdza) sau învățații din generația pașoptistă. Cît privește perioada de după Unirea Principatelor și chiar cele patru decenii de după cel de-al doilea război mondial, cultura românească a privit în tot acest timp în mod precumpănitor, prin opțiuni și tradiție, spre Occident. Lipsa de interes pentru limba rusă în mediile intelectuale — deși o vreme impusă de programele de învățămînt liceal și universitar — este, în acest sens, concludentă. Valorile majore ale culturii ruse moderne în literatură, muzică, arte plastice, au fost, firește, recepționate și la noi, potrivit circulației lor pe plan universal, dar mult timp operele celebre ale lui Dostoievski, Tolstoi, Bunin au fost traduse în românește după versiuni franceze, mai accesibile nouă.

Dincolo de aceste sumare considerații privind efectele unei vecinătăți de două secole, nu trebuie scăpat din vedere că românii vor avea totdeauna spre Răsărit unul dintre cele mai mari popoare ale lumii, cu un teritoriu, resurse naturale, potențial industrial și efective militare uriașe. Acestea sînt realități de care orice program politic, orice proiect de dezvoltare, orice doctrină privind destinul României va trebui să țină seamă. Mai mult ca oricînd se cuvine să reflectăm la cuvintele lui Nicolae Iorga din 1938, actuale atunci ca și acum, dar parcă scrise azi: „Ne găsim lîngă oameni cari s-au ridicat de pe urma unui regim tiranic, cari, cîtă vreme era acest regim, nu mișcau, dar, îndată ce au ieșit de sub amenințare, merg" (*Enciclopedia României*, București, 1938, vol. I., p. 41).

Recapitularea raporturilor noastre cu vecinii de la Răsărit nu are ca scop să deschidă răni vechi sau să exacerbeze atitudini pasionale. Au fost, în cele două veacuri de frontieră comună și schimburi fertile sau episoade de conviețuire calmă de la nivelul oamenilor simpli pînă la cel al intelectualilor fără prejudecăți, dincolo de contradicțiile politice inerente dintre o mare putere agasată de vecinătatea unui stat mic dar înverșunat în apărarea drepturilor sale. După cum au fost și momente de luptă militară comună (1877-1878, 1916-1917, 1944-1945) ca și relații politice de colaborare (momentul Titulescu-Litvinov, sau eliberarea Transilvaniei de nord și consfințirea apartenenței ei la România prin Conferința de pace din 1946, ori intrarea țării în O.N.U., în 1955).

Așadar, aceste rînduri au ca scop numai să atragă atenția asupra unui moment din trecut și mai ales asupra necesității de a ne regîndi raporturile vechi cu un mare vecin al nostru, tocmai pentru ca, în lumina lor, să ne aproximăm corect viitorul. Căci noi credem într-o lume în care relațiile dintre state vor fi așezate — cum spunea un artizan realist al raporturilor româno-ruse — nu pe dreptul forței, ca pînă acum, ci pe forța dreptului. ■

PETRU CEL TÎNĂR, PETRU CERCEL

SAU... RADU PAISIE?

JEAN N. MĂNESCU

În anul 1908, la Istanbul au fost descoperite mai multe bule sigilare de aur, aparţinînd unor voievozi români, dintre care una a rămas pînă în prezent printre problemele controversate ale sigilografiei româneşti.

Bula în chestiune are pe avers portretul unui domn român cu coroană şi mantie, ţinînd în mîna dreaptă o cruce cu trei traverse şi stînd pe un pavaj din lespezi rombice; pe revers, reprezentarea — foarte tradiţională — a scenei Schimbării la Faţă a lui Iisus Hristos. Traducerea *ad litteram* a legendei este următoarea: „*Această bulă de aur o creează Io Petru Voevod şi domn al Ţării Româneşti* (avers) + *şi o aplică* [se subînţelege o atîrnă la documentul dat] *Mănăstirii de la Sinai de* [cu] *hramul Sfînta Schimbare la Faţă* (revers)".

A fost studiată pentru prima dată de Constantin Moisil în articolul *Bule de aur româneşti*, publicat în anul 1923 în *Cronica Numismatică şi Arheologică*, fără însă ca autorul să o atribuie atunci vreunuia dintre voievozii cu numele de Petru care au domnit în Ţara Românească în sec. XVI.

În anul 1925, tot el relua cercetarea asupra întregului lot de bule de aur achiziţionat la Istanbul, în articolul *Bule de aur sigilare de la domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei*, apărut în *Revista Arhivelor*, atribuind bula

Mult controversata efigie...

...şi (sus) Petru Cercel (frescă din biserica mănăstirii Căluiu)

lui Petru Cercel (1583-1585), pentru considerente de ordin tipologic (relieful jos al literelor pe care îl interpreta ca o inovaţie de la sfîrşitul sec. XVI, ce avea să se precizeze în secolul următor), precum şi pentru asemănarea ce i se părea că o găseşte între efigia bulei de aur şi portretul votiv al lui Petru Cercel de la Mitropolia din Tîrgovişte. O opinie aparte a avut N. Iorga, care, încă în 1923, în nota *Două hrisobule româneşti*, din *Revista istorică* semnala articolul lui C. Moisil şi opina că Petru voievod „trebuie să fie Radu Paisie (Petru de la Argeş)".

Ulterior, Nicolae Iorga a stăruit în opinia sa în tratatele şi manualele de *Istoria românilor*, dar părerea specialistului care era C. Moisil a fost preluată şi larg difuzată, între alţii şi de Constantin C. Giurescu în tratatul său de *Istoria românilor*.

Lucrurile s-au complicat însă în 1935, cînd cunoscutul colecţionar Gustav Finkelstein a achiziţionat, zice-se tot la Istanbul, un inel sigilar a cărui pecete ovală (18 x 16 mm) reproducea aidoma, cu legendă cu tot, aversul bulei în discuţie. Inelul din colecţia Finkelstein a fost publicat în 1940 de George D. Florescu în broşura *Un inel domnesc din veacul XVI şi cîteva consideraţii noi cu privire la neamul Basarabilor din acel veac*. Judecînd după dimensiunile inelului, care nu ar fi putut încăpea nici pe degetul cel mic al unui bărbat de constituţie robustă ca Petru Cercel, dar s-ar fi putut potrivi pe degetul unui copilandru, G.D. Florescu îl atribuia lui Petru cel Tînăr (1559-1568), urcat, cum se ştie, pe tronul Ţării Româneşti la vîrsta de 12 ani.

Argumentaţia în acest sens a fost reluată (avîndu-se în consideraţie şi unele mărturii contemporane scrise) de către Ştefan Pascu în lucrarea *Petru Cercel şi Ţara Românească*, apărută în anul 1944.

În urma apariţiei broşurii lui G.D. Florescu, C. Moisil a revenit asupra chestiunii în articolul

Cercetări sigilografice publicat în 1940 în *Revista Arhivelor*, unde un întreg capitol trata despre „inele sigilare domnești de aur". Moisil nu mai stăruia asupra identificării sale din trecut, dar nici nu-și însușea părerea lui G.D. Florescu, întrucît „cu [datele] ce ne stau la dispoziție, identificarea lui Petru Voevod din bulă și inel nu se poate face cu deplină siguranță..." și adăuga că atît Petru de la Argeș cît și Petru cel Tînăr au murit în Orient. Tot în Orient murise însă și Petru Cercel, dar Constantin Moisil omitea acest amănunt. Nu uita însă să remarce că legenda inelului era copiată după aceea a bulei de aur „literă cu literă, aproape mecanic".

Toate aceste controverse au fost rezumate mai tîrziu de către Emil Vîrtosu în memorabila sa lucrare *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești* (inclusă în culegerea *Documente privind istoria României. Introducere*, II, 1956). Fără a se pronunța în mod categoric, Em. Vîrtosu părea să încline spre ipoteza Petru cel Tînăr.

Și totuși, Nicolae Iorga avusese perfectă dreptate. Bula nu aparținea nici lui Petru cel Tînăr, nici lui Petru Cercel, ci lui... Radu Paisie! Cărui fapt i se datora, în acest caz, numele Petru din legenda bulei sigilare? Voievodul rămas în cronologii cu numele Radu Paisie sau Radu Călugărul (1535-1545) se numise din botez Petru și în călugărie Paisie, iar la urcarea pe tron luase numele Radu, frecvent în familia Basarabilor. Argumentele în favoarea identificării personajului de pe bulă cu acest domnitor sînt următoarele: efigia domnească de pe bulă seamănă în chip izbitor cu aceea din portretul votiv al domnului de la Curtea de Argeș. Și nu este vorba numai de costum (aceeași mantie cu mîneci despicate prin care ies mînecile strîmte ale veșmîntului de dedesubt, încins cu brîu) sau de atitudine (din profil, cu mîinile întinse și ținînd în cea din al doilea plan crucea cu trei traverse, dar mai cu seamă de făptura uscățivă, de chipul de oriental cu oarecare prognatism, de portul relativ neîngrijit al pletelor și al bărbii, de aerul mai degrabă ascetic decît voievodal al ambelor portrete ce par a proveni dintr-un izvod comun, un fel de portret oficial al domnului.

Deasupra portretului lui Radu Paisie din fresca de la Curtea de Argeș citim inscripția IO PETRU VOEVOD, întocmai ca în legenda bulei de aur; asemenea predecesorului Basarab voievod, numit în aceeași frescă Neagoe, Radu Paisie înțelegea să folosească în împrejurări atingătoare de cele bisericești nu numele său domnesc, Radu, ci pe cel de Petru, primit la botez și sub care ținea probabil să fie pomenit la liturghie.

Cît despre inelul descris cîndva de George D. Florescu și care a stat la baza ipotezei Petru cel Tînăr, discuția în jurul său ni se pare astăzi zadarnică, pentru că acel inel este fără doar și poate un fals dintre cele mai naive, lucrat după modelul bulei de aur, fie la Istanbul, în răstimpul în care această piesă s-a aflat pe piața de antichități a Orientului, fie mai tîrziu, la noi sau aiurea. Îl denunță ca fals, din capul locului, legenda transcrisă literă cu literă, dar cu alt duct: „+ Această bulă de aur o creează Io Petru Voevod...". N-avea ce căuta o asemenea legendă pe un inel sigilar autentic! ■

Nou!... Nou!... Nou!...

● Într-o după-amiază a lunii iulie, 1990, arheologul John Hohmann a reușit să găsească întrarea în catacombele a căror existență era doar bănuită de locuitorii așezării Springerville, din sud-vestul Statelor Unite. Mai întîi a apărut o scară în spirală, săpată în stîncă. Apoi, dintr-o încăpere cu tavanul foarte coborît s-a deschis un lanț de camere, unele boltite. Sînt primele catacombe — cimitir subteran — descoperite în acea parte a Americii. Acolo și-au îngropat morții indienii Mogollon, acum 800 ani, spre deosebire de restul indienilor, care au preferat cimitirele de suprafață. Viața materială a indienilor Mogollon este mai bine cunoscută, dar cea religioasă, socială și culturală rămîne încă o enigmă. La fel ca și motivul care a dus la dispariția lor bruscă, în jurul anului 1400.

Descoperirea a fost posibilă datorită unei legi din 1966, care cere oricui dorește să construiască pe un teren federal să stabilească mai întîi dacă acolo nu se află obiecte de interes arheologic. Locuitorii din Springerville — o așezare cu 2 000 oameni — au dorit să înființeze la Casa Malpais un parc arheologic și l-au angajat pe John Hohmann să efectueze prospecțiunile necesare. Catacombele scoase la iveală sînt apreciate drept un element esențial pentru înțelegerea civilizației indienilor din sud-estul Statelor Unite. Chiar dacă „este prea devreme să spunem că la casa Malpais este un nou Pompei", cum a declarat Stephen Lekson, de la Muzeul din New Mexico.

● Șapte universitari francezi au scris o *Istorie a Franței coloniale*, în două tomuri, anunță *Le Monde*. Primul volum merge pînă în anul 1914, iar al doilea continuă pînă în zilele noastre. Sînt prezentate jocurile politice, mobilurile economice, financiare, religioase sau diplomatice, organizarea administrativă, rolul armatorilor și al negustorilor, rivalitățile internaționale, atitudinea opiniei publice, raporturile dintre coloniști și băștinași.

O PRECIZARE

Mult stimate domnule redactor-șef,

V-aș fi profund recunoscător dacă ați publica în revista Dvs. următoarea precizare:

În Editura „Cozia" a apărut lucrarea în 2 volume: *Antonescu-Hitler. Corespondență și întîlniri inedite (1940-1944)*, întocmită de d-nii Vasile Arimia, Ion Ardeleanu și Ștefan Lache. Am constatat cu surprindere că figurez pe foaia de titlu în calitate de „coordonator științific" al ediției. În realitate, dl. Iordache, directorul editurii, mi-a solicitat un referat asupra lucrării, cînd ea era în manuscris, rugăminte căreia i-am dat curs. Oricine este avizat își dă lesne seama de marea distanță dintre un referat și o coordonare științifică de ediție. Nu vreau nici să mi se atribuie merite pe care nu le am, nici să primesc critici pentru eventuale erori de care nu sînt responsabil.

Precizarea mi se pare cu atît mai necesară cu cît, la scurt timp după publicarea lucrării de mai sus, a apărut, în Editura „Danubius", cartea mea *Între Hitler și Stalin. Românii și pactul Ribbentrop-Molotov*, ceea ce ar putea da naștere la nedorite confuzii.

Cu mulțumiri,
Florin Constantiniu

EPILOG LA CARIOLA CU 7 000 DE GALBENI

În numărul 9 din anul 1969, revista Magazin istoric **relata împrejurările în care s-a petrecut una dintre cele mai curioase enigme: dispariția, din trăsura poștei ce circula pe traseul Mărășești-Adjud, a două genți cu fișicuri de aur, însumînd 7 000 galbeni (după alte surse, 10 000). Articolul publicat atunci reconstituia principalele date ale misterioasei dispariții. Iată, în cele ce urmează, împrejurările descoperirii și recuperării unei părți a acestei considerabile comori.**

Mai întîi, pe scurt, întîmplarea.

La 7 septembrie 1868, diligența poștei, avîndu-l ca vizitiu pe Nicolae Teodosiu (în același timp și poștaș) transporta de la București la Iași o ladă în care se afla prețioasa comoară. La Mărășești, Teodosiu a oprit pentru a mînca, supraveghind cu atenție lada din spatele diligenței, unde se aflau fișicurile cu galbeni (așezați în două genți de piele) și diverse hîrtii de valoare.

Pornit mai departe — noaptea și pe un drum plin de hîrtoape — în dreptul localității Domnești, nu departe de Adjud, i-a venit ideea de a verifica conținutul lăzii. A găsit închizătoarea deschisă, iar „înăuntrul ei — cum avea să declare la anchetă — numai cîțiva pepeni ce avea și alte mici obiecte".

Înspăimîntat, a anunțat autoritățile, iar acestea l-au informat pe Anton I. Airon, ministru de justiție și ad-interim la interne, departament de care depindea și Poșta.

Ancheta a fost încredințată lui Ion Fălcoianu, directorul general al Poștelor și Telegrafului. Ajutat de „prefecții de Putna și Tecuci, un procuror de la curtea din Focșani, subprefecți, șefi și agenți ai poliției locale, dorobanți", Fălcoianu a trecut la cercetarea minuțioasă a întregului traseu, la investigarea locuințelor unor săteni și a tuturor celor cu care poștașul Teodosiu intrase în legătură. Fără nici un rezultat însă.

Zelul autorităților era deosebit. Directorul Poștelor a „torturat pe acei nenorociți într-un mod așa de îngrozitor, încît vr'o doi surugii au murit și alții au rămas nevolnici". Nereușindu-se să se afle nimic, revista *Telegraf și Poștă* a emis ipoteza că „banii sînt furați, iar nu perduți, fiindcă dacă s-ar fi deschis ușa singură sau chiar ar fi fost uitată deschisă, cariola umblînd, ar fi trebuit să cadă întîi pepenii și celelalte obiecte ușoare și pe urmă gențile, care erau mai grele".

Între timp, opinia publică, sensibilizată de duritatea cu care desfășura ancheta directorul Fălcoianu „s-au ridicat cerînd pedeapsa schingiuitorului". Ca urmare a valului de proteste, Fălcoianu a fost destituit, arestat și condamnat la închisoare, „unde se pare că a și murit".

Ancheta a mai continuat o vreme, dar, neobținîndu-se nici un rezultat, a fost abandonată.

Au trecut șapte ani. Praful se așternuse pe dosarul „cazului de la Mărășești". Chiar și cei implicați începuseră să dea uitării întîmplarea, cînd, iată, ea a revenit spectaculos în atenție. Într-o zi, la Curtea cu jurați din Focșani se judeca o pricină în care erau implicați cinci țigani din Valea Seacă — Bacău, apărați din oficiu de avocatul Costache Radu, o remarcabilă personalitate a vieții juridice băcăoane. Membru al Comitetului de Rezistență din Bacău, care avea ca scop declarat „sprijinirea și ajutorarea celor obijduiți", Costache Radu a susținut o elevată pledoarie, în urma căreia „și după cum erau dovezile", țiganii au fost eliberați.

Trei luni mai tîrziu, Costache Radu s-a trezit acasă cu unul dintre împricinați, care, în semn de recunoștință că l-a scăpat de la ocnă, i-a oferit o mie de galbeni din... „banii de la Mărășești". Revenindu-și din uimire — cum singur a explicat în amintirile publicate în 1906 —, C. Radu și-a dat seama că, după atîta amar de vreme, a dat de urma comorii. A doua zi, dis-de-dimineață s-a dus la procurorul C. Balaiș, căruia i-a relatat totul. Balaiș — relatează Radu — „a rîs, dar ca să nu-mi strice cheful s-a îm-

---

În imagine: vizitiu român, gravură de Michel Bouquet din albumul *Galérie royale des costumes.*

brăcat și a plecat la Valea Seacă", unde C. Radu îi dăduse întîlnire celui ce-i adusese fișicul cu galbeni. Iată, în continuare, relatarea lui C. Radu: „Lîngă primărie, găsesc țiganul, care ne arată casa unuia, Petrea Doboș, zicînd că acolo sînt banii. Am intrat înăuntru, era numai nevasta lui acasă. Eu făceam pe portărelul și de la ușă am luat pe femeie, întrebînd unde sînt banii. Femeia de frică, auzînd de procuror, merge în tindă și scoase din putină o legătură cu galbeni, apoi de sub streașina casei cutii de sardele pline cu galbeni. La primar, soția sa ne-a scos de sub talpa coșarului altă legătură cu bani. Apoi, la preutul Borcea, ne-au dat și el alți bani și vreo cîteva ceasornice de aur și argint. Peste tot [în total] s-a găsit vr'o 2 100 galbeni". Toți cei asupra cărora s-au găsit bani, au fost trimiși înaintea Curții cu juri «pentru faptul de abuz de încredere, adicătelea dacă au găsit banii, de ce nu i-au dat cînd au auzit că au fost pierduți»".

În sfîrșit, după atîția ani de căutări, misterul dispariției galbenilor și hîrtiilor de valoare era dezlegat. Întreaga Curte cu juri asculta mărturisirea, desprinsă parcă din *1001 nopți:* „Ei, Petrea Doboș și Cură se întorceau în zori de ziuă, cu căruțele goale căci dusese niște făină la Focșani. Pe șosea, în dreptul Mîndrișcăi, au găsit jos în drum o geantă mare de piele, pe care au luat-o și au pus-o în căruță, fără să caute ce-i întrînsa. Ajungînd noaptea acasă, au descuiat geanta și au găsit în ea o mulțime de suluri în care erau galbeni și mai multe hîrtii. Hîrtiile le-au ars, iar banii i-au împărțit. Cură, spunînd preotului la spovedanie, acesta i-a cerut să-i facă și lui parte și i-au dat. A simțit și Primarele și i-au dat și lui. Am trăit bine de-atunci, ne-am luat boi și-apoi țiganii din sat ne-au mai furat. Că ei, n-au auzit de cele ce au fost la Mărășești, ei nu știau carte și nici nu le-a spus nimeni".

După îndelungate deliberări, Curtea i-a achitat. Din cei 10 000 galbeni se recuperaseră doar 2 000, întrucît „s-ar mai fi înfruptat și alții din banii aceia, dar țăranii n-au mai arătat pe nimeni". ■

Eugen ȘENDREA

ARITMOGRIF

SUB SCUT

1. Soldat sub scutul crucidei

2. Voievodul întemeietor al Țării Românești

3. Naționalitatea lui d'Artagnan (masc.)

4. Cetate moldovenească la hotarul de nord-est

5. ...*Igor*, de Borodin (neart.)

6. Pașă tras în țeapă la Giurgiu

7. În viață

8. Perioadă istorică

Pe vertical, de la A la B,: **principe cărturar român, autor al unor lucrări istorice de deosebită valoare, care i-au atras, drept răsplată, titlul de membru al Academiei din Berlin.**

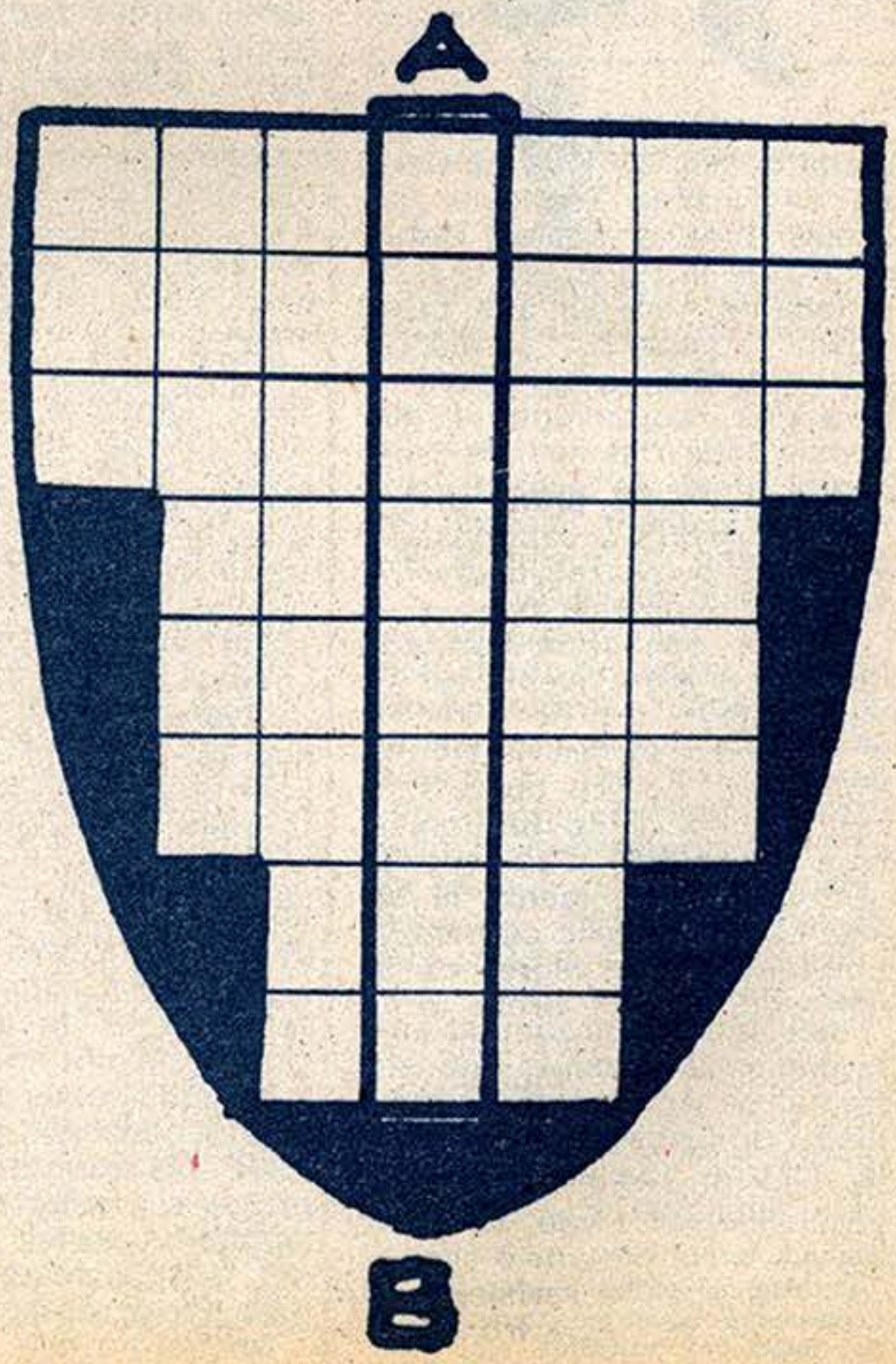

PAGINI DE VIAŢĂ

ARTUR GOROVEI

„Îndată ce am primit primul număr, l-am citit cu o poftă excepțională și am simțit că visul meu îl realizați d-voastră. O asemenea revistă doream să încep și eu, bineînțeles numai cu concursul învățătorilor. Cînd am văzut că alții au început ceea ce eu întîrziam prea mult, în loc de a simți vreun resentiment, mi-am zis: să fiu ajutorul, dacă nu întemeietorul acestei opere salutare. Și m-am hotărît să vorbesc tuturor amicilor despre revista d-voastră și să scriu despre ea și s-o laud după cum merită și binemeritați.

Și vă mărturisesc că pentru întîia dată am simțit un adînc regret că activitatea mea este prea mult absorbită în altă direcție decît în aceea în care intrați d-voastră. Prea multul lucru m-a împiedicat de a vă saluta începutul, dar pentru aceasta-mi cer iertare și mă leg să vă fac toate serviciile ce-mi vor sta în putință".

Cu aceste cuvinte, Barbu Ștefănescu-Delavrancea saluta, într-o scrisoare din 3 aprilie 1892, apariția revistei Șezătoarea, publicație, cum scrie pe frontispiciul ei, „pentru literatură și tradițiuni populare". Scrisoarea era adresată directorului revistei, Artur Gorovei, cel care, la Fălticeni, împreună cu un grup de intelectuali localnici, inițiaseră apariția revistei amintite, a cărei existență de peste trei decenii (a apărut pînă în 1929) a marcat un moment important în evoluția cercetărilor de folclor din țara noastră.

Asemeni lui Delavrancea, numeroși alți cărturari, scriitori, intelectuali, din țară sau străinătate — între care amintim pe N. Iorga, Titu Maiorescu, Al. Philippide, I. Bianu, Ioan Bogdan, Gh. T. Kirileanu sau Gustav Weigand, Arnold van Gennep, Moses Gaster, Angelo de Gubernatis — și-au exprimat de-a lungul anilor interesul și aprecierile elogioase atît față de Șezătoarea, cît și pentru directorul ei, unul dintre cei mai înzestrați cercetători ai folclorului românesc din prima jumătate a veacului nostru, cu o bogată operă, răspîndită de-a lungul a șapte decenii de activitate culturală, scriitoricească și publicistică.

În cele ce urmează publicăm o selecție

din jurnalul rămas inedit pînă azi al lui Artur Gorovei — și păstrat la Biblioteca Academiei Române —, document istoric relevant pentru cunoașterea unor aspecte ale vieții culturale și politice românești de la sfîrșitul secolului trecut și din primele decenii ale veacului nostru. Deși ducea o existență mai mult retrasă în lumea cărților și cercetărilor sale de la Fălticeni, prin legăturile permanente pe care le-a întreținut cu personalități reprezentative ale vremii — oameni de cultură, oameni politici, scriitori, artiști etc., — Artur Gorovei a surprins în însemnările sale o bogăție de fapte și evenimente din fundalul istoric al epocii.

Cîteva cuvinte despre autorul acestor însemnări.

S-a născut la 19 februarie 1864, în Fălticeni (Folticeni, cum apare în scrierile sale). Tatăl său, Petru Gorovei, era descendentul unei vechi familii cu îndelungată tradiție cărturărească. Un străbun, Vasile Gorovei uricariul, a avut o bogată activitate la curtea lui Vasile Lupu. Mama sa, Maria, era fiica banului Iancu Borș, tot dintr-o veche familie de moldoveni. Un unchi al Mariei, Alecu Grigoriu (Văsescu), a luptat pentru Unirea din 1859, fiind membru în comitetul unioniștilor din județul Suceava, a cărui reședință era la Fălticeni, dat fiind că fosta capitală a Moldovei lui Ștefan cel Mare se afla sub stăpînire austriacă.

După studii primare în comuna Rădăuți Prut și Fălticeni, Artur Gorovei a continuat liceul la Iași. Aici a luat contact cu ideile socialiste, frecventînd, din 1882, întrunirile grupului din jurul lui Ioan Nădejde și al revistei Contemporanul. A colaborat la ziarul socialist Drepturile omului, în paginile căruia a semnat cu inițialele A.P.G. și la Românul lui C.A. Rosetti. Într-o scrisoare din 21 noiembrie 1883, C. Mille îi scria: „Iubite cetățene. Mă grăbesc a-ți răspunde, trimițîndu-ți ziarul Drepturile omului. În același timp, te rog a scrie cît mai mult pentru ziar și totodată să faci tot ce vei putea pentru răspîndirea ziarului nostru, care fără sacrificiile prietenilor de idei nu poate trăi.

Îți alătur și o listă de abonamente, rugîndu-te a face tot ce-i posibil pentru a face cît mai multe. Banii strînși te rog a-i trimite cît mai curînd. Mulțumindu-ți, al d-tale prieten, Mille".

În 1886 s-a înscris la Facultatea de drept din București, transferîndu-se anul următor, 1887, la Iași, unde a continuat să frecventeze întrunirile socialiștilor, în casa lui V.G. Morțun, deși, după cum mărturisește în Amintirile sale, „nu eram înscris în partidul socialist — în care nu am fost înscris niciodată — dar adeseori mă consideram dintre ai lor...". În 1891, Gherea și Morțun i-au propus chiar să candideze pe lista socialiștilor în județul Suceava.

După ce a funcționat ca profesor suplinitor, ajutor de judecător, judecător, procuror în diferite localități din țară (Bîrlad, Constanța, Broșteni, Pașcani, Rîmnicu Sărat), A. Gorovei s-a stabilit la Fălticeni, unde a practicat avocatura. A fost pentru scurt timp prefect de Suceava (1905) și inspector agricol (1909-1911). Dar politica nu l-a atras. S-a dedicat cercetărilor de folclor, studiilor de istorie culturală și locală, activității literare și ziaristice. A colaborat, astfel, la Adevărul, Convorbiri literare, Albina, Junimea literară, Viața Românească, Revista Fundațiilor, Cetatea Moldovei ș.a.

Dintre lucrările sale de folclor, amintim pe cele mai cunoscute: Cimiliturile românilor (1898), Descîntecele românești (1925, reeditare completată în 1931), Noțiuni de folklor (1933).

A fost ales membru corespondent, în 1915, și apoi de onoare al Academiei Române, în 1940. S-a stins din viață la 19 martie 1951.

Prezentăm, așadar, în cele ce urmează, cititorilor noștri un serial din jurnalul inedit al unui cunoscut om de cultură, care ne introduce în universul devenirii sale intelectuale. De la însemnările din anii tinereții și ai uceniciei studioase — grăbite, dar entuziaste, frapante prin laconismul lor — vom trece la notațiile bărbatului pornit pe calea vîrstelor, care își sedimentează impresiile și își divulgă trăirile stăpînit de sentimentele onestității față de sine și față de contemporanii săi. Cunoaște lume multă, din toate straturile și mediile, de la oamenii mărunți ai tîrgului său, pînă la suveranul țării. Peste tot în notațiile sale este stăpînă simplitatea cu care abordează oamenii și evenimentele, viziunea democrată (în tinerețe chiar înclinată spre socialiști, apoi virajul spre alte partide, propriu multor intelectuali din epocă — situație pe care Constantin Stere o ilustrează cel mai convingător; Magazin istoric, nr. 7-11/1989, 10-12/1990, 1/1991).

Înainte de a da cuvîntul memorialistului, să mai precizăm că, pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile în text. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, inclusiv unele regionalisme (Folticeni pentru Fălticeni, mart pentru martie etc.). Datele sînt pe stil vechi. Titlul, notele de subsol și intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin. Unele fragmente de scrisori, precum și alte informații au fost preluate din volumul Scrisori către Artur Gorovei, ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, Editura Minerva, București, 1970. Menționăm că tot la Editura Minerva a fost reeditat în 1972 studiul Cimiliturile românilor și a apărut, în 1976 și 1982, sub titlul Literatură populară, o amplă selecție, în două volume, din studiile de folclor ale lui A. Gorovei (ediție îngrijită de Iordan Datcu), iar în 1972 P. Ursache a publicat monografia Șezătoarea în contextul folcloristicii.

Ioan LĂCUSTĂ

1887. Bucureşti

27 februarie. Astăzi pentru întîia oară am fost la Cameră. Caton Lecca şi-a dezvoltat interpelarea - cel puţin aşa avea aerul - privitoare la Gara centrală. Nu a spus nimic. E o nulitate în toată forma. Nu poate alcătui o frază cum se cade. Şi bieţii stenografi erau nevoiţi să scrie toate nimicurile lui. Radu Mihai care i-a răspuns are uşurinţă la vorbă şi uneori chiar trăsături de spirit. Fleva[1] e simpatic şi vorbeşte bine. E cam pedant.

4 mart. Am fost la D. Basilescu. D. Stăncescu a ţinut conferinţa sa despre „Cauzele revoluţiunei franceze". Subiectul, destul de frumos, ar fi putut fi bine scris. Pentru 18 mart trebuie să fac şi eu conferinţa mea. Adopţiunea în dreptul roman.

5 mart. Am fost la bibliotecă, am scris cîteva note pentru conferinţa ce trebuie să o fac. M-am servit de *Dreptul roman* al lui Clercq, tipărit în Bruxelles la 1810. Credeam că fiind o lucrare în opt volume voi putea găsi amănunte mai deslușite. Nu am găsit însă nimic nou.

În astă seară a vorbit la Ateneu [Petre] Panu: „Estetica pozitivă" a fost subiectul conferinţei.

Astăzi am primit *Respectul legii* cu notiţa redacţiunii, relativ la scrisoarea mea. Le place să mă numească „excelentul lor amic".

6 mart. Am fost la Academia Română. Era şedinţă publică. A vorbit Ştefănescu[2]-geologul despre ultimul congres de geologie din Berlin. Apoi a citit Hasdeu din *Magnum Etymologicum*, cuvîntul *am* (a avea, verbul). Om care se pricepe în astfel de lucruri, trebuie să facă ceva bun. [V.A.] Urechiă trebuia să comunice nişte documente istorice nouă, descoperite de el; dar, sub cuvînt că ar fi nesărate pentru ascultători, a găsit de cuviinţă să cetiască o poveste, alcătuită de el, *Ion isteţul*, un ceva adevărat nesărat, turnat tot în calupul cel vechi.

La Cercul studiilor sociale[3] s-a serbat aniversarea Comunei din Paris. A vorbit Mille[4]. După conferinţă banchet.

14 mart. Am fost prin Cişmigiu, apoi la Vintilă Rosetti[5], dar nu l-am găsit. Venind spre casă m-am întîlnit cu Mille.

Geologul Grigore Ştefănescu
În p. 47: Artur Gorovei şi Strada Mare din Fălticeni

M-am dus la el acasă şi am luat două liste de prenumeraţie pentru romanul său *Dinu Millian*, din care am trimis una la Folticeni. Peste cîteva zile apare. După cîte am cetit din acest roman, îmi pare bun, poate cel mai bun din cîte s-au scris pînă acum în literatura noastră.

Astă seară m-am dus la aşa-zisul lumpen bal, balul ştrengarilor, la [sala] Bossel.

Mă simţeam înjosit de a mă afla în mijlocul acelei lumi pierdute şi aş fi ieşit îndată ce am intrat, dacă nu m-aş fi dus numai cu gîndul de a studia viaţa bucureşteană în toate straturile ei. Cînd am văzut acolo şi pe Vlahuţă, care venise desigur tot cu acest gînd, am stat pînă la 2 1/4. Vreau să cunosc bine toate mişcările vieţii acesteia din capitală, din toate punctele de vedere.

17 mart. Astăzi am cumpărat de la faliţii librari Nerly cîteva cărţi foarte ieftine. Nu am găsit şi altele cari căutam şi chiar nici parale nu prea am. Am cumpărat două volume din operele complete ale lui Edgar Quinet cu cîte un franc volumul. Falimentele - un rău pentru unii, un bine - pentru alţii; iată dar că totul în lume e relativ şi aceasta e o idee a mea demult formată.

19 mart. La nouă ceasuri şi jumătate, cu scrisoarea lui moşu Petrea [unchiul său, din partea mamei, Petre Borş] către Perticari în buzunar, am plecat spre Ministerul de finanţe. S-a hotărît intrarea mea acolo. Am dat scrisoarea, ca un umilit ce eram, şi răspunsul a fost că mîine la 11 ceasuri să intru în slujbă, în serviciu.

22 mart. La cursul lui Basilescu au asistat şi Mîrzescu[6] şi Neculai Ionescu[7]. A vorbit despre constituţiunea engleză şi a studiat în parte *Magna Charta*.

Mi se pare că cea mai interesantă istorie a tuturor popoarelor este istoria Angliei. O voi studia.

23 mart. Pînă acum slujba mea nu mi-aduce multe desplăceri. Este puţin de lucru şi pot să cetesc ceva. Astăzi chiar am putut ceti 68 pagini din Schopenhauer.

Astăzi mi-am călcat conştiinţa; am făcut nu ca un om, dar ca un automat şi aceasta nu aş fi făcut-o dacă nu aş fi sărac; am fost nevoit. Unde ţi-este libertatea conştiinţei, li-

---

[1] Nicolae Fleva (1840-1914), om politic, ziarist; fruntaş al Partidului Liberal; în 1899 a trecut la conservatori.

[2] Grigore Ştefănescu (1838-1911), profesor de geologie şi mineralogie, organizatorul Muzeului geologic din Bucureşti; autorul primei hărţi geologice a României.

[3] Cerc socialist, organizat în Capitală la 9 decembrie 1884; a editat gazeta *Drepturile omului*.

[4] Constantin Mille (1861-1927), ziarist şi scriitor român, militant socialist; a contribuit la înfiinţarea Cercului de studii sociale de la Bucureşti. A lucrat în redacţia publicaţiilor *Românul*, *Lupta*, *Munca*, *Lumea nouă*. A condus ziarul *Adevărul*, între 1895 şi 1926. În 1887 a publicat romanul *Dinu Millian*.

[5] Vintilă Rosetti (1853-1916), fiul lui C.A. Rosetti; a contribuit în 1884 la înfiinţarea revistei socialiste *Dacia viitoare* (*Magazin istoric*, nr. 3/1972).

[6] Gheorghe Mîrzescu (1834-1901), om politic, profesor de drept civil la Iaşi (1869) şi Bucureşti (1896), ministru de culte în mai multe rînduri.

[7] Nicolae Ionescu (1820-1905), om politic, profesor de istorie universală la Universitatea din Iaşi; deputat, senator, ministru de externe (1876-1877), membru al Academiei Române.

bertatea cugetării, libertatea acțiunilor? Să juri în numele lui Dumnezeu cînd ești ateu și ai de gînd să lupți în numele ideilor tale e trist, precum e ridicul. Iată-mă dar căzut, pierdut pînă în acel grad, scoborît pînă la acea treaptă încît să jur în numele lui D-zeu și să fac concesii și să sărut crucea, ca cel mai nimernic și mai orbit de minciunile religiunei. Eram emoționat. Stăteam cu mîna pe cruce și cetiam foaia de jurămînt și o cetiam tremurîndu-mi glasul. Cîteva minute mai înainte stăteam la îndoială dacă trebuie să jur sau să le spun curat că nu cred în D-zeu și cruce, că nu pot să încalc conștiința. Dar îmi aduceam îndată aminte că sînt sărac, că tata acasă e bolnav și împovărat, că abia își cîștigă traiul lui și nu mai are putință de a-mi da și mie bani ca să trăiesc aici în mijlocul străinilor. Îmi închipuiam că ar trebui să sufăr și mai mult dacă nu aș avea această slujbă, că ar trebui să îndur ceva care nu cunosc și atunci mi-am zis: haide să fac și aceasta.

Nu a fost de ajuns atîta: a trebuit să jur credință regelui Carol I și dinastiei sale.

25 mart. Am fost la experiențele cu microscopul electric ale dr. Klug în sala băilor Eforiei. Interesante experiențe. E bine să fie cunoscute.

31 mart. Astă seară întrunirea studenților în sala loji, pentru a protesta contra maltratării sergentului - licențiat în drept - Cudalbu de către niște sălbatici ofițeri de roșiori. Sala plină. La urmă se propune o moțiune prin care ofițerii bătăuși se declară nedemni de a mai figura în rîndurile armatei și se cere reformarea lor și, pe altă parte, se cere Camerei legiuitoare legi care să ocrotească demnitatea de om a soldaților. Fleva era de părere ca să se facă o reclamație și să se înmîneze, cu tot respectul, regelui. Am avut îndrăzneala să strig: „nu se face nimic cu aceasta", cuvinte la care Fleva a răspuns că ar fi trist dacă și această ultimă speranță ar rămîne deșartă.

13 aprilie. Am sosit [de la Fălticeni] astăzi dimineață. Am fost la Mille. Credeam că-l voi găsi bolnav, cu mîna bandajată, sau poate chiar în pat. Din contră, l-am găsit în capul scării, teafăr, sănătos. Rănile de care se vorbește prin jurnale nu-s decît niște zgîrieturi, mai mari mi le fac eu cîteodată cu cuțitașul sau lovindu-mă de ceva. Prea mult se măresc lucrurile la noi, de aceea e bine să crezi totdeauna pe jumătate.

25 aprilie. Am vorbit mai mult astăzi cu Haimann librarul. Îmi spunea că din toate cărțile românești cîte s-au tipărit, nici una n-a avut un succes ca *Dinu Millian* al lui Mille. În opt zile a vîndut, în prăvălie, trei sute de exemplare. Pînă în vacanție va scoate volumul I din operele lui Conta[1] și pînă după ianuar vor apărea și restul de volume.

10 mai. Zece mai. Sărbătoare națională. Proclamarea regatului. Ce batjocură! S-au revărsat fericirile asupra poporului cu regalitatea.

Deși nu am avut bilet de tribună, tot am văzut binișor defilarea. Am fost curios nu pentru defilarea trupelor, ci pentru că tot mi se spuneau lucruri mari despre aceste păpușerii. Se minunează că armata defilează bine; ce copilărie! Dar ce vroiți să facă armata decît să defileze. Să se maimuțărească?

Regina era în trăsură, regele călare. Iancu Tabără, căpitan în roșiori, vărul meu, mergea călare la stînga trăsurii reginei.

Iluminația, în timpul serii, a fost destul de frumoasă. Nu am văzut eu alta mai frumoasă pînă acum, dar... tot fleacuri. Cît despre focurile de artifiții, în program se spunea că la 8 ore seara se vor începe. Dar domnul rege s-a făcut așteptat pînă la zece ceasuri, parcă serbările naționale se fac pentru rege, nu pentru popor.

18 mai. Ieri am fost la cursele de cai de la hypodrom. Deși pentru întîia dată am văzut curse, nu m-au impresionat deloc. Dacă atîtea ceasuri de alergări de cai nu m-au impresionat, două minute mai multă impresie mi-au făcut astăzi. Numai două minute am stat cu Delavrancea, pe care l-am văzut pentru întîia dată și mi-a făcut o frumoasă impresie. Figura lui e plăcută și foarte simpatică, cel puțin după cît am putut prinde în așa scurt timp.

Dejuna cînd m-am dus la el ca să-i vorbesc într-o afacere a mătușii mele. I-am trimis cartea mea [de vizită] și după cîteva minute s-a ivit în ușă un cap cam lunguieț, cu barbă mai mult blondă, Henri IV, și cu părul capului în neregulă, cam buclat. M-a poftit în casă, în cabinetul lui, o odaie fără nici un aranjament; biblioteca un talmeș-balmeș și masa de lucru plină cu de toate. Între altele, am văzut niște foi de carton pline cu notițele care-i slujesc la studiul său critic *O familie de poeți*. Pe întîia filă era Matilda Cugler[2]: versuri din volumul ei de poezii stăteau rînduite unele sub altele.

– Doream și eu să te văd, mi-a zis el.

Fie că aceste vorbe erau de mîntuială, precum se spune întotdeauna, fie că exprimau sinceritatea lui, el le-a spus.

5 iunie. Nu am nici cinci bani în buzunar. Ultimii cinci-zeci de bani i-am dat ieri sara la Orfeu.

Nu mai am mult de stat în București. Cred că peste zece zile voi pleca. ■

(Va urma)

[1] Vasile Conta (1845-1882), filosof materialist român, profesor de drept civil la Universitatea din Iași.

[2] Matilda Cugler-Poni (1851-1931), scriitoare, căsătorită cu chimistul Petru Poni. În 1874 a publicat la Iași un volum de *Poezii*, retipărit în 1885 la București.

13-21 octombrie 1940

MIHAIL MANOILESCU: CONVORBIRI CU MUSSOLINI, CIANO, BADOGLIO ŞI PAPA PIUS XII

• Contele Ciano ştie că e impopular în România • Italia şi Germania, vor tranşa întîi chestiunea Greciei şi apoi pe cea a Iugoslaviei • Mareşalul Badoglio manifestă interes faţă de programul generalului Ion Antonescu • O vizită la ambasadorul german von Mackensen • Ideea prea îndrăzneaţă a ministrului italian de finanţe, dar românii nu sînt încă stăpîni la ei acasă • Aluzii la viitoare recompense teritoriale pentru România • Ducele nu poate să-şi ia cuvîntul înapoi • Papa Pius XII e nedumerit de absurditatea noii frontiere

După 44 ani de la redactarea lor, în mai 1991, la Bucureşti, în Editura Enciclopedică, au apărut memoriile fostului ministru de externe M. Manoilescu. Sub titlul Dictatul de la Viena, **autorul consemnează evenimentele care au dus la tragedia României din august 1940, evidenţiind înlănţuirile şi ciocnirile de interese politico-economice din Europa de est, dominată în acea epocă de cursa dintre cele două puteri totalitare — Germania nazistă şi Uniunea Sovietică stalinistă — care, prin intermediul unui tratat de amiciţie, căutau să-şi asigure sferele de dominaţie şi influenţă ca şi poziţii teritoriale cît mai favorabile.**

Nu este nici locul, nici intenţia noastră să însoţim autorul în analiza şi coroborarea lucidă a evenimentelor care au avut ca finalitate monstruoasa sentinţă formulată de reprezentanţii lui Mussolini şi Hitler, la Viena, în ziua de 30 august 1940. În calitate de îngrijitor al volumului[1] amintit, doresc însă a aduce o completare importantă la dosarul documentar al dictatului de la Viena, punînd în circuit un document inedit **a cărui valoare nu mai trebuie, credem noi, subliniată.**

Ştim cum au înţeles autorităţile ungare să respecte angajamentul luat de ministrul de externe ungar Csáky István în faţa miniştrilor de externe ai Axei „că vor face faţă de români o politică din cele mai largi (!)", atunci cînd Ribbentrop şi Ciano i-au declarat că înţeleg să supravegheze ceea ce se va întîmpla în Transilvania cedată ungurilor, accentuînd: „cauza românilor din Transilvania este, din ziua de azi, şi cauza noastră". Ciano şi Ribbentrop — notează M. Manoilescu — „i-au vorbit în cuvinte foarte energice lui Csáky, atrăgîndu-i atenţia că socotesc această clauză ca un punct esenţial. Cu tot caracterul solemn, hotărît şi spontan al gestului celor doi miniştri de externe şi cu toată declaraţia lui Csáky — arăta el în continuare —, eu am rămas tot sceptic, fiindcă cunoşteam care este temperamentul unguresc şi cît de uşor alunecă ungurii în excese, chiar cînd acestea pot să le facă rău lor înşişi. Căci ungurii sînt totdeauna pasionaţi şi niciodată politici".

Evenimentele ce au urmat ocupării zonei de nord a Transilvaniei de către trupele şi administraţia ungară au confirmat temerile lui Manoilescu. Ele au luat un asemenea curs încît l-au determinat pe noul conducător al statului român, generalul Ion Antonescu, să trimită în misiune oficială la Roma între 13-21 octombrie 1940 pe M. Manoilescu iar la Berlin, pe Valer Pop, ambii cu însărcinarea de a informa cercurile conducătoare din cele două capitale despre abuzurile şi atrocităţile comise de horthyşti în teritoriul ocupat.

În continuare, publicăm ample extrase din raportul înaintat de M. Manoilescu conducătorului statului român la întoarcerea sa din misiunea pe care a avut-o la Roma. În opinia noastră, acest document inedit prezintă un interes deosebit, consemnînd opiniile multor personalităţi de marcă din conducerea politică, militară şi religioasă pe care M. Manoilescu le-a contactat (cu multe era în relaţii bune de ani de zile) şi cu care a avut convorbiri în timpul misiunii sale la Roma. Importanţa istorică a acestui document constă şi în faptul că el a fost redactat la mai puţin de două luni de la consumarea dramaticului eveniment de la 30 august 1940, iar autorul său este unul din principalii actori ai acelei drame, purtînd acum calitatea de trimis al noului conducător al României într-o misiune care arăta că statul român, în ciuda situaţiei sale internaţionale deosebit de complexe, nu se putea dezinteresa de soarta Transilvaniei. În plus, M. Manoilescu nu era dintre apropiaţii generalului Ion Antonescu, el fiind nu numai ultimul ministru de externe în guvernul lui Carol II dinaintea instalării generalului la cîrma ţării, ci şi o personalitate ştiinţifică şi politică bine cunoscută şi preţuită de mulţi ani la Roma şi iniţial unul dintre sfetnicii din cercul intimilor prinţului devenit monarh la 10 iunie 1930.

Cum vor constata cititorii înşişi, raportul către conducătorul statului reprezintă o piesă inedită, **deosebit de importantă, pentru istoriografia dictatului de la Viena din 30 august 1940, ceea ce ne-a şi determinat să-l punem în circuit public prin intermediul** Magazinului istoric, **revistă care în cursul anilor a publicat numeroase articole, documente, studii şi reportaje consacrate acestui eveniment.**

Prof. dr. ing. Valeriu DINU

[1] Despre caracterul şi implicaţiile pactului Molotov-Ribbentrop, *Magazin istoric* a publicat un amplu reportaj-documentar în nr. 12/1989, reproducînd, pentru prima dată în istoriografia românească, principalele piese de arhivă referitoare la acest subiect.

Reamintim cititorilor noştri că în numerele 8-10/1985, sub titlul *Delegaţii români consemnează*, revista noastră a reprodus *în premieră* ample extrase din memoriile lui M. Manoilescu referitoare la zguduitoarele evenimente din vara şi toamna anului 1940. Departe de a fi un act accidental, apariţia fragmentelor respective era expresia unei preocupări constante a revistei, care, în ciuda cunoscutelor dificultăţi din epoca dictaturii, s-a străduit să pună în circuit cît mai multe surse memorialistice inedite, purtînd semnăturile lui: C. Argetoianu, Armand Călinescu, Grigore Gafencu, I.G. Duca, Martha Bibescu, V. Stăvescu, R.R. Rosetti, I. Bianu, Gh.T. Kirileanu etc.

Domnule General,

Misiunea mea la Roma a fost definită prin ordinile primite de la dumneavoastră, prin indicaţiile pe care mi le-a dat dl. ministru de externe M. Sturdza şi prin scrisoarea adresată de dl. ministru de externe contelui Ciano şi pe care am înmînat-o acestuia din urmă.

Îmi permit să reamintesc că această scrisoare care se referea la atrocităţile şi abuzurile comise de unguri în Ardealul cedat, se termina cu următoarele sugestii:

a) Să se facă o anchetă de către delegaţii germani şi italieni la faţa locului, pentru a se examina faptele incriminate.

b) Ca vinovaţii să fie pedepsiţi şi anchetatorii să fie informaţi de sancţiunile care se vor da.

c) Că, pentru a evita în viitor astfel de delicte şi abuzuri, să se instituie comisiuni germane şi italiene în judeţele ungare (comitate, provincii) locuite de români, cu misiunea de a controla tratamentul la care sînt supuşi aceştia.

La acest din urmă punct se adaugă că guvernul român este gata de a primi un control identic şi reciproc.

Materialul care întovărăşea această scrisoare nu avea un caracter definitiv şi sigur. La observaţiile pe care le-am făcut asupra exactităţii conţinute în cele două liste a) şi b) de atrocităţi, dl. ministru Sturdza a ordonat să se facă o revizuire a acestor liste şi astfel am primit, printr-un curier special la Veneţia, listele modificate. În urmă, ivindu-se multe contestaţii şi corectări a acestor liste din partea domnului Valer Pop, un nou curier a sosit la Roma din Berlin, pentru a-mi aduce listele în forma definitivă, formă în care au fost prezentate în acelaşi timp la Berlin de dl. Valer Pop şi la Roma de mine.

Convingerea mea este că şi sub această din urmă formă listele au conţinut greşeli, de altfel inevitabile, pentru că noi nu avem mijloacele de a ne informa absolut exact despre tot ce se petrecea în fiecare sat din Transilvania cedată.

Întrevederea cu Ciano

Sosit duminică 13 octombrie ora 8 dimineaţa la Roma am fost primit imediat la ora 10 de către contele Ciano, fiind însoţit de către dl. [Raoul] Bossy, ministrul României.

Am început prin a spune că nu mă adresez ministrului de externe al Italiei, ci arbitrului de la Viena, fiindcă conform textului arbitrajului datoria arbitrilor rămîne permanentă pentru aplicarea actului. Ciano a confirmat această interpretare apoi ne-a citit cu multă satisfacţie, ca să dovedească bunăvoinţa sa, instrucţiile către [Pellegrino] Ghigi [ministrul Italiei la Bucureşti în perioada 1939-1943] prin care anunţa plecarea marţi în Transilvania a miniştrilor plenipotenţiari Roggieri şi Altenburg pentru anchetarea întregii situaţii.

I-am mulţumit pentru acest prim pas, dar i-am arătat că prin aceasta cererea guvernului român nu este complet împlinită şi nici misiunea mea epuizată, fiindcă rămîn două mari chestiuni deschise şi anume instituirea în ambele ţări a unor comisii permanente italo-germane în fiecare departament [judeţ, respectiv, comitat] cu minoritari şi pregătirea regimului legal al minorităţii române, în Ungaria, care nu se va putea institui fără ajutorul Axei.

Mareşalul Pietro Badoglio

Pentru a-l convinge de necesitatea acestor două măsuri am dezvoltat toată teza românească, arătînd întîi cum sînt eliminaţi intelectualii români şi apoi expunînd atrocităţile pe care în parte le cunoştea de la Bossy.

Ciano nu a negat şi nu a atenuat nimic din cele spuse şi nici nu le-a socotit ca exagerări.

A notat cu grijă propunerea noastră de a se institui comisii permanente mixte departamentale, probabil pentru a o transmite Ducelui, arătînd că nu este împotriva acestei idei dar că hotărîrea definitivă urmează să se ia după ce comisia Roggieri-Altenburg îşi va spune părerea. A întrebat ce înţelegem noi prin comisii permanente şi a fost de acord cu noi că poate fi vorba de comisii care să stea multă vreme, pînă s-ar calma spiritele, pînă s-ar stabili şi aplica un regim al minorităţilor şi pînă s-ar încheia pacea în Europa. În ce priveşte regimul minorităţilor ne-a dat acelaşi răspuns, în sensul că nu este bine să se ia hotărîri mari înainte de a cunoaşte constatările comisiei Roggieri-Altenburg.

În altă ordine de idei i-am arătat că o legendă — pe care eu nu o cred — îi atribuie lui Ciano personal rolul cel mai sever faţă de noi în arbitrajul de la Viena. A răspuns că nu este exact şi că între cele două proiecte iniţiale, german şi italian, cel mai nefavorabil nu era cel italian. El ştie că este azi impopular în România şi o regretă, dar vom vedea la cel dintîi prilej că el va da satisfacţii concrete României (aluzia a fost evidentă la eventuale cîştiguri teritoriale în alte direcţii). În orice caz, trecutul este lichidat, Italia şi-a împlinit loial promisiunile faţă de Ungaria, căreia de altfel nu-i datora nimic decît recunoştinţă pentru neparticiparea la sancţiuni[1], chestiune în care România a fost net duşmănoasă. De altfel, Ciano a insistat mult că Italia a făcut în mod continuu Ungariei nenumărate servicii fără nici o contrapartidă. De acum înainte Italia, rămînînd în raporturi intime de colaborare cu Ungaria, doreşte, nu mai puţin, legături de strînsă prietenie şi colaborare cu România...

Între altele eu i-am arătat că noi am putea să facem în chestia Transilvaniei „la politique du pire", adică să lăsăm pe unguri să continuie ticăloşiile pentru a dovedi că arbitrajul de la Viena nu poate dăinui, dar că sîntem prea oneşti pentru a recurge la acest procedeu. Am mai arătat că Ciano are acum ocazia unică de a repara în parte cu un singur gest, care nu costă nimic, impresia marelui sacrificiu care ni s-a impus la Viena, că comisiile permanente departamentale vor da prilejul apariţiei uniformelor italiene chiar şi în Transilvania românească etc., etc.

Renunţînd însă la a relata aci dezvoltările mele foarte variate asupra tezei noastre, notez un ultim amănunt. Vorbind cu multă simpatie despre rolul ingrat pe care l-am avut eu personal la Viena, Ciano ne-a amintit în paralelă că şi marele Cavour a trebuit să cedeze Nisa şi Savoia, şi că — mai mult decît atît — a fost tratat chiar ca trădător de Gari-

---

[1] Aluzie la sancţiunile economice adoptate de Societatea Naţiunilor împotriva Italiei, ca urmare a cotropirii Abisiniei de către armatele lui Mussolini; rezoluţia votată de Adunarea generală a Societăţii Naţiunilor în şedinţa din 10 octombrie 1935 a fost susţinută cu hotărîre de N. Titulescu, atît în plen, cît şi în comisiile create cu acest scop.

baldi în plin Parlament.

A adăugat apoi — ceea ce a vrut poate să fie semnificativ și pentru noi — că aceasta nu va împiedica pe un altul (adică Ducele) să intre, după 70 de ani, în Nisa.

La această relatare, care este conformă și cu telegrama cifrată pe care am dat-o atunci de la Roma, trebuie să adaog că aluzia pe care a făcut-o Ciano referitor la acțiunile în care s-ar putea să se dea satisfacție României, a fost, după impresia mea și a lui Bossy, viitoare cîștiguri ale României în partea Rusiei și chiar în partea Iugoslaviei. Sprijin această impresie și pe modul extrem de rece și ostil în care Mussolini mi-a vorbit mai tîrziu de Rusia, precum și pe faptul că după tot ce am constatat la Roma și mai apoi la Trieste, unde m-am oprit o zi la înapoiere, nu este un secret în Italia faptul că chestiunea Iugoslaviei va fi într-o zi apropiată aranjată de Italia și de Germania într-un chip foarte sever pentru Iugoslavia.

De altfel, cînd eram la Roma, se știa că întîi se va tranșa chestiunea Greciei și numai după aceea a Iugoslaviei. Cea de a doua urmînd cu aceeași certitudine cu care se procedează azi la aranjarea celei dintîi.

Diferite întrevederi

La 15 octombrie am vizitat pe *mareșalul Badoglio*, comandantul suprem al armatei italiene, cu care am legături foarte vechi, de pe vremea mareșalului Averescu, cînd am fost trimis la Roma pentru a perfecta recunoașterea Basarabiei și cînd m-am bucurat de sprijinul cel mai cald al mareșalului pe lîngă Duce.

Mareșalul a fost extrem de impresionat de atrocitățile ungurești și mi-a promis din proprie inițiativă că va sprijini pe lîngă Duce ideea instituirii unor comisii italo-germane în Ungaria și în România, cu atît mai mult cu cît astfel se va da prilejul uniformelor italiene să-și facă o apariție simbolică în România. Mareșalul mi-a arătat cu discreție preocuparea sa de faptul că în România se găsește numai armată germană [aluzie la Misiunea militară germană] iar nu și italiană. Lăsîndu-mi a înțelege că dacă noi am fi cerut și instructori italieni, ei ni i-ar fi dat cu plăcere pentru unele specialități militare.

Am ocolit un răspuns direct, spunîndu-i că, desigur, în această chestiune, ca în toate celelalte, există un acord perfect între Roma și Berlin și că este sigur că s-a stabilit în mod amical rolul și compoziția misiunii militare din România, astfel că noi nu am putut probabil să facem singuri o alegere între cele două puteri.

În legătură cu comisiile mixte permanente de control compuse și din militari italieni, mareșalul mi-a reamintit că armata italiană, care a apărut în timpul războiului mondial în Orient, a lăsat cele mai bune amintiri chiar în țările învinse, cu atît mai mult am putea fi siguri de cavalerismul italian față de noi, în această funcțiune delicată de prevenire împotriva unor abuzuri și atrocități.

Mareșalul Badoglio s-a interesat mult despre domnia voastră personal și despre opera de redresare a României care începe sub conducerea domniei voastre. Adaog că harta prezentată de mine, arătînd distribuția etnică a populației în Ardealul cedat, i-a făcut o mare impresie.

Prezentarea hărții și teza indivizibilității Ardealului

Redau aci în rezumat teza românească pe care am întrebuințat-o față de toți demnitarii italieni pe care i-am văzut.

Cunoscînd că este imposibil și inoportun de a discuta acum în fond arbitrajul de la Viena, am luat o cale ocolitoare pentru a demonstra absurditatea acestui arbitraj și anume, am putut înfățișa harta etnografică a Transilvaniei cedate, nu pentru a dovedi că românii sînt în majoritate față de unguri în regiunea cedată, ci demonstrînd că românii formează o masă compactă și unitară...

Pornind de la această teză am putut prezenta fiecăruia din demnitarii italieni, începînd cu Ducele, harta italiană D'Agostino[1], reeditată de mine în albumul pe care l-am alcătuit pe cînd eram ministrul afacerilor străine, hartă în care se vede că în Transilvania cedată ungurii reprezintă abia o fîșie galbenă la frontiera de apus a României Mari și o pată galbenă a secuilor în colțul extrem din est al Transilvaniei cedate, tot restul Transilvaniei cedate fiind constituit de o pată mare compactă și omogenă roșie, de români.

Impresia pe care o face această hartă este într-adevăr extraordinară și vorbește în chip direct împotriva arbitrajului de la Viena...

Tot în ziua de 15 octombrie am vizitat pe [Hans Georg] *von Mackensen*, ambasadorul Germaniei [la Roma] pe care îl cunoșteam, și care a fost extraordinar de binevoitor și de precis în concluziile sale. Mi-a promis că va susține la Berlin să se numească comisiile departamentale germano-italiene fie imediat, fie mai tîrziu, după primul raport de situație al comisiei Altenburg-Roggieri...

Am vizitat apoi pe prietenul meu [Umberto] *Ricci*, ministrul Corporațiilor, care a fost și el impresionat de atrocități, promițînd să uzeze de influența lui în sensul nostru.

Am mai primit vizita lui Gayda, directorul lui *Giornale d'Italia*, a lui Maratea, redactorul lui *Messagero*, a profesorului celebru Costamagna[2], deputat, și a altora la care am găsit aceeași înțelegere pentru cauza românească.

Declarațiile ambasadorului [Alfredo] *Rocco*

Ambasadorul Rocco, directorul presei străine, a explicat reprezentanților presei străine prezența mea la Roma, ca fiind încadrată în colaborarea permanentă inaugurată după Viena între Axă și România și ca avînd drept obiectiv de a expune starea actuală a concretizării arbitrajului de la Viena, care trebuie aplicat nu numai în litera ci și în spiritul său.

Rocco a adăogat că am fost primit în Italia cu cordialitate maximă, cu toate că misiunea mea nu a avut caracter oficial.

Textul declarațiilor lui Rocco, pe care le-am avut la dispoziție, este foarte semnificativ, întrucît insistă asupra raporturilor care urmează să existe de azi înainte între Italia și România și prezintă într-o formă mascată misiunea mea, care este de protestare împotriva atrocităților ungurești, drept o misiune menită să pună la punct diferitele chestiuni rezultînd din arbitrajul de la Viena. Interesant este apoi faptul că Rocco a insistat mult în declarațiile sale că arbitrajul de la Viena nu este numai o chestiune de literă, ci și una de spirit, ceea ce înseamnă o dezavuare fățișă a ungurilor care prin atitudinea lor sînt departe de a fi manifestat acel spirit împăciuitor care în intenția arbitrilor de la Viena trebuia să se nască din acest arbitraj și să consolideze definitiv raporturile dintre România și Ungaria. Declarațiile lui Rocco pot fi considerate astfel ca o adevă-

---

[1] Instituto Geografico de Agostini-Novara. Harta întocmită în 1916 prezintă structura etnică a Transilvaniei după mai mult de trei decenii de acțiune consecventă de colonizare și de asimilare condusă de statul maghiar.

[2] Carlo Costamagna, profesor universitar, autorul tratatului *Elementi di Diritto Costituzionale corporativo fascista*, 1929.

rată morală discretă făcută ungurilor.

Alte întrevederi

În ziua de 16 octombrie am fost primit de [Alessandro] *Pavolini*, minstrul culturii populare și al propagandei, care s-a arătat realmente impresionat de ororile unguresti și s-a informat foarte exact de cererile noastre, inclusiv pretenția de autonomie teritorială pentru românii din Ungaria.

Merită semnalat faptul că Pavolini a dat ordin, după cererea mea, să se retragă din cinematografele din Roma un film de propagandă ungurească, destul de prost făcut, care recapitula faze din istoria Ungariei pentru ca să sfirșească a glorifica arbitrajul de la Viena.

La Pavolini am observat o frică mare — ca de altfel și la alți membri ai guvernului italian — ca difuzarea în lume a ororilor unguresti să nu arunce un discredit asupra arbitrilor de la Viena și să nu dea prilej englezilor să atace și să ridiculizeze puterile Axei.

Între timp am primit vizita marelui teoretician al fascismului *Bortoloto*[1] și am vizitat în ziua de 17 octombrie pe ministrul de finanțe cu care sînt în excelente raporturi, *Thaon di Revel*.

Acesta mi-a vorbit mult despre o colaborare vastă și generală pe terenul economic român și italian, îndemnîndu-mă să vorbesc și Ducelui de această chestiune, ceea ce după cum se va vedea în urmă nu am făcut, fiindcă nu eram autorizat să merg în această direcție.

Ministrul de finanțe a mers atît de departe încît mi-a propus nu numai o colaborare a capitalurilor italienești, dar chiar și invers, o colaborare a capitalurilor românești în Italia. Ideea sa este că pentru a echilibra balanța transferurilor este foarte indicat să facem un schimb de proprietăți între Italia și România, italienii devenind proprietari de industrii în România și românii în Italia.

Am răspuns că această idee este prea îndrăzneață pentru vremurile noastre, cînd noi românii nu sîntem încă stăpîni la noi acasă și cînd capitalurile românești ar avea ca primă funcțiune de a înlocui capitalurile străine existente. Dacă însă ideea s-ar putea discuta ar fi numai acolo unde ar exista o legătură organică între anume industrii italiene și române și anume, de pildă, la industriile italiene cum ar fi cele de țesătorii care exportă mult în România sau, mai ales, la industriile italiene cum sînt rafinăriile de petrol care importă mult sau aproape exclusiv din România.

Menționez acest lucru fiindcă s-ar putea ca această idee să revină în conversațiile ce vor avea loc la Roma cu prilejul vizitei domniei voastre, Thaon di Revel, pe care l-am văzut întîmplător și în momentul cînd intram a doua zi, la 18 octombrie, în audiență la Duce, a revenit asupra propune-

Papa Pius XII

rii sale și este sigur că nu o va abandona ușor.

Audiența la Duce

Am fost primit de Duce vineri 18 octombrie, ora 11, în prezența contelui Ciano, care ca totdeauna a stat în picioare în timpul celor trei sferturi de oră cît a durat audiența.

Mi s-a trimis un însoțitor la hotel și toate atențiile protocolare care mi s-au dat au fost asemănătoare cu cele acordate miniștrilor de externe în funcțiune. De altfel și comunicatul de la sfîrșit, pe care Ducele l-a hotărît la plecare, cînd mă conducea la ușă, și care vorbește de un „cordiale coloqvio", întrebuințează formula tipică pentru întîlnirile cu miniștrii de externe în funcțiune.

I-am făcut o expunere absolut completă a tezei noastre, prezentînd și o hartă a ororilor unguresti, foarte expresivă, alcătuită cu ofițerii Legației.

A fost afectat în special de persecuții și de invocarea pe care am făcut-o asupra obligațiilor morale de protecție pentru români pe care le antrenează pentru el arbitrajul de la Viena și prezența simbolică a Lupoaicei de la Cluj.

A fost de asemenea impresionat cînd i-am arătat că, pentru prima dată în istorie, Transilvania propriu-zisă este împărțită în două, ceea ce ridică grele probleme de viață pentru cele două părți, probleme care nu pot fi rezolvate fără o destindere reală ungaro-română... Am demonstrat indirect, dar clar, absurditatea soluției de la Viena.

De asemenea, de la început i-am propus Ducelui să admită în principiu colaborarea noastră cu experți tehnici italieni, în domenii ce urmează să se stabilească.

Ducele a răspuns întîi făcînd istoricul relațiilor sale cu Ungaria și afirmînd că în mare parte datorită lui problema ungurească s-a închis prin satisfacția dată ungurilor. A amintit că din vreme i-a observat lui Teleki [prim-ministru al Ungariei (1939-1941)] că Ungaria va deveni stat naționalitar dar că aceasta i-a făgăduit o politică ultra liberală față de minorități.

Astăzi relațiile Italiei cu Ungaria intră într-o nouă epocă, fiindcă de azi înainte el vrea să facă o politică „pentru România". Această politică „pentru România", asupra căreia a insistat și a revenit, este dictată și de considerațiuni politice și de obligații sentimentale fiindcă este vorba de un popor roman (niciodată în numeroasele mele audiențe cu Ducele, publice și private, nu l-am mai auzit accentuînd „latinitatea noastră).

Această nouă politică va privi toate domeniile și întreg ansamblul relațiilor cu România, fiindcă astăzi are a face cu o Românie de care se simte legat.

De aceea a invitat pe CONDUCĂTORUL Statului Român, căruia îi va face o primire atît de frumoasă că va fi însuși surprins și este sigur că și poporul italian se va asocia călduros la această manifestare...

În comparație cu toate cunoștințele și amintirile mele despre Duce pot conchide că dispozițiile sale față de România sînt acum incomparabil mai călduroase și mai sigure decît au fost vreodată.

Țin să accentuez că dispoziția Ducelui a fost în mare parte cîștigată prin propunerea pe care i-am făcut-o de la început de a ne desemna experți pentru unele domenii ale vieții economice. Am fost foarte bucuros că această idee a fost aprobată de domnia voastră și de dl. ministru de externe, fiindcă constituie o compensație foarte bună de oferit Italiei în momentul în care trupe germane atît de numeroase intră în România. Bineînțeles, conform instrucțiunilor pe care le-am pri-

[1] Guido Bortoloto, cel mai de seamă teoretician al fascismului, autorul lucrării în două volume *Lo Stato e la dottrina corporativa*, 1931.

mit și pentru a calma și aprehensiunile d-lui Valer Pop, nu am vorbit Ducelui de experți decît în mod vag, fără să indic care vor fi domeniile în care vom cere experți. I-am citat ca titlu de exemplu ameliorările terenurilor inundabile, electrificările prin căderi de apă și unele consultări referitoare la organizarea corporativă, în care eu personal nu am încetat să cred niciodată, ca o soluțiune de mare valoare practică pentru România.

Accentuez apoi faptul că Ducele, întocmai ca și Ciano, a împărțit o foaie de hîrtie vertical în două, ca pentru a scrie o socoteală cu activ și pasiv, recapitulînd relațiile cu Ungaria în scop de a constata că ei au făcut totul pentru Ungaria și Ungaria nimic pentru ei, afară de un gest cu prilejul sancțiunilor. Bineînțeles acest lucru nu era spus ca un reproș pentru unguri, ci ca o motivare a faptului că azi se simt complet degajați față de unguri în clipa în care au împlinit o obligație pe care și-o luaseră în mod benevol și fără nici o contrapartidă.

Mai remarc din convorbirea cu Ducele faptul că mi-a îngăduit, fără să se supere, să-i fac indirect o critică a arbitrajului de la Viena... Tot astfel a ascultat cu o atenție extraordinară mica expunere pe care i-am făcut-o despre greutatea de a trasa granița nouă într-o provincie indivizibilă ca Transilvania și despre pericolul pe care îl riscă Ducele ca și Führerul de a construi așezăminte politice nestabile dacă nu țin seama de anumite realități organice și economice.

Tot astfel este de observat că Ducele nu a avut cuvinte de apărare a arbitrajului de la Viena, nici nu a dat vreo replică în fața atacurilor mele destul de pronunțate și nu a manifestat vreun fel de preocupare de a nu atinge susceptibilitatea ungurească.

A fost extrem de impresionat cînd i-am arătat chipul în care am pierdut Basarabia, felul brutal al lui Stalin de a se purta cu noi și amănuntul cu creionul cu care Stalin a trasat noua graniță care avea pe hartă o grosime [echivalentă cu] 20 km. Mi-a mărturisit că a admirat modul cum populația românească s-a comportat în nenorocirile sale. La cuvîntul de resemnare pe care l-am introdus eu pentru a caracteriza atitudinea noastră, Mussolini m-a corectat spunînd: „nu este o resemnare ca oricare alta, este o resemnare cu demnitate și asta este ce mi-a plăcut".

Cît despre contele Ciano n-a prea avut mare rol în această conversație. La un moment dat a spus numai un cuvînt spiritual referitor la raporturile lor cu Rusia, cînd Mussolini îmi explica de ce nu poate face nici o intervenție pe lîngă ruși: „Cu rușii stăm așa, ne cunoaștem dar nu ne vorbim".

Mai semnalez, că Ducele a fost impresionat de expunerea mea asupra tendințelor ungurești care, prin nimicirea elitei românești intelectuale, urmăresc să transforme toți țăranii din Transilvania cedată în iobagi, ca acum cîteva veacuri...

De asemenea mi-a dat dreptate atunci cînd am subliniat faptul că noi nu dorim să facem la „politique du pire", care ar avea unele avantaje pentru noi și că nu voim să întreținem un focar permanent în Transilvania care să dea tuturor sentimentul caducității arbitrajului de la Viena. A apreciat onestitatea unei politici care, cel puțin pentru moment, se așează pe terenul aplicării corecte a acestui nenorocit arbitraj.

În concluziile practice cu care plec de la Duce doresc să semnalez ca un fapt cîștigat definitiv acela că Ducele a aprobat — și contele Ciano a notat — că îndată după sosirea primului raport al comisiei Roggieri-Altenburg să se constituie comisii permanente italo-germane în fiecare comitat, comisii care ar dura pînă cînd trei condiții s-ar împlini:

1) Destinderea raporturilor între unguri și noi.

2) Instituirea unui regim legal satisfăcător pentru minoritarii români din Ungaria.

3) Încheierea păcii generale.

Îmi permit să atrag atențiunea că asupra acestui punct cîștigat nu trebuie să revenim sub nici un preț și nici un pretext. Fără un control permanent al unor reprezentanți italieni și germani în fiecare capitală de comitat, în Transilvania ungurească, nu vom avea nici măcar un minimum de liniște și de cruțare pentru românii din Ardeal. Ducele nu poate să-și ia cuvîntul înapoi, mai ales în atmosfera care domnește azi la Roma, și nici contele Ciano nu poate să facă acest lucru, chiar dacă ar voi să fie agreabil ungurilor. Așa încît acest punct trebuie considerat ca un noli me tangere.

Eu am avut o autoritate deosebită ca să insist și să obțin acest punct, fiindcă i-am reamintit Ducelui că la 27 iulie cînd am fost la Roma și cînd s-a vorbit de o soluție blîndă a unui schimb de populație, i-am atras atenția că între noi și unguri trebuie interpusă armata italiană și germană, ba după propunerea mea acceptată de Führer și de Duce — chiar și armata spaniolă. De aceea acum am putut să argumentez că dacă numai pentru raporturile trecătoare dintre unguri și noi, care ar fi durat în timpul schimbului de populație, era nevoie de intermediul lor, cu atît mai mult este nevoie de acest intermediu în momentul cînd arbitrajul de la Viena vrea să creeze un regim de contact permanent între unguri și noi.

În rezumat, accentuez încă o dată ceea ce spuneam mai sus: îl cunosc pe Mussolini de 14 ani, în care timp l-am întîlnit de multe ori, dar niciodată nu l-am văzut mai prieten cu România decît azi...

Alte întrevederi

Deosebit de interesantă a fost întrevederea cu vechiul meu prieten [Giuseppe] *Bottai*, ministrul educației naționale și amicul cel mai intim a lui Ciano:

a) Bottai mi-a promis tot sprijinul pentru noi.

b) Ca și mulți alți miniștri, Bottai m-a întrebat cu insistență cînd introducem organizația corporativă în România.

c) Tot el mi-a spus că guvernul italian a decis acum cîtva timp să-l trimită la inaugurarea Universității ungurești din Cluj. Eu i-am făcut însă lui Bottai un atît de mare scandal (aceasta este expresia vulgară dar potrivită) pe chestiunea aceasta încît mi-a promis că nu mai merge și că este sigur că și guvernul italian va renunța la această idee nebunească.

Consider ca un fapt cîștigat renunțarea definitivă a lui Bottai și a oricărui alt reprezentant al guvernului italian de a veni la Cluj.

Audiența la Papa și la Cardinalul Secretar de Stat Maglione

Papa m-a primit cu onoruri protocolare deosebite și a fost extrem de afabil.

Am expus atrocitățile combătînd teza ungurească dezvoltată de trimisul ungur Barcsi. Am arătat că dacă ororile săvîrșite de statul sovietic anticreștin în Basarabia nu ne surprind, în schimb sîntem nespus de uimiți de sălbăticiile prea catolicei Ungarii.

De asemenea am declarat că vom considera ca o provocare eventuala reînviere a Arhiepiscopiei de la Hajdudorog care să dirijeze episcopiile românești din Ardealul unguresc.

Papa a condamnat faptele ungurilor și mi-a făgăduit că, după ce va avea unele informații cerute la Nunțiul din Budapesta, va blama atrocitățile și va cere măsuri pentru a înceta imediat ase-

menea acțiuni. A fost impresionat de teza mea relativă la Hajdudorog și cred că nu-și va da niciodată asentimentul său în sensul unguresc.

Impresia generală a celor două audiențe este foarte favorabilă dacă trebuie să judec numai după declarațiile care mi s-au făcut.

Interesant de semnalat este faptul că papa a examinat îndelung harta etnografică cu noua graniță și s-a informat de ce s-a trasat o astfel de frontieră pe care avea aerul s-o mărturisească absurdă.

În ceea ce privește expunerea ororilor — pe lîngă mine trebuia ca a doua zi și episcopul Niculescu, care era prezent la Roma, să fie primit de Înaltul Pontif și sînt sigur că acesta a făcut cu acest prilej o expunere și mai impresionantă.

Un amănunt, pe care nu l-am încredințat telegramelor și care merită să fie semnalat, este că la Vatican domnește o atmosferă de compătimire simpatică pentru fostul suveran Carol al II-lea. Probabil că este singurul loc pe lume în care există astfel de sentimente. În orice caz, Secretarul de Stat Maglione mi-a spus că oricare ar fi păcatele fostului suveran, pe care le vom fi știind noi românii, ei au fost mulțumiți de dînsul și că în timpul domniei lui relațiile cu Vaticanul au fost mai mult decît fericite. Am avut astfel o confirmare a unor vechi informații după care fostul suveran pregătea o apropiere mai mult decît suspectă cu Vaticanul, poate chiar cum s-a vorbit, o integrare a Bisericei noastre ortodoxe în papalitate sub forma unei noi uniri.

Este bine înțeles că sînt la dispoziția Domniei Voastre pentru oricare alte lămuriri și precizări în legătură cu misiunea mea la Roma.

Îmi veți îngădui, domnule general, să vă mulțumesc cu acest prilej încă o dată pentru misiunea cu care m-ați onorat și să vă rog a primi mărturisirea respectuoasei mele prețuiri.

Devotatul D-Voastră,
M. Manoilescu.

CLIO ANUNȚA • CLIO ANUNȚA

CÎND A AJUNS HOMO SAPIENS ÎN LUMEA NOUĂ?

La întrebarea de mai sus, cei mai mulți arheologi răspund — bazîndu-se pe descoperirile făcute la Clovis (New Mexico, S.U.A.), în urmă cu aproximativ 50 ani — că primii oameni și primele animale s-au aventurat din Asia peste strîmtoarea Bering, pe atunci un istm neacoperit de apele oceanului, al căror nivel era cu 100 m mai scăzut, datorită glaciațiunilor care s-au succedat între 70 000 și 10 000 î.e.n. Dar cum un imens zid de ghețari bara atunci continentul nord-american de la est la vest, cam pe unde se află azi frontiera dintre Alaska și Canada, primii locuitori ai Americii au așteptat deschiderea unei breșe. Ea s-a produs aproximativ în jurul anului 1200 î.e.n. Astfel s-ar explica de ce nu s-au găsit în America de Nord urme mai vechi decît cele de la Clovis, datate la scurt timp după formarea breșei amintite.

Treptat, o serie de descoperiri arheologice au coborît foarte mult data sosirii primilor oameni în Lumea Nouă. Mai întîi, așezarea de la Meadowcroft, în Pennsylvania, datată prin metoda carbon 14 acum 19 600 ani. În Peru, urmele de locuire dintr-o cavernă au fost datate ca avînd 24 000 ani.

O adevărată revoluție a produs așezarea preistorică de la Boqueirao de Pedra Furada, din Brazilia. În anul 1963, primarul din São Raimundo Nonato, un sătuc din statul Piani, s-a dus la Sao Paulo și a cerut să vorbească cu un arheolog de la Muzeul Paulista. L-a primit Niede Guidon, o tînără arheoloagă. El i-a arătat pozele unor picturi rupestre, aflate în apropierea localității sale. Dar cum Guidon tocmai trebuia să plece la Paris pentru a-și continua studiile sub conducerea lui André Leroi-Gourhan, abia în 1970 a reușit să vadă respectivele descoperiri. Pe pereții grotelor se desfășurau fresce uimitoare: scene de vînătoare, de dragoste, animale diferite, pictate în galben, negru și gri. Fascinată, Niede Guidon s-a reîntors la Paris și a alcătuit o expediție comună franco-braziliană. Abia în 1978 a ajuns echipa, formată din șapte persoane, la Boqueirao de Pedra Furada. Obiectivul ei: inventarierea și datarea picturilor. Căutînd indicii care să le permită acest lucru, arheologii au descoperit, în mod întîmplător, urmele unei așezări umane: vetre înconjurate cu pietre, unelte rudimentare (cuțite, răzătoare etc.) și resturi carbonizate. Datate cu ajutorul carbonului 14, s-au dovedit a avea o vechime de 25 000 ani. În 1987, cînd au ajuns cu săpăturile la 5,5 m adîncime, au descoperit urme datate, prin aceeași metodă, ca fiind vechi de 39 000 ani. „Acum — declara arheoloaga braziliană revistei *L'Express* — am ajuns la 48 000 ani".

Adepții primei teorii refuză însă concluziile la care a ajuns echipa franco-braziliană. Pretinsele unelte, spun ei, nu sînt decît pietre sparte, metoda de lucru nu a fost suficient de riguroasă, iar datările sînt dubioase. Denis Vialou, subdirector la Muzeul național de istorie naturală din Paris și unul dintre sceptici, este de părere că cercetătorii caută cu orice preț să își învechească descoperirile pentru a le „vinde" mai bine.

Pînă cînd se vor lămuri pe deplin lucrurile, Boqueirao de Pedra Furada, zonă aridă, arsă de soare, paradis al șerpilor cu clopoței și unul dintre locurile cele mai sărace din lume, rămîne locul unde s-a descoperit una dintre primele așezări umane de pe continentul american.

28 IANUARIE 1941: DE LA CABINETUL GENERALULUI ANTONESCU

Cititorilor noştri le sînt destul de bine cunoscute împrejurările prăbuşirii regimului dictaturii personale al lui Carol II (Magazin istoric, nr. 9/1990), ale preluării puterii de către generalul Ion Antonescu şi Garda de fier, cum la fel de bine le sînt cunoscute şi evenimentele care au marcat perioada guvernării legionaro-antonesciene (septembrie 1940-ianuarie 1941), timp în care, prin teroare, crime şi jafuri ridicate de legionari la rang de politică de stat, Garda de fier s-a prezentat opiniei publice româneşti şi lumii întregi, în adevărata ei lumină. Conflictul dintre legionari şi generalul Antonescu (Magazin istoric, nr. 12/1970, 1/1971), rămas o vreme în sferele înalte ale puterii, a izbucnit cu mare violenţă în ultima decadă a lunii ianuarie 1941 (Magazin istoric, nr. 1/1991). Deznodămîntul nu a mirat pe nimeni. Mai mult, înăbuşirea rebeliunii legionare a fost un act necesar, întrunind aprobarea unor largi categorii sociale şi a tuturor factorilor politici importanţi ai ţării. Mai trebuie spus că soluţia reprimării rebeliunii adoptată de generalul Ion Antonescu fusese sugerată inclusiv de cercurile politice şi militare germane, de Hitler însuşi.

Guvernul format la 28 ianuarie 1941 a avut o componenţă preponderent militară: din cei 13 miniştri secretari de stat 9 erau militari, 3 erau profesori universitari şi unul funcţionar de carieră. Situaţia era asemănătoare şi în privinţa subsecretarilor de stat: 7 erau militari, iar 5 civili. Întreaga organizare şi structurare a noii puteri exprima caracterul ei autoritar-militar, fie că acest fapt rezulta din concepţia însăşi a generalului Antonescu privitoare la natura şi misiunea acesteia, fie că formula fusese impusă de realitatea obiectivă a momentului respectiv. Caracterul şi conţinutul noului regim rezultă la fel de limpede şi din modul în care acesta şi-a constituit structurile la diferitele eşaloane ale aparatului de stat. Astfel, toţi cei 48 prefecţi delegaţi de Antonescu în fruntea judeţelor la 30 ianuarie 1941 erau militari activi (37 colonei şi 11 locotenent-colonei), toate posturile cheie din aparatul de stat central şi local fiind preluate de armată.

Constituirea noii puteri politice şi administrative a fost un proces derulat în timp, evoluţia sa putînd fi reconstituită printr-o succesiune de ordine, dispoziţii şi decrete-legi promulgate exclusiv de conducătorul statului în perioada imediat următoare înăbuşirii rebeliunii şi care au vizat, concomitent cu distrugerea structurilor „statului naţional-legionar", instituirea şi consolidarea noului său regim.

Cunoscute fiind împrejurările în care s-a format noul guvern (eludarea de către I. Antonescu a cererilor formulate de diferiţi reprezentanţi ai celui de-al III-lea Reich de a menţine colaborarea cu legionarii în opera de guvernare, faptul că populaţia a întîmpinat cu satisfacţie măsurile represive iniţiate de conducătorul statului, că principalele forţe politice — în primul rînd naţional-ţărăniştii şi naţional-liberalii — au aprobat înăbuşirea rebeliunii, dar, dintr-o prudenţă pînă la un punct motivată şi explicabilă, au evitat să se angajeze la opera de guvernare prin formula unui guvern de uniune naţională) se pune întrebarea: cabinetul din 28 ianuarie 1941 a fost o soluţie fortuită sau una bazată pe opţiunile politice ferme ale generalului I. Antonescu?

Cunoscînd reacţiile şi atitudinile manifestate în alte împrejurări, am înclina spre părerea că formarea guvernului a avut doar aparenţele unei soluţii fortuite, că, într-un fel, evenimentele i-au venit în întîmpinare lui Antonescu, acesta impunîndu-şi punctul de vedere. Din toate declaraţiile şi luările sale de poziţie premergătoare evenimentelor din ianuarie 1941 se desprinde limpede apelul la ordine, disciplină, unitate şi organizare, obiective pe care nu le putea vedea realizate decît cu sprijinul armatei. Întreaga sa concepţie politică se baza pe ideea şi convingerea că armata — care prin însăşi natura şi componenţa sa simboliza sinteza naţiunii — era singura instituţie capabilă să răspundă necesităţilor de unitate naţională şi continuitate statală. „Guvernul ce am constituit — declara generalul I. Antonescu — are scopul de a asigura ordinea şi a restabili mersul normal al administraţiei. Ţara are nevoie de linişte şi de muncă. Activitatea administrativă trebuie să-şi reia fără întîrziere rosturile sale firesti, impunînd tuturor prestigiul autorităţii. Un guvern pe bază militară este expresia unităţii şi disciplinei pe care o impun împrejurările de azi pe întreg cuprinsul ţării".

Această idee se desprinde în toată complexitatea ei şi din documentul pe care îl reproducem în continuare. Îl publicăm cu convingerea că el conţine numeroase elemente care permit o analiză mai temeinică a acelor împrejurări istorice, dar şi stabilirea mai exactă a concepţiilor, temperamentului şi personalităţii celui care a fost Ion Antonescu. În orice caz, credem noi, acest document, prin conţinutul şi destinaţia pe care a avut-o, a stat la baza întregului complex de măsuri gîndite şi iniţiate de generalul Ion Antonescu în vederea instituirii regimului politic ce a durat în România din ianuarie 1941 pînă în ziua de 23 august 1944.

Precizăm că textul documentului a fost preluat cu respectarea normelor ortografice în vigoare, iar completările în paranteze drepte şi notele din subsol ne aparţin.

Marian ŞTEFAN,
Tiberiu VELTER

MĂSURI DUPĂ REBELIUNEA DIN IANUARIE 1941

A. Conceptele ordinelor date de dl. g-ral Antonescu la 28.I.1941

28.I.1941

1. Pînă la organizarea guvernului sub forma prevăzută în graficul nou, generalul [Ilie] Ştefleа *va lua direcţia generală a Secretariatului Preşedinţiei* [Consiliului de Miniştri], pentru a evita zăpăceala şi dezordinea constatată în ultimul timp din cauza lipsei de canal unic pentru comunicări de sus în jos şi de jos în sus.

În consecinţă, *ordin circular* pentru ca toţi să ştie şi să se conforme.

2. Generalul Ştefleа va începe reorganizarea Preşedinţiei pe bazele graficului. Va îndeplini, pînă la noi dispoziţiuni, rolul subsecretarului de stat de la Preşedinţie. Ordin circular.

3. Va da ordin (circulară) că toţi care vin, chemaţi sau din proprie iniţiativă, de la miniştri pînă la particulari, la Conducător, sînt obligaţi să treacă imediat în scris — la biroul ce se va indica — instrucţiunile primite, cererile sau comunicările făcute precum şi timpul de execuţie. Aceasta pentru a se ţine evidenţa dispoziţiunilor luate şi [a se] urmări executarea lor.

4. *Ordin circular*

Nimeni nu are dreptul să transmită în afară sau la alţi funcţionari din minister sau de la alte autorităţi ceea ce fac. Cine o face, va trage consecinţe — se vor face legi sau aplica cele existente; dispoziţia priveşte şi pe familii.

În afară de serviciu, pe stradă, în prăvălii sau în familie, nu se va discuta nimica. Cine o face, riscă. Riscă şi cel ce a ascultat la astfel de discuţii şi nu le-a adus la cunoştinţă.

Se va discuta ce legislaţie trebuie făcută.

5. Nimeni, orice funcţie ar ocupa, nu are dreptul să discute chestiuni politice, economice sau militare cu legaţiile străine sau cu membrii lor.

Politica nu se discută decît de şefii legaţiilor direct cu mine şi numai cu mine; militare numai cu şeful Statului Major General; economice numai cu dl. colonel Dragomir, Cancicov şi Dimitriuc[1], împreună cu persoanele destinate oficial de şefii legaţiilor.

Cine nu anunţă, orcine ar fi, va trage consecinţele.

6. *Ordin circular*

— Toţi funcţionarii profesionişti care au participat la rebeliune ieşind în stradă, hotărînd pe alţii, împărţind manifeste, ţinînd cuvîntări, scriind articole în contra ordinei în stat, trebuie destituiţi din funcţie, ridicat dreptul la pensie şi trimişi la muncă forţată. Să se facă legislaţie şi să se treacă la execuţie[2];

— Toţi care au scos arme sau muniţie din depozite, cazărmi sau fabrici — pedeapsă cu moartea şi execuţia fără întîrziere;

— Cei care au prădat depozitele publice şi case de bani — idem;

— Celelalte banditisme, conform legilor în vigoare;

— Clemenţă pentru cei care au mers orbeşte fără să ştie de ce;

— Pedeapsa cu moartea pentru militarii rebeli;

— Darea în judecată pentru insultă contra demnitarilor. Acei care au semnat manifeste sau au scris în ziare, care au afirmat că în guvern domneşte spiritul iudaic şi masonic să dovedească cu fapte concrete. Cine nu va putea, să tragă consecinţele;

— Să se facă apel la ajutorul public pentru repararea localurilor publice care au fost devastate de rebeli şi pentru acoperirea cheltuielilor făcute pentru înăbuşirea rebeliunii, hrană, suplimenturi soldaţi, transporturi materiale, comunicaţii etc.

Publicul este dator să deschidă în special punga, fiindcă numai astfel voi putea face faţă cheltuielilor.

Sumele vor fi puse şi în sarcina rebelilor, care vor fi condamnaţi şi care vor trebui — prin lege — să plătească cu toată averea lor.

7. Să se pună sub sechestru toată averea Malaxa şi a tuturor care au aţîţat, au pregătit şi au condus revolta (P.P. Panaitescu, Greceanu, Radu Gyr, Zăvoianu, Milcoveanu, Trifa, Grozea, Mailat, Sîrbu etc., etc.)[3].

8. Zilnic în presă istoricul rebeliunii, devastările, morţi, răniţi, autorii, prinderi. Să se arate cum au murit şi unde ai noştri (din care să reiasă că eram în apărare) şi ai lor în atac.

Pe Calea Victoriei, [legio-

---

[1] Nicolae Dragomir, Mircea Cancicov şi Victor Dimitriuc ocupau funcţii de răspundere sau conduceau diferite departamente ale economiei naţionale.

[2] Pînă la 25 februarie 1941 au fost operate numeroase arestări: 4 638 în Bucureşti şi alte 4 714 în provincie. Potrivit datelor publicate în presă, în perioada 4 februarie-7 august 1941, numai Tribunalul Militar al Capitalei a judecat 2 980 legionari, dintre aceştia 1 842 fiind condamnaţi la pedepse ce variau între cîteva luni de închisoare şi muncă silnică pe viaţă. În vara anului 1941 au fost judecaţi principalii conducători ai Gărzii de fier, pronunţîndu-se următoarele sentinţe: Horia Sima, Vasile Iaşinschi, Nicolae Pătraşcu, Constantin Papanace, Viorel Trifa, Dumitru Grozea, Ilie Gîrneaţă, Gheorghe Sîrbu, Traian Borobaru, Corneliu Georgescu - *muncă silnică pe viaţă;* Alexandru Ghika şi Ştefan Zăvoianu — *15 ani muncă silnică;* Victor Biriş şi Ilie Niculescu - *10 ani muncă silnică;* Radu Mironovici — *10 ani temniţă grea;* Constantin Petrovicescu — *7 ani temniţă grea;* Constantin Maimuca (*Magazin istoric*, nr. 1 şi 6/1991) — *5 ani temniţă grea;* Mihail Sturdza — *5 ani închisoare corecţională.*

Tot Tribunalul Comandamentului Militar al Capitalei a judecat în iulie 1941 pe legionarii ce se făceau vinovaţi de comiterea sau înlesnirea asasinatelor din 26-27 noiembrie 1940. Din 38 acuzaţi 20 au fost condamnaţi la moarte, sentinţa fiind executată în ziua de 28 iulie 1941 la închisoarea Jilava; celor 20 li s-au adăugat alţi doi legionari condamnaţi la moarte pentru că asupra lor fuseseră găsite arme.

[3] Cei menţionaţi în acest pasaj erau fruntaşi ai mişcării legionare sau sprijinitori ai acesteia (cazul industriaşului Nicolae Malaxa; *Magazin istoric*, nr. 10/1988). Unii dintre ei ocupaseră funcţii înalte în timpul guvernării instituite în septembrie 1940: P.P. Panaitescu fusese rector al Universităţii Bucureşti, Constantin Paul Greceanu ministru al României la Berlin, Radu Gyr director general al teatrelor, Ştefan Zăvoianu prefect al Prefecturii Poliţiei Capitalei. Toţi au fost destituiţi şi au căzut sub incidenţa măsurilor represive iniţiate după înăbuşirea rebeliunii legionare.

narii] atacînd Președinția, atacînd poștele, telefoanele, M. St. M.

— Cu comuniștii, îmbrăcați în soldați și ofițeri, cu femei și copii în rîndurile întîi.

— La Brăila au murit 11 [rebeli] care au atacat Prefectura în cap cu Mazilu pe care îl destituisem de 3 săptămîni din serviciu, rămînînd la loc fiindcă Sima, Petrovicescu, Ghica[1] și prefectul local se opuneau la executarea ordinului meu. Cei 11 care au murit în cămașă verde erau comuniști înscriși numai de cîteva zile în Legiune de Mazilu[2]. Să se întrebe Potopeanu.

— Să se dea la iveală toate abuzurile comise de legionari; cîți erau plătiți din cîți bani, luxul cu automobilele, cu casele în care s-au instalat (Brăileanu, Gîrneață) ce au făcut cu lucrurile furate.

— Să se dea la iveală armele avute de rebeli, procurarea lor, eforturile făcute de Sima, Petrovicescu, Stoicănescu, Pătrașcu, Zăvoianu pentru a-i înarma.

— Mașinile, camioanele etc. să fie redate proprietarilor. Despăgubiri din averile proprii ale acelora care au făcut aceste abuzuri.

— Să se arate cît a primit d-na Codreanu de la Rioșeanu, cum l-a răsplătit, ce atitudine are acum.

9. Idem să se divulge opiniei publice pe toți aceia care îndrăznesc încă să mă acuze că eu am trădat Legiunea, pentru ca opinia publică să vadă cine sînt în realitate trădătorii.

10. Să se facă un tabel în care să se arate ofițerii, subofițerii și soldații morți și răniți, starea lor militară, familiară, materială și socială, pentru a vedea în ce direcție trebuiesc ajutate familiile lor

[1] Constantin Petrovicescu, în calitate de ministru de interne, și Alexandru Ghica, din postul de director al Siguranței statului, înlesniseră pe diferite căi înarmarea legionarilor.

[2] Precizarea merită toată atenția și ea nu trebuie să surprindă. Și în alte momente ale deceniului patru, comuniștii s-au aflat pe aceeași baricadă cu legionarii, cum a fost cazul alegerilor din decembrie 1937, cînd în diferite zone ale țării comuniștii au sprijinit cu voturile lor listele legionare.

— părinți, soții, copii, frați.

Doresc să se împartă pămînt sau fond de comerț dacă sînt comersanți, în afară de un mic ajutor în bani. Trebuie întrebați ce preferă. Li se va comunica intenția mea.

— Cei ce vor muri de acum înainte dintre răniți sau prin noi acțiuni vor intra în aceeași categorie ca onoruri și ca răsplată.

— Cercetarea gestiunii tuturor prefecților, șefilor de organizații, ajutor legionar, casa partidului etc., etc.

Domnul Portocală cu Mihai Antonescu pun în studiu legea de organizare a ministerelor.

Stabilirea pagubelor pricinuite de rebeliune în ultimul timp și de regim de la instaurarea lui (dolari America, Londra, tratative Moscova, grecii, ungurii etc.).

— În ce stare au primit ministerele, în ce stare le-au adus?

— Valoarea acelora din jurul lui Sima.

Se va reaminti apelul făcut către preoți și se va dispune:

a) Cei care au aruncat din mînă Crucea și au luat revolverul să fie imediat rași în cap, dați în judecată și trimiși repede la ocnă grea.

b) Cei care au făcut în mănăstiri acte de rebeliune trebuie rași și trimiși la ocnă neîntîrziat; de acolo vor fi chemați și judecați.[3]

c) Acei care au *întreținut* anarhia prin articole și cuvîntări în Capitală, broșuri, prin gazete sau întruniri — idem.

Disciplina cea mai mare în biserică și școală.

Deci pentru profesori la fel. De la rector pînă jos.

ss General Antonescu

Propuneri la recompensă a ostașilor, funcționarilor și cetățenilor care s-au purtat brav.

[3] După cum citim în *Timpul* din 20 martie 1941, printre miile de arestați care au fost deferiți instanțelor sub acuzația de participare la rebeliune s-au aflat și 218 preoți.

Ministerul de externe

Comunicat cu destituirea d-lui *Greceanu*.

— Pentru că a părăsit postul [de ministru la Berlin] și a venit în țară fără să aibă aprobare.

— Pentru că în săptămîna premergătoare rebeliunii a jucat un rol care, după faptele ulterioare și dovedite, a fost de rea credință.

— Pentru că în timpul rebeliunii s-a oferit, fără să i-o ceară [nimeni], să facă pe împăciuitorul între mine și legionari.

— Pentru că m-a anunțat că voi fi învins dacă nu mă supun cererilor Legiunii, pe care le găsea justificate.

— Pentru că mi-a cerut demiterea în favoarea d-lui Sima.

Dl. Greceanu a fost pus și în urmărire pentru această atitudine.

ss General I. Antonescu

— Reamintirea ordinului de a fi arestați pe loc cei care vor fi găsiți cu arme. Responsabil cine nu o face.

— Studiul organizării și înarmării oamenilor de treabă pentru ca să se poată apăra singuri.

— Organizarea militară a oamenilor de treabă, instruirea, șef, control, sancțiuni, jurămînt.

— Organizarea funcționării birourilor.

Memorii, studii etc., care ni se trimit. Nu mi se prezintă decît ceea ce nu a fost luat în considerare. Ce se face cu restul. Cum se procedează pe întreaga Președinție. Reclamații în contra nedreptății, abuzurilor etc.

Libertatea presei

Presa provincie

Presa străină

Presa de specialitate sau confidențială

Reviste

Etc.

ss General Antonescu

În culisele diplomaţiei secrete

NOIEMBRIE 1940:

U.R.S.S. LA PORŢILE PACTULUI TRIPARTIT

ŞTEFAN LACHE

În diferite studii şi lucrări apărute în ultimii ani se fac referiri la tratativele germano-sovietice din toamna anului 1940, considerîndu-se că acestea au reprezentat un moment-cheie în erodarea relaţiilor dintre cele două mari puteri ce păreau atît de strîns legate prin pactele semnate la Moscova în august şi septembrie 1939 (prezentate amplu pentru prima oară în istoriografia română de Mircea Muşat, în *Magazin istoric*, nr. 12/1989). În speranţa că vom răspunde unora dintre întrebările pe care şi le pun numeroşi cititori, dornici să cunoască culisele celui de al doilea război mondial, vom prezenta, pe baza documentelor de arhivă, desfăşurarea şi rezultatele acestor tratative[1].

[1] Documentele provin, între altele, din următoarele lucrări: *Documents on German Foreign Policy. 1918-1945*, Series D, vol. XI; *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, vol. I; *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung. 1939-1945. Documente des Oberkommandos der Wehrmacht*; *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol. I; W. Churchill, *La seconde guerre mondiale*, tom IV; G. Gafencu, *Préliminaire de la guerre à l'Est*; C. Bogdan, E. Preda, *Sferele de influenţă*; P. Renouvin, *Les crises du XX-e siècle. II. De la 1929 à 1945*; P. Sevastian, *À la veille de la grande bataille. Septembre 1939 - juin 1941* (eseu apărut în *La vie internationale*, Moscou, nr. 6/1978); L. Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, vol. I.

Invitat de însuși Hitler

La 10 noiembrie 1940, seara, comisarul sovietic pentru afacerile externe, Viaceslav M. Molotov, a plecat din gara „Bielorusia" spre Berlin. Invitația fusese făcută de Hitler însuși, printr-o scrisoare trimisă lui Stalin la 18 octombrie. În timpul vizitei lui Molotov la Berlin, preciza un comunicat al Ambasadei Germaniei la Moscova, *„vor fi discutate probleme interesînd cele două state, precum și probleme europene și mondiale. Întinderea acestui schimb de vederi și idei nu este limitată. Un an de colaborare sinceră între două popoare tinere și revoluționare s-a realizat. Un mare viitor ne așteaptă"*.

Ziarele germane au publicat articole și comentarii ce se întreceau în aprecieri măgulitoare la adresa conducătorilor de la Kremlin. Molotov era considerat *„un mare diplomat"*, iar Stalin drept *„un mare om de stat realist, a cărui politică prudentă și fermă a ținut Uniunea Sovietică în afara conflictului"*.

Unui observator atent și avizat cum era Grigore Gafencu, ministrul României la Moscova, toate acestea nu-i puteau ascunde, desigur, stadiul real al colaborării germano-sovietice în acel moment. Guvernele celor două puteri încetaseră în practică a se mai informa reciproc despre intențiile lor, deși, prin Pactul de neagresiune semnat la 23 august 1939, conveniseră să se consulte și să se înștiințeze *„asupra chestiunilor care afectează interesele lor comune"*. De ambele părți se acționase prin surprindere, cei doi parteneri punîndu-se reciproc în fața unor fapte împlinite. Pe măsură ce terenul de înțelegere pe seama altor state se restrîngea, șansele de evitare a conflictului dintre ele erau tot mai mici. Cele două state erau atît de aproape unul de altul, încît nimic, nici o zonă geografică, de luat sau împărțit, nu le mai putea separa ambițiile sau interesele.

Anticipînd puțin, vom aminti că un prim punct al neînțelegerilor dintre Stalin și Hitler în problema împărțirii sferelor de influență îl constituia ultimatumul adresat la 26 iunie 1940 de guvernul sovietic guvernului român (*Magazin istoric*, nr. 6/1990), în urma căruia U.R.S.S. ocupase nu numai Basarabia, dar, încălcînd clauzele secrete ale Pactului germano-sovietic din 23 august 1939, și Bucovina de Nord. Tensiunea fusese apoi alimentată și sporită de o serie de acțiuni politico-diplomatice și militare, printre care: tratativele comerciale anglo-sovietice, nemotivate, în opinia germanilor, de necesități sovietice obiective; pătrunderile germane în zona Balcanilor cu tendința de eliminare a Uniunii Sovietice din această regiune, ca și de la gurile Dunării; dictatul de la Viena, din 30 august 1940 și garantarea simultană de către Germania și Italia a frontierelor ciopîrțite ale României; Conferința dunăreană de la Viena din 25 octombrie 1940, care dizolvase Comisia europeană și internațională a Dunării și crease Comisia dunăreană unică, compusă numai din cei opt riverani (Bulgaria, Italia, Iugoslavia, România, Germania, Slovacia, Ungaria și U.R.S.S.), reuniune desfășurată fără participarea unei delegații sovietice; acordul germano-finlandez în baza căruia trupe ale Wehrmachtului pătrunseseră în Finlanda; intrarea trupelor misiunii militare germane în România, în octombrie 1940 ș.a.

Dar elementul de tensiune maximă în raporturile dintre cele două state îl reprezenta, desigur, Pactul Tripartit, încheiat la 27 septembrie 1940, la Berlin, între Germania, Italia și Japonia. Deși, potrivit articolului 5 al acestui pact, cele trei puteri semnatare conveneau că înțelegerea lor „nu atinge în nici un fel statutul politic existent" între fiecare dintre ele și Uniunea Sovietică, aceasta din urmă a dezavuat în mod public Pactul Tripartit, apreciind că el va duce la extinderea conflictului, întrucît S.U.A. vor ajuta Marea Britanie să se refacă și să continue războiul.

Prăbușirea rapidă a frontului occidental, soldată cu încheierea armistițiului germano-francez din 22 iunie 1940, îl determinase pe Hitler să ia în calcul posibilitatea unei colaborări cu U.R.S.S. în vederea lichidării Imperiului britanic. La rîndul său, temîndu-se că războiul se putea termina în scurt timp cu o victorie germană sau cu o eventuală înțelegere germano-britanică, Stalin gîndea că sosise momentul să-și asigure o „stare de posesiune" asupra regiunilor poloneze, românești și baltice, cuprinse în „zona sovietică de influență", și chiar să încerce o extindere a acestei zone, îndeosebi în Balcani.

Unele studii și lucrări emit pe bună dreptate ipoteza că negocierile germano-sovietice din noiembrie 1940 *„n-au făcut dovada unui dialog real și sincer"*, că efortul diplomatic n-a fost decît *„o cortină în spatele căreia pregătirile de război ocupaseră fotoliile principale"*. Ce spun însă documentele și în primul rînd stenogramele tratativelor?

Reproșuri reciproce

După două zile de călătorie, Molotov a sosit la Berlin, fiind primit cu onoruri deosebite de către omologul său german, Joachim von Ribbentrop, și de alte persoane oficiale. Prima rundă de convorbiri a avut loc în ziua de 12 noiembrie, fiind precedată de înmînarea unei scrisori adresate de Stalin lui Hitler, scrisoare în care se preciza misiunea lui Molotov, se elogia puterea Germaniei, care stăpînea o mare parte a continentului, și se preconiza iminenta prăbușire a Imperiului britanic.

Deschizînd discuțiile (la care participau, în afară de Molotov și Ribbentrop, Vladimir Dekanozov — adjunct al comisarului poporului pentru afacerile externe, G. Hilger, V.N. Pavlov și V. Berejkov, în calitate de interpreți), după o scurtă privire asupra *„prezentului și viitorului omenirii"*, Hitler s-a ocupat mai ales de relațiile bilaterale de-a lungul unui *„fructuos an de colaborare"*. N-a omis să arate că existau și cîteva neînțelegeri, dar el le-a pus pe seama stării de război în care se afla Germania și a apreciat că se impunea eliminarea grabnică a divergențelor. *„În cazul Rusiei și Germaniei* — releva Hitler — *este vorba de națiuni foarte mari, care, în mod natural, nu au voie să aibă vreun conflict de interese, dacă fiecare națiune înțelege că cealaltă are anumite necesități vitale, fără garantarea cărora existența ei este imposibilă"*. Aluziile privind perceperea *„necesităților vitale"*, îndeosebi economice, vizau desigur partea sovietică. În ceea ce privea Germania — preciza Hitler —, prin măsurile întreprinse, ca și prin cele ce urmau, *„nu vor fi afectate în nici un caz interesele Rusiei"*, cu condiția ca ambele țări să înțeleagă faptul că vor putea colabora pentru avantajul lor reciproc și *„vor putea să-și evite dificultăți, fricțiuni și încordarea nervoasă"*.

Molotov a replicat că declarațiile Führerului erau de natură generală și că, în mare, era de acord cu ele. A accentuat că ar fi în interesul ambelor țări *„dacă ar colabora și nu ar lupta una împotriva celeilalte"* și că *„ambii parteneri au dobîndit beneficii substanțiale"* de pe urma Pactului din 23 august 1939. *„Germania* — arăta Molotov — *a obținut o regiune interioară sigură, ceea*

ce, după cum se știe, în genere, a avut o mare importanță pentru desfășurarea ulterioară a evenimentelor în cursul unui an de război. În Polonia, de asemenea, Germania a cîștigat avantaje economice considerabile. Prin schimbul Lituaniei pentru voievodatul Lublin[1] s-au evitat toate frictiunile posibile dintre Rusia și Germania". După părerea lui Molotov, Pactul din august 1939 *„poate fi considerat ca îndeplinit, cu excepția unui singur punct"*, anume acela care plasa Finlanda în sfera de influență sovietică și care a fost nerespectat de Germania prin trimiterea de trupe în această țară, inițierea de schimburi comerciale ample cu materiale de război și desfășurarea unei intense propagande antisovietice aici.

Afirmațiile lui Molotov au dat naștere însă unei controverse, care și-a pus amprenta pe întregul curs al negocierilor. Hitler a susținut că trupele germane nu vor staționa în Finlanda, că acestea se aflau în drum spre extremul nordic al Norvegiei, unde se vor concentra spre a împiedica puterile anglo-saxone să-și formeze acolo un cap de pod. Relațiile economice cu Finlanda au fost justificate pe baza interesului Germaniei pentru livrările de nichel și cherestea.

Încercînd să pună capăt disputei în *„chestiunea finlandeză"*, pe care partea germană o considera minoră, von Ribbentrop, avînd asentimentul lui Hitler, a conchis: *„1. Finlanda rămîne în zona de influență a Rusiei și, ca urmare, Germania nu va mai ține trupe pe teritoriul ei; 2. Germania nu are nici un fel de amestec în manifestările antiruse din Finlanda și, dimpotrivă, ea influențează în direcția opusă; 3. Pentru viitorul îndepărtat al celor două țări problema importantă este colaborarea care, în trecut, a și avut mari avantaje pentru Rusia".*

Disputa a continuat însă și în cadrul discuțiilor din dimineața de 13 noiembrie. De această dată, Hitler a susținut că Germania a respectat prevederile Protocolului adițional secret al Pactului de neagresiune din 23 august 1939, *„ceea ce nu este exact cazul cu partea rusă"*, argumentînd, între altele, cu exemplul Bucovinei. Răspunzînd, Molotov a arătat: *„La început, Rusia a confirmat cerințele ei* [numai] *față de Bucovina de Nord. În actualele împrejurări, Germania trebuie totuși să înțeleagă interesul Rusiei față de Bucovina de Sud. Dar n-a primit nici un răspuns la întrebarea ei referitoare la acest subiect. În loc de aceasta, Germania a garantat întregul teritoriu al României și a desconsiderat cu totul dorințele Rusiei cu privire la Bucovina de Sud"*[2].

Refuzul lui Hitler de a accepta această *„dorință"*, cît și cererea de anulare a garanției date României la 30 august 1940, a fost astfel consemnat în minuta convorbirii: *„Führerul a răspuns că chiar dacă numai o parte din Bucovina urmează să fie ocupată de Rusia, aceasta înseamnă o concesie considerabilă din partea Germaniei. Potrivit unui acord oral, fostele teritorii austriece urmau să cadă în sfera de influență a Germaniei. În afară de aceasta, teritoriile aparținînd de zona rusă au fost menționate pe nume, de pildă, Basarabia. În sfîrșit, semnificația exactă a expresiei «sferă de influență» nu a fost definită ulterior. În orice caz, Germania, în această chestiune, nu a încălcat acordul cîtuși de puțin... În privința garanției date României de Italia și Germănia, Führerul a declarat că această garanție a fost singura posibilitate de a obține ca România să cedeze fără lupte Basarabia Rusiei. În afară de aceasta, din cauza sondelor petroliere, România reprezintă pentru Germania și Italia un interes absolut și, în sfîrșit, însuși guvernul român a cerut Germaniei să preia protecția aeriană a regiunii petrolifere, întrucît el nu se simte pe de-a întregul asigurat împotriva unor atacuri din partea englezilor. Referindu-se la amenințarea unei invazii a englezilor la Salonic, Führerul a repetat în legătură cu aceasta că Germania nu va îngădui o asemenea debarcare, dar el dă asigurarea că la sfîrșitul războiului toți soldații germani vor fi retrași din România".*

În acest punct al discuțiilor, Molotov a propus ca Uniunea Sovietică să acorde la rîndu-i garanții Bulgariei, pentru a-și ușura astfel ieșirea la Marea Egee. Propunerea n-a fost respinsă de Hitler, dar era evident că n-a agreat-o, declarînd că nu se împotrivește *„dacă Bulgaria însăși a cerut o garanție"*, dar nu știa nimic despre o astfel de cerere. În privința obținerii de către Bulgaria a unei ieșiri la Marea Egee, el a evitat să se pronunțe, motivînd că în această chestiune trebuia să se consulte cu Mussolini.

În cursul întrevederii din 12 noiembrie, Hitler îl întrebase pe Molotov cum intenționa U.R.S.S. *„să-și salvgardeze interesele din Marea Neagră și Strîmtori"*, promițînd sprijinul Germaniei în obținerea *„unei îmbunătățiri pentru Rusia în ceea ce privește regimul Strîmtorilor"*. Pornind de la această ofertă, Molotov a exprimat dorința părții sovietice de a fi asigurată la Marea Neagră și de a reglementa problema Strîmtorilor împreună cu Turcia, avînd în vedere relațiile bune cu această țară. Partea germană și-a confirmat oferta inițială, ceea ce ar fi impus revederea sau actualizarea Convenției de la Montreaux, din 1936, sau chiar renunțarea la ea. Cum se știe, Conferința internațională din 22 iunie-21 iulie 1936, la care participaseră delegați ai Angliei, U.R.S.S., Australiei, Franței, Turciei, Bulgariei, Greciei, României, Iugoslaviei și Japoniei, proclamase libertatea de navigație prin Strîmtori pentru navele comerciale și, cu unele restricții, și pentru cele de război.

---

[1] Molotov se referea la unele modificări aduse Protocolului adițional secret al Pactului din 1939, privind frontiera dintre Germania și U.R.S.S. pe teritoriul fostului stat polonez. În cadrul întrevederii din 12 noiembrie 1940, Hitler aprecia că „schimbările din acordul inițial germano-rus s-au datorat în esență inițiativei ruse. Poate fi lăsat în sfera discuției faptul dacă dificultățile — pentru a căror evitare rușii au oferit propunerea lor — ar fi rezultat într-adevăr în urma împărțirii Poloniei. În orice caz, voievodatul Lublin din punct de vedere economic nu constituie o compensație pentru Lituania. Totuși germanii au văzut că în cursul evenimentelor a rezultat o situație care necesită revizuirea acordului inițial".

[2] Un document din 18 septembrie 1940, semnat de consilierul Ambasadei germane la Moscova, dr. Gustav Hilger, reiterează declarația lui Molotov, potrivit căreia „guvernul sovietic a notificat [dorința sa] guvernului german înainte de luarea măsurilor cu privire la Basarabia și Bucovina. Mai mult chiar, la cererea ambasadorului german, guvernul sovietic a amînat executarea hotărîrii sale pînă la stabilirea atitudinii guvernului german. Pe baza acestei atitudini, guvernul sovietic și-a redus pretențiile sale inițiale care includeau întreaga Bucovină, dar a declarat în mod special că în anumite circumstanțe el contează pe sprijinul german în privința pretențiilor sale asupra Bucovinei de Sud". În memorandumul înaintat Berlinului la 21 septembrie 1940, guvernul sovietic reamintea că, în cursul consultărilor din iunie 1940, „a venit în întîmpinarea punctului de vedere al guvernului german, reducîndu-și în mod substanțial intențiile sale cu privire la Bucovina. Totodată, el și-a exprimat speranța că guvernul german îi va acorda sprijinul pe viitor, cînd se va pune chestiunea Bucovinei de Sud".

Dincolo de mirare și ironie

În ultima rundă de convorbiri, desfășurate în noaptea de 13 noiembrie, în adăpostul antiaerian al Ministerului de externe german, Berlinul aflîndu-se sub stare de alarmă aeriană, Ribbentrop a reluat încercările de a-l convinge pe Molotov că germanii nu aveau în Balcani alte interese decît cele economice și că doreau să nu fie incomodați de englezi în această regiune. Repetînd declarațiile lui Hitler privitoare la garanția acordată României, el a spus că aceasta a fost probabil greșit interpretată la Moscova. În consecință, se vedea nevoit să accentueze faptul că atunci, în august 1940, *„s-a pus problema de a se evita o ciocnire între România și Ungaria"* și că, dacă el, în calitate de ministru de externe al Reichului, nu ar fi intervenit, *„Ungaria ar fi declarat războiul împotriva României"*. Pe de altă parte, guvernul român nu ar fi putut fi determinat să cedeze un teritoriu atît de mare fără să primească o garanție pentru teritoriul care mai rămînea României. În toate aceste hotărîri, a subliniat Ribbentrop, *„guvernul german s-a călăuzit numai de dorința de a menține pacea în Balcani și de a împiedica Marea Britanie să obțină acolo un cap de pod și de a interveni pentru stînjenirea livrărilor către Germania. În acest fel, acțiunea noastră din Balcani a fost motivată în mod exclusiv de împrejurările războiului împotriva Marii Britanii"*.

În acest context, Ribbentrop a insistat să obțină din partea interlocutorului său un răspuns clar privind disponibilitatea Uniunii Sovietice de a colabora cu Germania împotriva Marii Britanii. Molotov a răspuns însă evaziv, declarînd că *„germanii presupun că războiul împotriva Angliei este de pe acum cîștigat. Prin urmare, dacă, așa cum s-a afirmat într-o altă ordine de idei, Germania duce o luptă pe viață și pe moarte împotriva Angliei, el poate interpreta această afirmație numai în sensul că Germania luptă «pe viață», iar Anglia «pe moarte»"*, pentru ca, mai apoi, să observe ironic: *„Dacă Anglia este învinsă și neputincioasă, de ce oare a trebuit să stăm de vorbă în adăpostul antiaerian?"* Ambiguitatea reflecțiilor lui Molotov, inclusiv accentele lor aparent involuntar ironice erau și rezultatul aplicării exacte a instrucțiunilor primite din partea lui Stalin.

Scopul principal al vizitei lui Molotov la Berlin l-a constituit, desigur tentativa celui de-al III-lea Reich de a prinde diplomația sovietică în jocul mecanismului Pactului Tripartit sau al unei alianțe politico-militare mai largi, pe care Hitler o vedea formată la scurt timp după înfrîngerea Imperiului britanic și pe care o dorea compusă din Germania, Spania, Franța de la Vichy, Italia, U.R.S.S. și Japonia, alianță care să domine întregul spațiu din Africa de Nord pînă în Asia Orientală. La întrevederea din 12 noiembrie, Molotov îl întrebase pe Ribbentrop *„care este sensul noii ordini în Europa și Asia și ce rol se va acorda U.R.S.S.? Aceste chestiuni* — adăugase el imediat — *trebuie discutate în timpul convorbirilor de la Berlin și în timpul vizitei proiectate la Moscova a ministrului de externe al Reichului, pe care rușii contează în mod cert. În afară de aceasta, mai există probleme care trebuie clarificate privind interesele Rusiei în Balcani și Marea Neagră referitoare la Bulgaria, România și Turcia. Guvernului sovietic i-ar fi mai ușor să dea răspunsuri specifice la problemele ridicate de Führer, dacă ar putea deține explicațiile ce au fost cerute. El ar fi interesat de noua ordine în Europa și în special de ritmul și forma acestei noi ordini. El ar dori de asemenea să capete o idee cu privire la frontierele așa-numitei sfere a Marii Asii Răsăritene"*[1].

Răspunsul lui Hitler a fost astfel sintetizat de stenograf: *„Problema este de a realiza viitoarea colaborare dintre țările care fac parte din Pactul Tripartit – Germania, Italia și Japonia –, pe de o parte, și Uniunea Sovietică, pe de altă parte, și în acest sens el consideră că în primul rînd este necesar să se găsească o cale pentru a defini în linii mari sferele de influență ale acestor mari puteri și a se ajunge la o înțelegere în problema Turciei"*.

În cadrul convorbirilor finale din 13 noiembrie, Ribbentrop i-a propus lui Molotov proiectul unui acord precum cel sugerat de Hitler și care avea următorul conținut:

„ACORD ÎNTRE STATELE PACTULUI CELOR TREI PUTERI, GERMANIA, ITALIA ȘI JAPONIA, PE DE-O PARTE, ȘI UNIUNEA SOVIETICĂ, PE DE ALTĂ PARTE

Guvernele statelor celor trei puteri, Germania, Italia și Japonia, pe de o parte, și guvernul U.R.S.S., pe de altă parte, animate de dorința de a stabili în cadrul frontierelor lor naturale o ordine care să contribuie la bunăstarea tuturor popoarelor interesate și de a crea o bază fermă și trainică pentru munca lor comună, îndreptată spre realizarea acestui țel, au căzut de acord asupra următoarelor:

ARTICOLUL I

În pactul celor trei puteri, încheiat la 27 septembrie 1940, Germania, Italia și Japonia au căzut de acord să se opună cu toate mijloacele posibile transformării războiului într-o conflagrație mondială și să colaboreze în vederea restabilirii grabnice a păcii mondiale. Ele și-au exprimat dorința de a extinde această colaborare și la națiuni din alte părți ale lumii, care sînt interesate să-și consacre eforturile aceluiași scop. Uniunea Sovietică declară că este de acord cu aceste țeluri și în ceea ce o privește este hotărîtă să colaboreze cu cele trei puteri pentru atingerea lor.

ARTICOLUL II

Germania, Italia, Japonia și Uniunea Sovietică își asumă obligația de a respecta în mod reciproc sferele lor naturale de influență. În măsura în care aceste sfere de influență vin în contact cu alta, ele se vor consulta reciproc, în permanență și în mod prietenesc, cu privire la problemele care iau naștere din această situație.

ARTICOLUL III

Germania, Italia, Japonia și Uniunea Sovietică își asumă obligația de a nu adera la nici o uniune de puteri și de a nu sprijini nici o uniune de puteri care este îndreptată împotriva uneia din cele patru puteri.

Cele patru puteri se vor ajuta reciproc pe toate căile în problemele economice și vor completa și extinde acordurile existente între ele".

Acordul era prevăzut pentru o perioadă de 10 ani, cu posibilitate de prelungire printr-o înțelegere între guvernele celor patru

[1] Molotov viza art. 2 al Pactului Tripartit, care prevedea că „Germania și Italia recunosc și respectă conducerea de către Japonia a sferei de creare a unei noi ordini în marele spațiu răsăritean asiatic". Pentru diplomația sovietică nu era un secret faptul că acest „spațiu", deși nu se făcea nici o referire la dimensiunile lui, cuprindea și teritorii și zone de interes sovietic din Extremul Orient, inclusiv Insula Sahalin. În 1942, „Marea Asie Orientală" aflată sub stăpînirea Japoniei, îngloba pe lîngă vaste regiuni din China, și Filipinele, Singapore, Hong-Kong, Birmania, Indonezia, Indochina (rămasă formal sub administrație franceză), Tailanda, parte din Noua Guinee și numeroase insule din Oceanul Pacific ce aparțineau S.U.A. și Marii Britanii.

puteri, realizată înainte de expirarea termenului respectiv.

Acordul, în forma lui reprodusă mai sus, era destinat opiniei publice. În afară de acesta, dezvoltînd experiența din august 1939, Ribbentrop a propus încheierea unui *„acord secret – sub o formă ce urmează să fie determinată – în care să se fixeze punctele focale în aspirațiile teritoriale ale celor patru țări"*. El a precizat apoi cum vedea partea germană aceste *„puncte focale"*:

„În ceea ce privește Germania, în afară de revizuirile teritoriale ce urmează să fie făcute în Europa după încheierea păcii, aspirațiile ei teritoriale se concentrează în regiunea Africii Centrale.

Aspirațiile teritoriale ale Italiei, în afară de revizuirile ce urmează a fi făcute în Europa după încheierea păcii, se concentrează în Africa de nord și nord-est.

Aspirațiile Japoniei urmează încă să fie clarificate pe căi diplomatice. Și în acest caz, se poate găsi cu ușurință o delimitare a sferei de influență, posibil prin fixarea unei linii care să treacă pe la sud de insulele japoneze și Manciuko.

Punctele focale în aspirațiile teritoriale ale Uniunii Sovietice se presupune că vor fi concentrate la sud de teritoriul Uniunii Sovietice, în direcția Oceanului Indian".

Cei doi miniștri de externe erau convinși că nu puteau ajunge în acel moment la o înțelegere finală și au decis să continuie negocierile prin intermediul ambasadorilor celor două țări în capitalele respective. Molotov a propus de altfel să dea un răspuns oficial după ce se va sfătui cu ceilalți membri ai guvernului sovietic și, bineînțeles, cu I.V. Stalin. Pentru definitivarea documentelor, von Ribbentrop urma să se deplaseze la Moscova, unde fusese deja invitat.

Fermitatea cu care Molotov explicase colegului sau Ribbentrop interesul U.R.S.S. față de Bulgaria nu a împiedicat pătrunderea trupelor germane în această țară în chiar ziua aderării ei la Pactul Tripartit

De la două, la cinci protocoale secrete!

La 14 noiembrie, Molotov și însoțitorii săi au părăsit Berlinul, iar în dimineața de 16 noiembrie au ajuns la Moscova. Într-o sinteză a Comisariatului poporului pentru afacerile externe cu privire la rezultatul convorbirilor de la Berlin, trimisă reprezentanței sovietice de la Londra, se arăta: *„Germanii și japonezii ar dori mult, după cum se pare, să ne împingă spre Golful Persic și India. Noi am refuzat oferta de a discuta această problemă, fiindcă noi considerăm că astfel de sfaturi sînt deplasate"*. Evaluînd aceleași convorbiri germano-sovietice, ambasadorul britanic la Moscova, Sir Richard Stafford Cripps, raporta la Foreign Office: *„Rezultatele întîlnirii au fost negative; rușii au vrut să-și mențină libertatea de acțiune și nu au reacționat la eforturile lui Hitler de a-i antrena să coopereze cu Germania în Balcani și în Orientul Apropiat"*.

Documentele ne spun însă că există și o altă fațetă a acestor negocieri, pe care, din motive ce nu mai trebuie subliniate, nu o putea cunoaște ambasadorul britanic. La 25 noiembrie 1940, Molotov l-a invitat pe ambasadorul german, contele Werner von Schulenburg, să-i facă o vizită, cu care prilej i-a remis următoarea declarație: *„Guvernul sovietic a studiat conținutul declarațiilor făcute de ministrul de externe al Reichului în cadrul convorbirilor finale din 13 noiembrie și adoptă următoarea poziție:*

Guvernul sovietic este dispus să accepte proiectul unui pact al celor patru puteri, proiect pe

care l-a schițat ministrul de externe al Reichului în cadrul convorbirii din 13 noiembrie cu privire la colaborarea politică și la sprijinul economic reciproc, cu următoarele condiții:

1. Dacă trupele germane sînt retrase imediat din Finlanda, țară care, în conformitate cu acordul din 1939, aparține sferei de influență a Uniunii Sovietice. În același timp, Uniunea Sovietică își asumă obligația de a asigura relații pașnice cu Finlanda și de a proteja interesele Germaniei în Finlanda (importul de cherestea și nichel).

2. Dacă în decurs de cîteva luni securitatea Uniunii Sovietice în Strîmtori este asigurată prin încheierea unui pact de asistență mutuală între Uniunea Sovietică și Bulgaria, țară care din punct de vedere geografic este situată în interiorul zonei de securitate a frontierelor Uniunii Sovietice la Marea Neagră și prin stabilirea unei baze pentru forțele terestre și navale ale U.R.S.S. în Bosfor și Dardanele, prin intermediul unei concesiuni pe termen lung.

3. Dacă regiunea care se află la sud de Batumi și Baku, în direcția generală a Golfului Persic, este recunoscută ca centru al aspirațiilor Uniunii Sovietice.

4. Dacă Japonia [renunță] la drepturile sale de concesiune a cărbunelui și petrolului din Sahalinul de nord.

În conformitate cu cele menționate mai sus, proiectul unui protocol cu privire la delimitarea sferelor de influență, după cum l-a descris ministrul de externe al Reichului, va trebui să fie astfel întocmit încît să stipuleze centrul aspirațiilor Uniunii Sovietice la sud de Batumi și Baku, în direcția generală a Golfului Persic.

De asemenea, proiectul unui protocol sau acord între Germania, Italia și Uniunea Sovietică, cu privire la Turcia, va trebui să fie astfel întocmit, încît să garanteze o bază pentru forțele [terestre] și navale sovietice în Bosfor și Dardanele, prin intermediul unei concesiuni pe termen lung, inclusiv - în cazul că Turcia este dispusă să adere la pactul celor patru puteri - garantarea independenței teritoriului Turciei de către cele trei țări menționate.

În acest protocol va trebui să se prevadă faptul că în cazul în care Turcia refuză să se alăture celor patru puteri, Germania, Italia și Uniunea Sovietică sînt de acord să ia măsurile militare și diplomatice necesare pentru încheierea unui acord separat.

În plus, noi am dori să cădem de acord asupra:

a) unui al treilea protocol secret între Germania și Uniunea Sovietică cu privire la Finlanda (vezi punctul 1 de mai sus);

b) unui al patrulea protocol secret între Japonia și Uniunea Sovietică privind renunțarea de către Japonia la concesiunile petroliere și carbonifere din Sahalinul de nord (în schimbul unei compensații adecvate);

c) unui al cincilea protocol secret între Germania, Uniunea Sovietică și Italia, în care să se recunoască faptul că Bulgaria este situată din punct de vedere geografic în interiorul zonei de securitate a frontierelor Uniunii Sovietice de la Marea Neagră și, în consecință, încheierea unui pact de asistență mutuală între Uniunea Sovietică și Bulgaria constituie o necesitate politică, ce nu va afecta în nici un fel regimul intern al Bulgariei, suveranitatea sau independența ei".

În vreme ce diplomații naziști și sovietici negociau, Hitler le-a devansat proiectele apelînd la „jocurile" cu teme razboinice (în imagine, împreuna cu Keitel, Brauchitsch și Halder, studiind harta cu Planul „Barbarossa")

În încheiere, Molotov a menționat că guvernul sovietic propunea cinci protocoale secrete în loc de două, cîte preconizase ministrul de externe german, și că „*ar aprecia favorabil o declarație cuprinzînd punctul de vedere al Germaniei*".

O asemenea declarație n-a mai sosit niciodată la Moscova. În schimb, Hitler a dispus urgentarea măsurilor militare. La 29 noiembrie, 3 și 7 decembrie 1940 s-au desfășurat, sub conducerea generalului Paulus, „jocurile de război" cu tema unui atac prin surprindere împotriva Uniunii Sovietice. Concluziile militare și dispozițiile lui Hitler au fost incluse, în planurile operative ale O.K.W. de către generalii Walther Warlimont și Alfred Jodl; la 18 decembrie 1940, ele au primit consacrarea oficială sub forma Directivei nr. 21 sau, codificat, Operația „Barbarossa" (*Magazin istoric*, nr. 5/1974).

De altfel, la începutul anului 1941, relațiile dintre cele două puteri au luat un caracter tot mai duplicitar, fiecare încercînd să-și ascundă cît mai bine adevăratele intenții și lipsa de încredere în partener. Astfel, la 10 ianuarie 1941, la Moscova, s-a parafat un nou acord economic sovieto-german, iar după șapte zile Molotov i-a prezentat ambasadorului german W. von Schulenburg următoarea declarație:

„Deoarece cele mai importante probleme economice în cadrul relațiilor dintre Germania și Uniunea Sovietică au fost rezolvate prin tratativele recent încheiate, acum ar fi timpul să ne îndreptăm atenția din nou spre probleme cu caracter pur politic. Guvernul sovietic este surprins că nu a primit nici un răspuns din partea Germaniei la declarația sa din 25 noiembrie cu privire la problemele ridicate în cursul convorbirilor de la Berlin și ar aprecia în mod pozitiv faptul dacă s-ar atrage atenția guvernului Reichului în acest sens, aducîndu-i-se la cunoștință că «guvernul sovietic contează pe un răspuns urgent al Germaniei»".

Conform instrucțiunilor primite, Schulenburg a răspuns că *„nu există nici un motiv pentru impacientare, deoarece problemele implicate trebuie discutate în primul rînd în mod amănunțit cu Italia și Japonia. Îndată ce aceste deliberări se vor încheia, desigur că guvernul sovietic va fi informat despre poziția noastră* [a Germaniei] *cu privire la demersul său"*.

Cu același prilej, Molotov a abordat și problema Balcanilor, precizînd: *„Conform tuturor rapoartelor pe care le avem la dispoziție, un mare număr de trupe germane au fost concentrate în România, fiind gata să pătrundă în Bulgaria cu scopul de a ocupa această țară, Grecia și Strîmtorile. Fără îndoială că Anglia va încerca să anticipeze operațiile trupelor germane și în acest scop va ocupa Strîmtorile, declanșînd operații împotriva Bulgariei, aflată în dispută cu Turcia, pentru a transforma Bulgaria în teatru de război. Guvernul sovietic a atras în repetate rînduri atenția guvernului Reichului asupra faptului că el consideră teritoriul Bulgariei și Strîmtorile ca fiind în zona de securitate a U.R.S.S. și că, în consecință, nu poate rămîne indiferent în fața evenimentelor care amenință această securitate. Prin urmare, guvernul sovietic consideră că este de datoria sa să atragă atenția asupra faptului că el va considera apariția oricăror forțe armate străine pe teritoriul Bulgariei și al Strîmtorilor ca o violare a intereselor de securitate ale U.R.S.S."*.

Moscova a rămas fără răspuns la aceste sesizări. În schimb, la 1 martie 1941, trupele germane au pătruns în Bulgaria, dar cu aprobarea guvernului acestei țări, care aderase la Pactul Tripartit.

Cu aceste ultime ecouri, documentele nu mai înregistrează nici un fel de dialog între cele două mari puteri totalitare, cursul evenimentelor indicînd o degradare tot mai pronunțată a raporturilor dintre ele.

În istoria diplomației secrete, negocierile sovieto-germane din toamna anului 1940 constituie una din secvențele cele mai semnificative ale perioadei de început a celui de al doilea război mondial. Cunoașterea lor aruncă o lumină în plus asupra împrejurărilor și cauzelor care au dat naștere celei mai pustiitoare conflagrații din cîte a cunoscut istoria omenirii. În orice caz, cunoscînd conținutul acestor negocieri, ne putem explica mai ușor procesul de apropiere ulterioară a U.R.S.S. de viitorii parteneri din coaliția antifascistă, proces determinat nu numai de agresiunea hitleristă și de necesitatea înfrîngerii celui de al III-lea Reich, ci și de posibilitatea pentru diplomația sovietică de a-și satisface aspirațiile geopolitice într-o altă constelație de puteri. ■

Nepotul lui W. Churchill:
– Bunicule, dă-mi și mie luna!
– ??
– Dar lui Stalin i-ai promis Europa!

(Caricatură apărută în ziarul Viața, *1942)*

IANUARIE 1942

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Societatea Anonimă de Telefoane **adresează un drastic avertisment abonaților ei. Într-un comunicat publicat în presa cotidiană, Societatea constată că, în pofida repetatelor ei apeluri de reducere a numărului convorbirilor, mulți bucureșteni „au continuat să întrebuințeze în mod excesiv serviciul telefonic". În consecință, Societatea s-a văzut silită să procedeze la suspendarea temporară a serviciului telefonic unui prim lot de abonați la care s-a constatat un număr prea mare de convorbiri. Reducerile numărului de convorbiri trebuie aplicate între orele 9-13.**

• Guvernul **ia sancțiuni foarte severe împotriva speculanților care: dosesc mărfuri pentru ca, la momentul oportun, să le vîndă cu prețuri exorbitante; nesocotesc prețurile fixate de autorități; încearcă să dobîndească cîștiguri nepermise în dauna consumatorilor. După cum anunță ziarul** Curentul, **din 1 ianuarie, „peste patru mii de sabotori au defilat prin fața instanței pentru reprimarea sabotajului, care a pronunțat pedepse de sute de ani închisoare, internări în lagăr și amenzi de milioane lei".**

• General de divizie, **Constantin Pantazi, subsecretar de stat al armatei de uscat, este numit ministru al apărării naționale; își păstrează și vechile atribuții.**

• Mareșalul **Antonescu dispune internarea în lagăr a 14 persoane: Jaroslavici Nicolae, Livianu Ilie, Untermann Marcel, Manissalian Grigore, Ghenădescu Nicolae Alfred, Verona Albano, Ivan Ghica, Danielopol Constantin, surorile Nicodem — Nadia și Luiza, Ileana Mureșanu, Lucia Allot — născută Caragea, Radu Lobey și Eugen Titeanu. Motivul: „în timp ce armata luptă pentru drepturi și onoare, iar țara unită face toate jertfele războiului, cei de mai sus,**

Ceea ce predomină în paginile presei bucureștene în acest început de An Nou 1942 sînt relatările, știrile, informațiile, comentariile asupra desfășurării războiului, pe care istoria avea să-l înregistreze drept cea mai mare conflagrație a tuturor timpurilor, cît și îngrijorarea cu care opinia publică urmărește desfășurarea lui.

Parcurgînd evenimentele acestei luni, ca de altfel și ale lunilor trecute, se cuvine să nu uităm că presa era sub regimul cenzurii de război, iar țara era guvernată de o dictatură militară.

Și fiindcă am scris cuvîntul cenzură, să precizăm că în publicistica noastră mai veche ea era poreclită „coana Anastasia". O cucoană pe care caricaturiștii o imaginau sub înfățișarea unei matroane mătăhăloase, cu trăsături hîde și hilare și agitînd în mîna dreaptă, butucănoasă, un imens foarfece cu brațele deschise, gata oricînd să sfîrtece slova așternută pe hîrtie. Firesc deci că nu s-a pomenit nici un gazetar ori scriitor care să-i facă urări de sănătate și viață lungă. Totuși, pentru că excepția — zice-se — confirmă regula, există un singur caz, pe care îl semnalăm. În *Universul*[1] din 12 ianuarie 1942 se poate citi un articol intitulat: *Urare cenzurii*. Articolul este al cunoscutului jurnalist al vremii, Ion Panait, care semnează Kir Panait: „Dragă cucoană Anastasia, te rog să mă ierți că te sorcovesc cu cîteva zile întîrziere. Am crezut că-și vor face această elementară datorie alți confrați, mai simpatizați de dumneata, dar văd că nici nu s-au sinchisit. Te-au lăsat să-ți rumegi bilanțul în tihnă, ca să observi măcar la sfîrșitul anului golul din jurul dumitale.

Te superi că-ți spun adevărul? Dar parcă dumneata nu-l știi? Ești soacra noastră, a gazetarilor, și nu mi te închipui atît de naivă ca să crezi că ai măcar un ginere care să-ți dorească încă un an de viață".

Urmînd tradiția românească și creștină din prag de An Nou, conducătorul statului dă o proclamație: „Îmi deschid sufletul vouă, români de pretutindeni și de toate vîrstele, pentru ca din frămîntarea cugetului meu și din credința noastră, să durăm temelii noi pentru anul care începe. Din durerile anului sfîrșit, să toarcem fir de viață nouă și de nouă împlinire românească. Anul 1942 va fi an de întemeiere a unor instituții românești în care toți românii, curați, întregi, muncitori și conștienți de răspunderea lor, să-și poată uni eforturile pentru izbăvirea Patriei".

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Noutăți editoriale ale lunii

Marea interpretă a folclorului românesc Maria Tănase

Deocamdata, în continuare, trupele române mobilizate pe front desfășoara acțiuni de luptă în Crimeea și la sud de Harkov, inițial pentru lichidarea brești facute de forțele sovietice în zona Izium și apoi pentru respingerea acestora la est de Donet *(Magazin istoric,* nr. 7/1991).

În ceea ce privește viața internă, restabilirea unității teritoriale a statului în hotarele sale istorice răsăritene s-a bucurat de aprobarea opiniei publice și a principalelor forțe politice naționale, dar ostile oricarei acțiuni militare românești în afara frontierelor istorice ale țarii. Astfel, la 19 ianuarie, Iuliu Maniu, președintele P.N.Ț. și C.I.C. Bratianu, președintele P.N.L., înaintează *un nou memoriu* mareșalului Antonescu protestînd împotriva continuarii razboiului dincolo de Nistru: „Razboiul actual nu poate fi popular daca este împins prea mult în afara hotarelor țarii. Retrageți trupele din Rusia, pe care Germania le poate ușor înlocui. Reconstituiți armata, refacînd cadrele și armamentul. Îndreptați situația economica și financiara a țarii. Numai în acest mod vom putea apara țara noastra, o vom putea reîntregi și o vom emancipa de influența straina, ca astfel sa avem o țara libera și stapîna pe destinele ei".

Dintre evenimentele menționate de presa acestei luni este și semnarea la 1 ianuarie la Washington a Declarației Națiunilor Unite (vezi *Magazin istoric,* nr. 6/1985) de catre guvernele (în funcțiune sau în exil) a 26 de țari: Australia, Belgia, Canada, Costa Rica, Cuba, Cehoslovacia, Republica Dominicana, Salvador, Grecia, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburgul, Noua Zeelanda, Nicaragua, Norvegia, Panama, Polonia, Uniunea Sud-Africana și Iugoslavia. Roosevelt semneaza declarația în numele Statelor Unite, Churchill în numele Angliei, Litvinov pentru Uniunea Sovietica, iar pentru China, Soong, ministru al afacerilor externe. Semnatarii declara — scrie *Timpul* din 5 ianuarie (cu toate ca țara se afla în razboi cu marile puteri inițiatoare ale declarației Națiunilor Unite): „1)-guvernele menționate se angajeaza sa puna la dispoziție, în lupta împotriva statelor membre ale Pactului Tripartit și aderenților lor, ce se găsesc în stare de razboi cu guvernele în chestiune toate rezervele lor și toate resursele militare sau economice și 2) guvernele se angajează sa coopereze cu ceilalți semnatari și să nu semneze vreun armistițiu de pace separata cu inamicii lor". Am atras atenția cititorilor asupra faptului ca deși țara se afla în plin razboi cu U.R.S.S., S.U.A., Anglia și în plina dictatura militara, ziare românești informau obiectiv despre situația din lume.

Cronică măruntă

intre care unii au de dat socoteli nației, își îngăduiau, ca printr-o viață de petreceri dezordonate și prin răspîndiri de știri neserioase să umilească jertfa soldatului și ținuta demnă a neamului", scrie Timpul **din 26 ianuarie.**

• Curentul, **din 1 ianuarie anunță: Direcțiunea Generală a teatrelor trimite tuturor directorilor de teatru următoarea adresă: „Este interzisă angajarea evreilor sub orice formă în teatre, varieteuri și localuri cu orchestră; este interzisă, de asemenea, reprezentarea oricărei piese, reviste etc., la care a colaborat sub orice formă vreun evreu; sînt interzise executările oricăror bucăți muzicale scrise de evrei, și este interzis oricărui evreu de a se amesteca în inscenarea oricărui spectacol, fie ca lucrători, om de servici, tehnician, pictor, regizor sau director de scenă. Este, de asemenea, interzisă și finanțarea de către evrei a oricăror întreprinderi teatrale". Aceeași publicație, din 22 ianuarie, menționează: pentru înlăturarea zăpezii în orașele în care a căzut, la cererea autorităților, Inspectoratul general al taberelor de muncă dispune următoarele: „Toți evreii din cuprinsul țării, obligați prin statutul militar al evreilor a presta munca de folos obștesc, fără absolut nici o excepțiune, trebuie să presteze pînă la 15 februarie 1942 cel puțin cinci zile de muncă la zăpadă. Programul: 7-13 și 15-19. Repartizarea se va face de cercurile de recrutare de acord cu autoritățile comunale. La finele celor cinci zile, se eliberează evreilor o adeverință de culoare galbenă, de mărimea unei file a livretului militar, adeverință ce o vor purta la livret. Evreii care vor fi găsiți în vilitor fără dovada de cinci zile de muncă la zăpadă și cei care pînă în prezent s-au sustras în mod regulat de la muncă, vor forma pri-**

IANUARIE 1942

Mareşalul Ion Antonescu urcîndu-se în maşina ce i-a fost oferită de Hitler

Cronică măruntă

mele batalioane de lucrători evrei, ce vor pleca în primăvară în Transnistria".

● Liviu Rebreanu **vorbeşte la Weimar despre** Viaţa sufletească a poporului român. **Cunoscut în Germania prin traducerea romanului său** Pămîntul care îmbată (Ion), **L. Rebreanu începe expunerea sa plecînd de la originea istorică a poporului român pentru a ajunge la starea de azi. „Dacă poporul român nu numai că a suportat, dar a şi rezistat la toate furtunile care s-au abătut asupra lui, acest fapt se datoreşte ţăranului român care a fost întotdeauna reprezentantul românismului şi şi-a cultivat şi apărat pămîntul de la început şi pînă acum cu răbdare şi neclintire. Originea poporului român dispare în întunecimea istoriei, însă el a fost întotdeauna acolo unde trăieşte acuma. Ţăranul român este începutul şi sfîrşitul acestui popor şi numai prin el şi în el se poate păstra acest popor".**

● Revista Fudanţiilor Regale, **din ianuarie, publică un studiu semnat de Nunzio Cappola, despre** Legăturile lui Vittorio Imbrioni[1] cu românii.

Este vorba despre relaţiile de amiciţie dintre Imbrioni cu Matei Sturdza şi Gheorghe Petrescu. Matei Sturdza, frate cu Dimitrie A. Sturdza, a învăţat mai întîi la Ber-

[1] Patriot şi literat, născut la Napoli (1840-1881); luptător pentru unitatea Italiei. Şi-a petrecut tinereţea în exil; a luptat alături de garibaldieni în 1859 şi 1866; luat prizonier de austrieci, s-a întors în 1867 la Napoli, unde a condus diverse ziare. Autor de romane şi povestiri, studii de folclor şi poezie. În 1907, celebrul filosof Benedetto Croce alcătuieşte o culegere din opera lui Vittorio Imbrioni, sub titlul *Studii litterarie e bizzeranie satirichè*.

Un alt subiect tabu comentat de presă este vizita ministrului britanic al afacerilor externe Anthony Eden la Moscova la începutul lunii ianuarie.

În declaraţiile făcute de Radio-Londra după această călătorie — comentează *Timpul* din 7 ianuarie —, şeful diplomaţiei engleze subliniază că a mai fost la Moscova în urmă cu 7 ani şi „ca atunci, ca şi azi, s-a convins că între cele două ţări nu exista nici o opoziţie reală de interese".

Convorbirile de la Kremlin cu Stalin şi Molotov au avut ca obiect, menţionează publicaţia citată, două chestiuni şi anume: continuarea războiului şi organizarea păcii şi securităţii după război. Declaraţiile lui Eden dau prilej presei germane să reamintească numeroasele articole apărute în ultima vreme în ziarele engleze prin care se arată că Anglia a promis lui Stalin Europa în schimbul ajutorului militar.

Astfel *Berliner Boersen Zeitung* reproduce în prima pagină articolul transmis de ziarista americană Hellen Kirkart din Londra, relativ la convorbirile dintre Eden şi Stalin. „Această ziaristă — menţionează *Timpul* — foarte bine văzută la Foreign Office scrie: «Conversaţiile de la Moscova s-au purtat asupra tuturor chestiunilor discutate în primăvara şi vara anului 1939. Nu există nici un motiv să se creadă că cererile de atunci ale Moscovei, adică predarea statelor baltice, Basarabiei şi Bucovinei, precum şi necesitatea unui contact direct cu Bulgaria au fost micşorate. Dimpotrivă, este posibil că în afară de acestea s-au discutat şi alte pretenţii»".

Vizita domnului Eden la Moscova stîrneşte vii îngrijorări şi în cercurile politice din Istanbul, unde se face observaţia că Anglia voieşte să cedeze Rusiei Sovietice influenţa în Europa Orientală. Se reaminteşte un articol din *Times* care propunea să se împartă Europa în zone de influenţă, cedînd Rusiei Sovietice Europa Orientală împreună cu Turcia. De asemenea, se face cu îngrijorare observaţia că ambasadorul englez de pe lîngă guvernul din Ankara a asistat la convorbirile de la Moscova.

Nevoile purtării războiului cer, evident, mari resurse financiare. Pentru a şi le procura, guvernul Antonescu apelase, înainte cu cîteva luni, la lansarea unui mare împrumut intern, pe care-l numise „Împrumutul Reîntregirii". Dar, în ciuda unei intense propagande prin ziare, afişe sau radio, rezultatele subscrierilor nu s-au ridicat la înălţimea aşteptărilor. Mai mult, s-a vădit că tocmai deţinătorii de capitaluri importante au fost şi cei mai reticenţi în a subscrie. De aceea, relevînd această anomalie, într-un articol publicat la 24 ianuarie în ziarul *Curentul*, se observă: „Dacă marea masă a cetăţenilor, cu averi care abia pot fi

Ziua de 24 ianuarie la Patriarhie: I.P.S.S. patriarhul Nicodem și profesorul I. Petrovici, ministrul culturii naționale

numite astfel, a contribuit din primul moment cu tot prisosul — adesea chiar cu frînturi din necesar — la împlinirea nevoii financiare a țării, o anumită parte din populația ei, cea avută, propriu-zis, aceea care întotdeauna a putut consacra o parte din reala ei avere unei destinări fără ca totuși să se resimtă, această «elită» — ca s-o numim cu un termen din nefericire impropriu — a precupețit avîntul ce i s-a cerut și a dat puțin și greu".

Concluzia ce se desprinde din articol este: „Vrem numai sa-i întrebam, așa nevinovat, daca le-ar face placere ca mîine, după închiderea definitivă a subscrierilor la Împrumutul Reîntregirii, să li se publice numele întreg cu, alături, suma derizorie — pentru opulența lor — pe care au destinat-o țării în cele mai grele ceasuri prin care poate trece o țară și un popor".

La 9 ianuarie are loc prima ședința de lucru a Academiei Române pe anul 1942. Este prezidata de prof. Ion Simionescu care, deschizînd lucrările, anunța cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la nașterea lui Iacob Negruzzi, sărbătorită la începutul lunii, că urmașa acestuia, Ella Negruzzi, a donat Bibliotecii Academiei un număr de 119 cărți care aparținuseră scriitorului și cărturarului ieșean.

Grigore Antipa prezintă colegilor proaspăta și importanta sa lucrare *Marea Neagră* vol. I, *Oceanografie, Bionomia și Biologia generală a Mării Negre*, apărută în colecția de publicații a Fundației Vasile Adamachi.

Prof. Alex. Lapedatu, secretarul general al Academiei Române, procedează la o amplă trecere în revistă a volumelor anuale din *Memoriile* celor trei secțiuni — Literară, Istorică și Științifică —, a unor noi lucrări de Ion Nistor, Ștefan Ciobanu, precum și a cărții lui Carlo Tagliavini *In Rumania* (Roma, 1940).

La rîndul său, acad. Dimitrie Pompei înfățișează și supune aprecierii plenului vol. XVII, pe 1941, al revistei *Matematica*, publicație a Seminarului de matematica al Universității din Cluj, mutat provizoriu la Timișoara.

Luînd din nou cuvîntul, acad. I. Simionescu atrage luarea aminte asupra cîtorva lucrări ale dr. M. Ciucă și colaboratorilor săi și oferă în dar fondurilor Bibliotecii Academiei din partea lui Ioanițiu, traducerea în românește a operei lui Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, apărută în 1940 la Moscova.

În final, prof. Ion Petrovici menționează publicarea, în colecția *Biblioteca pentru toți*, a volumelor *P.P. Carp, critic literar și literat*, de Eugen Ionescu și *Titu Maiorescu, 1840-1917*, al cărui autor este Ion Petrovici. ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

Iin — unde l-a cunoscut pe Imbrioni, aflat în exil din cauza luptei lui împotriva dominației austriece — iar apoi la Paris. După doctorat — om cu o vastă cultură istorică și filozofică și cu bogate cunoștințe de limbi și literaturi moderne — o dată întors în țară s-a ținut departe de politica militantă și a acceptat doar să fie primar al micii comune Miclăușeni, moșia familiei. În 1869, a putut, în sfîrșit, să-și satisfacă o veche dorință de a vizita Italia; s-a revăzut la Florența cu Imbrioni, care locuia acolo, rămînind împreună cîteva zile. Apoi, în noiembrie același an, a plecat la Napoli, unde a rămas pînă în februarie următor, cînd, bolnav de febră tifoidă, s-a stins din viață la 16 martie 1870. De pe urma lui au rămas 14 scrisori către Vittorio Imbrioni.

Un alt prieten român al acestuia — scrie autorul articolului din Revista Fundațiilor Regale **— a fost Gheorghe Petrescu, student la Berlin în timp ce junele italian se afla acolo. Imbrioni a fost atît de legat de el, încît — în primăvara anului 1861 — a compus un imn închinat frăției de sînge româno-italiene pe care i l-a dedicat prietenului român. Din păcate, istoria n-a păstrat nici o amintire despre Gheorghe Petrescu, care a rămas cunoscut doar grație lui Imbrioni.**

• Academia Română **comemorează vineri 23 ianuarie pe Galileo Galilei. Cu ocazia împlinirii a 300 de ani de la nașterea sa vorbește profesorul Vasilescu-Karpen despre** Viața și opera lui Galileo. **D-sa arată că epoca în care a trăit Galileo (1564-1642) este dominată în Europa Occidentală de reforma protestantă și de reacția bisericii catolice împotriva acelei reforme și a spiritului Renașterii.**

• Postul **britanic de radio [B.B.C.] — menționează** Timpul **din 16 ianuarie — comunică faptul că în această săptămînă la Malta s-a dat a 1 200-a alarmă aeriană.**

ARGONAUȚII

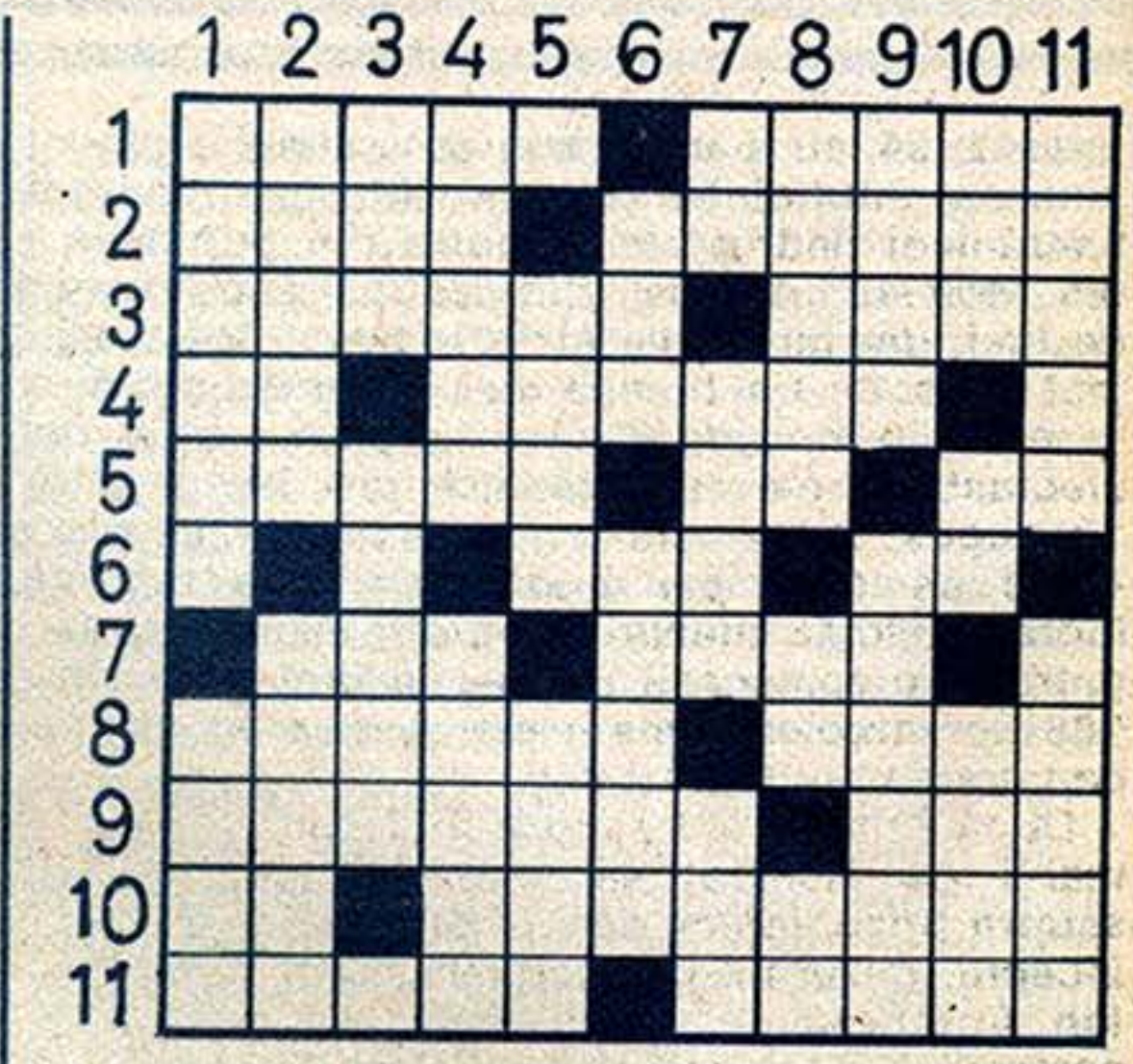

ORIZONTAL: 1) Căpetenia argonauților, plecată în Colhida în căutarea lînii de aur — Țară asiatică cu capitala la Pergam, în care au poposit argonauții la dus. 2) Rege în Iolco, tatăl viteazului Iason — Fratele Medeei, pruncul ucis de aceasta pe Argo, pentru a scăpa de urmăritori. 3) Mare poet liric elen, care-l descrie pe Iason ca pe un tînăr ce purta o singură sanda, celălalt picior rămînîndu-i desculț — Orășel în Franța. 4) Numeral — Crematoriu improvizat, în ale cărui flăcări Eson a ars un iepure în loc de a-și sacrifica fiul conform poruncii regelui Pelias (pl.). 5) Iason și Pelias, în disputa lor pentru tron (sing.) — Cupru — Cetatea regelui Eete, posesorul lînii de aur. 6) Afișe la început! — Negație. 7) Combinatul Siderurgic Hunedoara (abr.) — A provoca o luptă sau o furtună dintre cele întîmpinate de expediția argonauților. 8) Munte în Elada unde a copilărit și s-a instruit Iason — Săgeți și suliți argonaute, într-un singur cuvînt. 9) Rege în Ithaca, tatăl lui Odiseu — Materie primă pentru lîna furată de Iason. 10) Atins în creștet! — Cea de corăbier aparținea vîslașilor de pe Argo. 11) Învăluia scopul sosirii argonauților în țara lui Eete — Monștri cu șase brațe, răpuși cu săgețile de către Iason și tovarășii săi de drum (sing.).

VERTICAL: 1) Animal sălbatic, ars pe rug de Eson în locul fiului său, pentru a-l feri pe acesta de mînia regelui Pelias — Neted ca puntea unei corăbii. 2) Măgari — Fenomen meteorologic care a îngreunat de mai multe ori navigația argonauților. 3) Început de sondaj! — Mijloc de propulsie în apă, din care, se spune, Argo dispunea de 50 de perechi (pl.). 4) Actriță cehoslovacă de film (Anny) — Centaur care-l crește de mic și-l instruiește pe Iason în ascunzișurile Muntelui Pelion. 5) Sală de ceremonial — Țuică slabă (reg.). 6) Cap de argonaut! — Regele profet căruia zeii i-au trimis ca pedeapsă harpiile ce-i furau mîncarea și pe care doi dintre argonauți le-au gonit fără drept de întoarcere. 7) Baza rombului! — Răpus, ca Iason cel strivit de surparea propriei sale corăbii, putrezită de vremuri — Spuse din capul locului! 8) Numele antic al Dunării, către care s-au îndreptat argonauții la întoarcerea din expediție — Comparativ — Argo, la proră! 9) Ordine, rînduială (reg.) — Povestiți. 10) Vîrf de iridiu! — Intrarea în cetatea Eeste! — A scufunda în apă. 11) Zeiță a înțelepciunii, care a pus la prora corăbiei Argo o ramură ocrotitoare cu proprietăți vorbitoare — Numele roman al zeiței Demeter, protectoarea argonauților cît au poposit ca agricultori în ținutul Arcadiei.

Dicționar: *TRIE, AFI, OTCA, SIRI*

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *File din trecutul Bucureștilor*. **Orizontal:** BUCUR — ANTIPA — ALEXANDRU — OR — LI — ILAI — MOSI — ATA — ULEI — ATN — SARE — ARCUDA — A — HSU — IANA — S — PIATA — BI — AP — COVRIGI — VAMI — ETAC — APRETAT — AR — UAP — ARENA — SAT — TANASE — L.

Prizonieri de război americani la Timiș și București

Maior DONALD R. FALLS,
U.S. Air Force

La 1 august 1943 zeci de avioane americane B-24 au părăsit bazele lor din Libia pentru primul dintre cele 26 raiduri de bombardament îndreptate împotriva rafinăriilor din Ploiești[1]. Au fost distruse 127 000 tone de țiței, dar pierderile forțelor americane au fost ridicate: un bombardier doborît la fiecare 2 300 tone de țiței. În timpul raidurilor efectuate la mare altitudine, între 4 aprilie și 19 august 1944, cifra s-a dublat la circa 4 600 de tone per bombardier scos din luptă. În total, atacurile împotriva centrelor petrolifere românești au dus la doborîrea a 286 bombardiere americane și moartea sau capturarea a 2 829 piloți.

După primul raid asupra Ploieștiului, germanii au încercat să revendice controlul asupra prizonierilor de război americani. La început, guvernul pro-german al generalului Ion Antonescu a părut dispus să accepte cererea. A intervenit însă prințesa Caragea[2], care stabilise o legătură de suflet cu piloții doborîți și a reușit să convingă autoritățile române să nu cedeze prizonierii americani.

[1] Reproducem acest articol — trimis nouă de autor (prin prof. dr. John Ion Mihu) — cu titlul și subtitlurile redacției *Magazin istoric* din revista *Air Power History*, nr. 1/1990. Primul articol din istoriografia română consacrat acestui subiect a fost publicat tot în *Magazin istoric* și aparține dr. Eugen Preda *(Magazin istoric*, nr.8/1982).

[2] Ecaterina Caragea este nepoata lui Grigore Cantacuzino-Nababul, mare moșier și președinte al Partidului Conservator (1899-1907). A fost furată de tatăl ei și dusă în Anglia, la o vîrstă fragedă. Disperată, mama a ctitorit leagănul de copii Sfînta Ecaterina, de lîngă biserica Cașin. După mulți ani de căutări, bunicul a reușit să-și găsească nepoata și să o readucă în țară, la 18 ani. S-a căsătorit cu Costea Caragea. Pe moșia lor de lîngă Ploiești a oferit adăpost aviatorilor americani, care, mai tîrziu, cînd a fost nevoită să plece din țară, i-au reîntors ajutorul primit. Principesa Caragea are astăzi 98 ani și trăiește în Statele Unite, unde a făcut, prin sute de conferințe, o propagandă favorabilă poporului român. Mulțumim doamnei dr. Georgeta Penelea-Filitti, de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga", pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție aceste date *(nota redacției)*.

În imagine: fotografia, luată în timpul bombardamentului executat la 1 august 1943 asupra orașului Ploiești, surprinde un aparat B-24 deasupra Rafinăriei Astra Română.

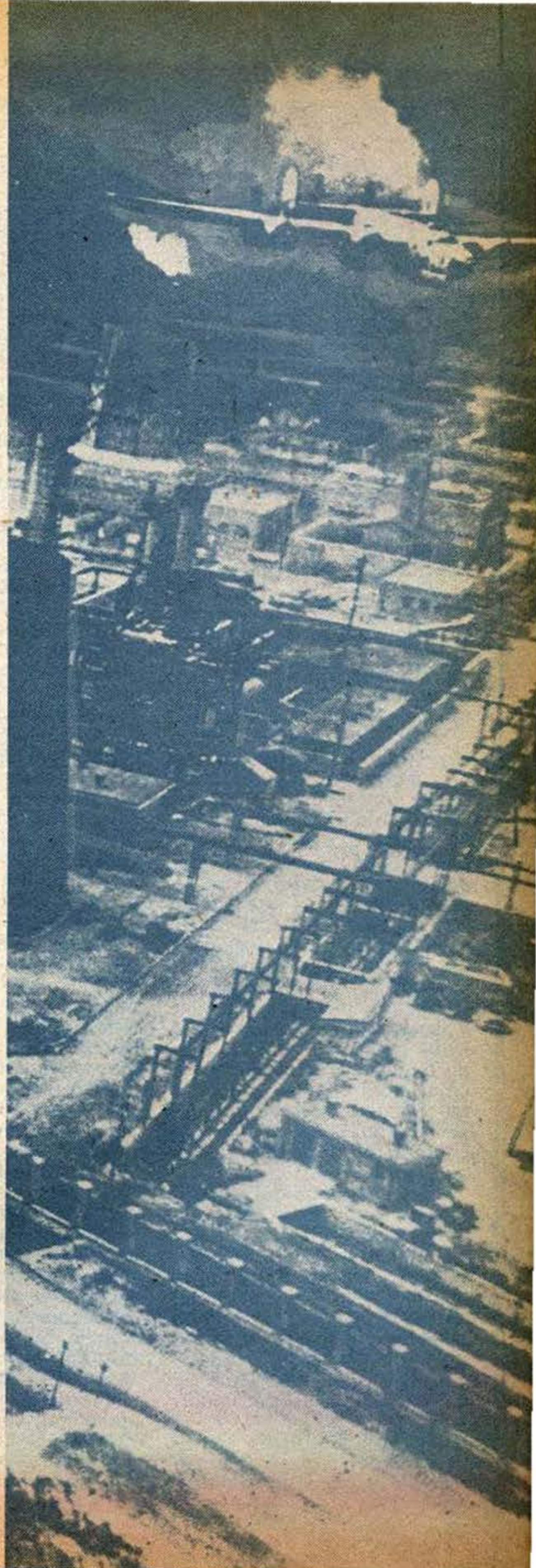

Problemele cresc odată cu altitudinea

Pilotul Robert O'Reilly și-a zdrobit avionul B-24 pe întinsa moșie a prințesei, lîngă rafinăriile din Ploiești. Din nefericire pentru navigatorul Richard Britt, impactul l-a țintuit în interiorul aparatului. În cele din urmă, localnicii l-au eliberat pe Britt, care fusese părăsit de ceilalți, dintre resturile deformate ale avionului drept în brațele a doi soldați germani. Înainte ca aceștia să apuce să îl ia, prințesa Caragea l-a luat pe pilotul nedumerit și i-a informat pe germani că prizonierul este al ei.

Prințesa era hotărîtă să-i păstreze pe americani în mîini românești. Ea le-a instruit pe soțiile demnitarilor guvernamentali, care la rîndul lor și-au influențat soții în acest sens. Tactica a dat roade: germanii au acceptat și astfel România și-a păstrat răspunderea pentru soarta prizonierilor. Jurnalul de război al unui membru din echipajul pilotului O'Reilly, locotenentul Ernest Poulson, oferă unica mărturie a peripețiilor prin care a trecut grupul de piloți. După prăbușire, Poulson și ceilalți s-au ascuns. Curînd, au fost descoperiți și duși în cel mai apropiat sat. Pe drum au fost loviți cu palmele și picioarele. A sosit și prințesa Caragea. După ce i-a informat pe țăranii curioși care se adunaseră că aviatorii nu erau ruși, cum se crezuse, ci americani, aceștia au adus mîncare și băutură, iar iritarea mulțimii s-a potolit.

Prințesa i-a predat pe prizonieri celei mai apropiate garnizoane române, unde li s-a luat primul interogatoriu. Echipajul avionului B-24 pilotat de O'Reilly a fost mutat de mai multe ori înainte de a fi reunit cu alți aviatori americani, la București. Acolo, germanii i-au interogat și ei, dar nu au aflat nimic important.

Ulterior, autoritățile au trimis pe cei circa 100 prizonieri la un hotel, în stațiunea Timișul de Jos, situată la 12 km sud de Brașov. Ofițerii au obținut o mică soldă și cazare chiar în hotelul care se lăuda cu „o sufragerie spațioasă, două băi, patru spălătoare. și paisprezece dormitoare", fiecare dotat cu un lighean (dar nu cu apă caldă) și saltele cu paie. Soldații și gradații s-au instalat într-o școală de fete din apropiere. Bucătari ruși și ajutoarele lor, și ei prizonieri de război, s-au ocupat de gătit și de problemele menajere.

Cei mai mulți dintre cei răniți au primit tratament medical la un spital militar din Sinaia, la 32 km sud de tabără.

Zilele și nopțile erau în general petrecute jucînd bridge și citind diverse cărți puse la dispoziție de Crucea Roșie. Uneori, făceau cîte o partidă de volei pe terenul de joc amenajat de ei.

Hrana consta din pîine (obținută din făină de grîu necernută) și supă de arpacaș, uneori cu legume de sezon. „Cînd se găsea carne, aceasta sosea sub forma capului de vită de pe care bucătarii ruși scoteau pielea și îl trînteau în cazanul pentru supă".

Rezidenții hotelului au avut parte de cadouri neașteptate. De exemplu, la 15 noiembrie, prințesa Caragea i-a vizitat pe „băieții ei" pentru a le distribui lenjeria de corp atît de necesară. În ajunul Anului Nou (1943-1944) episcopul Bucureștiului a trimis șampanie, iar la 4 martie chiar generalul Antonescu a vizitat tabăra, lăsînd în urmă țigări (și o mulțime de promsiuni neîndeplinite).

Spre deosebire de tovarășii lor, care executau zboruri la joasă altitudine, cei aproximativ 1 000 piloți căzuți prizonieri de război în urma raidurilor la mare altitudine au început și au sfîrșit detenția la București. Inițial au fost ținuți la un loc, ofițeri și soldați, într-un baracament militar. Totuși, datorită bombardamentelor aliate, au fost transferați spre locuri mai sigure. Oficialitățile militare române au optat pentru separarea soldaților de gradați. Ofițerii au fost transferați la Școala normală Ecaterina, o fostă școală de fete situată în partea de sud a Bucureștiului. Ceilalți au plecat spre un spital militar, lîngă parcul de vagoane din partea de nord a Capitalei.

Ca și pe prizonierii de la Timișul de Jos, românii i-au tratat omenește, chiar cu milă. Doar de puține ori cei arestați au avut parte de nedreptăți. Cînd se întîmpla, era de obicei pentru că americanii fuseseră confundați cu piloții ruși. Reiese clar, din interogatoriile ample luate echipajelor după repatriere, că sătenii au dat de multe ori mîncare și băutură piloților înainte de a chema autoritățile locale.

Surprinzător, au apărut puține animozități în relațiile româno-americane, ca rezultat al raidurilor efectuate la mare înălțime. E deosebit de interesant, pentru că raidurile de acest tip presupuneau mult mai multe lovituri căzute la întîmplare decît cele de joasă altitudine. După cum era de prevăzut, în multe zone locuite bombele au produs distrugeri și concomitent pierderi de vieți omenești. Deși acești prizonieri (din grupul de mare altitudine) nu erau priviți cu aceeași înțelegere ca și cei deținuți la Timișul de Jos, românii, atît militarii cît și civilii, au știut să-și învingă ostilitatea firească generată de asemenea situații.

O simplă infecție

Un asemenea caz este cel al pilotului John Egan, doborît la 2 mai 1944. Egan a fost dus la un aerodrom, unde un colonel român a aranjat să fie tuns și bărbierit. Deși bombardierele americane îi distruseseră casa în ziua precedentă, colonelul și-a folosit propriul avion pentru a-l duce pe Egan la București, în vederea unui tratament medical la piciorul rănit. Ofițerul român a călătorit neînarmat, doar cu Egan în avion.

Tratamentul binevoitor al românilor a salvat probabil viața lui Robert Schmitz, pilot pe B-24, și a unui alt aviator

american, în urma unei încercări de evadare, în cursul căreia o santinelă română a fost rănită superficial la cap. Cînd o patrulă românească, condusă de un locotenent neamț, i-a descoperit pe cei doi și i-a capturat, ofițerul german intenționa să-i spînzure pentru folosirea forței în încercarea de evadare. Cu toate acestea, înainte ca el să treacă la acțiune, a intervenit un locotenent-colonel român. Odată ajunși la garnizoană, românul le-a dat posibilitatea unei băi calde și le-a furnizat haine curate. Tratarea răniților a devenit repede preocuparea principală. În mod cert, instituția medicală română nu era la nivelul optim în timpul războiului. De fapt pînă în iunie 1944, guvernul desemnase numai un spital din București pentru a trata grupul de piloți deținuți în Capitală, spital al cărui personal consta tot din prizonieri americani.

Un raport întocmit după terminarea războiului de către Cartierul general din Mediterana al aviației aliate sublinia cele mai evidente deficiențe ale sistemului medical: folosirea la nesfîrșit a iodului pentru a compensa lipsa sulfamidelor; medicii români erau slab pregătiți, iar îngrijirea bolnavilor necorespunzătoare; amputările erau efectuate la cel mai neînsemnat motiv de alarmă.

Cu toate acestea, doctorii români au făcut un efort considerabil pentru a asigura cea mai bună îngrijire, în ciuda condițiilor dificile.

William Filli, prizonier de război și autorul unor relatări publicate după război, caracterizează cel mai bine dificultățile întîmpinate în îngrijirea unui mare număr de prizonieri fără echipament adecvat, medicamente sau infrastructură. Filli scrie: „cînd a venit timpul pentru ultima dintre cele trei injecții contra difteriei și toți se aliniaseră în curte, o foarte atrăgătoare călugăriță ortodoxă (maică) a început să facă injecțiile... folosind un singur ac în acest scop. M-am crispat în cele două rînduri cînd ea a înfipt acul, fără să străpungă pielea. Ce a făcut atunci maica? A apucat acul cu mîna dreaptă și mi-a întors capul cu mîna stîngă. Cînd am întors din nou capul, am văzut-o cum înfingea acul în mine cu pumnul stîng... uitîndu-mă la ac, am văzut că era îndoit!... A pus o bucățică de vată între degetul mare și arătător, l-a îndreptat și a chemat următorul prizonier".

În multe privințe grupul din București nu s-a bucurat de stilul de viață luxos al camarazilor lor din Timișul de Jos. Totuși, au găsit și ei timp să se întreacă în turnee de bridge, să monteze un spectacol de estradă și alte mijloace de amuzament.

Cu toate acestea, frivolitatea a înlocuit doar parțial privațiunile vieții din lagăr. Woody Mark, un fotograf militar, își amintește cum păduchii și ploșnițele au devenit o parte acceptată a vieții de zi cu zi. „În această zi, spunea el, am sute de punctișoare roșii peste tot, amintire de la acei mici nemernici".

Mesele, deși suficiente, s-au dovedit monotone. În funcție de anotimp, prizonierii se puteau aștepta la pepeni, roșii, căpșuni, pîine, puțin lapte, înlocuitori de cafea, supe de fasole și cartofi dar puțină carne. Pachetele de la Crucea Roșie apăreau sporadic și pierderea în greutate era un lucru obișnuit. Navigatorul Glen Bayle, de exemplu, a pierdut aproximativ 18 kg în patru luni.

Călătorie în „burta" unui Messerschmitt

Omul care avea să joace în final rolul cheie în scoaterea din România a prizonierilor de război s-a alăturat compatrioților săi din București, tot ca prizonier, în a treia săptămînă din august 1944. Din fericire, lt. col. James A. Gunn a preluat comanda ca ofițer superior în grad în zilele „eliberării" României.

Gunn a trebuit să facă față unei crize imediate. Ascultînd pe ascuns la un post de radio, oamenii au aflat că guvernul lui Antonescu căzuse. În dimineața următoare, noul guvern român a dat dispoziții să fie deschise porțile închisorilor și prizonierii de război să fie eliberați. Adolf Hitler a jurat că România va plăti cu sînge pentru schimbarea sa de poziție. Spre îngrijorarea americanilor, furia nemților a luat forma raidurilor de bombardament asupra Capitalei, care au durat aproape două zile.

Ce să facă? Era întrebarea cea mai presantă pentru lt. col. Gunn. S-a hotărît în final să permită oamenilor să părăsească tabăra. În definitiv, cum ar fi putut să-i țină închiși pe cei care tocmai fuseseră eliberați? Oricum, le-a cerut să rămînă în oraș. Noua lui sarcină a fost să găsească o oficialitate română cu autoritate. Printr-o înlănțuire fortuită de evenimente, lt. col. Gunn a intrat în legătură cu general-locotenent Racoviță, secretar la Ministerul de război român, adăpostit în afara orașului. Cei doi au alcătuit în grabă un plan pentru a evacua prizonierii americani de război din București.

Gunn a abordat de asemenea subiectul asigurării transportului în Italia pentru a pregăti drumul pentru ceilalți. Gunn a fost dus la aerodromul din Popești, unde era pregătit un avion care să-l transporte în Italia. În ultima clipă, o defecțiune la motor a făcut ca misiunea să fie contramandată. Căpitanul Constantin Cantacuzino, un as român al luptelor aeriene (54 de victorii) și-a oferit serviciile. Adresîndu-se lui Gunn el a spus: „Dacă veți putea călători în burta unui Messerschmitt, vă voi duce în Italia". Gunn a acceptat imediat (*Magazin istoric*, nr. 8/1974).

Destinația era aeroportul din San Giovanni. Negăsindu-se o hartă corespunzătoare a Italiei, Gunn a schițat una pe un carton. Pentru a evita un atac al avioanelor de vînătoare aliate sau tirurile antiaerienei, a fost pictat steagul american pe fiecare din părțile laterale ale avionului ME-109. Lt.col. Gunn a

descris astfel decolarea: „echipamentul radio a fost mutat din burta Messerschmitt-ului pentru a-mi face loc. Calea de acces în fuzelaj era un capac de control... Cantacuzino m-a aranjat în fuzelaj... a tras capacul deasupra, a sărit în carlingă și în cîteva secunde eram în drum spre Italia".

Era 27 august. Datorită îndemînării lui Cantacuzino și norocului, perechea a supraviețuit aventurii fără incidente. După o scurtă pauză, Gunn a luat legătura cu cartierul general al generalului Twining, la Bari.

Operațiunea „Reunirea"

După ce a ascultat raportul lt. col. Gunn, șeful biroului operații al Diviziei 15 aeriene, generalul de brigadă Born, împreună cu șeful de stat major, colonelul Taylor, au reflectat la varianta optimă de a duce oamenii acasă. În acest timp Gunn și căpitanul Cantacuzino au plecat la statul major al forțelor armate de pe teatrul de acțiuni militare pentru a pune la curent pe cei mai importanți membri ai statului major.

Prioritară era confirmarea că aerodromul din Popești nu căzuse în mîinile nemților. Trei avioane Mustang P-51 au fost trimise în România. Cantacuzino, aflat în avionul din frunte, a aterizat și a semnalizat celorlalți că totul era în ordine. Aceștia au transmis informația unui avion meteo, care a retransmis știrile favorabile la Bari.

Sarcina de a rezolva complexele probleme logistice inerente adunării foștilor prizonieri, pentru a fi transportați, a căzut în seama colonelului George Kraiger, care a sosit în România la 29 august, la bordul unuia dintre avioanele B-17. O echipă a Oficiului pentru servicii strategice (O.S.S.) l-a însoțit.

Echipa a fost confruntată cu o problemă majoră încă de la început, cînd cei de la O.S.S. au descoperit că cele două aparate radio din dotare erau, în mod misterios, de nefolosit. În consecință, lui Cantacuzino i s-a cerut să zboare din nou în Italia, de această dată pentru a informa pe americanii din Bari de pregătirile colonelului Kraiger și că operațiunea putea să se desfășoare cum se planificase.

Prioritatea lui Kraiger a fost găsirea prețioasei mărfi. Nu era o sarcină ușoară pentru că foștii prizonieri de război se risipiseră după deschiderea porților lagărului. Unii se adăpostiseră prin locuințele bucureștenilor, care căutau pe americani ca o posibilă protecție împotriva armatei roșii ce se apropia, în timp ce alții hoinăreau fără țintă. În final, colonelul Kraiger a constatat că, în mare, 800 de oameni din grupul bucureștean se deplasaseră în garnizoana militară de la Bragadiru, situată la 8 km sud-est de București, iar aproape 100 de oameni din grupul de la Timiș își croiseră drum spre Pietroșița. Cei care au putut fi găsiți au fost expediați cu autobuzul la aerodromul din Popești pentru zborul spre Italia. Pentru a-i găsi pe cei ce nu știau de operațiunea de salvare, au fost transmise mesaje prin radio și publicate anunțuri în ziarele românești, cerînd tuturor foștilor prizonieri americani sau englezi rămași să se prezinte la Hotelul Ambasador din București.

Deplasarea personalului a durat patru zile, între 31 august și 3 septembrie.

Din totalul evacuaților (1 161), 1 117 erau americani, 31 englezi, 12 olandezi și un francez. A mai fost luat la bordul unuia dintre avioane și un român care cerea cetățenia americană, rezultînd un total de 1 162 persoane.

În zilele ce au urmat încheierii cu succes a operațiunii „Reunirea" (Reunion) colonelul Kraiger a apreciat călduros pe oficialii români pentru ajutorul sincer acordat. Comentariile elogioase ale colonelului au fost pe deplin meritate.

Nu mai puțin demnă de omagiat este mulțimea de țărani și orășeni care au dat dovadă de compasiune și au oferit hrană cînd era mai multă nevoie: în timpul primelor ore de prizonierat, cînd disperarea era deosebit de acută. Omenia instituției militare și administrației de lagăr au demonstrat un respect adevărat pentru adversar. În multe ocazii, americanii au fost tratați la fel sau chiar mai bine decît recruții români. Trebuie subliniată contribuția prințesei Caragea. Cînd a fost întrebată de ce a făcut atît de mult pentru echipaje, ea a răspuns: „nouă, românilor, americanii ne plac foarte mult". Stau mărturie și cuvintele unui fost prizonier de război: „dacă a trebuit să fiu doborît, am fost bucuros că acest lucru s-a petrecut deasupra României". ■

În românește de
Victor ANGHELESCU

Apelați la publicitatea Magazin istoric

Cele mai largi categorii de cititori pot fi interesate de activitatea și produsele firmei dv.! Dacă apelați la publicitatea *Magazin istoric*.

Cea mai răspîndită revistă de istorie din România este pregătită să vă ajute în reușita dv.

Apelînd la publicitatea *Magazin istoric*, vă asigurați accesul produselor, ofertelor, inițiativelor și informațiilor dv. pe piață.

Nu pierdeți șansa unei reclame în paginile *Magazinului istoric*.

Septembrie-octombrie 1944

ÎNSEMNĂRILE UNEI CĂLUGĂRIŢE — DIN ZILE DE RESTRIŞTE (II)

În martie 1944, sub amenințarea frontului care se apropia, călugărițele și personalul laic al Institutului „Nôtre Dame de Sion" din Iași s-au refugiat la Oravița. Aici le-au prins evenimentele de la 23 august 1944 și cele care au urmat.

Una dintre aceste călugărițe — din păcate numele ei nu ni s-a păstrat — a consemnat derularea întîmplărilor din acele zile încordate: retragerea germanilor și, apoi, venirea unităților sovietice. Sînt consemnări mai puțin obișnuite, avînd în vedere autoarea și lumea ei[1]. Scrise cu deosebit talent narativ, izvorît dintr-o temeinică cultură, dar și dintr-o lucidă înțelegere a timpului pe care-l traversa, ele aduc încă o mărturie, autentică și zguduitoare, privind tragedia războiului, care nu a cruțat pe nimeni în desfășurarea sa. O tragedie răsfrîntă în conștiințele tuturor celor care, militari sau civili, de-o parte sau de alta a baricadei, au trăit coșmarul celor 2 191 zile ale celei mai mari conflagrații cunoscute vreodată de omenire.

Parcurgînd aceste însemnări inedite — păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române — pătrundem în universul atît de tensionat al războiului, așa cum se înfățișa el într-o localitate de la granița de vest a României.

Să urmărim, deci, noi fapte și întîmplări de la finele lui septembrie 1944, într-o comunitate de călugărițe la Oravița.

Gabriela DUMITRESCU

Sîmbătă, 30 septembrie 1944.

Noapte învăluită într-un calm copleșitor. Noapte fără somn. O pasăre strigă deznădăjduit de jalnic, pe două tonuri. Bătaia unui tun de pe o culme apropiată curmă liniștea suspectă. De pe alte vîrfuri de deal, îi răspunde o bubuitură cu ecouri lungi. Pasărea a tăcut înfricoșată. Frontul Marilla-Oravița și-a deschis focul. Mici împușcături, cîte-o detunătură mai puternică răzbesc pînă-n valea orașului. Zorii zilei și primele semne ale dimineții sunt posomorîte. Zgomotul crește. Lupta între germani și ruși se apropie.

Pînă la ora 11 focurile de armă se întețesc. Artileria bubuie puternic. Atacul se dă acum în preajma lacurilor, la strîmtoarea văii principale. Primejdia e mare. În casă încetează lucrul; și la bucătării. Coborîm în adăposturi. Fel de fel de proiectile împestrițează și sfîșie aerul sub pînza plumburie a norilor groși. Se aude șuierul zvîcnit al gloanțelor.

Lupta se dă lîngă noi, în jurul nostru. E ora unu și un sfert. Bubuiturile de tun, exploziile grenadelor, ale dinamitelor ne fac să tresărim ca-n somnul cu vise rele al copiilor de leagăn... A luat foc o casă la 50 de pași mai sus de noi. Acolo e o pivniță săpată în stîncă, o subterană vestită.

După-amiază pe la ora două jumătate, bătaia focurilor slăbește. Lupta se potolește simțitor. Ieșim din adăposturi. Mergem la refectoire să gustăm cîte ceva. Două, trei surori pornesc să facă un turneu în casă, la capelă. În vremea asta, soeur Karin o șterge frumușel după spălătorie cu un tăbol de iarbă și o lăditță de zarzavaturi pentru iepurași. Aceștia, rupți de foame și de frică, îi sar pe brațe, i se urcă pe cap, pe după gît, pipăindu-i mîinile și fața cu zvîcniturile mărunte ale botișorului lor micuț...

Soeur Karin n-are îngăduința să viziteze toate cuiburile, căci o salvă de focuri pornită prin surprindere asupra dînșii o silește să plece. O ia încetișor de-a lungul pereților și a stivelor de lemne pînă ajunge la scările spre bucătărie. Împușcăturile o urmăresc. Gloanțele cad în jur, nelăsîndu-i răgaz să-și continuie drumul pînă la

---

[1] Valoarea documentară a acestor mărturii este sporită de faptul că ele aparțin unei persoane care nu ocupa un loc privilegiat în prim-planul evenimentelor, dar care participă și înregistrează desfășurarea lor. Astfel de mărturii, ale unor oameni obișnuiți prinși în vîltoarea unor momente istorice, revista noastră a publicat de la participanți direcți la războiul din 1877-1878, la războiul pentru reîntregirea neamului și la lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918, precum și la campaniile armatei române în cel de-al doilea război mondial, atît pe Frontul din Est cît și pe cel din Vest.

Folosim acest prilej pentru a reînnoi invitația adresată cititorilor noștri care posedă astfel de mărturii — însemnări, jurnale personale, corespondență, fotografii — provenite de la participanți la evenimente istorice importante de a ni le pune la dispoziție, în vederea unei eventuale publicări a lor (bineînțeles, în măsura în care prezintă un interes general). De asemenea, așteptăm din partea cititorilor documente care în vremuri grele au stat ascunse și acum în libertate pot fi preluate în paginile publicației noastre.

adăpost decît cu întreruperi dese, opriri și culcări la pămînt. Zadarnic o îmbii într-o boltă, ea vrea să-și reia locul în adăpostul cu Nôtre Mère; și de la refectoire toată lumea se retrage aproape cum a venit. După douăzeci de minute suntem din nou adunate în adăposturi. Afară lupta se desfășoară mai aproape, mai îndîrjită. O serie de împușcături au doborît la pămînt trăgacii artileriști. Tunurile din jur au rărit bătăile. Fum și miros suspect. Ne rugăm intens. În stradă începe un vuiet prelung de motoare, care se repetă cu fiecare coloană de camioane și tancuri ce trec în goană nebună, în jos, spre oraș. Prin ferestruicile unei pivnițe zărim încă mulțime de soldați germani, șerpuindu-se pe lîngă ziduri și copaci, toți acoperiți din tălpi pînă în creștet cu frunziș... Cu privirile și armele întoarse îndărăt, fug și împușcă. Dușmanii lor îi ajung din urmă.

E o retragere glorioasă! Acest asalt durează pînă spre seară. Pe la ceasurile șase, o adevărată explozie de glasuri izbucnește pe drumuri. Strigăte, urale, însoțite de focuri de revolver, tropote de bocanci. O clocotire de iad gonește pe sub geamurile casei, se scurge valuri, valuri spre Prefectură. *Îs noii cuceritori!* Toate căile orașului sunt invadate de ei. În aer răsună larma și răcnetele lor. Toți sunt ca fiarele scăpate de tirania menajeriilor de circ, cum am văzut odată în viața mea de copil...

Coloane nesfîrșite curg pe valea orașului. Noaptea se lasă domol. O ploaie rece și mărunță cern norii groși peste biruitorii zilei. Chiar și au nevoie de baie... sunt așa de murdari!...

Din stradă rușii încearcă mereu cu bătăi mînioase să le deschidem ușa. Le răspundem că aici e mănăstire românească. Aici îs români și francezi. Cu greu se hotărăsc. Pleacă bombănind. Un grup ne-a dat mai mult de lucru. Suntem nevoite să aducem pe Nôtre Mère să le vorbească. Apoi un altul, cu un colonel în frunte - își zice el colonel - cu lanterna aprinsă, caută la fețti să vadă în casă. În dreptul ușii își înfige lumina pe ghișeu și strigă sălbatic să-i deschidem. Le spunem și acestora că aici e mănăstire, etc. Colonelul cere să-i explicăm unde-i casa domnului director Moarcăș. Îl îndemnăm să meargă cu două case mai la vale de noi. Durează mult pînă să se lămurească. În sfîrșit pleacă. Comedia asta se repetă încă și cu alții, pînă tîrziu...

Coloanele par acum o uriașă reptilă în lunecarea greoaie și lacomă după pradă. O adevărată dihanie apocaliptică, care-și scutură din cînd în cînd laba barosană și de ușile noastre, că trece spaima în toată casa. Rușii îs bolșevici! Să n-o uităm! Veghem pînă în zorii dimineții.

Duminică, 1 octombrie. Ziua întreagă trupele soviete au continuat trecerea în lanț neîntrerupt pînă spre seară. Peste șaptezeci de mii de oameni s-au perindat prin fața casei noastre, ca o caravană șerpuitoare. Se zguduia pămîntul sub greutatea tancurilor, a carelor de război, a tunurilor cît turnul lui Babel cu țevi groase și lungi cît coșurile de fabrici, dube misterioase... și valurile de cavalerie mongolă, apoi puhoaie de derbedei și căruțe sute, sute... ce nu se mai sfîrșesc...

Spre seară, îngrijorarea noastră crește, căci tot mai des ne sunt încercate ușile și ferestrele. Nôtre Mère a format o gardă de surori pentru paza de noapte, pentru paza liniștei, căci toată lumea are nevoie de somn. Unele dintre noi numărăm a patra noapte de neodihnă și pîndă. Rușii dau mereu tîrcoale în jurul zidurilor... Pentru restul nopții, Nôtre Mère fixează încă un post de observație, la communauté. Pînă în ziuă, rușii au mai încercat atacuri la uși și la porțile de intrare sau cu săriturile peste zid. Dar au fost alungați. Ce noapte de chin!... parcă a ținut o veșnicie...

Luni, 2 octombrie. În timp ce noi zădărniceam aici încercarea rușilor de a pătrunde în curte și în casă, dincolo la vila Sf. Iosif, unde avem personalul laic cu patru surori N.D. și un servitor, se petreceau lucruri grozave.

Doi ruși din cavaleria de stepă, au sărit zidul, au sfărîmat poarta și au tras caii în grajd, apoi au răzbit în casă, cît cu voie cît fără voie. D-l Giovani și-a grămădit fetele sub pat. Mariella, într-o altă odaie, s-a aruncat în așternut, și-a tras plapuma peste cap, a așezat cuvertura desupra. Ea vorbise rușilor de peste fereastră și acum, de îndată ce ei au pus piciorul în casă, pe ea au cerut-o. Pe dînsa o strigă și o caută peste tot locul. Alice Prosinghea și Vicki Romila au rămas, de la început, neclintite în odăița lor, retrase într-un fund de coridor.

Rușii au cutreierat toată casa, au scos din odăi și pe surorile N.D. adunîndu-le cu de-a sila să le țină tovărășie în sufragerie...

Lupii aceștia au mîncat și au băut pînă la ultimul strop. Întărîtați de poftă au pornit în oraș după votcă. S-au întors cu țuică în cap și în butelii. Buimăciți, au îndemnat pe toată lumea la culcare, rămînînd singuri în sufragerie. După o vreme s-au strecurat cu pași de fiară șireată și au început colinda pe la ușile celulelor. Au dat peste surorile N.D.; una a sărit peste geam și a luat-o razna pe deal. Alta a scăpat printre ei și a ajuns în grajdul vacilor, tocmai în pod, unde a rămas pitulată în fîn, pînă ziua. Dimineața, dr. Scorpan s-a pomenit cu a treia, ieșită de prin ascunzișuri subterane. A patra n-a scăpat. Au pus rușii mîna și călcîiul pe ea. Ce grozăvie...

În dimineața acestei zile de luni 2 octombrie 1944 asemenea mărturisiri ne-au adîncit spaima, ne-au mărit îngrijorarea. În adevăr, multe surprize urîte se povestesc prin vecini și unele persoane ne previn de cele ce ni se pot întîmpla și nouă.

Nôtre Mère a cerut la Prefectură, d-lui căpitan Micu, o gardă pentru noapte. În oraș nu-i nici un polițist. Nu-i armată. Nu-s arme. Singuri, cîțiva bărbați cari au rămas ori au revenit acasă s-au oferit să formeze patrule de pază pe străzi. Unul are o pușcă ca-n pozele cu Napoleon I. Altul, o

bită pe care a combinat o tinichea și un arc în spirală. Toți fac haz și se vitejesc să biruie primejdiile numai cu prezența lor. Totuși unul are un revolver automat.

Rușii rămași aci în popas îs mulți și-s răi. Două camioane cu vreo 50 au tras la morărița, vecină în dosul clădirii noastre. Alți vreo 20 sunt în gazdă la Hildebrant, unde și-au instalat postul de emisiune radio, telefoane, etc. Toate casele din jurul nostru îs pline de ei. Foiesc pe străzi. Sunt agresivi. Tot orașul e răvășit de ei. Jefuiesc pretutindeni. Năpustesc în case particulare cu revolverul întins, cerînd să li se dea rachiu și spirt...

La noi se opresc și bat în uși, tot timpul. Lovesc cu cizmele în poartă, bat în geamuri și răcnesc parcă-s nebuni. Vor cu orice preț să intre... Rușii nu caută adăpost. Nici hrană... ci satisfacții josnice. După refectoire ne aflam la capelă pentru „petite adoration". În timp ce recitam psalmul, rușii din stradă se pornesc a striga la noi. Mie mi se pare prudent să coborîm glasul, să continuăm ruga în șoaptă, căci amenințarea de afară deveni un adevărat răget de fiare. Știe Dumnezeu, insultele și batjocura cu care ne onorau „tovarășii". A fost cea mai provocatoare manifestare a rușilor, cea mai agresivă, care ne-a pus pe gînduri...

Înserarea cade repede și greoaie peste văi, de unde se înalță strigarea și plînsul care se stinge sfîșietor de trist...

Începe a bura. Toate spre binele nostru. S-or liniști bandele de derbedei. După vre-o cîteva minute, mă îndrept la Cté [Communauté], unde surorile erau adunate în recreație. Nôtre Mère lipsea; era pe jos, organizează sălile de culcare pentru personalul laic și Marthe. Surorile converse zoreau să termine cu funcțiunile, să se urce la etaj, mai aproape de noi. Ciinii își caută surorile N.D., pe Ergeneni, portărița. Dau buzna prin bucătării, pe scări, prin toată casa. Apoi se năpustesc în mijlocul curții, cu lătrături disperate. Un foc de armă tras asupra lor îi întărită și mai rău. Pe scări vin surorile în fugă, să anunțe că un rus e sub nuci. Plec de la Cté. De pe coridor văd umbra lui. Privesc de la o altă fereastră peste zid, în stradă; și acolo în colț mai e cineva care năruie cărămizile, buluc, buluc. Trec imediat în odaia lui Nôtre Mère, dau semnale de alarmă. La poarta mare, nemișcați stau doi ruși și un civil. Acesta din urmă se desprinde din grup și-mi strigă în românește pe un accent străin, să tac. Nu mi-e rușine să stîrnesc vecinii. Mai bine să deschid ușa să-i las să intre că doar n-o să ne mănînce...

În două clipe iată alții în curte și apoi și grupul acestor trei.

Intensific la disperare semnalele de alarmă.

Surorile îngrozite de scandalul ce-l fac toți la ușa din balcon, mă cheamă de zor. Trec în coridor și, de la acest al doilea punct de observație, văd clica civilului, postată pe scara de piatră. Același glas, în langaj pocit, îmi ordonă să deschidem casa. El e delegat să conducă pe comisarul poliției rusești la noi, să facă cercetări. Dar nu le este frică de nimeni. Comisarul rus e cel mai mare. Cineva a tras cu arma de la noi, trebuie să intre și va uza de forță.

E ora aproape nouă. Mă opun; îi poftesc să vie ziua, oricare le este misiunea. Îi rog să amîie pe mîine. Le vorbesc de la etaj, peste geam. Mère Fidelia își face apariția. Le vorbește și dînsa în limba slavă. Ei nu vor să ție seamă de nimic, ne amenință că sparg ușa, ferestrele, etc. Nu-i posibil să-i calmăm. Pretind că e ceva la mijloc de nu vrem să-i primim în casă. Uf!... Cum le-aș mai turna o găleată de apă pe cap!...

Dar nu, nu-i prudent. Mère Fidelia parlamentează încă cu dînșii. Inutile rugăminți, încercări zadarnice. Furioși, ei trec de la amenințări la fapte. Se năpustesc peste ușă. Patru, cinci trînteli în ea n-o pot birui. O scoabă de la zăvorul de sus a sărit totuși, umplînd sala de căderea fierului greu pe lespede.

Acum trec mînioși la fereastră, o sparg dintr-o lovitură și pătrund în casă. O iau repede pe scară-n sus... În capul scărilor întind mîinile către ei, îi întîmpin, căutînd să-i țin în loc. După ce Nôtre Mère a dat dispoziții surorilor și personalului laic, a venit să vorbească acestor intruși.

Unul e ofițer. Are stele pe tunică, ochelari de șofeur pe chipiu. E înalt, blond, cu ochii albaștri, slab, foarte tînăr. I-am prins numele de la tovarășii lui. Îl cheamă „Sașa". Alți doi ruși, tot tineri, sunt foarte murdari, gretoși... Îs de statură mică. Cu dînșii e și civilul. Acesta e un tip cunoscut. E din oraș. Are o șapcă de stofă gris fer, aproape neagră. E îmbrăcat cu haine slinoase; un pardesiu gris închis. După înfățișare, pare să fie un om de vreo 45 de ani. E neîngrijit, neras, cu mustața castanie, tăiată pe buza de jos. Are ochi albaștri. El e conducătorul grupului. Îi cer socoteală de rostul acestei descinderi în noapte. Răspunsul său e că a tras cineva cu arma în curte și dînșii vin să cerceteze dacă n-avem germani ascunși la noi. Ofițerul se dă drept comisar secret al Poliției rusești. Civilul se declară întîi agent secret al poliției locale. În urmă a mărturisit că nu e decît un simplu locuitor din Oravița, luat de ruși ca interpret... Îi fixez privirea în ochi și-i spun că-l recunosc, l-am văzut pe stradă și că-s surprinsă de lipsa lui de tact și de delicatețe...

La toate insistențele lui Nôtre Mère și ale mele, rușii nu vor s-audă nimic. Nu-i scap din ochi, rugîndu-i să ne creadă că nu a călcat picior de neamț în casă. Dar nu-i cu cine vorbi. Rușii scot revolverele. Unul postează arma în piept lui Nôtre Mère și altul mie în spate. Ne poruncesc să ne dăm de-o parte, să-i lăsăm să meargă singuri prin odăi. Singuri? Nu! Ne opunem. Vrem să-i însoțim. O pornim astfel, duse de spate, cu armele îndreptate către noi, trecînd din camera lui Mère Elise în aceea a lui Mère Imelda și apoi la Nôtre Mère. Ei pipăie pretutindeni, rotesc ochii peste tot. Revenim spre coridor. Din nou insistăm să ne lase în pace astă seară. E tîrziu. Nu putem intra

în toate camerele. Surorile bătrîne și cele bolnave sunt culcate (duhoarea ce-o emană rușii mișcîndu-se și vorbind, mă pălește în cap)...

Rușii ne îmbrîncesc. Strigă la Nôtre Mère și la mine să ne sperie. Civilul ne îndeamnă să nu ne opunem, dacă în adevăr n-avem alte pricini. Continuăm deci. Intrăm în camera lui Mère Symphorose. D-neaei doarme. Se trezește speriată. Trebuie vreme s-o liniștim.

Cu arma întinsă și împinse de spate, cu lanterna aprinsă purtată în dreapta și în stînga, rușii se viră și la Capelă. Aici se află toată lumea din casă. Vreo patru surori de-ale noastre cu surorile N.D. și Marthele ocupă locurile din jurul orgăi. Restul is în bănci spre altar... Trec cu lumina de la cap la cap, se uită la fiecare; ordonă ca toată lumea să înceteze rugăciunile, să se ridice în picioare... să stea jos. Își plimbă iar luminile pe chipul maicilor, al fetelor... Cer din nou ca toata lumea să se scoale în picioare. Privesc cum ar căuta de nu-i careva asouns printre noi, de nu-s pantaloni. Ordonă iar ca toată lumea să se așeze pe scaune... În tot acest timp civilul ne observă încă cu mai multă atenție și cu interes. Am impresia că în urma noastră pe coridor, în odăile din stînga scărilor la Mère Elise, Mère Imelda și Nôtre Mère, alți intruși foiesc. Vreau să ies din Capela, să păsesc spre aceste încăperi. Un rus mă prinde de braț, îmi pune pe umăr cealaltă mînă delicată ca o labă de elefant și mă oprește pe loc. Să nu-i scap. Mă supun. Vreau să-mi spun bănuiala, să dau surorilor veste. Rușii nu-mi dau răgaz să scot o vorbă și cer să-i conducem mai departe, în odăile pe care nu le-am văzut. Ieșim din Capela, Nôtre Mère cu mine, escortate de civil și de ofițer. Doi ruși rămîn la ușa Capelei. Vorbesc. Interesant. Unul explică celuilalt ce-i această cameră, cum e cultul religios la creștini... Revenim la Capelă. Civilul ne chestionează asupra surorilor N.D. Unde sînt? Ele is germane, etc. ...Răspund că aici, acum, is puține. Numai cele bătrîne. Și-s la un loc cu noi, fac una cu noi în casa aceasta. Încearcă să ne înfricoșeze. Ne previne să n-ascundem nimic, că-i mai rău. Dar ce este de ascuns? Asta-i adevărul așa cum i l-am expus...

La ușă stau de pază doi ruși cu baioneta într-o mînă și lanterna aprinsă în cealaltă mînă. Toți dau năvală înăuntru. Din nou privirile lor sticloase se plimbă cercetător peste mulțimea de surori și laice. Apoi către civil îndreaptă un semn întrebător. Acesta indică una după alta, Marthele noastre. Că ele ar fi germane. Protestez. Ei pun mîna pe Clara, apoi pe Varvara. O înșfacă pe Soeur Ancelle. Le-o trag din mîini. M-așez binișor în fața ei și pe cît m-ajută statura mea, îndosesc surorile, le îndepărtez. Apăr și pe fete. Apăr dîrz pe bietele Marthe, pe care ei le trag cu mari opinteli afară din capelă, după ce civilul a indicat și pe Genoveva. „Voi trei, haideți ca să vă înscriem dacă sunteți ori nu romănce". Cu vorbele acestea spuse de civil s-a adîncit mai mult groaza în suflete. Maicile se agită... Marthele se apără și-și plimbă ochii rugători cînd la Nôtre Mère cînd la mine, să nu le lăsăm. Își aduc actele să vadă oamenii aceștia că ele îs romănce. Nôtre Mère, eu, vorbim rușilor și-i rugăm să coborîm la parloir să aducem actele, să le dăm dovezi că-s romănce. Încerc să mențin calmul și sîngele rece. Nu voi să-mi arăt bănuiala... groaza. Însă bruscheța rușilor ca și protestările noastre cresc. Ei își dezvăluie planurile perfide. Cer paturi bune către civil - „dobre crevate"... ne smulg fetele din capelă, le tîrăsc după ei.

Nôtre Mère caută să le reție, să le apere. Eu reușesc iar să mă așez în fața lor, să le țin dos. Rușii strigă, amenință. Îmi pun revolverul în piept... Dar nu-mi pierd cumpătul. După o clipă de tăcere, repet că nu mi-e frică de moarte, să tragă. Aștept cu brațele întinse, dosind fetele în spatele meu. Rușii strigă, blestemă, se stropșesc, gesticulează răutăcios și viclean ca niște maimuțe bătrîne... Un rus mă înșfacă de mînă, mă repede peste ușa din coridor, rupîndu-mi voalul și hainele. E grozav!! Pe Nôtre Mère o bruschează cu ghionturi și trînteli. Fetele is ca înnebunite... Un alt foc de armă e descărcat asupra lui Nôtre Mère. Chiar și-n acest moment mai încerc cu vorba să salvez fetele din mîna acestor criminali. Fără succes însă, căci pentru a treia oară rușii se reped asupra lui Nôtre Mère și a mea, ne împing de spate pînă la Capelă, unde închid ușa după noi. Un rus rămîne de pază cu revolverul întins. Ceilalți se întorc în coridorul unde civilul și alți doi ruși, veniți din întuneric se luptă cu fetele, cari nu vor să se lase pe mîna lor. Agățate de uși, de dulapuri, se opintesc cît pot; strigătele lor is sfîșietoare. Și nimeni, nimeni să le scape. Se aud dulapurile urnindu-se din loc, mobilele trîntite, trosnesc călcate în picioare. Luptă în toată regula. Suntem îngrozite de barbaria acestor monștri... Timpul trece, chinurile și zbuciumarea din casă cresc. Orice mișcare din camera ocupată de acești scelerați își lasă semnul ei de moarte pe trupul pîngărit al acestor sărmane fete. Se zvîrcolesc într-una de durere și de disperare.

- Fetelor, voi știți că mi-aș fi dat bucuroasă viața să vă scap!

Nimic din drama care se petrece acum în sufletele noastre nu se revarsă oare în inima acestor bestii?...

Cum poate să fie omul atît de monstruos?... Să semene atîta dezastru în jurul lui fără habar. Ce cinism!...

Iată pentru ce au rămas ființele acestea pe loc!... pentru ce au așteptat pe rușii liberatori cu urarea de bun venit pe buze.

Rușii? Ei au venit hotărîți să devasteze totul ca acele nefaste și teribile forțe ale naturii, cari nu lasă în urmă decît un peisagiu sfîrlogit și pentru totdeauna sterp. Ruină și sînge. Iată setea lor. ■

Moscova-Sofia, decembrie 1949

UN DESANT SECRET

ALEKSEI MEDVEDEV

Ieşit aureolat din cel de-al doilea război mondial şi socotit unul dintre cei mai mari politicieni şi strategi ai tuturor timpurilor, Stalin îşi propusese să-şi elimine şi adversarii politici din toate „barăcile lagărului socialist". Magistral orchestrată de Kremlin, reputat dirijor în astfel de partituri, „aria calomniei" a început să dea roadele scontate. În toamna anului 1949, în paginile ziarului Pravda, **care declanşase deja campania de articole (semnate de membri ai Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S.) consacrate celor 70 ani de la naşterea „Tătucului" (în 21 decembrie), se puteau citi — pe alte pagini decît cele aniversare — informaţii privind procesul „criminalului de stat Kostov şi al complicilor săi", în Bulgaria, şi cel al lui Laszlo**

Rajk, în Ungaria. Ele se înscriau în suita de procese intentate în toate fostele state socialiste comuniştilor potrivnici comunismului, „agenţilor puterilor occidentale" — inclusiv cel contra lui Pătrăşcanu —, procese desfăşurate pe scenarii minuţios elaborate de Beria.

Stalin se angajase deci în operaţia de „strivire cu degetul său mic" (expresia se referea la Tito, într-o discuţie purtată cu Gheorghiu-Dej, în 1948) a tuturor „trădătorilor comunismului". Extrem de preocupaţi ca scenariile să nu iasă din tiparele dictate, Stalin şi Beria erau foarte atenţi ca la aceste procese să nu aibă loc nici un fel de incidente.

Ceea ce demonstrează şi textul care urmează. Să considerăm că depoziţia acestui ofiţer sovietic nu va rămîne singulară, ea probînd un amestec, greu de calificat, în viaţa altor ţări şi popoare.

Două zile şi două nopţi

„Vă încredinţez amintirile mele despre evenimente petrecute acum mai bine de 40 de ani. În presă nu s-a scris despre asta. După părerea mea, ceea ce voi relata eu va trezi interesul cititorului. La vremea lor, aceste evenimente, mai precis, îndeplinirea unei misiuni operative, au fost un secret de stat. Mulţi dintre participanţi nici nu mai sînt între cei vii. Aveam pe atunci 21 de ani..."[1].

Octombrie 1949. Eram tînăr locotenent, absolvent în urmă cu doi ani al secţiei de transmisiuni a Liceului de grăniceri din Moscova. Făceam serviciul la Divizia „F. Dzerjinski", la unitatea de transmisiuni, unde începusem să lucrez din iulie 1943, de la numai 15 ani.

Sîmbătă, 15 octombrie, spre seară, toţi ofiţerii am fost convocaţi la comandantul unităţii, locotenent-colonel Lesin. A luat parte la consfătuire şi colonelul Kamenev. Ni s-a comunicat că o unitate pentru îndeplinirea unei misiuni guvernamentale speciale intră în componenţa unui detaşament operativ, format din unităţi speciale ale diviziei, comandant al detaşamentului fiind numit colonelul I.O. Kamenev. Nu ni s-a indicat nici misiunea, nici locul ei de desfăşurare, dar ni s-a precizat că — în vederea îndeplinirii ei — se vor face următoarele pregătiri:

1. Se vor selecţiona soldaţi, sergenţi şi ofiţeri, mai precis, vor fi controlaţi pe corp să nu aibă semne ce le-ar fi putut trăda naţionalitatea rusă, sovietică; cei care purtau asemenea semne nu trebuiau atraşi în misiune.

2. Efectivele vor fi înarmate cu automate, mitraliere, grenade (subunităţile — cu cara-

[1] Reproducem acest articol — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista lunară sovietică *Sovershenno sekretno* (Strict secret), nr. 11/1990.

bine). Se vor studia atent regulile de funcţionare a armamentului.

3. Efectivele vor fi îmbrăcate civil şi vor trebui să ştie să poarte această îmbrăcăminte cît mai dezinvolt. Se permitea părul mai lung.

4. Se interziceau scrisorile şi angajarea în discuţii privind operaţia iminentă.

5. Se interzicea adresarea unul altuia cu gradele militare. Trebuiau să se folosească prenumele şi patronimicul sau numele de familie.

6. Timp de pregătire: două zile şi două nopţi.

Acestea fiind spuse, consfătuirea s-a încheiat şi am trecut la pregătiri.

Seara tîrziu, în curtea unităţii au sosit autobuzele şi camioanele cu armament, muniţie şi îmbrăcăminte civilă. Aproape toată noaptea am primit arme, haine, am învăţat singuri şi i-am învăţat pe soldaţi şi sergenţi să facă nod la cravată şi să îmbrace şi să poarte corect toate accesoriile de toaletă, pînă la butoni şi acele de cravată. Soldaţii şi sergenţii s-au tuns, pentru a avea „o coafură" cît mai cochetă. Evident, cel mai bine arătau militarii care în mod obişnuit primeau observaţii că nu sînt tunşi proaspăt. După ce s-au tuns, ei aveau într-adevăr un aer modern.

Spre dimineaţă, ni s-a ordonat să ne odihnim. În cursul zilei următoare, pregătirile efectivelor au continuat: studierea armelor, instructaje de tot felul, controale. Întregul efectiv a luat foarte în serios misiunea, ceea ce era în firea lucrurilor, pentru că mai toţi cei implicaţi slujeau în armată de 4-6 ani.

Am pus în geamantane armamentul, muniţia, hrana rece şi tot în geamantane — de mari dimensiuni — au fost aşezate staţii de radio RBM-1. A doua zi, spre prînz, pregătirile s-au încheiat.

Grupurile de civili de la Odèssa

Seara a sosit o coloană de autobuze, care ne-a dus pe toţi la Gara Kiev. La peron era trasă o garnitură de vagoane nou-nouţe, în întregime metalice. Ofiţerii ştiau din timp unde trebuie plasat fiecare în vagon, de aceea îmbarcarea s-a operat foarte repede. În vagoane totul fusese pregătit pentru cea mai normală odihnă: era întinsă lenjeria, pe mese se aflau căni pentru ceai, zahăr. După ce ne-am ocupat locurile, trenul a pornit la drum. Încotro? Nimeni nu ştia.

Toţi s-au culcat, cu excepţia celor de planton, care, pe rînd, au stat de veghe toată noaptea. Dimineaţa devreme, privind pe fereastră am văzut staţia „Cătunul Mihailovski", deci mergeam spre Kiev. „Cătunul Mihailovski" era la numai 16 km de satul unde mă născusem eu şi exact cu doi ani mai înainte fusesem acasă. Am depăşit Kievul, apoi o staţie pe drumul spre Odessa.

Înainte să ajungem la Odessa, a trecut din vagon în vagon un ofiţer de la statul major, ordonînd ca la Odessa toate efectivele să se îndrepte spre portul maritim, dar sub forma unei mulţimi dezorganizate, la o distanţă respectabilă unul de celălalt, fără a ieşi însă din cîmpul vizual al celuilalt, pentru că nimeni dintre noi nu ştia drumul de la gară spre portul maritim. Trenul s-a oprit şi din vagoane au început să coboare unul cîte unul sau în mici grupuri „civili" cu geamantane în mîini, îmbrăcaţi aproape la fel. Hainele erau de culori diferite şi în vreo 5-6 modele, ca şi costumele, cămăşile, şepcile, pălăriile, pantofii. În treacăt fie spus, pălării purtau numai ofiţerii. Îmbrăcămintea era de bună calitate, chiar elegantă, pe nici o piesă vestimentară nu era prinsă nici o etichetă, ştampilă sau orice alt indiciu al ţării şi fabricii producătoare. După această misiune, n-am văzut niciodată în magazinele Moscovei nici îmbrăcăminte, nici încălţăminte asemănătoare cu cea purtată de noi atunci.

Deci o mare grupare de oameni străbătea străzile Odessei, îndreptîndu-se spre portul maritim. Era ziua în amiaza mare şi, evident, acest lucru a provocat curiozitatea unora. Odessiţii aflaţi la acea oră pe stradă ne descoseau: „Cine sînteţi? De unde veniţi? Încotro mergeţi? Sportivi? Turişti? Artişti?" O femeie, sprijinindu-şi mîinile în şolduri, a strigat: „Află ea mama Odessa!" Dar noi mergeam spre port, arborînd o mină glumeaţă la cele spuse de trecători, mergeam în grup concentrat, cu feţe zîmbitoare, pentru că altfel nici n-am fi putut să ne apărăm de curioşi.

În port, în dană ne aştepta nava „Ucraina". Ofiţerii şi-au verificat atent efectivele, cu grijă să fie toată lumea, apoi am urcat cu toţii la bord. Fiecare s-a aşezat unde s-a nimerit, dar imediat ce încărcarea s-a încheiat, am fost dispuşi pe subunităţi, cabinele de lux şi clasa I au fost eliberate pentru ofiţeri. Spre seară, cînd am plecat din dană, ne „muncea" aceeaşi curiozitate: încotro ne îndreptam, totuşi?

Echipajul navei nu şi-a făcut deloc apariţia în cabine. Ne-am odihnit, privind mereu prin hublouri, dar în afara valurilor mării nu vedeam nimic. E drept că dimineaţa am observat că sîntem însoţiţi de două submarine la suprafaţă. Pe înserat, în ziua următoare, am ajuns într-un port. Era Varna.

Nu departe de debarcader aştepta o garnitură de cale ferată; ne-am urcat în vagoanele căilor ferate bulgare şi am pornit fără probleme pe pămînt bulgăresc. Noaptea am aţipit, iar dimineaţa am privit curioşi pe ferestrele vagoanelor natura pitorească a acestei ţări. Am mers mult. Cînd trenul s-a oprit brusc, pentru mai mult timp, am înţeles că trebuia să ajungem la locul de destinaţie la o anumită oră. La căderea întu-

nericului, în ziua următoare, garnitura s-a oprit înaintea unui pasaj feroviar. Era noapte. Numai pe șoseaua pasajului se vedeau luminițele farurilor unei coloane de autocamioane.

Pe trasee „mute"

Ni s-a ordonat să coborîm și să urcăm în mașini. Toate erau acoperite cu prelate, de aceea pe drum n-am putut vedea localitățile prin care trecea coloana. De fapt, era întuneric. Am mers nu prea mult și, în sfîrșit, coloana s-a oprit în fața unor porți, unde am fost întîmpinați de un colonel al armatei bulgare (nu-mi amintesc numele de familie). Am descins într-un orășel închis, împrejmuit cu un gard solid. După ce am coborît cu toții, la porți și pe tot perimetrul orășelului au fost plantate santinele din soldații noștri, îmbrăcați în uniforma armatei bulgare și toate efectivele au fost dispuse, pe unități, în trei clădiri de cărămidă; comandamentul detașamentului și reprezentanții statului major au fost găzduiți în vile separate. Într-una dintre ele era plasată și stația radio de mare putere pentru legătura cu Moscova, stabilită din timp.

Ziua, ofițerii detașamentului au fost convocați la o consfătuire, condusă de comandantul detașamentului, colonel I.O. Kamenév. La consfătuire ni s-a spus că, la cererea guvernului Republicii Populare Bulgare, au sosit trei detașamente de trupe de interne, unul din Moscova și cîte unul din Kiev și Minsk, cu scopul de a acorda ajutor republicii, în asigurarea securității de stat, în timpul desfășurării procesului lui Traičo Kostov[1]. Detașamentul din Moscova funcționa în orașul Sofia, cele din Kiev și Minsk — în alte orașe mari, porturi și zone de graniță. Ni s-a mai spus că vom ocupa în orășel școlile securității de stat ale Bulgariei, pe teritoriul orășelului nu se află alte persoane, numai un reprezentant — un colonel — al armatei bulgare, care rezolvă toate problemele legate de cazarea noastră și de asigurarea hranei efectivelor detașamentului. Ni s-au dat următoarele misiuni de la instalarea întunericului pînă în zori: trebuia să luăm sub pază C.C. al P.C.B., Adunarea Populară, Radiodifuziunea, închisoarea politică, Consiliul de Miniștri, băile, vila lui V. Cervenkov (militant comunist) și alte obiective, între care și așa-numita Casă a guvernului de pe strada Tolbuhin, 11. O parte a obiectivelor era păzită de santinele, alta — de patrule. Era categoric interzis să vorbim pe rusește și, cum nimeni nu știa nici o limbă străină, misiunea trebuia îndeplinită în tăcere. Automatele cu cureaua scurtată le țineam sub haine, sub mîna dreaptă, cu țeava în jos, iar discul încărcător la piept, atîrnat cu un șiret de gît. Ni s-au mai dat și alte indicații.

A doua zi s-a făcut recunoașterea în ascuns a itinerarelor de deplasare spre obiectivele ce la aveam de păzit. Primul obiectiv ce ni s-a încredințat a fost Radiodifuziunea, aflată la periferia orașului, lîngă Institutul de agricultură, nu departe de Podul Orlov. Am ieșit în serviciu imediat ce a căzut seara. Mașina ce ne transporta s-a oprit vis-à-vis de Radiodifuziune, în parc. Doi dintre militari au coborît și au inspectat întreg perimetrul unde se afla Radiodifuziunea, apoi s-au întors la mașină. I-a schimbat următoarea pereche și tot așa pînă în zori.

Odată cu răsăritul soarelui, am plecat în orășel, am luat micul dejun, ne-am odihnit, apoi, din nou, la treabă.

Seara, serviciul nu era greu de îndeplinit, pentru că pe străzi era lume. În schimb noaptea, cînd în afara miliției nu era țipenie de om, era mai dificil: nu puteam vorbi, nu puteam răspunde la întrebări. Orice om (cu atît mai mult două persoane) în vreme de noapte atrage atenția miliției. Am găsit și la asta o soluție. Fiecare pereche de patrulare a primit acte de identitate cu nume de familie bulgărești, fără fotografie, cu semnătura ministrului afacerilor interne al R.P.B. În certificat era menționat: „Se permite accesul liber în toate instituțiile de stat. Se interzice categoric solicitarea altor documente care să ateste identitatea". Aceste certificate de identitate au fost de mare ajutor: cînd perechea de patrulare era oprită noaptea de miliție, cei doi, fără să scoată o vorbă, prezentau certificatele și nimeni nu mai punea nici o întrebare. În a doua jumătate a lui decembrie, cînd am înghețat stînd nemișcați în mașină, schimbul s-a făcut în clubul Institutului de agricultură, conform acelorași proceduri.

Un alt obiectiv unde a trebuit să fim prezenți a fost închisoarea politică. Ne-a întîmpinat acolo același ofițer bulgar și ne-a dispus într-o încăpere tip sală de conferințe. În camerele interioare, unde se găseau celulele, nu aveam acces. Ne-am făcut serviciul de gardă la un etaj de la demisol al clădirii: ne-am instalat mitralierele pe cercevelele ferestrelor ce dădeau în stradă.

Pe străzile orașului se adunau în fiecare seară o mulțime de oameni care scanda: „Moarte lui Traičo Kostov!" Aceste manifestații continuau pînă noaptea tîrziu.

Incident la vilă

Următorul nostru obiectiv — C.C. al P.C.B. Garda de pază avea cam 50-60 oameni. La fel ca peste tot, ne-a întîmpinat ofițerul bulgar. În clădirea C.C. al P.C.B. ușile

---

[1] Traičo Kostov (17 iunie 1897-17 decembrie 1949), militant comunist bulgar, secretar al C.C. al Partidului Muncitoresc Bulgar, din 1942 arestat și condamnat la închisoare. Eliberat în timpul insurecției armate din septembrie 1944, a fost secretar al C.C. al P.M.B., în 1944-1946, apoi locțiitor al președintelui Consiliului de Miniștri (concomitent deținînd și alte portofolii ministeriale), în anii 1946-1949. În 1948-1949, a fost membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.B. Judecat și executat în 1949, Kostov a fost reabilitat în 1956 și 1989.

tuturor încăperilor (de la subsol la ultimul etaj) erau deschise, erau postați oameni de gardă, iar la unele cabinete erau plasate puncte de mitralieră: servantul punea mitraliera pe podea, se așeza în fotoliu și stătea de veghe pînă în zori. Șeful gărzii, ajutorul lui verificau toate posturile, mergînd din încăpere în încăpere, în toată clădirea. Odată cu ridicarea zorilor, plecam, fără să lăsăm urme.

Un serviciu sui-generis a fost la vila lui Vîlko Cervenkov. Vila se afla într-un loc pitoresc, cu multă verdeață, cu flori, în ciuda lunii decembrie. Perimetrul ei era înconjurat de un gard de piatră. O gardă bulgară păzea vila dincolo de gard. Despre noi știa un singur ofițer, care ne întîmpinase. Noi trebuia să păzim interiorul ei. Dovadă că garda bulgară nu știa despre prezența noastră este că o santinelă a gărzii R.P.B. a observat pe teritoriu postul nostru, a tras un foc de avertisment, dar totul s-a încheiat cu bine, neînțelegerea s-a lămurit, iar ofițerul nostru care comisese greșeala nu a mai fost acceptat în serviciu la acest obiectiv. Toți militarii noștri au păzit cu deosebită grijă acest obiectiv, pentru că într-una din încăperile lui era un aparat de radio și ni se permisese să-i dăm drumul încet ca să ascultăm Moscova.

De asemenea, am acționat patrulînd, în centrul orașului, lîngă ambasada noastră și la casa nr. 11 de pe strada Tolbuhin. Mergeam în misiune cîte doi: ofițer și sergent, înarmați cu pistolete. Patrulele primiseră bani pentru a-și cumpăra ziarele, ca să nu atragă atenția trecătorilor.

Astfel, timp de trei luni, noaptea, paza tuturor instituțiilor importante de stat și de partid ale Bulgariei a fost asigurată de militarii sovietici. În toate aceste trei luni nu s-a comis nici un exces. Desigur că atrăgea atenția locuitorilor și reprezentanțelor străine faptul că, odată cu căderea serii, zi de zi, cam la aceeași oră, în oraș apăreau mașini acoperite. Uneori, în spatele lor mergeau ca „o coditză" mașini de ambasadă, dar șeful misiunii a făcut totul pentru ca la obiectivul păzit să se ajungă fără „coadă".

Misiunea noastră s-a încheiat la mijlocul lui ianuarie 1950. La detașament a venit Vîlko Cervenkov; efectivele au fost adunate la club, unde a luat cuvîntul Cervenkov și ne-a mulțumit pentru misiunea bine îndeplinită.

Drumul spre Moscova a fost același cu cel de la venire, numai că în sens invers. Am ajuns acasă în a doua jumătate a lui ianuarie. Era frig. Am găsit toate obiectele personale serios mototolite. Imediat, într-o cazarmă tip baracă, soldații s-au îmbrăcat în uniformă, apoi li s-a luat semnătură privind secretul scopului misiunii noastre. Puteam merge acasă, unde rudele, vreme de trei luni, nu au știut nimic despre noi.

Era riscant să ieșim cu uniformele mototolite, pentru că oricum prima patrulă ne-ar fi oprit pentru ținută necorespunzătoare. A trebuit să ne scoatem epoleții, steluțele de pe caschete și așa să pornim spre casă.

Astfel s-a încheiat misiunea noastră la Sofia, oraș pe care eu nu l-am văzut decît noaptea.

Astăzi, cînd au trecut peste 40 de ani de atunci și multe schimbări se petrec în toată lumea, pot povesti despre toate acestea. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Nou!... Nou!... Nou!...

● „Tunelul timpului" continuă să îi fascineze pe fizicieni și nu numai pe ei. De la Einstein încoace, universul are pe lîngă cele trei dimensiuni (lungime, lățime, înălțime) și o a patra: timpul.

Dar, spre deosebire de primele trei, ultima nu poate fi parcursă decît într-un sens. Înainte. Și totuși, nici o lege cunoscută a fizicii nu se opune ca să fie parcursă și în sens invers. Să ne lipsească doar mijloacele materiale pentru a o face? Da, spun fizicienii, care au imaginat diverse modalități teoretice de călătorie în timp, în sens invers.

Ultima dintre ele — prezentată de revista americană *Time* — pare a fi și cea mai simplă. Teoria îi aparține lui J. Richard Gott, de la Princeton University. O navă spațială capabilă să zboare cu o viteză apropiată de cea a luminii și două arcuri cosmice, iată de ce ar fi nevoie. Arcurile cosmice sînt concentrări foarte subțiri de energie, infinitesimale, dar cu densități de necrezut, care au supraviețuit după Marea Explozie ce a creat universul, fără să se răcească odată cu acesta. Nava cosmică ar trebui să execute un looping complet în jurul lor, pentru a pătrunde în dimensiunea inversă a timpului.

Fizicienii nu cred că așa ceva se poate întîmpla în practică — cel puțin deocamdată. Dar din punct de vedere teoretic discuția este palpitantă.

Și un paradox tot din *Time*. Închipuiți-vă că cineva ar naviga înapoi în timp și și-ar omorî bunica, la o vîrstă fragedă. Ce s-ar întîmpla atunci?

PROCES VERBAL DE INTEROGATORIU

Arestatul Pătrășcanu Lucrețiu, născut la 4 noiembrie 1900, în orașul Bacău, cu ultimul domiciliu în București, str. Vasile Lascăr Nr. 100.

15 octombrie 1952, București
Interogatoriul a început la ora 19.30
Interogatoriul s-a terminat la ora 21.

Întrebare: **De ce ai ieșiri dușmănoase față de organele de anchetă?**

Răspuns: **N-am nici o atitudine dușmănoasă față de organele de anchetă. Atitudinea pe care am adoptat-o nu este o atitudine dușmănoasă față de organele de anchetă. Găsesc că aceasta este singura cale pentru a obține plecarea la Snagov — sub stare de arest și acolo — pentru a putea pînă la 10 noiembrie să-mi refac sănătatea și nervii.**

Întrebare: **Ancheta dispune de suficiente date, în parte recunoscute chiar de d-ta, în privința activității d-tale criminale și care se pedepsesc de legile Republicii Populare Române. Înțelegi d-ta acest lucru?**

Răspuns: **Nu există nici un fel de act criminal sau fapte criminale în activitatea mea. Dacă ancheta are asemenea acte — să mă trimită în judecată.**

Întrebare: **Ancheta te avertizează că ieșirile d-tale provocatoare sînt apreciate ca acțiuni dușmănoase; toate manifestările d-tale, precum și atitudinea din prezent, vor fi anexate la dosarul de anchetă.**

Răspuns: **Ancheta este liberă să facă orice fel de aprecieri voiește.**

Prezentul proces-verbal de interogatoriu a fost citit de mine cuvînt cu cuvînt și corespunde întru totul cu cele ce am declarat.

ss/ L. Pătrășcanu

Lt. col. de Securitate I. Șoltuțiu

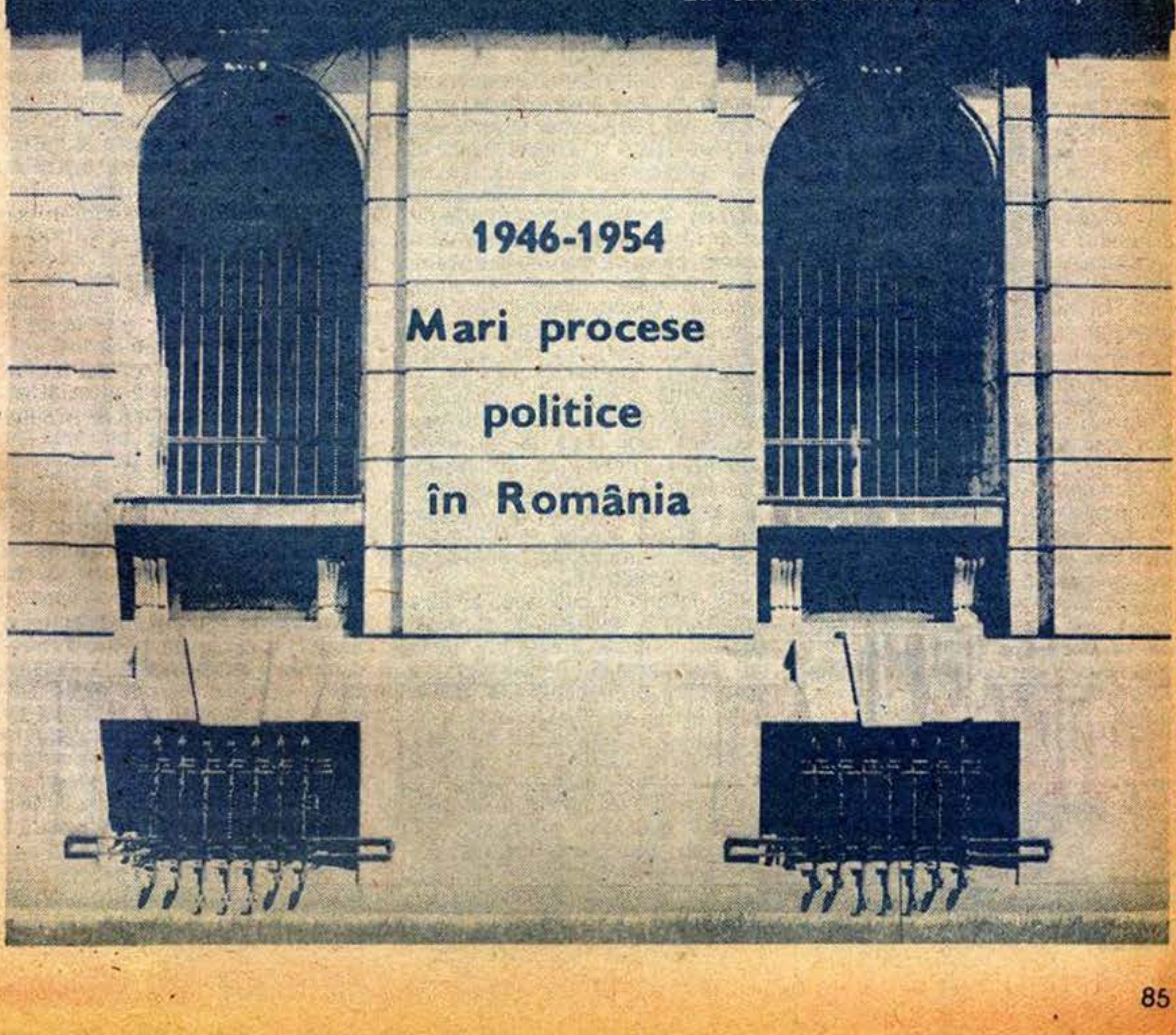

„CAZUL" GRUPULUI PĂTRAŞCANU (VII)

CRISTIAN POPIŞTEANU

Am citat acest interogatoriu întrucît, pe de o parte atestă linia de conduită consecventă a arestatului faţă de anchetatori, iar pe de alta, deoarece Lucreţiu Pătrăşcanu cere pentru prima dată să fie trimis în judecată. După patru ani de anchete necontenite, Pătrăşcanu începe să se dumirească asupra naturii deţinerii sale. Nu este vorba despre greşeli faţă de partid, de rătăciri ideologice sau de abateri de la morala proletară, cum a fost convins multă vreme. Nu se poate ca acest om care trăise aproape 30 de ani în mişcarea comunistă să nu se fi gîndit în acele clipe la celebrele procese staliniste ale anilor '30, să nu-i fi venit în minte figura lui Vîşinsky, procurorul roşu, să nu-şi fi amintit cele trăite la Comitern pe cînd era delegatul P.C.R.

Şi totuşi continua să reziste.

Să reziste după ce trecuse şi prin ancheta lui Petre Gonciariuc, colonelul de securitate care-l anchetase înainte de Mişu Dulgheru şi de Ioan Şoltuţiu. Iată un portret dublu al victimei şi al călăului, făcut chiar de Gonciariuc (singurul de altfel despre care Pătrăşcanu spusese unui intim înainte de arestare că îi este frică să nu încapă pe mîna lui). Ne îngăduim să atragem atenţia cititorului asupra nivelului de inteligenţă şi pregătire culturală al anchetatorului care-l interoga pe presupusul şef al celui mai mare complot pus la cale vreodată contra României. Totodată, sinceritatea acestui anchetator este impresionantă prin numeroasele detalii semnificative ce le precizează atît despre superiorii săi, cît şi despre atitudinea lui Pătrăşcanu, inclusiv cele două tentative de sinucidere. (Şi în acest număr, cum vom proceda pe parcursul întregului serial, documentele reproduse respectă fidel textele originale.)

„În anul 1950, fiind salariat al Serviciului Secret de Informaţii (S.S.I.), în funcţia de şef al Direcţiei a II-a Contraspionaj (D. II. Csp.), în baza ordinului verbal primit de la şeful meu ierarhic, tov. Nicolau Serghei (Niconov Serghei), am preluat pe soţii Pătrăşcanu pentru continuarea anchetei. Soţii Pătrăşcanu mi-au fost predaţi de către col. M.A.I. Bucicov Valerian, dintr-o vilă de pe şoseaua Bucureşti-Ploieşti, situată în apropierea Aeroportului Băneasa, de unde i-am transportat la sediul D. II. Csp. din str. Maxim Gorki.

Pentru a efectua ancheta dispusă, am fost eliberat temporar de muncile ce-mi reveneau în cadrul D. II. Csp., iar atribuţiile mele au fost preluate de către tov. Teişanu Eugen, locţiitorul meu.

De la şeful meu Nicolau Serghei, am primit un îndrumar cuprinzînd problemele de mai jos, ce urmau să fie clarificate de mine în cursul anchetei.

Probleme (redau din memorie, cele mai importante din ele):

1. Care dintre serviciile speciale inamice şi cum anume au acţionat asupra lui Pătrăşcanu, în urma cărui fapt dînsul a devenit agent al unei puteri imperialiste; 2. Ce fel de angajamente a luat Pătrăşcanu Lucreţiu la eliberarea sa din lagărul de la Caracal? Din îndrumător reieşea că ar fi luat unele angajamente faţă de un şef al Siguranţei legionar, al cărui nume însă nu-l reţin; 3. Identificarea legăturilor lui Pătrăşcanu, care au fost ascunse partidului, stabilirea exactă şi amănunţită a poziţiei şi rolului jucat de Pătrăşcanu în organizarea pregătirii fugii sale, a lui Raţiu [Anton] şi Bety... în străinătate (Occident); 4. Identificarea legăturilor cu străinii, a lui Eva Pătrăşcanu, natura acestor relaţii, eventual oamenii de legătură între ea şi străinii (Occidentali).

Din dosarul ce cuprindea analiza sintetizată a anchetei pe care am efectuat-o, dosar predat tov. Pintilie (Bondarenco Pantilimon) la acea dată prim-locţiitor al ministrului M.A.I., se afla ca piesă şi îndrumătorul redat succint mai sus.

Menţionez că odată cu predarea dosarului, din ordinul verbal al tov. Pintilie, am predat locot-colonelului Şoltuţiu şi cazul Pătrăşcanu, pentru continuarea cercetărilor şi anchetei. În perioada cînd anchetam pe Pătrăşcanu Lucreţiu, Serviciul Secret de Informaţii s-a contopit cu Organele Securităţii Statului, unde am fost trecut în funcţia de şef al Direcţiei a II-a Contraspionaj cu grad de colonel, devenind astfel subordonat tov. Pintilie.

Ancheta am desfăşurat fără a fi luat cunoştinţă şi fără a avea la dispoziţie materialele organelor de partid şi de stat, care au început ancheta. Lipsa acestui material nu a putut fi complectată prin acţiunile de căutare şi cercetare întreprinse în vederea obţinerii unei documentaţii şi a unor surse de informare satisfăcătoare.

Acţiunile de cercetare au dus la necesitatea arestării lui Braunner Harry, care a mărturisit că o agenţie străină i-a făcut propunerea să fugă din ţară, urmînd a servi la postul de radio B.B.C. pentru conducerea folclorului balcanic. Propunerea, care a fost acceptată de Braunner Harry şi era hotărît s-o realizeze la prima posibilitate de ivire a unei ocazii sigure şi lipsită de mari pericole, pentru a fugi în Occident.

Ca urmare a anchetării lui Braunner Harry, am căpătat certitudinea că acesta era în serviciul organelor speciale engleze, iar în anturajul lui Pătrăşcanu şi a familiei acestuia exercita asupra lor o influenţă ordonată de sus.

În ceea ce priveşte cazul lui Pătrăşcanu, Braunner Harry nu a furnizat elemente noi care ar fi putut fi considerate începutul unui fir conducător spre începerea clarificării problemelor, însă anchetarea acestuia a furnizat unele elemente care au creiat posibilitatea cunoaşterii mai reale a mentalităţii şi caracterului lui Pătrăşcanu şi soţiei sale Eva.

Constante Elena (Lena), avînd o admiraţie deosebită pentru Pătrăşcanu, care mergea pînă la idolatrizarea acestuia, a dat unele elemente care indicau că ar fi fost folosită de Pătrăşcanu Lucreţiu în *orb*, pentru unele sarcini de natură tehnică (predarea unor plicuri cu scrisori - conţinutul cărora nu le-a cunoscut; comunicări telefonice cu un conţinut obişnuit - banal).

Casele de întîlniri conspirative (gazde) din perioada anilor 1943-1944 folosite de Pătrăşcanu şi depistate de mine, nu au dat rezul-

tate posibile de fructificat. Percheziţiile minuţioase efectuate la domiciliul familiei Pătrăşcanu au fost infructuoase, fiind găsite numai sume neinsemnate de valută.

In cadrul tuturor şedinţelor de anchetă, Pătrăşcanu avea o atitudine complet nesinceră şi aroganţă, iar uneori de-a dreptul neserioasă. Devia în mod voit de la problemele care îl priveau direct numai pe el personal sau faptele sale şi deschidea discuţii ample despre familia Pauker, Luca Vasile, Georgescu Teohari. Nega absolut tot ce i se părea că îl acuză, cerînd în permanenţă revenirea la ancheta de partid, cerînd într-una întrevederea cu Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Teohari Georgescu. Nu consimţea să dea în scris nici un fel de declaraţie sau explicaţie a faptelor petrecute de el, Bety şi Raţiu, Braunner şi Constante.

După una dintre şedinţele de anchetă, în cadrul căreia au fost atinse probleme ce se refereau la relaţiile sale cu Palatul Regal şi Vişoianu, Pătrăşcanu a încercat să se sinucidă, tăindu-şi venele de la braţe şi înghiţind bucăţi de lamă sfărîmată în bucăţi mici. In perioada convalescenţei nu a fost dusă nici un fel de anchetă, iar după însănătoşire a fost mutat la cererea mea în clădirea Direcţiei Anchete S.S.I. din str. Plevnei, unde pentru a doua oară a încercat să se sinucidă, înghiţind cantităţi mari de somnifere. In cadrul anchetei reîncepute a dat în scris, cîteva declaraţii pe care le-am depus la dosar ce a fost predat tov. Pintilie. In toată perioada achetelor ce le-am dus, soţii Pătrăşcanu nu au avut de suferit nici o constrîngere fizică.

In ceea ce privesc consultările, schimbul de păreri asupra metodelor de anchetare, şedinţele de lucru şi multe alte inerente unei acţiuni de anchetă, ele se făceau numai cu tov. Nicolau Serghei, în acea perioadă de timp director general al S.S.I. şi Firescu George, şeful Direcţiei de anchete S.S.I.".

Aceasta declaraţie de la Comisia de anchetă a C.C. al P.C.R. dateaza din 3 iulie 1967.

In urmă cu 15 ani, un alt proces-verbal ne pune în faţă un Pătrăşcanu care se opune, fie şi timid, unor excese ale executării armistiţiului şi care nu denunţă oameni de alte convingeri care pleacă din ţară.

„Proces verbal de interogatoriu

23 octombrie 1952, Bucureşti
Interogatoriul a început la ora 8.25
s-a terminat la ora 13

Întrebare: D-ta erai pentru, sau împotriva satisfacerii obligaţiilor condiţiilor de armistiţiu?

Raspuns: Eu eram pentru satisfacerea condiţiilor din armistiţiu.

Întrebare: Atunci de ce [te-ai opus ca] aurul lui Killinger găsit la Radu Leca şi care conform condiţiilor de armistiţiu trebuia să intre în proprietatea U.R.S.S.?

Raspuns: Eram împotriva predării aurului, deoarece aurul nu era a lui Killinger şi era aurul lui Leca, jefuit de la evreii din România.

La Radu Leca s-au găsit 12 (douăsprezece) kgr. de aur; la tribunalul poporului s-au cercetat situaţia lui Radu Leca şi Bunaciu mi-a spus că aurul a provenit din jaful evreilor bogaţi.

In timpul cercetărilor, a arătat că este a lui von Killinger. Această declaraţie nu am luat-o în consideraţie şi am cerut reprezentantului Comisiei de Control Sovietic să-mi aducă măcar un început de dovadă, pentru a putea da un aviz afirmativ. Acest început de dovadă nu s-a făcut.

Întrebare: In ce alte chestiuni ai mai avut d-ta atitudine de opoziţie faţă de Comisia de Control Sovietică?

Răspuns: In anul 1946 mi s-a cerut din partea Ministerului de Finanţe avizul asupra activelor şi pasivelor germane. Felul cum a fost pusă chestiunea de către Comisia de Control Sovietică mi s-a părut neobişnuită şi am suspendat darea avizului. Am discutat această chestiune la partid cu Ana Pauker şi a fost de acord cu mine ca să întrebăm forurile competente. Intr-o şedinţă la P.C.M., cînd am văzut că este o chestie principială, am înţeles despre ce este vorba şi am dat avizul cerut pe care îl suspendasem mai înainte.

Întrebare: De ce te-ai opus prelungirii legii criminalilor de război?

Răspuns: M-am opus prelungirii legii criminalilor de război, pentru că am socotit că România şi-a îndeplinit obligaţiile asumate prin convenţia de armistiţiu.

Întrebare: Partidul ce ţi-a cerut în legătură cu prelungirea legii criminalilor de război?

Răspuns: Partidul nu mi-a cerut nimic în legătură cu prelungirea legii criminalilor de război. Aproximativ în luna martie-aprilie 1947, preşedintele Comisiei aliate de Control Sovietic a trimis o scrisoare guvernului român în care arată o serie de cazuri cerînd prelungirea legii criminalilor de război. Socotind aceste cazuri neconcludente, am rămas la punctul meu de vedere iniţial.

Întrebare: Ale cui interese le-ai servit prin această atitudine?

Răspuns: Prin neprelungirea legii criminalilor de război, am servit interesele Statului Român.

Întrebare: Ce discuţii şi cu cine din cercurile Palatului ai discutat problema legii criminalilor de război?

Răspuns: Problema legii criminalilor de război am discutat-o cu fostul rege Mihai. Regele Mihai era împotriva prelungirii legii criminalilor de război. In această chestiune, regele avea aceeaşi atitudine ca şi mine.

Întrebare: Recunoşti că ai sabotat prelungirea legii criminalilor de război?

Răspuns: Nu recunosc că am sabotat legea prelungirii criminalilor de război, pentru că nu putea fi vorba de sabotaj.

Întrebare: Ce alte acţiuni duşmănoase ai mai întreprins împotriva U.R.S.S.?

Răspuns: In toată viaţa mea nu am făcut nici o singură acţiune duşmănoasă împotriva U.R.S.S.

Întrebare: Atunci, arată d-ta ce discuţii ai avut cu Belu Zilber şi Mircea Durma în casă la Torossian, la întîlnirea organizată de B. Zilber în preajma plecării lui Durma la Moscova, pentru tratative economice?

Răspuns: O asemenea întîlnire şi o asemenea discuţie nu a avut loc niciodată. Eu cu Belu Zilber, împreună cu Durma Mircea nu m-am întîlnit niciodată la Torossian în casă.

Întrebare: Pe cine dintre criminalii de război şi pe alţi duşmani ai regimului ai scăpat din faţa Justiţiei?

Răspuns: Din faţa Justiţiei am scăpat numai pe unul singur, pe Eugen Titeanu.

Întrebare: Arată atunci discuţiile avute cu Betea, Raţiu şi ceilalţi privitor la C. Dănulescu?

Răspuns: Raţiu Anton împreună cu Rupenian Emanoil mi-au adus un memoriu al criminalului de război C. Dănulescu, pe care am refuzat să-l trimit la Tribunalul Poporului. După ce am foiletat dosarul lui Dănulescu, că nu cum este încadrat merge la 10 (zece) ani închisoare, cu toate acestea nu am întreprins nimic pentru arestarea lui Dănulescu.

Întrebare: Pe ce alţi duşmani ai regimului ai mai scăpat din faţa organelor de stat?

Răspuns: Pe nici un fel de duşmani ai regimului nu am scăpat din faţa organelor de stat.

Întrebare: Ai ştiut de pregătirile de fugă ale lui Manuilă Sabin din ţară?

Răspuns: Da, am ştiut de pregătirile de fugă ale lui Manuilă din ţară.

Întrebare: Ai ştiut de pregătirile de fugă ale lui Betea Nicolae din ţară?

Răspuns: Da, am ştiut de pre-

gătirile de fugă ale lui Betea din țară.

Întrebare: Știind toate cele de mai sus, ce măsuri ai luat pentru ca acești a să ajungă în mîna organelor de stat?

Răspuns: Nu am luat nici-o măsură ca aceștia să ajungă în mîna organelor de stat.

Întrebare: Ce fel de atitudine a însemnat aceasta față de partid și față de stat?

Răspuns: Prin faptul că nu am denunțat pe Betea N. și Manuilă S., obiectiv și în fapta; a însemnat un act dușmănos față de partid și față de stat.

Acest proces-verbal de interogatoriu a fost citit de mine cuvînt cu cuvînt și corespunde în totul cu cele declarate de mine, drept pentru care susțin și semnez propriu.

Lt. col. de Securitate I. Șoltuțiu
Arestat: ss/L. Patrașcanu"

Maratonul anchetelor de partid și de securitate atinge șase ani la începutul anului 1954. Conducerea P.C.R. înțelege că nu se mai poate stoarce nimic de la arestați și cu atît mai puțin de la Lucrețiu Patrașcanu. Gheorghiu-Dej hotărăște să se organizeze un proces, trecînd peste inexistența oricaror probe concludente, trecînd peste discuțiile avute personal cu Patrașcanu în detenție și peste declarațiile făcute de el altor membri ai Biroului Politic, trecînd chiar peste noua situație din lumea comunistă după moartea lui Stalin.

Spre sfîrșitul anului 1954, sînt convocați generalul de justiție Moisescu, procurorii Răpeanu, Rosman, Ardeleanu și Pahonțiu și alți cîțiva ofițeri ce primesc sarcini în proces. Judecata se organizează după toate canoanele staliniste. Iată ce-și amintește procurorul Grigore Răpeanu la 25 decembrie 1967 în fața Comisiei de anchetă de partid:

„Am fost chemat la Comitetul Central al Partidului (pe cînd eram consilier juridic într-una din direcțiile Ministerului Justiției), la tov. Evghenie Tănase (cred că era la Secția Administrativă). Mi-a comunicat în prezența și a tov. colonel Șoltuțiu de la M.A.I., că ancheta împotriva lui Lucrețiu Pătrășcanu este terminată și că acum se va trece la judecarea procesului, la care am fost desemnat să particip și eu. Mi s-a atras atenția că nu am voie să discut absolut cu nimeni despre aceasta, în afară de tov. Șoltuțiu, care este șeful anchetei și care va organiza toate posibilitățile de lucru pentru studierea dosarelor.

Chiar din ziua următoare am fost introdus într-o cameră la M.A.I.; a fost adus un volum uriaș de dosare, în care materialele erau cam amestecate și greu de urmărit.

De la început, tov. Șoltuțiu mi-a atras atenția asupra următoarelor: că nu este permis să-mi scape vreo vorbă cuiva, indiferent cine ar fi, despre ceea ce fac acolo, la M.A.I.; că voi rămîne pînă la noi dispoziții, tot în situația de funcționar civil la Ministerul Justiției, misiunea mea fiind deocamdată numai de a citi materialele, pînă se va decide componența instanței; că procesul trebuie să fie judecat în două-trei luni și că trebuie dat bătaie mare cu studiul dosarelor; că de întreaga problemă se ocupă Biroul Politic al Comitetului Central și că el (tov. Șoltuțiu) are în acest sens legătura directă cu tov. Chișinevschi.

În condiții asemănătoare a fost adus acolo, în aceleași zile și tov. procuror Ion Pahonțiu de la Procuratura Generală. După cîtva timp a mai fost adus și colonelul Ardeleanu.

Materialele au fost însă copleșitor de multe. Munca a mers greu. Cunoșteam numai datele generale din istoria partidului, astfel încît era greu de sesizat și înțeles tot felul de referiri, făcute în declarații la fapte mai puțin cunoscute. Pe lîngă aceasta, erau multe persoane învinuite în cauză, iar acuzațiile erau de o diversitate mare (R. Kofler și Victoria Sîrbu, cu situațiile lor proprii; I. Ștefănescu, cu agentura de spionaj; Gh. Tătărăscu, cu problemele lui specifice și încă alți numeroși acuzați, fiecare cu problemele lui).

Tov. Șoltuțiu a păstrat un contact permanent cu noi. A venit aproape zilnic să vadă cum mergem. Ne-a dat mereu explicații la fapte și la felul cum sînt interpretate - ceea ce pe parcurs a îmbrăcat de multe ori o formă dură, cu caracter de explicații obligatorii. El era nervos, se irita repede și greu admitea contradicții. El a precizat însă și a repetat pe parcurs de numeroase ori că fiecare declarație și fiecare document erau cunoscute «sus» și că numeroasele sublinieri cu creioane colorate și cu indicatoare sub forma unor săgeți, făcute pe marginea unor pasagii sau fraze, aparțin însuși tov. Gheorghiu-Dej, care cunoaște situația lui Lucrețiu Pătrășcanu pînă în amănunte și care dă el însuși indicații de cercetare suplimentare dacă este nevoie. Mi s-a arătat clar și am înțeles că în problemele importante totul este cunoscut, că cele susținute de Pătrășcanu în declarațiile sale sînt cunoscute și clarificate sus.

Cred că nu greșesc cînd spun că am fost ținuți departe de persoanele învinuite. Firește, noi nu am ridicat problema să participăm într-un fel sau altul la reaudierile învinuiților, care continuau mereu să se facă, datorită temporizării procesului. Totuși, acest lucru, de repetate ori pus în discuție, nu s-a realizat.

Cînd s-a stabilit că instanța de judecată va fi alcătuită avînd ca președinte pe generalul Moisescu, și că procurorii care vor susține acuzarea vor fi Rudolf Rosman și Ardeleanu - ajutați de mine și de Pahonțiu - lucrurile au suferit numai o schimbare de formă și de relații, datorită faptului că tov. Moisescu și Rosman au intrat în problemă în calitate oficială și au avut legătura nemijlocită cu forurile conducătoare. Indicațiile au început să fie primite direct de ei - și au continuat să fie date și pe parcursul dezbaterii procesului".

Într-o altă declarație din 6 aprilie 1968 dată în fața aceleiași Comisii, G. Răpeanu precizează: „În ce privește metodele folosite cu ocazia luării interogatoriilor, deși nu am avut niciodată accesul nici la cel mai mic contact cu acuzații sau cu martorii, totuși mi-am dat seama, mai ales din unele scăpări de vorbe de către ofițerii anchetatori, că nu erau întotdeauna corecte. Chiar dacă nu-mi reamintesc amănunte, am rămas cu imaginea unor luări de declarații cu duritați, cu amenințări și timorări. Chiar și lui col. Șoltuțiu i-au scăpat odată cîteva vorbe din care am înțeles că îi timorase pe Kofler și Calmanovici și pe alții. Este posibil în aceste condiții să se fi săvîrșit toată gama ingerințelor. Reținînd, nu-mi amintesc de la care ofițer anchetator, că acuzatului Ștefănescu i se dădeau într-o vreme la masă pui fripți, cu precizarea cam în acest fel, că cu fiecare dintre acuzați organele de anchetă se poartă în modul cel mai potrivit, mai adaptat față de omul respectiv. Am înțeles, în altă ocazie, că menajamente s-au acordat și lui Zilber, precum și lui Stîrcea, dar mai cu seamă lui Tătărăscu, care într-un mod uimitor s-a transformat din acuzat pentru fapte proprii într-un adevărat acuzator al lui Pătrășcanu, în legătură cu împrejurări din perioada încheierii Tratatului de pace. Pînă unde au mers aceste acte de bunăvoință față de aceștia, nu am fost în măsură să cunosc și să pot preciza. Însă după multă frămîntare îmi aduc aminte că într-un moment către sfîrșitul anchetei s-au făcut confruntări între Pătrășcanu, Zilber și Stîrcea în legătură cu întîlnirile secrete ale lui Pătrășcanu cu fostul rege; în legătură cu aceste confruntări, am auzit comentarii ale ofițerilor anchetatori și chiar ale

col. Şoltuţiu din care am înţeles ca Zilber şi Stărcea, in urma poziţiei «bune» pe care au luat-o, aşteaptă sau cam aşa ceva răsplata lor. Reţin, în orice caz, ca o atmosferă generală, că se manifestau aprecieri bune pentru Zilber şi Stărcea. Aceleaşi aprecieri bune mai auzisem şi cu alte ocazii pentru Lena Constante ş.a. - din care rezulta ca posibil folosirea oricaror metode, de la duritati pina la promisiuni.

Legal ar fi fost ca la sfirşitul anchetei, dosarul să fie înaintat Procurorului General - acesta să verifice probele şi să înainteze dosarul preşedintelui Tribunalului Suprem care să organizeze judecarea. Şi aici legea a fost eludată. A fost alcatuit la un moment dat un complet de judecată, au fost numiţi preşedintele şi procurorul-şef al cauzei - carora li s-a stabilit sediul de lucru tot la M.A.I.

Este drept că tov. Moisescu şi Rosman erau intr-un contact direct cu Chişinevschi - dar, acelaşi contact il menţinea in continuare şi col. Şoltuţiu, care in realitate orienta mai departe toată activitatea. In vederea dezbaterii, ni s-a cerut şi am alcatuit proiecte de rechizitoriu, care au fost duse de col. Şoltuţiu pentru control, au fost apoi repetat transformate pe baza indicaţiilor primite - ultima înfaţişare a acestor acte fiind data chiar la organele superioare. După cum se ştie, aceste documente n-au fost înfaţişate procurorului general, nici preşedintelui Tribunalului Suprem.

Dezbaterea însăşi a procesului s-a desfăşurat în condiţii anormale. Dezbaterea procesului a fost organizată tot de M.A.I. - şi nu numai în ce priveşte localul, paza şi alte chestiuni administrative, dar în mare măsură şi în privinţa desfăşurării activităţii judiciare propriu-zise, care după lege reveneau exclusiv preşedintelui instanţei.

Astfel, toate măsurile privind asigurarea ţinerii procesului au fost luate de col. Şoltuţiu sau prin el (aducerea martorilor, a dosarului, organizarea citirii dosarelor de către acuzaţi, chiar şi organizarea apărării şi a acordării posibilităţii ca avocaţii să poată lua contact cu acuzaţii).

Intregul grup de ofiţeri anchetatori a fost prezent în permanenţă acolo, circulau tot timpul şi fiecare ţinea un contact apropiat şi abia disimulat cu acuzaţii pe care îi anchetase.

In atmosfera de presiune, de încordare şi nervozitate din zilele în care s-a judecat procesul, totul a decurs, după părerea mea, altfel decît trebuia. Acuzaţii n-au putut studia dosarele, nici avocaţii. Timpul şi celelalte condiţii acordate pentru aceasta erau sub orice critică.

Preşedintele a luat interogatoriile pe baza unor «chestionare», pregătite mai dinainte - în dreptul fiecărei întrebări fiind consemnat răspunsul ce fusese dat de acea persoană în anchetă, pe care preşedintele trebuia să-l urmărească. Marea majoritate a acuzaţilor şi a martorilor (acuzaţii din lotul 2) au debitat răspunsurile maşinal (fiindu-le întipărite în minte, cum am arătat mai sus).

In acele zile, tov. Moisescu şi Rosman s-au prezentat de cîteva ori «sus», fără a comunica şi altora ce anume s-a discutat şi unde. De altfel, chiar şi în cursul dezbaterilor, ei au primit în mod repetat instrucţii, prin telefonul scurt din partea lui Chişinevschi.

După terminarea dezbaterilor, Moisescu şi Rosman au fost la Chişinevschi - şi după cîte am înţeles de la Rosman, în aceste condiţii au fost stabilite pedepsele.

Chiar şi după pronunţarea hotărîrii, Rosman şi Ardeleanu au fost chemaţi, cred că tot la Chişinevschi, unde au pus la punct rechizitoriile în vederea tipăririi lor într-o broşură.

Ceea ce a cîntărit mai greu în toată ancheta au fost pur şi simplu declaraţiile - nu verificarea acestora, chiar cînd verificările erau posibile. Cu cît era problema mai importantă, cu atît mai mult verificarea era înlocuită cu «explicaţiile» - care, se vedea bine în multe cazuri că erau primite de col. Şoltuţiu din altă parte şi care nu puteau fi contrazise".

La rîndul lui, generalul de justiţie Ilie Moisescu expune, la 24 aprilie 1967, Comisiei de partid împrejurările organizării procesului Pătrăşcanu:

„Prin luna noiembrie sau decembrie 1953, am fost chemat împreună cu col. Rosman Rudolf la cabinetul lui Chişinevschi Iosif. Aici, după cîte îmi amintesc, a fost prezent şi tov. Şoltuţiu din partea grupei de anchetatori penali din cadrul M.A.I. Mi s-a adus la cunoştinţă că împreună cu Rosman, Răpeanu, Ardeleanu şi Pahonţiu va trebui să trecem şi să pregătim materialul probator în vederea judecării unui lot de «bandiţi» în frunte cu Pătrăşcanu, arătîndu-ne că aceştia sînt nişte duşmani înrăiţi ai partidului şi regimului nostru şi deci să fie trataţi ca atare. Eu am arătat că pentru mine va fi foarte greu, deoarece nu am mai prezidat vre-un complet de judecată pînă la acea dată. Chişinevschi mi-a răspuns că va trebui să mă pregătesc şi să îndeplinesc sarcina ce mi s-a încredinţat de partid. Am plecat apoi la M.A.I. unde, în două birouri, am început să văd materialul care era adunat într-un număr de peste 10 dosare. După cîtva timp, mi s-a dat de către Răpeanu şi listele cu întrebările ce urmau să fie puse inculpaţilor la proces. Am căutat să completez listele de întrebări potrivit materialului probator din dosare. M-am prezentat din nou la Chişinevschi

O mostra a vremurilor de mare dramatism, cînd „lumina venea de la Rasarit" şi, o dată cu ea, lunga noapte a terorii comuniste. Fotografia reda tribuna centrala ridicata cu prilejul demonstraţiei desfăşurate la Bucureşti în ziua de 7 noiembrie 1952: în tribuna apar Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Moghioroş, A.I. Lavrentiev — ambasadorul U.R.S.S. la Bucureşti — şi alte personaje care au patronat lungul cortegiu de procese politice din acei ani

și i-am raportat că va trebui să fie refăcute și completate întrebările în vederea stabilirii adevărului obiectiv în cursul anchetei judiciare. Mi-a răspuns să vin cu propuneri concrete cu care să fie de acord și procurorii și anchetatorii penali.

În timpul studierii materialului probator din dosare, zilnic venea la noi Șoltuțiu și adresîndu-se direct mie îmi spunea că ancheta penală a fost făcută sub conducerea sa, foarte amănunțit și complet și că numai cu alte probe, deoarece mai sînt și alte acte care însă nu pot fi arătate, fiind strict secrete.

S-au suspendat apoi lucrările de studiere a dosarelor, considerînd că s-a văzut întreg materialul din dosare.

Pe la sfîrșitul lunii martie sau începutul lunii aprilie, am fost chemat din nou la Chișinevschi unde acesta mi-a pus în vedere că procesul trebuie judecat urgent și că judecarea lui trebuie să înceapă neapărat peste cîteva zile. Am revăzut materialul și listele de întrebări pentru fiecare inculpat și martor și m-am prezentat cu ele la Chișinevschi, care le-a văzut și a tăiat întrebările propuse de mine cu îndrumarea că așa trebuie să procedez pentru a nu da peste cap totul.

Au urmat apoi multe discuții cu Șoltuțiu, unii anchetatori penali și procurorii, și nu ne-am înțeles asupra procedurii de fapt, de urmat în desfășurarea procesului.

Șoltuțiu cerea cu insistență să ne conformăm menținerilor lui, accentuînd mereu că cele ce spune el sînt aprobate de către conducere. Dacă am arătat că trebuie să respectăm prevederile legii de procedură penală în vigoare la acea dată, au căutat să mă convingă că menținerile mele nu sînt în concordanță cu interpretarea legii și intervenea Râpeanu - considerat somitate în cunoașterea problemelor de drept penal, care îmi explica, în mod insistent că cererile lui Șoltuțiu sînt în spiritul legii și că deci trebuiesc îndeplinite întocmai.

Văzînd că nu ajungem la înțelegere în ceea ce privește organizarea sălii de ședințe și a procedurii de audiere a martorilor și inculpaților, am solicitat să fiu primit de către Chișinevschi. M-am dus să-i prezint întreaga situație. Între timp - după cum îmi amintesc, au intrat în cabinet și tovarășii Moghioroș și Drăghici. Cu această ocazie, Șoltuțiu a afirmat că eu aș fi spus că nu vreau să fiu «om de paie» și să joc după cum trag sforile cei de la M.A.I. Am arătat că eu nu am spus niciodată că la M.A.I. se trag sforile, ci, în timpul discuțiilor am spus că nu sînt un simplu «strahmann». Am observat că tovarășul Drăghici era puțin enervat și mi-a spus că eu nu am încredere în anchetatorii penali. Am arătat că nu pot să fiu învinuit de așa ceva, ci doar vreau ca lucrurile să meargă bine și am cerut din nou să fiu înlocuit cu alți tovarăși. Chișinevschi a rîs și mi-a spus să-mi văd mai departe de treabă, apoi a stabilit în linii generale cum va trebui să se desfășoare procesul. La acestea cred că nu au mai asistat tovarășul Drăghici și tovarășul Mighioroș.

În legătură cu vinovăția, să spunem, deoarece nu era nici un document precis care să prezinte încredere, să mă convingă pe mine că într-adevăr s-a comis o infracțiune".

Așadar viitorul președinte al Completului de judecată al unui Tribunal militar considera că nu există în voluminoasele dosare nici un act probatoriu, care să-l convingă de existența vreunei infracțiuni.

Și totuși procesul avea să înceapă foarte curînd: la 6 aprilie 1954... ■

(Va urma)

DUPĂ 500 ANI

În statul nord-american New Mexico există un mic cimitir. Pietrele de mormînt au epitafuri redactate în stilul romano-catolic. Dar nici un fel de alt simbol creștin. Rudele celor morți lasă la morminte, ca semn al trecerii lor, pietricele - o practică iudaică. Pe pietrele de mormînt nu apare însă nici Steaua lui David, nici alt simbol ebraic. Iar numele înscrise sînt spaniole. Atunci cînd celor în vîrstă li se pun întrebări legate de pietrele de mormînt, ei le atrag atenția membrilor de familie mai tineri să nu pomenească despre existența lor.

Misterul care le înconjură s-a risipit treptat, după cum aflăm din revista *Time*. Stanley Hordes, istoric, povestește că de la o vreme a început să primească vizita unor membri ai comunității hispanice din statul New Mexico. Intrau în birou și îi șopteau pe un ton confidențial: „Cutare și cutare aprind lumînări vineri noaptea" sau „cutare și cutare nu consumă carne de porc". Drept urmare, Hordes și alți oameni de știință au început să caute prin documente o explicație pentru asemenea comportamente bizare. Astfel, Denis Duran a descoperit că la sfîrșitul sec. XVI unul dintre strămoșii săi, Gomez Robledo, convertit de la iudaism la creștinism, a fost judecat de Inchiziția din Mexic. Ruth Reed, care lucrează la Arizona Historical Society, și-a putut urmări descendența pînă la penultimul vicerege spaniol al Mexicului, Juan Ruiz de Apidaca, urmaș al unor evrei spanioli.

Reacția inițială a celor implicați a fost similară — dar în sens invers — cu cea a strămoșilor lor de acum 500 ani: „Cum să fiu evreu? Eu sînt catolic!" În anul 1492, cînd regina Isabel a dat decretul de conversiune obligatorie la creștinism (*Magazin istoric*, nr. 7/1991), replica a fost: „Cum să fim catolici. Noi sîntem evrei!". Atunci, cei ce au vrut să mai rămînă în Spania au fost obligați să adopte creștinismul. Temîndu-se ca țara să nu ajungă sub controlul noilor convertiți — Tomas de Torquemada, primul Inchizitor general, cît și mama lui Ferdinand de Aragon, soțul Isabelei, proveneau din familii de convertiți, spre exemplu — s-a adoptat politica *limpieza de sangre* (puritatea sîngelui), prin care li se refuzau pozițiile înalte în ierarhia statului și a Bisericii. Sperînd că vor scăpa de prigoană, mulți dintre convertiți au plecat în Lumea Nouă. Dar tribunalele inchizitoriale i-au urmărit și acolo. La sfîrșitul sec. XVI, mare parte dintre convertiți s-au alăturat expediției conduse de Juan de Onate, care a colonizat teritoriul numit azi New Mexico. Atît de departe mîna Inchiziției nu i-a mai ajuns. Dar teama era prea puternică și au continuat să practice în secret credința inițială. Cu timpul, rupți de comunitatea ebraică, convertiții din New Mexico au pierdut sensul ritualurilor, menținute totuși, ca o curiozitate.

Pentru urmașii de azi, șocul descoperirii adevăratei lor descendențe a fost foarte puternic. Unii au revenit la credința strămoșilor, alții se simt jenați de descoperirea făcută, după ce se obișnuiseră să fie considerați și tratați ca niște buni creștini.

MARTIRII DE LA NICULIŢEL TREBUIESC APĂRAŢI

PETRU I. DAVID

Toamna anului 1971 a fost ploioasă. În urma căderilor de apă abundente, un șuvoi s-a abătut de pe dealurile golașe ale Niculițelului asupra localității omonime de la poale, sat dobrogean din județul Tulcea, scormonind văile și ulițele și lăsînd în urmă bolovani uriași și ziduri curioase, necunoscute. Între acestea, cupola a ceea ce părea un „cuptor". Sau un mormînt princiar, adăpostind, desigur vreo comoară — și-au spus unii săteni. Și, după retragerea apelor, înarmați cu unelte — sape, răngi și tîrnăcoape —, au pornit în căutarea „comorii". Făcînd o spărtură în zidul gros, puternic, au luminat interiorul. Înăuntru — doar patru schelete și cîteva inscripții pe pereți. Nici urmă de podoabe din aur sau argint.

Au fost anunțate oficialitățile. Un colectiv de arheologi, condus de Victor Baumann de la Muzeul județean din Tulcea a făcut primele cercetări în jurul criptei, identificînd intrarea, închisă de o lespede grea, bine fixată. După dislocarea ei, s-a pătruns înăuntru. Au început cercetările amănunțite: spre răsărit, pe perete se afla *hrisma* (semnul crucii cu P), simbol cunoscut pînă la Constantin cel Mare ca însemn distinctiv pentru martiri. De altminteri, cu ocru roșu era consemnată, în limba greacă inscripția „Martirii lui Hristos" și patru nume: Zotikos, Atallos, Kamasis, Fillipos. Inscripția „Martirii lui Hristos" apărea și pe peretele apusean. Era o descoperire cu adevărat epocală. O criptă cu martiri — un martiricon — așa cum nu mai fusese încă descoperit pe teritoriul României, în lume existînd, de asemenea, foarte puține descoperiri de acest fel. Ceea ce a și îngreunat mult cercetările, prelungite timp de aproape doi ani, pînă la deplina elucidare a rolului monumentului.

În imagine: sfinții martiri de la Niculițel (frescă din biserica mănăstirii Cocoș).

Odată încheiate cercetările arheologice propriu-zise, semnalate în paginile *Magazinului istoric* la scurt timp după descoperire (nr. 2/1972), au început noi cercetări, de data aceasta pentru deslușirea împrejurărilor așezării celor patru trupuri în cripta respectivă, precum și a identificării personajelor martirizate aici. În acest sens au fost consultate *Actele martirice*, precum și *Sinaxarele* (numite la noi și *Minee*, cuprinzînd viețile pe scurt ale sfinților), identificîndu-se numele cîtorva dintre cei martirizați la Niculițel. Astfel, Filip(os) este pomenit de 4-5 ori, în regiunea noastră; de asemenea, în aceste scrieri este întîlnit și numele Zotik(os) — fără însă a se putea preciza cu exactitate dacă sînt aceiași cu cei ale căror nume sînt înscrise pe zidul criptei. Potrivit altor opinii, aceștia ar fi martiri „aduși din Africa" în veacul V și doar înmormîntați aici —, opinii evident ilogice. În mod cert, avem de-a face cu localnici, care au suferit martirajul pentru credința lor. Numele înseși sînt edificatoare: doi — Zotikos și Fillipos — au nume eline, iar alți doi — Kamasis(ius) și Atallos(us) — au nume cu rezonanță latină, reflectare a unei situații demografice concordantă cu realitățile din Dobrogea (Scythia Minor), unde alături de populația latină continua să trăiască și un număr însemnat de greci. Cît privește supliciile pe care le-au îndurat, acestea se înscriu, de asemenea, în practicile persecuțiilor îndreptate împotriva creștinilor: lui Zotikos i s-a tăiat capul, ceilalți trei au fost schingiuiți, bătuți și se pare răstigniți, după obiceiul evreilor (creștinismul fiind socotit, în primele veacuri, „o sectă iudaică"); ipoteza răstignirii este susținută de argumentul că scheletele au fluierele picioarelor zdrobite — un procedeu folosit de persecutori pentru a se asigura de moartea victimelor.

După obicei, călăii îi vor fi lăsat pradă fiarelor. Pe ascuns, creștinii din Noviodunum, Isaccea de-azi, i-au îngropat, iar după dobîndirea libertății religioase a creștinismului în imperiu, amintindu-și fapta lor, vor fi ridicat cripta în care au fost găsiți. Dar și istoria acesteia a fost zbuciumată. În timpul împăratului Justinian (527-565), probabil ca urmare a persecuțiilor goților arieni locul unde se înălța monumentul și mănăstirea din preajmă erau aproape pustiite. Năvala slavilor a accentuat distrugerile. Fie că localnicii le-au acoperit cu ruine, pentru a le feri de jaf și pîngărire, fie că au fost distruse de năvălitori, martiriconul și mănăstirea au fost uitate, păstrîndu-se în memoria localnicilor doar toponimul *Mănăstirște* —. care nu putea fi indicat cu exactitate.

Viața monahală nu a încetat însă în zonă. În sec. VIII ființa aici biserica Sfîntul Atanasie, care a fost și ea pîrjolită în timpul ultimului val de năvăliri, pecenego-cumane. Totuși, în sec. XIII- XIV, odată cu înflorirea vieții religioase din această zonă, prin înființarea mitropoliei de la Vicina, viața monahală va fi cunoscut iarăși un avînt. Din păcate vremelnic. Mutarea mitropoliei la Argeș (1359), dar mai ales intrarea Dobrogei sub stăpînirea otomană, după domnia lui Mircea cel Bătrîn (*Magazin istoric*, nr. 10/1986) au dat grele lovituri vieții religioase creștine din zonă. Abia după revenirea Dobrogei la România, în 1878, creștinii de aici, care nu și-au uitat de loc credința, au beneficiat, din nou, de lăcașuri de cult. Între ele, mănăstirea Cocoș, ridicată nu departe de locul unde ființaseră, încă din primele veacuri, succesivele locașuri de închinăciune. O continuitate impresionantă!

Lăcașul a fost ales, în chip firesc, pentru eternizarea memoriei celor patru martiri. În incinta bisericii mănăstirii Cocoș a fost ridicat un baldachin, frumos sculptat și pictat, pe un podium fiind așezate separat raclele celor patru martiri, a căror prăznuire se face la 4 iunie, precum și în a doua zi după Rusalii.

Între timp, săpăturile la cripta de la Niculițel au continuat. În 1975 a fost găsit catul de jos, pecetluit de o lespede pe care scrie (în limba greacă): „Aici și acolo sînge de martiri". În încăpere au fost găsite multe oseminte și vase vechi, după obiceiul locului. Inscripția, ca și vasele, se găsesc la Muzeul din Tulcea.

Cripta a devenit loc de pelerinaj, ceea ce nu a fost pe placul autorităților defunctului regim, fapt ce s-a concretizat în atitudinea de nepăsare cu care a fost „protejat" monumentul. S-a încercat — e drept — acoperirea și protejarea zidurilor dar multe au căzut, altele au fost distruse, iar noroiul a pătruns înăuntru, distrugînd inscripțiile pe care timpul le conservase 1500 ani. Încă din anul 1972, cînd prezenta descoperirea, revista noastră atrăgea atenția cu privire la primejdiile ce planau asupra monumentului, dacă nu s-ar lua măsurile de protecție corespunzătoare. Ulterior, alte publicații au tras și ele semnale de alarmă în această privință. În martie 1990, seria nouă a *Magazinului istoric* aducea din nou în discuție publică soarta acestui monument. Iată că la un an și jumătate după această nouă semnalare nu s-a întreprins încă nimic concret. UN MONUMENT UNIC ÎN ȚARĂ ȘI O RARITATE PE PLAN MONDIAL SE AFLĂ ÎN PRIMEJDIA DE A SE PIERDE IREMEDIABIL. SE IMPUN, AȘADAR, MĂSURI *EXTREM* DE URGENTE!

Moaștele celor patru sfinți martiri de la Niculițel sînt dovezi dintre cele mai vechi ale răspîndirii creștinismului pe meleagurile țării noastre, aducînd, totodată, mărturia vie a credinței strămoșilor, a veneraței cu care au înconjurat pe cei ce s-au jertfit pentru învățătura lui Iisus Hristos. Monumentul însuși se înscrie ca unul dintre cele mai reprezentative ale antichității noastre, impunîndu-se și prin aceasta — o repetăm, din nou. — protejarea lui. ■

Nou!... Nou!... Nou!...

●Puține vînători de comori se anunță așa de pasionante, cum este cea în curs după colecția de piese de artă islamice, care a aparținut dinastiei kuweitiene al-Sabah. Ea a fost strînsă în deceniile șapte și opt ale secolului nostru și numără aproximativ 20 000 obiecte: manuscrise ale Coranului, sticlărie și ceramică, arme decorate cu pietre prețioase, bijuterii mogule, pietre de mormînt, chiar fîntîni! Potrivit martorilor — informează revista *The Economist* — imediat după ocuparea Kuweit City-ului, camioane militare au oprit în fața Muzeului național și au încărcat piesele găsite. Din fericire, o parte a colecției era expusă, în acel moment, la Leningrad, iar altă parte în California. Imediat, curatorul Muzeului a alertat toate casele de licitație specializate în vînzarea operelor de artă, pentru a preveni scoaterea lor pe piață. După încetarea focului, irakienii au promis că vor returna toată prada de război și au anunțat că și colecția se află la loc sigur. Dar obiecte de artă furate din case particulare din Kuweit City au fost deja identificate în Liban și Belgia. Sigur că un smarald de 234 carate, de exemplu, una dintre piesele colecției al-Sabah, este mai greu de plasat. Dar alte piese pot fi identificate mai dificil și deci vîndute mai ușor.

DIN NOU DESPRE EMMA HAMILTON

Detalii interesante despre „cel mai faimos menaj în trei din Marea Britanie" - aprecierea aparține revistei *Observer*, din care am preluat și datele care urmează - oferă un lot de documente vîndute de celebra casă de licitație, anticariat și obiecte de artă Christie's, din Londra. Ele s-au aflat în posesia lui Edwin Wolf II, un librar anglofil din Philadelphia, și se referă la Lordul Nelson, Emma Hamilton și soțul ei Sir William, colecționar de artă și fost ambasador englez în regatul Siciliei, cu capitala la Neapole.

Colecția cuprinde un număr de scrisori nepublicate, semnate de cei trei, și un set de socoteli săptămînale privind o casă din Merton, în partea de sud-vest a Londrei, unde au locuit. Documentele aruncă o lumină nouă asupra naturii relației lor. Reiese clar teama lui Nelson că Emma ar fi putut să se îndrăgostească de Prințul de Wales. Nelson i-ar fi permis Emmei să se întîlnească cu Prințul doar în compania mamei și a cumnatei lui. Pe de altă parte, o asigura că nu avea motive să fie geloasă, promițîndu-i chiar că va evita compania oricărei femei, refuzînd invitații la mesele unde urmau să fie prezente și doamne.

Unii istorici au fost de părere că Sir William, preocupat de artă și antichitățile sale, n-a realizat caracterul relațiilor dintre Nelson și Emma. L-au acuzat chiar pe amiral că a profitat de naivitatea soțului. Din scrisorile date acum la iveală rezultă însă o relație de profundă prietenie între cei doi.

Poate că imaginea cea mai vie a vieții duse la Merton o oferă listele de cheltuieli. Notele de plată pentru băcan și măcelar erau foarte încărcate. În plus, se consumau mari cantități de vin. Cheltuielile totale pentru o săptămînă se ridicau la suma de 150 lire sterline, aproximativ 3000 lire sterline de azi. De altfel, Emma prezenta în scrisori viața lui Merton ca pe un basm.

Un basm cu un sfîrșit nu tocmai frumos. După 1803 - cînd a pierit Nelson la Trafalgar - Emma a căzut în patima beției și s-a îndatorat foarte mult. Documentele vîndute la licitație confirmă însă că între anii 1801-1803 menajul în trei a funcționat perfect.

DIALOG CU CITITORII

25 DE ANI CU REVISTA

După cum ştiţi, în acest an se vor împlini 25 ani de la apariţia primului număr al revistei noastre. 25 ani în care, număr de număr, dialogul cititorilor şi corespondenţilor cu redacţia s-a desfăşurat fără întrerupere, atît în paginile revistei, cît şi prin mii şi mii de scrisori sau prin sute şi sute de vizite la redacţie. În multe din scrisorile primite de la cititorii noştri, aceştia ţin să ne împărtăşească ce a însemnat întîlnirea lor cu revista, ce reprezintă Magazin istoric **pentru întreaga lor devenire intelectuală.**

Am publicat, de-a lungul anilor, numeroase astfel de scrisori. Iată, în acest an aniversar al revistei noastre, alte corespondenţe vorbindu-ne despre sfertul de veac de existenţă al Magazinului istoric, **cum se regăseşte el în inimile şi cugetele cititorilor noştri. Începem cu o scrisoare primită din** Miercurea Ciuc, **din partea d-lui profesor NICOLAE TEGLAŞ.**

Stimată redacţie,

Vă scrie unul dintre cei mai statornici cititori ai dv., care, deşi în anul apariţiei primului număr al revistei abia intra pe băncile şcolii, a reuşit ulterior să reia lectura întregii colecţii.

Pasiunea pentru istorie, la a cărei cristalizare revista **Magazin istoric** a avut o reală contribuţie, s-a concretizat în obţinerea licenţei în istorie.

Dar motivul pentru care vă scriu este de a vă informa în legătură cu iniţiativa fundaţiei cultural-ştiinţifice „Miron Cristea" din M. Ciuc şi a Asociaţiei pentru cultul eroilor, de a încununa şirul manifestărilor dedicate împlinirii a 75 de ani de la ofensiva armatei române pentru dezrobirea Transilvaniei cu un simpozion intitulat **75 de ani de la declanşarea ofensivei armatei române în luptele pentru reîntregirea neamului,** Simpozionul a avut loc în data de 24 septembrie 1991 la Casa Sindicatelor libere din M. Ciuc. Au fost prezentate un număr de 4 comunicări ştiinţifice:

1. PROF. MARIA CALFAS: Reîntregirea patriei — vis de veacuri al poporului nostru, act de dreptate istorică.

2. PROF. NICOLAE TEGLAS: Luptele din august-septembrie 1916 — pildă de eroism şi spirit de sacrificiu pentru ţară şi reîntregirea ei.

3. PROF. ILIE ŞANDRU: Acţiunile Armatei Române în august 1916 în zona de nord a judeţului Harghita.

4. PROF. GH. AFLOAREI: Un erou al neamului — Nicolae Vulovici.

La simpozion au participat elevi, profesori, cadre militare, un numeros public, toţi, însă din păcate, doar români, deşi manifestarea era deschisă tuturor locuitorilor Municipiului.

Închei urîndu-vă noi succese în nobila dv. activitate de popularizare şi educaţie istorică şi patriotică a poporului român.

Vom continua, în numerele viitoare ale revistei, cu alte scrisori primite de la cititorii noştri, inclusiv cu cele din cadrul primei anchete Magazin istoric, **publicate în acest număr.**

ZIUA UNIRII

DI. EMIL PUŞCAŞU, din Bucureşti, **pasionat cercetător al vremii Unirii şi al domniei lui Cuza Vodă, ne trimite o copie după raportul prezentat la 27 decembrie 1860 de Mihail Kogălniceanu, „preşedintele Consiliului tuturor dregătorilor" (preşedintele guvernului de la Iaşi), prin care se propunea ca ziua de 24 ianuarie să fie sărbătorită ca ziua naţională a românilor.**

Prea Înălţate Doamne!

Ziua de 5 ianuarie 1859 va fi pururea o zi în istoria noastră: este consecraţiunea autonomiei Moldovei; ea, prin liberul vot al ţării, v-a făcut Domnul Noatru, ea a fost înaintea mergătoarea şi pregătitoarea zilei la 24 ianuarie 1859.

Însă Prea Înălţate Doamne, aceasta de pe urmă zi întrece cu mult pre cea dintîia. Ziua de 24 ianuarie este solenela protestaţiune a naţiunei române împotriva separatismului, ziua de 24 ianuarie puind pe tronul Ţării Româneşti pe alesul Moldovei a pus pe tronul Prinţipatelor Unite însuşi marele nostru prinţipiu, însăşi Unirea.

24 ianuarie a absorbit doar pre 5 ianuarie.

În faţa acestui fact necontestabil, serbarea îndeosebi a zilelor de 5 şi 24 ianuarie ar fi oareşcum consecraţiunea unui separatism, care din ce în ce mai mult trebuie să dispară şi din legile şi din deprinderile şi chiar din analele noastre contimporane.

Supt-semnatul are doar onoarea a propune Înălţimei Voastre să bine-voiţi a încuviinţa ca în viitor numai 24 Ianuarie să se serbeze în Prinţipatele Unite, ca o serbare naţională, ca ziua care făcîndu-vă domnul românilor, v-au încredinţat prin însăşi această nobilă misiune de a realiza marea dorinţă şi trebuinţă a naţiunei noastre.

Sînt cu cel mai profund respect, Prea Înălţate Doamne, al Măriei Voastre prea plecat şi prea supus servitor.

SCRISORILE TATEI DIN RĂZBOI

Am preţuit şi preţuiesc prestigioasa revista **Magazin istoric — ne scrie doamna profesoară pensionară STELUŢA POSTEUCĂ, născută Cojocaru, din** Sibiu —, am întreaga colecţie a acestei reviste, ale cărei pagini, pline de articole interesante, m-au încîntat de-a lungul anilor, din 1967 pînă acum. M-au interesat mult articolele legate de primul război mondial, pentru că tatăl meu, sublocotenent Nicolae Cojocaru, din Regimentul 38 infanterie, compania a 4-a, a participat activ la începutul războiului.

Rănit prima dată la cap, în luptele de la Turtucaia, aproape imediat după 27-28 august 1916, tatăl meu a plecat din nou pe front, după 20 septembrie în luptele grele din acelaşi loc. A fost grav rănit şi a murit, fiind decorat cu „Coroana României" cu spade.

La data morţii tatălui meu, aveam un an. Ulterior, am fost întotdeauna mîndră de eroismul şi patriotismul tatălui meu, dar am şi suferit întreaga viaţa din lipsa lui. Cînd eram elevă, am mers cu şcoala la Muzeul Militar din Bucureşti, unde, pe peretele de la intrare, erau trecuţi toţi ofiţerii eroi, morţi în primul război mondial şi acolo era trecut şi sublocotenentul Nicolae Cojocaru.

Sînt în posesia unor scrisori ale tatălui meu, scrise unele înainte de prima rănire, altele după revenirea pe front. Va trimit copiile a două scrisori, adresate mamei şi bunicului. M-aş bucura dacă aţi putea selecta un pasaj semnificativ din aceste scrisori, pe care să-l publicaţi în revista d-voastră. Sînt pasaje care ar merita să fie cunoscute. Ele sînt o realitate, exprimă un adevăr, acela al sacrificiului românilor de-a lungul anilor, pentru păstrarea fiinţei neamului. Sînt nişte adevăruri, care confirmă că masele de români anonimi, care au luptat şi s-au jertfit pentru patrie, ştiau că luptau într-un război drept, pentru o cauză sfîntă. Am o datorie morală faţă de memoria sfîntă a tatălui meu să dau exemplul de dragoste de patrie şi spirit de sacrificiu al înaintaşilor noştri.

DIALOG CU CITITORII

Iată două pasaje:

„Eu plec pe front, draga Elviro. Mîine de dimineața la ora 8 iau trenul spre a ma duce la Regim[ent]. Nu da crezare zvonurilor ce vei auzi. Resemneaza-te și gindește ca o țara întreaga e în lupta contra inamicului. În aceste vremi trebuie sa avem o inima mare ca romani și tare ca individ..."

„Draga tatița... eu plec cu mingiierea ca-mi voi satisface cererea și cu credința în Dumnezeu și în victoria noastra. Cunosc bizitul gloanțelor și urletul ghiulelelor. De ele nu ma tem. O lume întreaga își face datoria cu prisosința, jertfindu-și viața. Sîngele ce mi-a curs din intiia rana ce am avut-o va asigur ca-i voiu razbuna. Cei de-acasa rugați-va însa pentru mine, pentru izbinda noastra, cei care va aparam".

COLECȚIONARI CIVILIZAȚI

Am prezentat, și cu alte prilejuri, ecouri ale ajutorului pe care redacția noastră îl oferă cititorilor dornici să-și completeze colecțiile Magazin istoric, **publicîndu-le solicitările sau ofertele în cadrul unei rubrici (cu bună tradiție, de-acum, în cei 25 ani de apariție ai revistei) din aceste pagini de dialog cu corespondenții noștri.**

Iată acum încă o scrisoare de recunoștință: Ma numesc **FILIP MIHAI,** din Timișoara. Am bucuria de a ma numara printre cititorii revistei **Magazin istoric,** avînd colecția completa, de la primul ei numar.

Mulțumesc urmatorilor domni care m-au ajutat sa-mi completez colecția: **Ion Panaitescu** și **D. Pop,** din București, **Agache Bojoga,** din **Timișoara.** Cu stima și respect fața de acești domni, al d-voastra colecționar, Filip Mihai.

ȘCOLARE, 1890

Prof. dr. DUMITRU P. IONESCU, din București, **ne trimite cîteva date (extrase din** Curierul financiar, **nr. 45, din 4 noiembrie 1890) privind învățămîntul primar în România, în urmă cu mai bine de un secol. Iată-le:** În cele 31 de județe ale țarii, în anul 1890 existau în România 2 953 școli rurale, frecventate de 485 086 elevi.

Cele mai puține școli funcționau în județele Putna — 52, Falciu și Vaslui cîte 54 școli în fiecare, în județul Dorohoi 55 școli; cele mai multe școli erau în județele: Dolj — 185, Ilfov — 180, Ialomița — 153.

Cei mai puțini școlari erau în județele: **Fălciu — 6 394, Tutova — 7 706, Putna — 8 057;** cei mai mulți școlari erau în județele: **Dolj — 31 441, Ilfov — 27 488, Buzău — 25 074.**

Pe unități școlare, mari efective existau în județele: **Romanați — 307, Dorohoi — 270, Buzău — 255, iar în Tutova erau școli cu 100 elevi, în Ialomița cu 105, Muscel cu 115 elevi.**

ȘAPTE PRECIZĂRI

N-o să vă placă, dar n-am încotro. Au și cititorii defectele lor, care mă fac să vă semnalez, observate în zece pagini ale revistei **Magazin istoric,** nr. 10, octombrie 1991, cinci greșeli de tipar semnificative. Pentru ce anume, rămîne să hotăriți dv. „Otto Han", în loc de **Hahn** (p. 52, col. 2) — savant german, premiul Nobel 1944 pentru fiziunea uraniului; „Norsk Haido", în loc de **Hydro** (ibid., col. 3) — Norsk-Hydro este compania norvegiană care gestionează centralele hidro-electrice; „Prinstone" în loc de **Princeton** — celebra universitate americană din statul New Jersey, fondată în sec. XVIII (p. 53, col. 13); „Servain-Schreiber" în loc de **Servan-Schreiber** (p. 56, col. 1); „Germanii sînt buni și avari", în loc de **„huni** și avari" (p. 62, col. 2); „1 picior = 1,305 m", în loc de **0,30480 m.** Cu ipocrite scuze pentru deranj, EDUARD MEZINCESCU, din **București.**

Mulțumim corespondentului nostru pentru atenta lectură și pentru rectificările respective. Erorile — șase, de fapt, și nu cinci — sînt, într-adevăr, neplăcute și se datorează unor neatenții de transcriere, de colaționare sau corectură. Consecvenți respectului pentru adevăr și pentru cititorii noștri, așa cum am făcut în toți cei 25 ani de apariție a revistei, cînd ne-au fost semnalate nedorite erori apărute în paginile noastre, publicăm și aceste pertinente rectificări ale d-lui E. Mezincescu. Însă cu precizarea noastră că erorile se referă la articole apărute nu în nr. 10/1991, ci în nr. 11/1991. **Iar pentru a-i răspunde în stilul său glumeț corespondentului nostru: iată că v-am „prins" și noi cu o greșeală! Unde dați rectificarea?**

COMOARA

Astfel se intitulează o nouă publicație apărută relativ recent în peisajul publicistic românesc. Dar de ce o semnalăm în paginile Magazinului istoric? **Nu numai pentru că pe frontispiciu poartă Columna lui Traian iar în interior cititorii pot găsi o cronologie istorică a lunilor respective. Sau pentru că în nr. 2/1991 pot citi un articol pe o temă care stîrnește mereu imaginația:** Comorile regelui Decebal. **Ne-a atras atenția, în primul rînd, o excelentă inițiativă a redacției, materializată într-un apel pe care îl reproducem și noi: „Publicația noastră pregătește o ediție specială sub genericul «Comoara — Sărbători fericite». Rugăm cititorii, cu deosebire preoții, învățătorii, creatorii sau culegătorii de folclor care dețin manuscrise de colinde vechi, specifice sfintelor sărbători de Crăciun și Anul Nou, să ia legătura prin corespondență cu redacția publicației noastre".**

Mai amintim din cuprins și un articol despre aniversarea unui an de la crearea firmei Midas Real Ltd.

LA INIȚIATIVA LUI CUZA

Vechiul și statornicul nostru cititor și colaborator, dl. ȘERBAN GHEORGHIU, din Constanța, **pasionat de istorie și, în mod deosebit, de personalitatea lui Nicolae Bălcescu, ne trimite copia unui document de la domnitorul Alexandru Ioan Cuza contrasemnat de Vasile Alecsandri, prin care domnul Unirii își exprima, la 12 octombrie 1859, dorința ca rămășițele pămînțești ale lui Bălcescu și ale lui I. Voinescu, morți în exil, în 1852 și, respectiv, 1855 să fie aduse în țară.**

Dacă inițiativa lui Cuza privind readucerea osemintelor celor doi revoluționari pașoptiști în țară nu s-au realizat, nici atunci și nici mai tîrziu, propunerea sa privind tipărirea manuscriselor lui N. Bălcescu s-a materializat în 1878, prin publicarea Istoriei românilor sub Mihai-Vodă Viteazul, **îngrijită de Al. I Odobescu.**

CERERI ȘI OFERTE

IOAN ISOPESCU, București, bd. Păcii, nr. 94-100, bl. 19, ap. 16, sector 6, **oferă: nr. 10/1974; 6, 8, 10, 11/1975; 1, 2, 4-6, 9-12/1976; 1-9, 11, 12/1977; 1-3, 6, 11/1978; 1-5, 8-12/1979; 1, 4, 6-12/1980; 1-10/1981; 1, 2, 4-6, 10/1982; 2, 3, 8-12/1983; 1, 3-7, 9, 10/1984; 1-7, 9, 12/1985; 1-7, 9-12/1986; 1-12/1987; 1-4, 6-11/1988; 6-9, 11/1989; 9/1990.**

IONEL BÂRBULESCU, sat Roșu, str. Al. I. Cuza, nr. 43, comuna Chiajna, Sectorul Agricol Ilfov, **oferă colecția completă.**

GHEORGHE PETRIȘOR, București, str. Hrisovului, nr. 26, bl. H4, sc. A, ap. 69, **solicită: nr. 2/1990; oferă: nr. 5/1976; 2/1988; 10/1989.**

ROMUL PASTOR, Cluj-Napoca, str. Al. Vlahuță, bl. B, ap. 73, **solicită: nr. 8, 9/1974; 2/1975; 10/1980; 4, 6, 7, 12/1981; 8/1982; 9/1989; 1, 2, 9, 10/1990; oferă: nr. 11/1973; 8/1975; 5/1982; 2/1984; 8/1988; 2/1991.**

VASILE COSTEA, Tîrnăveni, str. N. Bălcescu, nr. 1, ap. 11, **oferă colecția completă.**

SILVEA VATAMANIUC, Suceava, b-dul George Enescu, nr. 20, bl. G 69, sc. A, ap. 5, oferă colecția 1970-1990.

RUS IOSIF, Sebiș, jud. Arad, str. Morii, nr. 22, **solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 9-12/1968; 1,4, 10, 12/1969; 1, 3, 10, 11/1970; 1, 3, 10/1971; 5, 8, 11/1975; 1, 2, 4-6, 8, 11/1978; 5, 7-9/1981; 7-9, 11, 12/1989.**

IOAN NEȘTIAN, Vaslui, str. Al. Donici, bl. 17, ap. 10, **oferă colecția completă.**

CĂLIN NĂVODARU, Rîmnicu Vilcea, cartier Ostoveni, str. Luceafărului, nr. 6, bl. A 2, ap. 16, **oferă colecția 1967-1974.**

FLORIANA TEIȘANU, Oradea, str. Predeal, nr. 2, bl. AN 11, ap. 7, **solicită: nr. 1, 5/1990.**

CONTENTS (Romanian History) **C. C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu** Unpublished Documents about the 1859 Union • **R. Netzhammer** 1914-1918. Reminiscences (VI) • **G. G. Mărzescu** Iași, the Autumn of 1917 (IV) • **P. Cernovodeanu** C. Brîncoveanu and Cantacuzino The Historian in British Archives • **D. A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando about Transylvania (II) • **V. Cândea** How Long hawe We been Neighbours with the Russians? • Interview with Prince Dimitrie Sturdza • **C. Popișteanu** 1946-1954. Political Trials: Pătrășcanu (VII) • **A. Gorovei** (1864-1951). Diary • **M. Manoilescu** His unknown Diplomatic Mission to Rome (October, 1940) • **M. Ștefan, T. Velter** January, 28 th, 1941. Antonescu governs without The Iron Guard • **G. Dumitrescu** September-October 1944. A Nun's Confidences (II) • In Bucharest, 50 Years Ago • **I. Opriș** The Cotroceni National Museum

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **C.C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu** Documents inédits sur L'Union des Principautés de 1859 • **R. Netzhammer** 1914-1918. Souvenirs (VI) • **G.G. Mărzescu** A Iassy, l'automne de 1917 (IV) • **P. Cernovodeanu** C. Brîncoveanu et l'historien Cantacuzino dans les archives britanniques • **D.A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando sur Transylvanie (II) • **V. Cândea** Combien de temps nous avons voisiné avec les Russes? • Interview avec le prince Dimitrie Sturdza • **C. Popișteanu** 1946-1954. Grands procès politiques: Pătrășcanu (VII) • **A. Gorovei** (1864-1951) Journal • **M. Manoilescu** Mission diplomatique inconnue à Rome (octobre 1940) • **M. Ștefan, T. Velter** 28 janvier 1941. Antonescu forme tout seul le guvernement • **G. Dumitrescu** Septembre-octobre 1944. Les confidences d'une nonne (II) • A Bucarest, il y a 50 ans • **I. Opriș** Le Musée National de Cotroceni

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **К.К. Джуреску, Т. Войня, Д. Ивэнеску** Неопубликованные документы по воссоединению Румынских княжеств 1859 г. • **Р. Нецхаммер** 1914-1918. Воспоминания (VI) • **Г.Г. Мырзеску** В Яссах, осенью 1917 г. (IV) • **Н. Черноводяну** К. Брынковяну и стольник Кантакузино в английских архивах • **Д.А. Лэзэреску** 1845. Огюст де Жерандо о Трансильвании (II) • **В. Кында** Сколько времени мы были соседими русских? • Интервью с князем Димитрием Стурдзой • **К. Попиштяну** 1946-1954. Крупные политические процессы: Пэтрэшкану (VII) • **А. Горовей** (1864-1951) Дневник • **М. Манойлеску** Неизвестная дипломатическая миссия в Риме (октябрь 1940 г.) • **М. Штефан, Т. Велтер** 28 января 1941 г. Антонеску сам оформляет правительство • **Г. Думитреску** Сентябрь — октябрь 1944 г. Записки монахини (II) • В Бухаресте, 50 лет назад • **И. Оприш** Национальный Музей Котроченъ

INHALT (Rumänische Geschichte) **C.C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu** Unveroffentliche Urkunde uber die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer im 1859 • **R. Netzhammer** 1914-1918. Erinnerungen (VI) • **G. G. Mărzescu** In Iassi, Herbst 1917 (IV) • **P. Cernovodeanu** C. Brîncoveanu und der Historiker Cantacuzino in den britischen Archiven • **D. A. Lăzărescu** 1845. August de Gérando über Siebenburgen (II) • **V. Cândea** Wieviel Zeit waren wir Anrainer der Russen? • Gespräch mit Fürst Dimitrie Sturdza • **C. Popișteanu** 1946-1954. Grosse politische Prozesse: Pătrășcanu (VII) • **A. Gorovei** (1864-1951) Tagebuch • **M. Manoilescu** Eine unbekannte diplomatische Mission in Rom (Oktober 1940) • **M. Ștefan, T. Velter** 28 Januar 1941. Antonescu übernimmt allein die Regierung • **G. Dumitrescu** September-Oktober 1944. Die Beketnisse einer Nonne (II) • In Bukarest, vor 50 Jahre • **I. Opriș** Das National Museum Cotroceni

SUMARIO (Historia rumana) **C.C. Giurescu, T. Voinea, D. Ivănescu** Documentos ineditos sobre la Unión de los Principados Rumanos de 1859 • **R. Netzhammer** 1914-1918. Recuerdos (VI) • **G. G. Mărzescu** En Iași, en elotoño de 1917 (IV) • **P. Cernovodeanu** C. Brîncoveanu y el historiador Cantacuzino en los archivos británicos • **D. A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando sobre Transilvania (II) • **V. Cândeai** Quánto tiémpo fuimos vecinos con los rusos? • Entrevista con el príncipe Dimitrie Sturdza • **C. Popișteanu** 1946-1954. Procesos políticos. Pătrășcanu (VII) • **A. Gorovei** (1864-1951) Diario • **M. Manoilescu** Misión diplomática a Roma, desconocida (octubre de 1940) • **M. Ștefan, T. Velter** El 28 de enero de 1941. Antonescu forma, solo, el gobierno • **G. Dumitrescu** Septiembre-octubre de 1944. Las confidencias de una monja (II) • En Bucarest, hace 50 años • **I. Opriș** El Museo Nacional de Cotroceni

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.BOX 12-201; telex: 10376 prsfir. Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — București

Lei 50

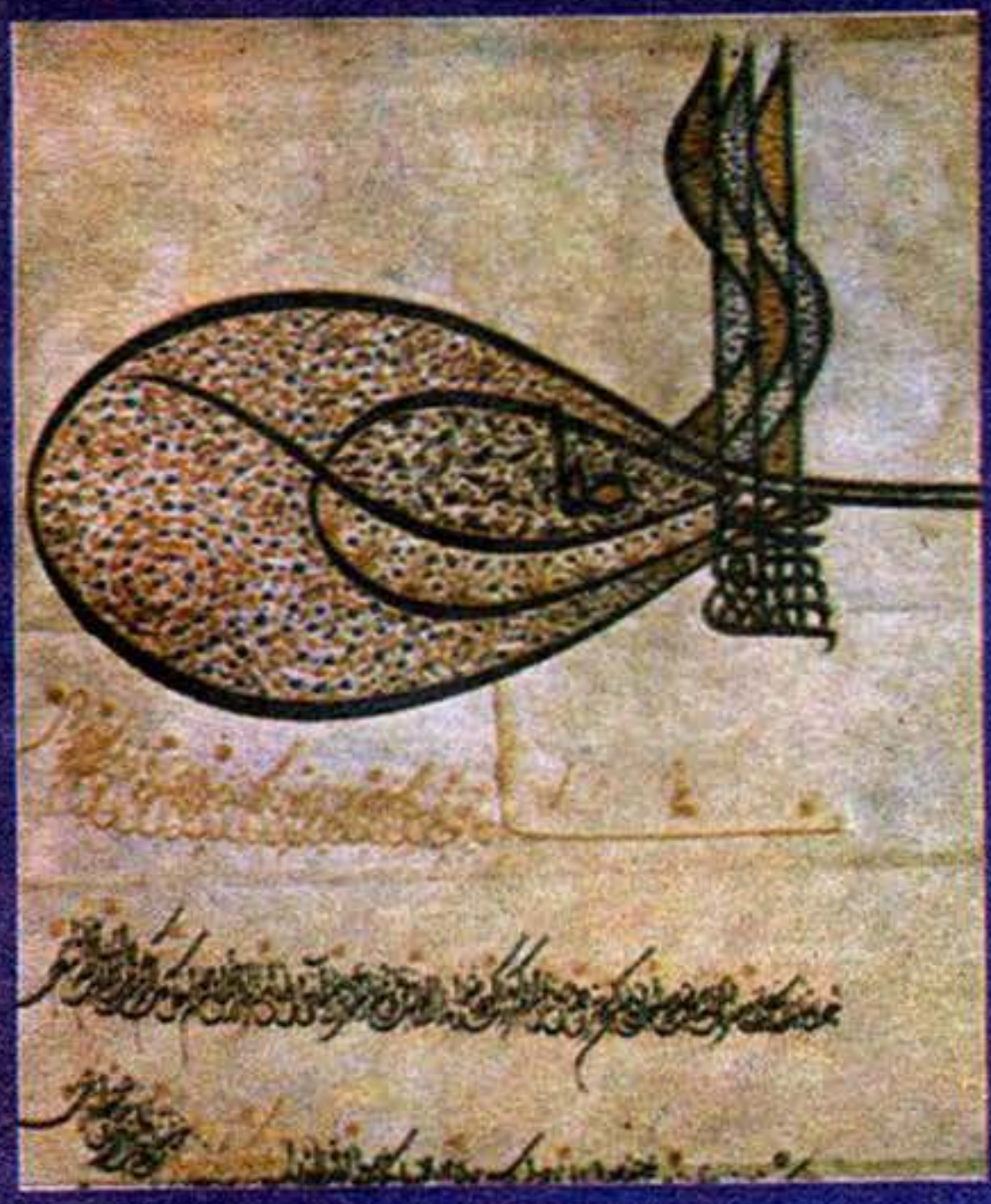

a

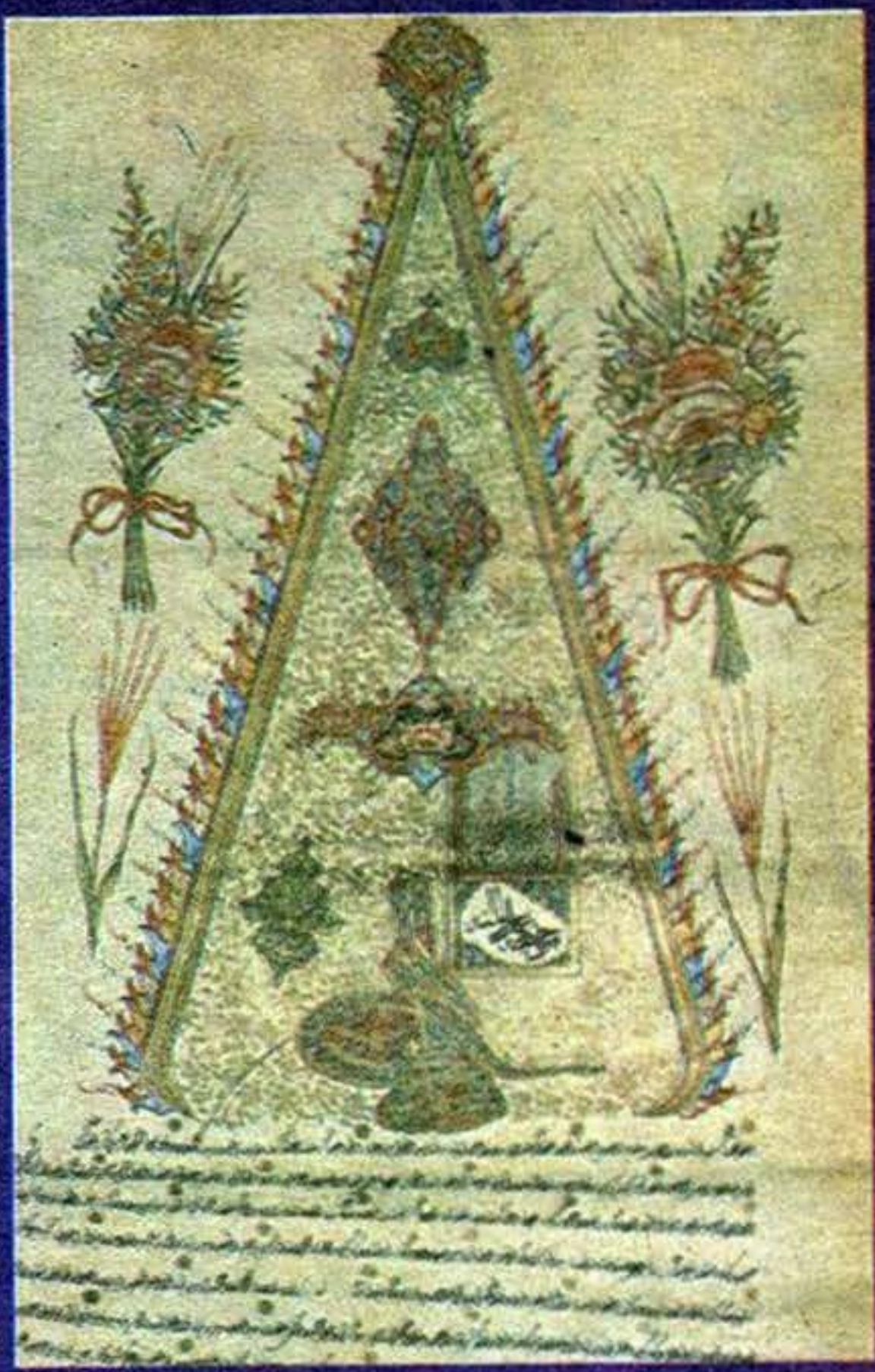

b

d

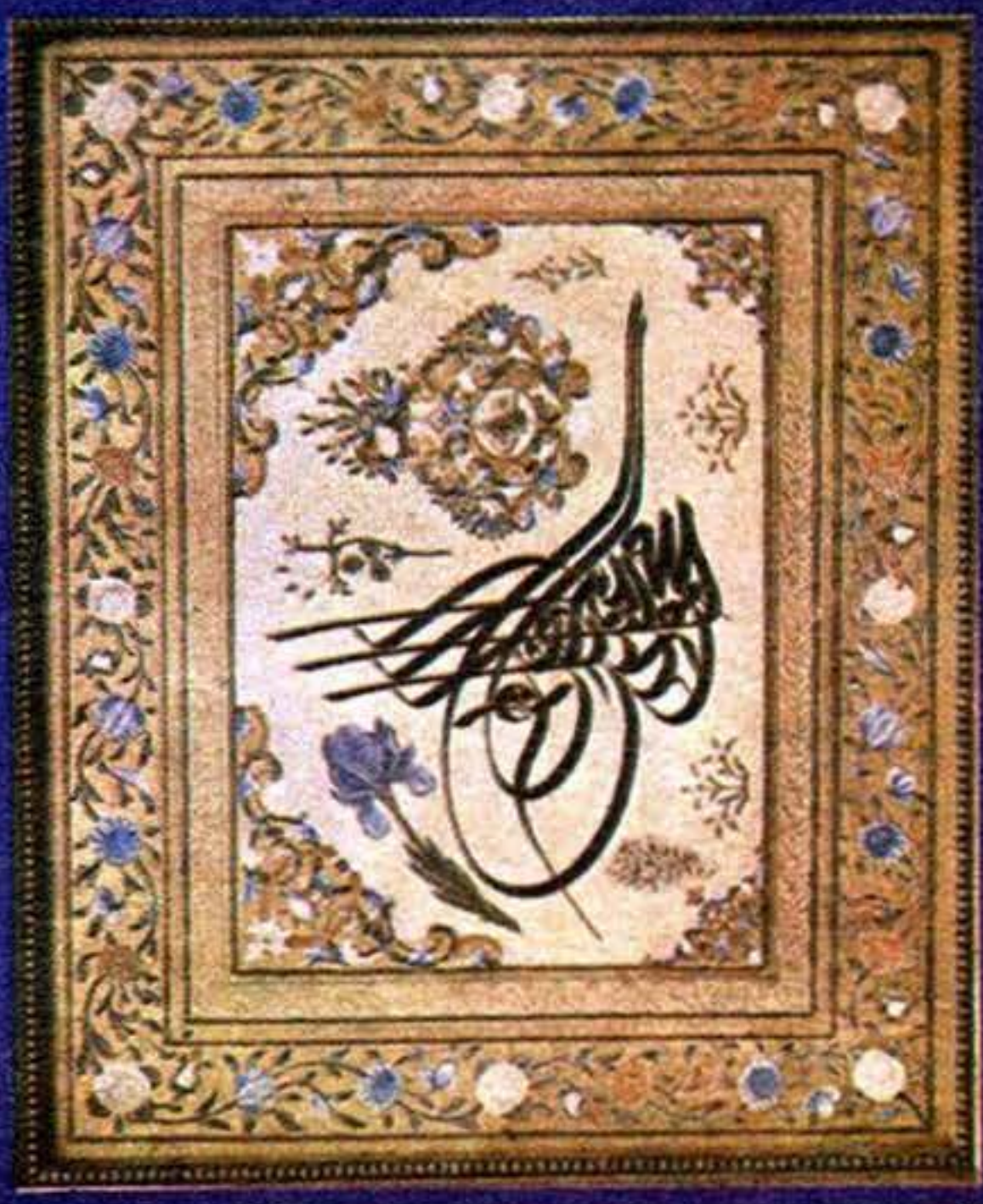

c

magazin istoric